

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ENSTİTÜSÜ

DIŞ POLİTİKADA HEDGİNG (KORUNMA) STRATEJİSİ:
SOĞUK SAVAŞ SONRASI SUUDİ ARABİSTAN'IN ABD,
ÇİN VE RUSYA İLE İLİŞKİLERİ

DOKTORA TEZİ

Mehmet Rakipoğlu

Enstitü Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İsmail Numan TELCİ

ŞUBAT- 2023

TEZ ONAYI

Mehmet Rakipoğlu tarafından hazırlanan “Dış Politikada Korunma (Hedging) Stratejisi: Soğuk Savaş Sonrası Suudi Arabistan’ın ABD, Çin ve Rusya ile İlişkileri” adlı bu çalışma jürimizce Doktora Tezi olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi: 10/02/2023

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. İsmail Numan Telci	BAŞARILI
Doç. Dr. Nebi MİŞ	BAŞARILI
Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım Turan	BAŞARILI
Doç. Dr. Muharrem Hilmi Özev	BAŞARILI
Dr. Öğr. Üyesi Eray Alım	BAŞARILI

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mehmet Rakipoğlu

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Bu tez çalışması, Ortadoğu'ya ilgi duymaya başladığım 2015 yılından beri elde etmeye çalıştığım bilgi birikiminin ürünüdür. Bu süre zarfında gerek akademik gerekse sosyal hayatımda bana her türlü desteği sunan Prof. Dr. Kemal İnat ve Doç. Dr. İsmail Numan Telci hocalarım başta olmak üzere Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü'ndeki bütün çalışma arkadaşlarıma; 2019-2021 arası görev yaptığım Batman Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümündeki çalışma arkadaşlarıma ve Prof. Dr. Hakan Samur hocama teşekkür ederim. Ayrıca gerek akademik gerek sivil toplum faaliyetlerinde koşuştururken kızlarım Zeynep Esmâ ve Hafsa'ya bakarak bana arka çıkan eşime ve aileme şükranlarımı sunarım. Son olarak 2018'den beri araştırmacısı olduğum TÜBİTAK'a verdiği desteklerden ötürü teşekkürü bir borç bilirim. Tezin yazımı boyunca Ürdün'den Çin'e Sudan'dan Suriye'ye dünyanın farklı yerlerinde saha araştırmaları ve görüşmeler yapmama yardımcı olan, her türlü konuda istişare ettiğim dostlarım Gökhan Erelî, Fatih Oğuzhan İpek ve Hamdullah Baycar'a ve ismini sayamadığım dostlarıma hürmetlerimi sunarım.

ÖZET

Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü

Doktora Tez Özeti

Tezin Başlığı: Dış Politikada Korunma (Hedging) Stratejisi: Soğuk Savaş Sonrası Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya ile İlişkileri	
Tezin Yazarı: Mehmet Rakipoğlu	Danışman: Doç. Dr. İsmail Numan TELCİ
Kabul Tarihi: 10.02.2023	Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + (231)
Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları	
Bu çalışmada uluslararası ilişkiler literatüründe son yıllarda sıklıkla kullanılan korunma stratejisi ile Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya ile olan ilişkileri açıklanmıştır. Çalışmada korunma stratejisi risk yönetimi olarak ele alınmıştır. Uluslararası sistemin geçiş sürecinde olması ve buna bağlı olarak ABD, Çin ve Rusya'nın bölge politikaları Suudi Arabistan için ciddi riskler ve meydan okumaları beraberinde getirmiştir. Bu anlamda çalışmada Suudi Arabistan'ın Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni bölgesel denklemde ABD'nin pasif, Rusya ve Çin'in aktif angajmanından kaynaklanan belirsizliklere karşı asimetrik korunma stratejisi izlediği iddia edilmiştir. Buna göre Suudi Arabistan tarihsel olarak da problemler yaşadığı ABD ile ittifaktan kaynaklanan terk edilme ve aşırı bağımlılık risklerine karşı, Rusya ve Çin ile yakınlaşmaktadır. ABD'nin bölgedeki aktif rolünden vazgeçmesiyle birlikte ortaya çıkan güç boşluğunu dolduran Çin ve Rusya'nın da bölgesel anlamda güçlenmesi Riyad'ın bu aktörlerle sınırlı da olsa yakınlaşmasını sağlamıştır. Buna göre Suudi Arabistan ABD ile ilişkileri koparmadan, Rusya ve Çin ile iş birliklerini geliştirmekte; dış politikada aktör çeşitlendirerek ABD'ye olan bağımlılığını azaltmaktadır.	
Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Korunma Stratejisi, Hedging, Suudi Arabistan, Aktör Çeşitlendirme	

ABSTRACT

Sakarya University, Middle East Institute

Abstract of PhD Thesis

Title of the Thesis: Hedging Strategy in Foreign Policy: Saudi Arabia's Relations with the US, China and Russia after the Cold War

Author: Mehmet Rakipoğlu

Supervisor: Doç. Dr. İsmail Numan TELCİ

Acceptance Date: 10.02.2023

Nu. Of pages: ix (pretext) + 231 (thesis)

Department: Middle Eastern Studies

In this study, the hedging strategy, which has been frequently used in the international relations literature in recent years, and the relations of Saudi Arabia with the USA, China and Russia are explained. In the study, the hedging strategy is considered as risk management. The fact that the international system is in the transition period and the regional policies of the USA, China and Russia have brought serious risks and challenges for Saudi Arabia. In this sense, it is claimed in the study that Saudi Arabia follows an asymmetric hedging strategy against the uncertainties arising from the passive engagement of the USA and the active engagement of Russia and China in the new regional equation formed after the end of the Cold War. Accordingly, Saudi Arabia is getting closer to Russia and China against the risks of abandonment and overdependence arising from the alliance with the USA, which it has historically experienced problems with. The regional strengthening of China and Russia, which filled the power vacuum that emerged with the USA giving up its active role in the region, enabled Riyadh to get closer to these actors, albeit limited. Accordingly, Saudi Arabia, which develops cooperation with Russia and China, without breaking relations with the USA, reduces its dependence on the USA by diversifying actors in foreign policy.

Key Words: Foreign Policy, Hedging, Saudi Arabia, Diversification

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	i
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR	vii
TABLOLAR LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE: DIŞ POLİTİKADA KORUNMA STRATEJİSİ	21
1.1. Dış Politika Stratejileri.....	21
1.1.1. Dengeleme.....	21
1.1.2. Peşine Takılma	27
1.1.3. Korunma Stratejisi	32
1.2. Korunma Stratejisi	33
1.2.1. Tanımlama.....	33
1.2.2. Hedef ve Amaçlar	39
1.2.3. Dengeleme ve Peşine Takılmadan Farklılıkları	42
1.2.4. Zamanlama	47
1.2.5. Ölçüm.....	52
1.2.6. Uluslararası Sistem ve Korunma Stratejisi Çeşitleri	55
2. BÖLÜM: ANGAJMAN SİYASETİ BAĞLAMINDA SUUDİ ARABİSTAN-ABD İLİŞKİLERİ.....	62
2.1. 11 Eylül'e Kadar İlişkilerdeki Kırılmalar	63
2.2. 11 Eylül.....	68
2.3. Irak İşgali	70
2.4. ABD'nin İran politikası	72
2.5. ABD'nin Ortadoğu Politikasının Değişen Seyri ve Obama Doktrini.....	73
2.6. Arap Devrimleri ve Bölgesel Dönüşüm.....	78
2.6.1. Yükselen İran 'Tehdidi'	80
2.7. Aşırı Bağımlılık ve Terk Edilme Riskleri	86
2.8. Demokrasi ve İnsan Hakları Söylemleri	93

2.9. Biden Doktrini	99
3. BÖLÜM: ANGAJMAN SİYASETİ BAĞLAMINDA SUUDİ ARABİSTAN-ÇİN İLİŞKİLERİ.....	102
3.1. Çin'in Ortadoğu ve Körfez'deki Yükselişi	102
3.2. Siyasi İlişkiler	111
3.3. Askeri İlişkiler	121
3.3.1. Silah Tedariki.....	122
3.3.2.Nükleer Silah ve Teknoloji	128
3.3.3. Ortak Güvenlik Politikaları ve Anlaşmalar	130
3.4.Ekonomik İlişkiler	131
3.4.1. Ticari İlişkiler ve Enerji.....	131
3.4.2. Yabancı Yatırımlar	137
3.4.3. 2030 Vizyonu ve Bir Kuşak Bir Yol Projesi	140
4. BÖLÜM: ANGAJMAN SİYASETİ BAĞLAMINDA SUUDİ ARABİSTAN-RUSYA İLİŞKİLERİ.....	144
4.1. Rusya'nın Ortadoğu ve Körfez'de Yükselişi	144
4.2. Siyasi İlişkiler.....	159
4.3.Askerî İlişkiler	168
4.3.1. Silah Tedariki.....	169
4.3.2. Nükleer Silah ve Teknoloji.....	175
4.3.3. Ortak Güvenlik Politikaları ve Anlaşmalar	176
4.4. Ekonomik İlişkiler	176
4.4.1. Ticari İlişkiler ve Enerji.....	176
4.4.2. Yabancı Yatırımlar	180
4.4.3. OPEC+ Ortaklığı.....	183
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	186
KAYNAKÇA.....	194
ÖZGEÇMİŞ	231

KISALTMALAR

ASEAN: Association of Southeast Asian Nations

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

AB: Avrupa Birliği

BAE: Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)

NEOM: (New Mustaqbel)

Kuşak Yol Projesi: Bir Kuşak Bir Yol Projesi

OPEC: Organization of Petroleum Exporting Countries

FBI: Federal Bureau of Intelligence

DAEŞ: Devlet Irak ve Şam

P5+1: Permanen Five + Germany- BM Güvenlik Konseyi Daimî 5 Üye ve Almanya

PKK: (Partiya Karkerên Kurdistanê)

PYD: (Partiya Yekîtiya Demokrat)

KİK: Körfez İş Birliği Konseyi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Suudi Arabistan'ın Korunma Stratejisinin Hedefleri.....	42
Tablo 2: Güç Kabulü vs Reddi Yelpazesinde Korunma Stratejisi.....	44
Tablo 3: Korunma Stratejisi Belirleyicileri.	53
Tablo 4: Çin'den Suudi Arabistan'a Yapılan Üst Düzey Resmi Ziyaretler	118
Tablo 5: Suudi Arabistan'ın Çin'e Yapılan Üst Düzey Resmi Ziyaretler.....	118
Tablo 6: Çin'in Suudi Arabistan'a Yaptığı Silah Transferi (1986-2022)	127
Tablo 7: Çin ile Suudi Arabistan Arasında İmzalanan Önemli Anlaşmaların Bazıları (1992-2016).....	131
Tablo 8: Suudi Arabistan-Çin Ticaret Hacmi 2000-2020 (milyar dolar cinsinden)	132
Tablo 9: Suudi Arabistan'ın Çin'e Fosil Yakıt İhracatı	134
Tablo 10: Suudi Arabistan'ın En Çok İhracat Yaptığı 5 Ülke (2020)	134
Tablo 11: Çin'in Ortadoğu'daki Yatırımları (2005-2017)	139
Tablo 12: Kuşak Yol Projesi ile 2030 Vizyonu Arasındaki Uyum	142
Tablo 13: Dubai'ye Gelen Rus Turist Sayısı.....	154
Tablo 14: Suudi Arabistan'dan Rusya'ya Yapılan Üst Düzey Ziyaretler	164
Tablo 15: Rusya'dan Suudi Arabistan'a Yapılan Üst Düzey Ziyaretler	164
Tablo 16: Rusya'nın Suudi Arabistan'a Gizli Kod Adı Altında Yaptığı Silah Satışı 2015-2019 (Dolar cinsinden).....	173
Tablo 17: Suudi Arabistan-Rusya Ticaret Hacmi 2000-2020 (milyon dolar cinsinden)	177
Tablo 18: Rusya Doğrudan Yatırım Fonu'ndaki Körfez Payı (2018)	183
Tablo 19: Suudi Arabistan'ın Korunma Stratejisinin Boyutları ve Göstergeleri	188

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Suudi Arabistan'ın Korunma Stratejisi.....	10
Şekil 2: Kang'ın İttifak Stratejileri Yelpazesi.	37
Şekil 3: Devletlerin Davranış Evreni.....	53

GİRİŞ

Bu çalışma, Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya'ya yönelik korunma stratejisini incelemektedir. Çalışma Suudi Arabistan'ın mezkûr aktörlere yönelik stratejisini hedging- korunma¹ teorisi ile ele almaktadır. Suudi Arabistan'ın Soğuk Savaş sonrası yaşadığı dış politik dönüşüm bağlamında, dış politikada aktör çeşitliliği ilkesini hayata geçirdiği, ABD'ye olan bağımlılığı azaltma yönünde adımlar attığı ve bu anlamda Çin ve Rusya ile yakınlaştığı çalışmanın temel iddiasıdır. Bu kapsamda gerek Suudi Arabistan dış politikasına dair literatür gerekse korunma stratejisi bağlamındaki literatür incelenmiştir. Mezkûr literatür taramalarında ciddi boşlukların olduğu görülmüştür. Bu anlamda çalışma gerek teorik gerekse vaka olarak literatürdeki boşluğu doldurma amacıyla yazılmıştır. Özellikle İngilizce literatürde Suudi Arabistan dış politikasında ABD, Rusya ve Çin ile ilişkiler odaklı mukayeseli analiz yapılmaması çalışmanın temel motivasyonları arasında yer almıştır. Öte yandan Türkiye'deki literatür bağlamında ise Suudi Arabistan odaklı çalışmaların az olması ve bu çalışmaya konu olan Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya stratejisine dair herhangi bir kaynağın olmaması da çalışmanın temel motivasyonları arasındadır. Benzer bir eksik Arapça literatürde de görülmüştür. Dolayısıyla çalışmanın birincil hedefi mezkûr üç dildeki literatürdeki boşluğu doldurmaktır.

İkinci olarak kavramsal ve teorik açıdan da Suudi Arabistan dış politikası bağlamındaki çalışmalardaki eksiklik bu çalışmanın temel motivasyonlarından biri olmuştur. Bu anlamda her ne kadar özellikle uluslararası ilişkiler teorileri ve dengeleme gibi kavramlarla Suudi Arabistan dış politikası üzerine tezlere rastlanmış olsa da bu çalışmada kullanılan kavramsal ve teorik çerçeve Suudi Arabistan özelinde daha önce uygulanmamıştır. Bu açıdan çalışma, kavramsal uygulama bağlamında da literatüre yenilik katma amacındadır. Ayrıca uluslararası ilişkiler ve dış politika disiplini de oldukça az kullanılan korunma stratejisinin çalışmaya uyarlanması da çalışmayı özgün kılmaktadır. Bu anlamda aslında finans kökenli bir teori olan korunma, Türkçe literatürde hiçbir vaka analizinde kullanılmamıştır. Uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmalarında az çalışılmış bir teori olan ve kökeni finans disiplini olan korunma stratejisinin

¹ Hedging teorisinin Türkçe kavramsallaştırılması adına henüz bir ortak görüş bulunmamaktadır. Bu çalışmada riskten korunma olarak kavramsallaştırılan teori, kısaca korunma olarak kullanılmıştır.

uluslararası ilişkiler disiplinine uyarlanarak Türkçe literatüre katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Öte yandan çalışmada korunma stratejisine da yeni bir boyut kazandırmaktadır. Bu anlamda literatür taraması kısmında da belirtildiği gibi korunma stratejisi literatürü kavramın bir ülkenin bir ülkeyle ilişkisini incelerken kullanıldığını ortaya koymaktadır. Ye (2020: 213) gibi isimler literatürün bir aktörün bir diğer aktöre yönelik korunmasına odaklanmasını eleştirmiştir. Bu çalışmayla Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya'ya yönelik korunma stratejisi incelenerek teoriye yeni bir boyut katılmıştır. Nitekim Badie (2013: 43), Suudi Arabistan ABD ve Çin arasında korunma stratejisi izlediğini iddia etmiştir. Buna göre Suudi Arabistan ABD'nin angajman siyasetine bağlı olarak azalan bölgesel etkinliği ve Çin'in artan bölgesel nüfuzuna karşı tek bir aktöre bağlı kalmadan Çin-ABD rekabetinden faydalanarak korunma stratejisini benimsemiştir. Benzer bir iddiayı Salman, Pieper ve Geeraerts (2015: 587) de dile getirmiştir. Almutairi (2018: vii) de Suudi Arabistan, Kuveyt ve Umman'ın dual-çift korunma stratejisi takip ederek gerek Çin'in yükselişine gerekse ABD'nin ittifakı terk etme ihtimaline karşı iki aktörle ve daha fazla aktörle yaklaşarak risklerden korunduğunu iddia etmiştir. Bu çalışma söz konusu çalışmayı Rusya boyutunu da ekleyerek literatürdeki çalışmalardan farklılaşmaktadır. Buna göre çalışmadaki temel iddia Suudi Arabistan'ın geleneksel müttefiki ABD ile sürdürdüğü ittifakı terk etmeden Washington'ın bölge politikalarından kaynaklı, Çin ve Rusya'nın yükselişinden kaynaklı risklere karşı korunma stratejisi izlediğidir. Dolayısıyla korunmanın bir boyutu asimetrik ilişki içerisinde olduğu ABD ile alakalıdır. Bu anlamda Suudi Arabistan ABD'nin ittifakı terk etme ve diğer risklerine karşı korunma stratejisi izlemektedir (Fulton, 2020:1). Nitekim korunma ittifak çatısı altında kalarak zayıf olan aktörün güçlü olan aktör tarafından terk edilme riskini minimize etmek için alınan tek taraflı önlemlerdir (Castillo ve Downes, 2020: 4).

Korunma stratejisinin önemli bir boyutu yükselen aktörlere yönelik tepki ile alakalıdır. Suudi Arabistan, Rusya ve Çin'in küresel, bölgesel ve yerel ölçeklerdeki yükselişine karşı tepkisiz kalmamaktadır. Suudi Arabistan mezkûr aktörlere yönelik dengeleme ve peşine takılma stratejileri yerine korunma stratejisi benimsemiştir. Söz konusu strateji geleneksel müttefiklik ilişkilerini koruyarak uluslararası sistemdeki kritik öneme haiz aktörlerle ilişkileri geliştirmeyi öne sürmektedir (Badie, 2013: 56). Dolayısıyla korunma stratejisi küresel güç dengelerindeki değişimlere yönelik devletlerin nasıl tepki verdiğini ölçer

(Didier, 2021: 195). Bu çalışmada da Suudi Arabistan'ın ABD'nin azalan etkisi ve Çin-Rusya'nın artan etkisi bağlamında değişen uluslararası sistemik yapı ve güç dengelerine yönelik nasıl bir tepki verdiğini incelemektedir. Çalışmada ele alınan korunma teorisi sistemsel belirsizlikler ve bölgesel yansımalarına yönelik tepki/yanıt (response) olarak ele alınmıştır (Kuik, 2021: 4). Dolayısıyla korunma stratejisi daha çok güç dengelerini değiştirecek biçimde bir bölgede yeni bir aktörün nüfuzunun arttığı ve gelecek projeksiyonlarda güç dengelerindeki belirsizliğe karşı bölge aktörlerinin stratejileri üzerine odaklanmıştır. Nitekim ABD'nin özellikle askeri anlamda halen uluslararası sistemin lideri olmasına rağmen Ortadoğu'daki askeri varlığını sonlandırma yönünde adımlar atması, Çin ve Rusya gibi aktörlerin de bölgesel etkilerinin artması bölgedeki ABD müttefiklerinin yeniden strateji geliştirmelerine neden olmuştur. Bu anlamda korunma stratejisi sadece bir riske veya bir devlete karşı değil, yüksek belirsizlik ortamından kaynaklanan geniş çaplı riskleri dengeleme, risklerden korunma üzerine inşa edilmiş bir strateji olarak ele alınmaktadır (Rangsimaporn, 2021: 2). Söz konusu durum, bölgesel denklemdeki güç dengelerinin değişmesi Körfez'de Ortadoğu'nun diğer bölgelerine nazaran daha fazla görünürdür.

Çalışmanın temel araştırma odağı Suudi Arabistan dış politikasıyken, vaka analizleri ABD, Çin ve Rusya örnekleridir. Dolayısıyla bu çalışmada Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya'ya yönelik üçlü (triple) korunma stratejisi incelenmektedir. Barry Buzan gibi birçok akademisyene göre Ortadoğu'nun üç önemli bölgesinden biri olan Körfez'in başat gücü Suudi Arabistan'dır. Çalışmada Soğuk Savaş sonrası belirsizliklerle dolu olan uluslararası siyasette Suudi Arabistan'ın nasıl bir dış politika izlediği, ABD-Çin ve Rusya bağlamında ne gibi stratejik adımlar attığı korunma stratejisi bağlamında ele alınmıştır.

Korunma stratejisi, stratejik belirsizlikler üzerine inşa edilmiştir. Bu anlamda Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya bağlamındaki dış politikasındaki stratejik belirsizlikler veya anlamlandırılmayan stratejik adımlar çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Bununla birlikte çalışmada, korunma stratejisinin Suudi Arabistan gibi orta büyüklükte bir güç tarafından uygulandığı ortaya koyulmuştur. Ayrıca Suudi Arabistan gibi bir Ortadoğu ülkesinin korunma stratejisi izlediği iddia edilerek korunma stratejisinin Asya-Pasifik bölgesi ile sınırlı olmadığı ortaya koyulmuştur.

ABD, Çin ve Rusya askeri, diplomatik, siyasi, ekonomik birçok boyuttan ötürü uluslararası sistemdeki mevcut en büyük üç gücü temsil etmektedir. Suudi Arabistan'ın sahip olduğu konvansiyonel askeri kapasitesi ile ABD ve Rusya, ekonomik yükselişi ile uluslararası sistemin yapısını sorgulatan Çin ile ilişkilerindeki dönüşüm çalışmanın temel noktasını oluşturmaktadır. Söz konusu durum literatürde önemli bir yenilik getirmektedir. Japonya'nın grand stratejisindeki benzer şekilde Suudi Arabistan gerek ABD'nin bölgesel ve küresel angajman siyasetindeki değişim gerekse Çin ve Rusya'nın yükselişine karşı çok yönlü korunma stratejisini takip etmektedir (Samuels ve Narushige, 2012: 9). Dolayısıyla çalışmada Suudi Arabistan'ın çok boyutlu korunma stratejisi (multi-dimensional hedging) ve her yerde (omnidirectional) izlediği de iddia edilmektedir. Chan Avusturalya'nın ABD'nin terk etme (ittifakın zorunluluklarından müttefikin kaçınması) (Synder, 1984: 465-467) riski ve Çin'in yükselişine karşı Avusturalya'nın Hint-Pasifik bölgesindeki aktörlerle yaklaşmasını korunma stratejisi bağlamında ele almıştır (Chan, 2020: 87-112; Kuik, 2008: 165). Benzer bir çalışma Endonezya'nın savunma diplomasisi bağlamında ele alınmıştır. Buna göre Endonezya askeri modernizasyonu ve stratejik angajmanları korunma stratejisi olarak tanımlanmıştır (Gindarsah, 2016: 336-353). Japonya'nın da Soğuk Savaş döneminde ABD'nin ittifakı terk etme riskine karşı korunma stratejisi izlediği iddia edilmiştir (Shabalin, 2011: 197). Dolayısıyla korunma stratejisi gerek ittifakı büyük gücün terk etme riskine karşı gerekse yükselen aktörlere karşı uygulanabilir (Suorsa, 2017: 10; Castillo ve Downes, 2020: 9). Bu çalışmada da Suudi Arabistan'ın iç işlerine karışma, politik reform, demokrasi talebi, insan hakları söylemi, askeri varlığını çekme, angajman siyasetindeki değişiklikler, aşırı bağımlılık ve belirsiz-ön görülemez politikalar gibi ABD merkezli riskler (Almutairi, 2018: 13) ve Çin-Rusya yükselişine karşı dış politikada aktör çeşitlendirmesi korunma stratejisi olarak ele alınmıştır. Nitekim korunma stratejisi dış politikada uluslararası kurum-kuruluşlar ve yeni-yükselen aktörlerle ilişki geliştirme olarak görülmektedir (Hiep, 2013: 341).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile başlayan, Kral Abdullah dönemi hızlanan ve Arap devrimleri sonrası daha da kurumsal hale gelen dış politikada stratejik otonomi arayışı, Suudi Arabistan'ın korunma stratejisi olarak tanımlanmaktadır. Buna göre çok kutuplu veya tek merkezli- çok kutuplu bir uluslararası sisteme geçiş sürecinde Suudi Arabistan koşulsuz- tam bağımlı ittifaklardan uzak durmaya başlamıştır. Post-Amerikan, Çin ve

Rusya'nın nüfuzunu artırdığı Körfez'de bu strateji diğer Körfez ülkelerinde de görülmektedir (Soubrier, 2020).

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada teorinin vakalara uyarlanması açısından tanımlayıcı örnek olay incelemesi metodu benimsenmiştir (Hamdi ve Salman, 2020: 134). Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya bağlamındaki korunma stratejisi, mezkûr aktörler arasındaki ilişki sürecinin takibi yapılarak ele alınmaktadır. Çalışmada içerik ve veri kullanımına dayalı analitik değerlendirme yöntemi benimsenmiştir. Bu anlamda çalışma boyunca kullanılacak olan kitap, makale, rapor, haber kaynakları, köşe yazıları, analizler, arşiv dokümanları, basın açıklamaları gibi kaynaklar belirlenen araştırma sorularına cevap arama noktasında analitik bir değerlendirmeye tabii tutulmaktadır. Bu çerçevede ortaya çıkan bulgular kavramsal boyutta incelenerek araştırılmaktadır. Benzer şekilde çalışmada üst düzey devlet yetkililerin söylemleri de analiz edilmektedir.

Çalışmadaki hipotezlerin oluşturulması için elde edilecek verilere ulaşmada ise nitel yöntemler kullanılmaktadır. Nitekim inceleme yöntemi açısından çalışmalar nitel ve nicel olarak ikiye ayrılır. Nicel araştırma yöntemi sayılabilir ve sistematik biçimde hesaplanabilir incelemelerde kullanılmaktadır. Bu yöntem herhangi bir olayı açıklamak, tahmin etmek, kontrol etmek için ölçülebilir değişkenleri kullanır. Ayrıca gözlem, ilişkisel araştırma veya anket tarzı yöntemlerin de bu yöntemde kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ise ölçülebilir değişkenler ve mezkûr araştırma teknikleri yerine nitel araştırma yöntemlerini kullanılmaktadır. Kavramlar üzerinden dış politika açıklanması hedeflenen bu çalışmada nitel yöntemin tercih edilmesi bu anlamda rasyoneldir. Elde edilen verilerin içeriğine dair analizler yapılarak bir takım varsayım ve çıkarımlar elde edilmektedir. Yukarıda zikredildiği gibi içeriğinin analize tabi tutulacağı kaynaklar ise hükümetler arası anlaşma-sözleşme-protokol gibi önemli bilgiler içeren üst düzey yetkililerin veya danışmanlarının açıklama ve yazıları, akademik makale, tez ve sunumlar birincil kaynak oluşturmaktadır. Bununla birlikte çalışma ile benzer muhtevaya sahip bilimsel makale, kitap, analiz, haber ve raporlar da çalışmanın ikincil kaynakları arasındadır. Öte yandan çalışmanın güncel bir konuyu ihtiva etmesinden ötürü çalışmanın bir kısmında güncel analiz, rapor ve görüş yazılarına başvurulmaktadır. Son olarak çalışmanın analiz, değerlendirme ve açıklama bağlamında tımdengelim yöntemine

başvurulmaktadır. Bu anlamda Suudi Arabistan'ı merkeze alarak ABD, Rusya ve Çin'e yönelik stratejisine dair kullanılan kavramlar ışığında incelenmesi sonrası mezkûr politikalar hakkında sonuçlara ulaşılmıştır. Dolayısıyla çalışma sonunda Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya stratejisinin anlaşılır kılınması hedeflenmektedir. Nitekim çözümleyici bir yöntem olan tümdengelim yaşanmışlıkları açık hale getirmeyi amaçlamaktadır.

Öte yandan çalışmada uluslararası sistemin yapısı ve güç dağılımındaki belirsizlik, geçiş süreci (Tessman ve Wolfe, 2011: 214-240) bağımsız bir değişken olarak ele alınırken (Koga, 2017: 646) ele alınırken Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya ilişkilerindeki değişim bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Bu anlamda Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya'ya yönelik stratejisinin Riyad'ın dış politikasından bağımsız olmadığı, dış politikadaki dönüşüme bağımlı olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca Suudi Arabistan'ın dönüşen küresel düzene ayak uydurmuş ve bu dönüşüm dış politikasını etkilemiştir (Ulrichsen, 2011: 231- 247). Dolayısıyla çalışmada sistemsal değişimler ile dış politika davranışı arasında nedensellik ilişkisi kurulmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde Suudi Arabistan'ın Soğuk Savaş sonrası dış politika hamlelerinin anlaşılması için kavramsal ve teorik bir çerçeve çizilmektedir. Bu bölümde dış politikada aktör çeşitliliği, dengeleme, peşine takılma, korunma kavramları detaylı biçimde ele alınmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde, ABD'nin pasif angajman siyaseti bağlamında Suudi Arabistan ile yaşadığı krizler ve Suudi Arabistan- ABD ile ilişkilerinin dönüşümü ve korunma stratejisinin boyutları tartışılmaktadır. Çalışmanın üçüncü ve dördüncü bölümleri sırasıyla Suudi Arabistan'ın Çin ve Rusya politikasını üç boyutlu (ekonomi, siyaset ve askeri) açıdan incelemektedir. Bu anlamda tarihsel bilgiler ışığında özellikle Soğuk Savaş sonrası ilişkilerin seyri ele alınmaktadır. İkinci bölümle üç ve dördüncü bölümlerin alt başlıklarının farklı olması üretilen hipotezlerle alakalıdır. İkinci bölümde üçüncü ve dördüncü bölümden farklı olarak askeri, siyasi, ekonomik ilişkilerden ziyade iki ülke arasındaki krizlere odaklanılmıştır. Nitekim ABD'nin pasif angajman siyasetinin ortaya çıkardığı belirsizliklerden hareketle üretilen hipoteze göre Suudi Arabistan, ABD'nin angajman siyasetindeki değişim ve bu değişim/dönüşümlerin ortaya çıkarttığı belirsizliklere karşı korunma stratejisi izlemektedir. Üç ve dördüncü bölümlerde ise yine hipotezden hareketle, Çin ve Rusya'nın artan angajman siyasetine bağlı olarak Suudi Arabistan'ın bu belirsizliklere karşı korunma stratejisi izlediği iddia

edilmiştir. Bu yeni durum, Suudi Arabistan'ın ABD ile ilişkilerinin ele alındığı bölümden farklı olarak, üçüncü ve dördüncü bölümde Çin ve Rusya ile ilişkilerini askeri, siyasi ve ekonomik yönden ele almayı gerektirmiştir. Sonuç kısmında ise birinci bölümdeki teorik ve kavramsal çerçeve Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya politikaları korunma stratejisi çerçevesinde kıyaslanarak analiz edilmiş ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Çalışmanın Evreni

İlk olarak çalışma boyunca Suudi Arabistan merkezli bir analiz tasarlanmıştır. Bu anlamda her ne kadar ABD'ye olan bağımlılığı azaltma, Çin ve Rusya gibi yükselen güçlerle yakınlaşma gibi dış politika tepkileri bağlamında Körfez'deki Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Katar, Umman, Kuveyt ve Bahreyn gibi ülkelerde de benzer dış politik hamleler görülse de bu ülkeler çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Nitekim Körfez ülkelerinin bir kısmı korunma stratejileri ile farklı hedeflere farklı yollardan erişmeye çalışmaktadır. Örneğin Katar korunma stratejisini hedef bağlamında daha çok uluslararası meşrulaşma kapsamında AB ülkeleriyle yakınlaşarak gerçekleştirirken, Suudi Arabistan ABD'nin bölge politikasından doğan risklerden korunmak adına daha çok Asya ülkeleri ve Rusya ile yakınlaşarak gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Zumbrägel, 2020: 293). Benzer şekilde Katar, Suudi Arabistan'ın ve BAE'nin Körfez içerisindeki agresif politikalarına karşı, Trump'ın öngörülemeyen politikalarına ve uluslararası ticaretteki doğalgaz üretimi noktasındaki konumuna yöneltilen risklere karşı dış politikada aktör çeşitlendirerek ve Türkiye, Rusya, Çin örneklerinde olduğu gibi birçok aktörle askeri angajmanlarını artırarak korunma stratejisi izlemektedir (Harb, 2017). Kristin Kausch'a göre Körfez ülkelerinin ve Mısır-İran'ın Çin, Rusya, Japonya, Hindistan gibi ülkelerle ilişki kurması ve bu ilişkileri geliştirmesi ABD ve Avrupa ülkelerinin bölge politikasından kaynaklı belirsizliklerden- risklerden korunma üzerine inşa edilmiştir. Dahası Kausch'a göre bölgedeki krizler ABD müttefiklerinin daha fazla bu siyaseti takip etmeye iletmektedir. Bu anlamda Katar krizi mezkûr aktörlerin Çin ve Rusya gibi aktörlerle yakınlaşmasını hızlandırmıştır (Kausch, 2017: 8). Ayrıca birçok ABD müttefiki Washington'ın 2000'li yıllar sonrası bölge politikasından rahatsızlık duyup aktör çeşitlendirme stratejisi bağlamında Hindistan (Roy-Chaudhury 2014: 225-246), AB, İngiltere gibi küresel aktörlerle yakınlaşsa da bu çalışma Suudi Arabistan'ın ABD'ye olan bağımlılığını azaltma bağlamında Çin ve Rusya ile yakınlaşmasına odaklanmaktadır.

İkinci olarak çalışma Soğuk Savaş sonrası döneme odaklanmaktadır. Kral Abdullah'ın 2005'te iktidara gelmesi ile tohumları atılan (Ataman, 2021: 32-34), 2005'teki hamleleriyle görülmeye başlayan fakat 2010'un sonlarındaki Arap devrimleriyle net şekilde gözlemlenen bir dış politika dönüşümünü incelemektedir. Nitekim Arap devrimleri süreci birçok pasif aktörün hiperaktif korunma bir dış politika izlemesine neden olmuştur. Bu yeni strateji çıkar odaklı bütün aktörlerden fayda sağlama amaçlıdır ve birden çok stratejiyi içerebilir (Zumbrägel, 2020: 123). Örneğin Suudi Arabistan'ın 2021 yılı itibari ile İran'a yönelik politikası korunma stratejisi olarak tanımlanabilir. Nitekim Riyad yönetimi Tahran'a karşı izlediği siyasette belirsizlikler ortaya çıkarmıştır. Ekonomik, askeri ve diplomatik opsiyonları bir arada takip eden Suudi Arabistan, İran ile normalleşme müzakerelerini sürdürürken bir taraftan da İran'ı dengelemeye çalışmaktadır (Alhussein, 2021).

Suudi Arabistan'ın dış politikada aktör çeşitlendirme ilkesini hayata geçirmesi Türkiye'nin yaşadığı tecrübeye benzetilebilir. Söz konusu durum analogik anlamda Türkiye'nin gerek 1964'te Johnson mektubu sonrası ABD ile yaşadığı kriz gerekse 2020'de Patriotlar bağlamındaki krizlerle benzerlikler taşımaktadır. Her iki vakada da görüldüğü gibi sistemik baskılar ittifak ilişkilerinin yeniden yapılanmasına neden olmuştur. Mezkûr krizler sonrası Türkiye dış politikasında aktör çeşitlendirmiş, geleneksel angajmanlarından farklı yeni angajman siyasetleri izlemiş ve milli savunma sanayi hamleleri gerçekleştirmiştir. Benzer bir durum farklı boyutlarla olmakla birlikte Suudi Arabistan için de geçerlidir. Dolayısıyla çalışmada temel olarak, Suudi Arabistan'ın ABD'ye olan bağımlılığı azaltma, Çin ve Rusya'nın yükselişlerine tepkisiz kalmadan pragmatist adımlarla fayda gözetme ilkelerini Soğuk Savaş'ın sona erdiği dönemden beri hayata geçirdiği, Kral Selman döneminde dış politikada aktör çeşitlendirme bağlamında önemli adımlar attığı ifade edilmektedir (Demmelhuber, 2019: 109-124). Bu anlamda çalışma boyunca angajman siyaseti bir devletin başka bir devletle ticari ağlar inşa ederek, diplomatik bağlantıları artırarak veya bağlayıcı çok taraflı ilişki biçimlerini takip ederek politika takip etmesi (Hemmings, 2013) ve siyasi, askeri, ekonomik veya sosyal yollarla iş birliğine dayalı bir ilişki yaratma girişimi (Koga, 2011: 1-36) olarak tanımlanmıştır.

Araştırma Soruları

Bu çalışmanın en temel sorusu, Suudi Arabistan'ın uluslararası sistemdeki değişim/dönüşüm sürecine ve bu sürecin Ortadoğu'ya yansımalarına yönelik verdiği tepkinin nasıl açıklanabileceği üzerinedir. Diğer bir ifade ile çalışma, Suudi Arabistan'ın ABD'nin Ortadoğu'dan çekilme sürecine ve Çin ve Rusya'nın artan nüfuzlarına yönelik stratejisi nasıl açıklanabilir? Ortadoğu'da ABD, Çin ve Rusya bağlamındaki güç dengelerinin nasıl evrileceğine dair belirsizlikler karşısında Suudi Arabistan'ın dış politikası nasıl şekilleniyor? Bu yeni şekillenme hangi teori/kavram ile nasıl açıklanabilir? gibi sorulara cevap aramaktadır.

Çalışmanın alt soruları ise ABD'nin Ortadoğu politikasında değişimden bahsetmek mümkün mü? Çin ve Rusya'nın Ortadoğu ve Körfez ölçeğindeki yükseldiği söylenebilir mi? Bu iki duruma karşı Suudi Arabistan nasıl refleks gösteriyor? Suudi Arabistan dış politikasında bir dönüşümden bahsetmek mümkün mü? Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya ile yakınlaşmasını sağlayan temel dinamikler nelerdir? Suudi Arabistan hangi motivasyonlarla ABD, Çin ve Rusya ile ilişkilerini geliştirmektedir? (Mezkûr aktörlere yönelik risklerden arınma? ABD'yi dengelemek? İran'ı dengelemek? Dış politikada çeşitlilik elde etmek? Silah tedarikçilerini artırmak? Ekonomik çeşitlilik? NEOM,2030 projeleri ve yabancı yatırım?) Suudi Arabistan dış politikasında ABD, Çin ve Rusya ne anlam ifade ediyor? Riyad'ın mezkûr aktörlere yönelik belirli bir stratejisi var mı? Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya politikası stratejik bir planlama dahilinde mi yoksa taktiksel mi? Çin ve Rusya Suudi Arabistan için ABD'ye bir alternatif oluşturabilir mi? Suudi Arabistan ABD'den bağımsız Çin ve Rusya ile yakınlaşabilir mi? Bu durum Suudi Arabistan-ABD ilişkilerine nasıl yansır? şeklinde sıralanabilir.

Temel Hipotezler

1. Bölgesel orta ölçekli bir aktör (Suudi Arabistan), müttefikinin (ABD) tahmin edilemez/ belirsizlik içeren politikalarına karşı aktör çeşitlendirerek korunma stratejisi izler.
2. Bölgesel orta ölçekli bir aktör (Suudi Arabistan), yükselen aktörlere (Çin/Rusya) karşı onlarla yakınlaşarak korunma stratejisi takip eder.

3. Bölgesel orta ölçekli bir aktör (Suudi Arabistan), bir aktörle sürdürdüğü iş birliğini sonlandırmadan (ABD) yeni aktörlerle (Çin ve Rusya) yakınlaşarak aktör çeşitlendirir ve korunma stratejisi uygular.

Şekil 1: Suudi Arabistan'ın Korunma Stratejisi

Literatür Taraması

Suudi Arabistan

Bu tez çalışması Suudi Arabistan'ın dış politikasını korunma stratejisi bağlamında değerlendirmektedir. Bu nedenden ötürü, literatür taraması Suudi Arabistan dış politikası ve korunma stratejisi bağlamındaki çalışmalara odaklanmaktadır. 2010'da başlayan Arap ayaklanmalarıyla birlikte Suudi Arabistan'a dair Türkçe literatür gittikçe çoğalmıştır. İngilizce ve Türkçe literatür incelendiğinde en az 4 kategoriden bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki Suudi Arabistan'ın daha çok ABD ile ilişkilerine odaklanan dış politika literatürüdür. İkincisi Suudi Arabistan'ın 1979 sonrası İran ile girdiği bölgesel rekabeti ele alan literatürdür. Üçüncüsü Suudi Arabistan-Türkiye ilişkileridir. Dördüncüsü ise daha kapsamlı olan Suudi Arabistan'ın petrole bağımlı ekonomik yapısını inceleyen ve Selefilik/Vahhabilik çizgisindeki dini anlayışını ele alan literatürdür. Bu çalışma Suudi Arabistan'a dair yukarıda yapılan 4 kategorizasyonun içerisinde yer alarak Suudi Arabistan dış politikasında ABD, Çin ve Rusya ile ilişkilere odaklanmaktadır. Fakat çalışma Suudi Arabistan dış politikasına dair var olan birinci kategorideki literatür içerisinde yeni bir alan açmaktadır. Nitekim Suudi Arabistan dış politikasına dair yapılan çalışmalar daha çok editör çalışması olarak yayımlanmıştır. Örneğin Neil Patrick'in derlediği "Saudi Arabian Foreign Policy: Conflict and Cooperation" başlıklı kitap (Patrick, 2016) Suudi Arabistan'ın bölgesel ve küresel aktörlerle ilişkilerinin farklı akademisyenlerce incelendiği bir eserdir. Patrick'in derlediği eserin farklı ülkeleri bir arada incelemesi eseri özgün kılarken bu çalışma Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya

ile olan ilişkilerini ve Riyad yönetimlerinin mezkûr ülkelere yönelik stratejilerini incelemesi açısından özgünlük değeri taşımaktadır. Jacob'un 1986'da ele aldığı çalışma ise 1902-1918 yılları arası Suudi Arabistan'ın dış politikasına odaklanmıştır (Jacob, 1986). Bu anlamda Suudi Arabistan'ın bölge dışı aktörlerle olan ilişkilerini inceleyen bir diğer önemli eser yine editoryal bir çalışma olan "External Powers and Gulf Monarchies" başlıklı kitaptır (Fulton ve Sim, 2019). Çin'in Ortadoğu politikası ve Körfez ülkeleriyle ilişkileri alanında uzman olan Jonathan Fulton ve Li-Chen Sim'in derlediği kitap ABD, Brezilya, Rusya gibi aktörlerin Körfez monarşileriyle olan ilişkilerini incelemesi açısından özgünlük değerine sahiptir. Fakat kitapta Çin'in Körfez ülkeleriyle olan ilişkileri incelenmemiştir. Jonathan Fulton'un doktora tezini (Fulton, 2017) kitaplaştırdığı "China's Relations with the Gulf Monarchies" başlıklı eseri (Fulton, 2019) de önemli bir eserdir. Fakat Fulton çalışmasında Çin'in Suudi Arabistan, BAE ve Umman ile olan ilişkilerini incelemektedir. Dolayısıyla Fulton'un odak noktası Çin'dir. Ayrıca teorik ve kavramsal açıdan da çalışmalar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Fulton kitabında uluslararası ilişkilerin son yıllardaki en popüler teorisi olan neo-klasik realizmi temel alıp Çin'in mezkûr aktörlere yönelik politikasını incelerken, bu çalışma dengeleme, peşine takılma ve korunma stratejileri gibi dış politika stratejilerini kullanarak Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya politikasını incelemektedir. Öte yandan Zakir Hussain'in 2016'da yayınladığı "Saudi Arabia in a Multipolar World" başlıklı kitapta (Hussain, 2016) bu çalışmayla yakından ilgilidir. Kitapta Suudi Arabistan'ın ABD, Çin, Hindistan gibi aktörlerle olan ilişkileri incelenmesine rağmen Rusya bu inceleme alanına dahil edilmemiştir. Bu çalışma mevcut literatürdeki bu boşlukları doldurmayı hedeflemektedir. Diğer bir deyişle İngilizce ve Türkçe literatürde Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya ile ilişkilerini inceleyen müstakil bir çalışmanın bulunmaması çalışmanın temel hareket noktalarından birisidir. Çalışma ile alakalı diğer önemli eser Jean Loup Samaan'ın "Strategic Hedging in the Arab Peninsula: The Politics of the Gulf-Asian Rapprochement" başlıklı kitabıdır. Samaan Körfez savaşı sonrası bölgesel düzende stratejik çıkarlar doğrultusunda Asya ülkeleri ile Körfez ülkelerinin yakınlaşmasını ele almıştır (Samaan, 2018). Daha spesifik bir çalışma Neil Quilliam tarafından yazılmıştır. "China and the Gulf Co-operation Council: The Rebound Relationship" başlıklı kitap bölümünde Quilliam, Körfez ülkeleri açısından Çin'in Batı'ya bir alternatif olup olmadığını tartışmıştır (Quilliam, 2016).

Suudi Arabistan dış politikası hakkında yazılmış bir diğer eser Paul Aarts ve Gerd Nonneman editörlüğündeki “Saudi Arabia In Balance: Political Economy, Society, Foreign Affairs” başlıklı kitaptır (Aarts ve Nonneman, 2005). Kitap krallığın iç politikası ve ekonomisinin yanında dış politikasından da bahsetmektedir. Fakat Nonneman’ın kaleme aldığı “Determinants and patterns of Saudi Foreign Policy: ‘Omnibalancing’ and ‘Relative Autonomy’ in multiple environments” başlıklı bölüm çok fazla teorik kalmıştır. Benzer şekilde kitabın diğer bölümlerinde Suudi Arabistan’ın sadece ABD ile olan ilişkilerine odaklanılmıştır.

Madawi al-Rasheed’in eserleri de Suudi Arabistan dış politikasına dair önemli bilgiler sunmaktadır. Rasheed’in Suudi Arabistan dış politikasına dair son eseri Kral Selman dönemi Suudi Arabistan’ın toplumsal, dini ve dış politik gelişmelerini incelediği “Salman’s Legacy: The Dilemmas of a New Era in Saudi Arabia” başlıklı edisyon kitaptır (Al-Rasheed, 2018). Bu kitapta krallığın ABD ile olan ilişkilerine yer verilmenin yanında Çin’in Körfez’deki yükselişi incelenmiş, fakat Rusya ile ilişkiler kapsam dışı tutulmuştur.

Öte yandan Körfez ve Suudi Arabistan dış politikasına dair birçok eseri olan Gregory F. Gause’nin “The Foreign Policy of Saudi Arabia” başlıklı kitap bölümü (Gause, 2014: 185-206) ise krallığın dış politikası hakkında kapsamlı bir analiz ortaya koymaktadır. Bu anlamda Gregory küresel, bölgesel ve yerel ölçeklerde krallığın dış politikasını belirleyen faktörlere odaklanmıştır. Dolayısıyla bu çalışma da daha çok teorik kalmış, pratik ve uygulama bağlamında oldukça eksiktir.

Partrick Neil’in editörlüğünü üstlendiği Saudi Arabian Foreign Policy: Conflict and Cooperation in Uncertain Times isimli kitap (Neil, 2016) da Suudi Arabistan dış politikasına dair önemli bir eserdir. Krallığın dış ilişkilerine değinen kitap, Suudi Arabistan dış politikasını şekillendiren İran’ın nükleer enerji ve silah sürecinin Riyad yönetiminin iç kapasitesine nasıl etkilediğine dair de önemli bilgiler vermektedir. Fakat eserde Rusya ile ilişkilere yer verilirken Çin’e müstakil bir bölüm verilmemiştir. Suudi Arabistan’ın Doğu Asya ülkeleri ile ilişkileri kapsamında Çin ile ilişkiler yüzeysel bir şekilde değerlendirilmiştir.

Alanla alakalı son eser Nadav Safran’ın Saudi Arabia: The Ceaseless Quest for Security başlıklı çalışmasıdır (Safran, 1985). Nadav eserinde krallık içindeki elitlerin karşılıklı etkileşimlerinin, Arap devletler arasındaki rekabet ve ittifakın, savaşların ve devrimlerin,

Arap-İsrail sorununun ve ABD'nin bölgedeki rolünün Suudi Arabistan dış politikasını ve 1932-1980 arasındaki güvenlik endişelerini nasıl etkilediğini incelemiştir.

Ayrıca Suudi Arabistan'ın mevcut ülkelere yönelik stratejisini inceleyen kaynakların Arapça literatürde de yer almaması çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Arapça literatürde çalışmamızla alakalı sınırlı kaynağa rastlanmıştır. Bunlardan ilki Ghassan Salamah'ın 1945 sonrası Suudi Arabistan'ın dış politikasını incelediği eserdir. Salamah Arap perspektifinden krallığın dış politik hedeflerini ve gelişmelerini incelemiştir (Salamah, 1945).

Naser M. Al-Tamimi'nin "China-Saudi Arabia Relations: 1990-2012" isimli eseri ile alakalı (Al-Tamimi, 2014) Arapça tanıtım ve yorum yazıları da çalışmayla ilgili literatür içerisinde değerlendirilebilir. Benzer şekilde Amjad Ahmed Cibril'in yazdığı Suudi Arabistan- Rusya İlişkilerinde Değişikliklerin Sınırları: Stratejik Ortaklık veya Normal İlişkiler?" başlıklı yazı (Al-Jibril, 2018), bu çalışmanın konusu ile ilgilidir. Fakat mezkûr çalışmaların ilki Çin, ikincisi Rusya'ya odaklanmaktadır. Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya stratejisini bir arada inceleyen Arapça bir kaynağa rastlanmamıştır.

Korunma Stratejisi

Korunma stratejisi 1960larda uluslararası ilişkiler literatürüne girmiştir. Muhtemelen ilk olarak 1981 yılında Betts'in yazdığı makale ile uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmaları literatürüne dahil olmuştur. Betts Sovyetlerin olası saldırısına karşı ABD'nin korunma stratejisi izlediğini belirtmiştir (Bett, 1981: 146-156). Fakat kavramın kurumsallaşması 1990 ve sonrası döneme dayanmaktadır (Kuik, 2016: 502). İlk defa 1999 yılında Khalizad ABD'nin Çin'e karşı korunma stratejisi izlemesi gerektiğini belirtmiştir. Bu anlamda çevreleme ve angajman siyasetlerini içeren angaj-çevre (congaement) yaklaşımını öne sürmüştür (Khalizad, 1999). Benzer şekilde 1999 yılında Manning ve Przystup tarafından kaleme alınan makalede hem Çin'in Asya-Pasifik'te hem de Asya Pasifik ülkelerinin Çin'e karşı korunma stratejisi izledikleri iddia edilmiştir. Çalışma ASEAN ülkelerinin Çin'e korunma stratejisi izlediklerini öne süren ilk çalışmadır (Przystup, 1999: 43-68). Goh'a göre ABD'nin Irak işgali sonrası devletlerin stratejik risklerle nasıl baş edeceği sorusuna cevap bağlamında korunma stratejisi popüler hale gelmiştir (Yeung, 2016: 48) Zamanla literatürde iyice yer edinen (Alagöz, 2017: 67) korunma stratejisini kullanan bir diğer isim Richard Weitz olmuştur. 2001 yılında kaleme

aldığı çalışmada Weitz, ABD'nin Çin'in yükselişini şekillendirme (shaping) ve korunma stratejisi bağlamında ele almıştır (Weitz, 2001: 19-48). 2004 yılında Art'ın kaleme aldığı makalede Avrupa ülkelerinin korunma stratejisi ile incelenmiştir. Buna göre AB ülkelerinin silahlanması ve savunma kapasitelerini artırmasının ABD bağlamında iki anlamı bulunmaktadır. İlki güvenlik anlamında sadece ABD'ye bağımlı olmamaktır. İkincisi ABD NATO'dan çekilirse kendilerini koruyacak kapasiteye sahip olmaktır (Art, 2004: 179-213). 2006 yılında ABD Savunma Bakanlığı'nın yayınladığı Dört Yıllık Savunma İncelemesi adlı raporda yükselen bir güçle- Çin- ile stratejik ilişkilerini tanımlayarak, ABD'nin "yükselen bir gücün gelecekte düşmanca bir yol seçme olasılığına karşı önlem alacağı" belirtilmiştir (Dod News, 2014). Ayrıca 2006 yılında ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi yayınladığı raporda Amerika Birleşik Devletleri'nin, Çin'in diğer olasılıklarına karşı "korunma stratejisi benimsemeye" devam ederken "uluslararası taahhüdünü" sağlamak için Çin ile ilişki kuracağını beyan etmiştir (White House, 2006: 42) Bu rapor korunma stratejisinin bir devlet tarafından uygulandığı ve bu bağlamda uluslararası ilişkiler, güvenlik ve dış politika çalışmaları literatürüne girdiğini göstermiştir. Ayrıca rapor ABD'nin Çin'e karşı korunma stratejisini izlediğini ortaya koymaktadır. Bu anlamda kimilerine göre korunma stratejisini ilk defa uygulayan aktörler ABD ve Çin'dir (Izzuddin, 2014: 12). 2006 yılında Sutter Manning ve Przystup'ın argümanlarının benzerini ileri sürerek Asya'daki hükümetlerin ABD'nin bölgedeki rolünün azalmasını istemediklerini söylemiştir (Sutter, 2006).

Son yıllarda korunma stratejisi kavramı uluslararası ilişkiler literatüründe yükselişe geçmiştir (Ciorciari ve Haacke, 2019: 367-374). Stratejiden faydalanarak üretilen çalışmaların birçoğu Asya ve Çin (Wolfe, 2013; Foot, 2006; Chung, 2009; Korolev, 2016) odaklıdır. Japonya (Koga, 2017), Malezya (Liow, 2005) ve Singapur (Kuik, 2008: 159-185) üzerine de bu kavram uygulanmıştır. Korunma stratejisi, uluslararası ilişkiler disiplinine özellikle Asya Pasifik çalışmalarıyla girmiştir. Ikenberry tarafından "ikili hiyerarşi" olarak tanımlanan Asya Pasifik'teki bölgesel düzende ABD askeri hiyerarşiyi elinde bulundururken Çin bölgedeki ekonomik hiyerarşiyi elinde bulundurmaktadır (Ikenberry, 2015: 2). Bu bölgesel düzende ASEAN ülkeleri geleneksel olarak, herhangi bir belirli büyük güçle hem çatışmadan hem de aşırı yakın bağlar kurmaktan kaçınarak korunma stratejisi uygulamaktadır (Oba, 2016). Dolayısıyla Çin-ABD arasındaki rekabetin nasıl sonuçlanacağı ve devletlerin niyetlerinin nasıl olacağına dair belirsizlikler

Asya ülkelerinin neden (Lee, 2012: 12-17) korunma stratejisi izlediklerini açıklar. Diğer bir deyişle ABD ile Çin arasında bölgesel güç dağılımının nasıl olacağı ve çok kutuplu bölgesel çevrede diğer devletlerin niyetleri hakkındaki belirsizlik korunma stratejisini belirler. Dolayısıyla korunma stratejisi, ABD ile Çin arasındaki güç geçişi/intikali (power transition) ihtimaliyle alakalı olan belirsizliğin sonucudur.

Çin'in Asya- Pasifik bölgesindeki yükselişine yönelik bölge aktörlerinin stratejisinin nasıl olacağı sorusu etrafında yapılan çalışmaların birçoğu korunma stratejisini kavramsal çerçeve olarak ele almıştır. Çin'in yükselişine karşı dengeleme ile peşine takılma arasında ikilem yaşayan küçük, zayıf Doğu Asya ülkeleri anarşik yapının ve belirsizlikler karşısında korunma stratejisini tercih etmiştir (Zhao ve Qi, 2016: 14). ASEAN ülkeleri Çin'in yükselişinin getirdiği meydan okumalarla mücadele edebilmek ve Çin'in yükselişinin getirdiği fırsatlardan yararlanabilmek için Çin'e karşı korunma stratejisi uygulamaktadır (Shekbar, 2012: 253; Chung, 2004: 35-53). 1990lı yıllardan beri ekonomik yollarla ve barışçıl yükseliş söylemleriyle Asya Pasifik'te "Orta Krallık" olan Çin, 2000'li yılların sonlarında ve özellikle 2010'un başarılarıyla beraber bu siyaseti terk edip daha iddialı ve askeri unsurların ön plana çıktığı bir siyaset izlemiştir (Nuruzzaman, 2019: 41-52; Asiri, 2016). Söz konusu siyaset Asya Pasifik'te gerilimin artmasına ve ABD'nin Asya'yı öneleme (pivot to Asia) siyaseti izlemesine yol açmıştır. ABD'nin grand stratejisindeki önceliklerin değişmesine yol açan bu siyaset Washington'ın bölgesel angajman stratejilerinde radikal dönüşümler meydana getirmiş ve Ortadoğu'daki güç dengelerini sarsmıştır. Bu kapsamda geleneksel olarak ABD güvenlik tedarikine bağımlı olan Körfez ülkeleri güvenlik bunalımları tecrübe ederken, Asya Pasifik'teki ABD müttefikleri ise Çin'in yükselişine karşı nasıl tepki vereceklerini hesap etmeye başlamışlardır. Bu anlamda Burma/Myanmar, Tayvan (Wu, 2016: 466- 487), Vietnam (Gurung, 2018; Hiep, 2013), Filipinler (Lee, 2012: 15), Endonezya (Lee, 2012: 13) gibi ülkeler Çin'e yönelik korunma stratejisi uygulamıştır (Lubina, 2017: 262).

Korunma stratejisi uluslararası ilişkiler ve özellikle güvenlik-ittifak çalışmaları literatürüne kazandıran Evelyn Goh olmuştur. Her ne kadar Goh teorisinin ABD'ye uyarlanmasına karşı çıksa da (Goh, 2019), korunma stratejisinin sadece küçük devletler tarafından değil aynı zamanda büyük güçlerin stratejisi olarak ele alınabilir (Kuik, 2008: 161; Alagöz, 2017: 68). Bu anlamda ABD'nin belirli ülkelere ve durumlara yönelik dış politikalarını korunma stratejisi üzerinden ele alan çalışmalar mevcuttur. ABD

uluslararası sistemdeki konumuna meydan okumalara karşı özellikle Çin'in yükselişine karşı korunma stratejisi izlemektedir (Medeiros, 2005: 146). Dahası Kuik'e göre korunma stratejisi Soğuk Savaş sonrası büyük güçlerin ve orta ölçekli aktörlerin ittifak davranışı haline gelmiştir (Kuik, 2016: 502). Bu anlamda Dong ABD'nin Çin'e karşı korunma stratejisi izlediğini iddia etmektedir (Dong, 2015: 60). Nitekim prensip olarak bütün devletlerin sistemin hegemonuna karşı korunma stratejisi izlenebilir (Preiherman, 2017: 12). Büyük bir gücün politikalarından rahatsız olan ve bu politikaların çıkarlarına uymadığını düşünen her devlet için korunma stratejisi geçerli bir stratejik davranıştır (Chaziza, 2015: 442). Fakat devletlerin kapasitesine göre korunma stratejisinin türü, boyutu ve yoğunluğunun değişebileceği görülmektedir (Tunsjø, 2011: 73).

Barno, Bensahel ve Sharp ABD'nin Asya'yı öncelediğini iddia ettikleri çalışmada Washington'ın Ortadoğu politikasını ve tehditlerle mücadelesini korunma stratejisi olarak ele almışlardır (Barno, Bensahel ve Sharp, 2012: 70). Başka bir çalışmada ABD'nin Hindistan siyaseti korunma stratejisi ile açıklanmıştır. Bu minvalde ABD'nin geleneksel ihtiyatlı Asya siyasetinin değiştiği, asimetrik bir dış politika ajandasının Obama döneminde uygulandığını iddia eden çalışmada, ABD'nin Hindistan'a yönelişi, Çin'in Asya'daki nüfuzunu kırma hedefindedir. Pakistan ile minimum düzeyde askeri iş birliğini sürdüren ABD, bu anlamda korunma stratejisi izlemektedir (Qazi, 2012: 23-24). Benzer bir çalışma Hemmings tarafından yapılmıştır. Ona göre ABD, Çin'e yönelik hem dengeleme hem de angajman siyaseti izleyerek Pekin'e karşı korunma stratejisi geliştirmiştir. Hemmings'e göre ABD Çin kaynaklı üç belirsizliğe karşı korunma stratejisi uygulamaktadır. Bunlardan ilki Çin'in yükselişinin gidişatı, ikincisi Çin'in bu yükselişi nasıl kullanacağı ve üçüncüsü Çin'in siyasal sistemi ve yapısı kaynaklı dış politikasının belirsizliğidir (Hemmings, 2013).

ABD'nin korunma stratejisini inceleyen bir diğer çalışma ise Washington'ın 1980lerde balistik füzelere karşı uyguladığı stratejinin bir benzerini seyir füzelerine karşı uygulaması ile alakalıdır. Çalışmada ABD'nin seyir füzelerinin oluşturduğu belirsizliklere karşı korunma stratejisi uygulaması gerektiği ifade edilmiştir (Gormley, 1998: 93). Ayrıca ABD'nin Çin'e yönelik korunma stratejisi izlediğini iddia eden bir diğer çalışmada Washington'ın Pekin'e karşı ılımlı dengeleme ve iş birliği politikalarını eş zamanlı uygulayarak istenmeyen sonuçlara karşı adım attığı iddia edilmiştir (Tunsjø, 2011: 67). Shambaugh da ABD'nin Trump'a kadar Obama ve G.W. Bush dönemlerinde

kesintisiz 16 yıl boyunca Çin'e yönelik korunma angajmanı (hedged engagement) siyaseti izlediğini belirtmiştir (Shambaugh, 2017: 6). Öte yandan birçok aktörün korunma stratejisi izlediğini iddia eden çalışmalar da mevcuttur. İngiltere'nin AB'den çıkması sonrası AB içindeki küçük devletlerin stratejilerini inceleyen Wivel ve Thorhallsson'a göre mezkûr aktörler korunma stratejisini izlemektedir (Wivel ve Thorhallsson, 2018: 266-277). ABD'nin Asya'yı önceleme stratejisinin transatlantik ilişkilere nasıl yansıdığını inceleyen bir çalışmada Norveç'in korunma stratejisi uyguladığı iddia edilmiştir (Tunsjø, 2011: 60-77). Ürdün, 1991'deki Körfez Savaşı'nda tarafsız kalarak korunma stratejisi izlemiş ve bu kapsamda Irak ile de iyi ilişkiler sürdürmüştür (Ripsman, 2012: 273). Çin'in özellikle ABD ile güçlü askeri ilişkileri olan aktörlerle iş birliği yapma ve bunu ittifaksızlık prensibine dayandırmak koşuluyla Washington'a karşı korunma stratejisi izlemektedir (Ye, 2020: 205). Çin'in Fars Körfez'ine yönelik politikası da korunma stratejisi olarak tanımlanmıştır. Buna göre Pekin özellikle İran ve Suudi Arabistan gibi önemli bölgesel aktörler ve petrol üreticileri ile eş zamanlı olarak iyi ilişkileri sürdürmesi gelecekteki risklere karşı adım olarak değerlendirilmiştir. Öte yandan Pekin yönetimi İran ile askeri olmayan ekonomik, diplomatik ilişkileri geliştirerek ABD'ye karşı yumuşak dengeleme stratejisi takip etmektedir (Garlich ve Havlova, 2020: 2). 5 Haziran 2017'de Katar'a yönelik başlatılan krizde Doha ile ilişkilerini sürdürmüş ve bu anlamda krizin tarafı olmayarak korunma stratejisi izlemiştir (Kilani, 2021). Türkiye'nin de Çin'in yükselişine (Bruce ve O'neil, 2014: 237- 258) ve Rusya'nın Karadeniz'deki artan nüfuzuna (Alım, 2022: 470) karşı korunma stratejisi izlediği iddia edilmiştir. Türkiye'nin 1990lardan beri korunma stratejisi sürdürdüğünü iddia eden Birdal'a göre Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası sistemin yapısı değişmiştir. ABD ile Türkiye arasındaki ilişkilerin önemli bir dinamiği olan Sovyetler tehdidinin ortadan kalkması, Ankara'nın Washington'daki ağırlığının sorgulanmasına yol açmıştır. Bu anlamda yeni dünya düzeninde ABD ile ilişkilerin kötüye gitme ihtimali, askeri kriz ve ABD'nin ekonomik ve güvenlik yardımlarının sonlandırılması ihtimaline karşı Türkiye ABD'yi dengeleme yerine ABD'ye yönelik korunma stratejisi izlemiştir (Birdal, 2018). Benzer şekilde son yıllardaki takip ettiği dış politikada aktör çeşitlendirme stratejisi Batı ile olan ilişkilerden doğan risklere karşı geliştirildiği iddia edilmiştir. Ian Lesser, yazısında Türkiye'nin dış politikadaki kararlı aktivizminin bir parçası olarak gördüğü dış politikada

aktör çeşitlendirmeyi Ankara'nın Batı ile ilişkilerinin aşınması ihtimaline karşı korunma stratejisi uygulamaktadır (Lesser, 2016: 50).

Çin'in dış politika stratejisi de korunma stratejisi ile açıklanan çokça çalışma bulunmaktadır. Foot kavramı Çin bağlamında ilk kullanan isimlerin başında gelmektedir. Foot Çin'in ABD politikasını sigorta politikası olarak tanımlamıştır. Buna göre Çin ABD ile ilişkilerindeki ciddi bozulma riskine ve ABD ile doğrudan karşı karşıya gelme-yüzleşme riskine karşı görünüşte ABD'nin hegemonyası altındaki dünya düzenine uyum sağlamaktadır (Foot, 2006: 88). Öte yandan Çin'in beş alandaki siyasetinin riskten arınmanın bir parçası olduğunu iddia eden Dong'a göre Çin stratejik riskleri minimize etmek, dış politikada esneklik ve hareket özgürlüğünü artırmak, stratejik seçenekleri çeşitlendirmek, ABD'nin tercihlerini ve seçimlerini şekillendirmek için riskten arınma uygulamaktadır (Dong, 2015: 59). Öte yandan Pekin 2002'den beri aktif şekilde petrol diplomasisi stratejisini korunma stratejisi bağlamında kullanarak uluslararası pazarı domine eden ABD ve Avrupalı şirketlere bağımlı olan fiyat şoklarına ve talep kısıtlamalarına karşı korunma adımları atmaktadır (Leverett, 2015: 139).

Çin'in ekonomi diplomasisini korunma stratejisinin bir parçası olarak gören Garlick ve Havlova ise Pekin yönetiminin İran ve Suudi Arabistan'a yönelik stratejisini korunma stratejisi ile açıklamıştır. Buna göre Çin İran ve Suudi Arabistan'ı dahası bölgesel hegemon olan ABD'yi yabancılaştırmadan-marjinalize etmeden Körfez'e yönelik nasıl bir siyaset izlediği korunma stratejisi ile açıklanmıştır. Çin enerji güvenliğini önceleyerek, İran-Suudi Arabistan rekabetinde taraf almamakta ve enerji bağlamında oluşabilecek risklerden kendisini iki aktörle yakın ilişki sürdürerek korumaktadır (Garlick ve Havlova, 2020: 82-105). Çin'in Ortadoğu'daki enerji diplomasisini (Salman ve Geeraerts, 2015: 102-120), Asya Pasifik'teki bölgesel güvenliğe yönelik dış politikasını (Medeiros, 2005: 145-167), enerji güvenliğini (Tessman ve Wolfe, 2011: 214-240) ve ulusal güvenliğini (Wolfe, 2013: 300-313) de korunma stratejisi ile açıklanan çalışmalar mevcuttur.

Çin'in yanında Rusya (Korolev, 2018; Korolev, 2017) ve Hindistan'ın (Bava, 2016: 125-138; Pant ve Joshi, 2015: 47; Boon, 2016: 792-804) da korunma stratejisine angaje oldukları iddia edilmiştir. Mez-kûr literatürün ortak noktası eş zamanlı biçimde hem işbirlikçi hem de rekabetçi hamlelerin uygulanmasıdır (Medeiros, 2005: 145-167).

Örneğin Hindistan hem Çin hem de ABD ile eş zamanlı olarak işbirlikçi ilişkiler sürdürmüştür. Hindistan'ı bu siyasete iten temel saikler ise ABD'nin stratejik belirsizliği ve Çin'in yükselişi olmuştur (Pant ve Joshi, 2015: 97). Benzer şekilde tarihsel olarak da Hindistan'ın korunma stratejisi geliştirdiğini iddia eden çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Tiwary ve Roy 1966-1971 yılları arasında Hindistan'ın Sovyetler ve ABD arasında kalmadan korunma stratejisi uyguladığını belirtmiştir (Tiwary ve Roy, 2021: 25-41). Benzer şekilde Hwang ve Ellison da Hindistan ve Güney Kore'nin Çin ve ABD arasındaki politikasını korunma stratejisi olarak tanımlamıştır (Hwang ve Ryou-Ellison, 2021: 60-78). Ayrıca Hindistan'ın Çin ile iş birliğini çok boyutlu halde sürdürmesi de korunma stratejisi olarak kategorize edilmiştir (Jikang ve Mingjiang, 2019: 42).

Rusya Çin'in yükselişine karşı Çin'in komşularıyla ve Çin ile iş birliği halinde kalarak (Keck, 2013) ve ABD ile yaklaşıp Çin'i dengeleyerek korunma stratejisi uygulamaktadır. Holslag ise Rusya'nın Ukrayna krizindeki politikasını sert korunma stratejisi olarak tanımlamıştır (Holslag, 2016: 165-176). Buna göre sert korunma stratejisi askeri güç, egemenlik ve otonomi üzerine inşa edilmiştir. Ramani ise Rusya'nın Yemen'de eş zamanlı şekilde hem Suudi Arabistan hem de İran ile iş birliğini korunma stratejisi ile açıklamıştır (Ramani, 2020). Rusya Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesini meydan okuma olarak görmüş ve bu anlamda Avrasya Ekonomik Birliği'ni başlatarak Pekin'in artan nüfuzuna karşı korunma stratejisi uygulamıştır (Kaura, 2019: 54).

Hindistan bağlamında ise Rusya ve Çin'in yükselişi karşısında Yeni Delhi yönetimi stratejik iş birliği ağlarını genişleterek korunma stratejisi uygulamıştır (Kaura, 2019: 54). Öte yandan Hindistan'ın ABD'nin pivot Asya politikasına yönelik tepkisi de korunma stratejisi olarak ele alınmıştır. Buna göre Hindistan, ABD'nin pivot Asya politikasını desteklemek yerine üç farklı alana odaklanmıştır. Bunlardan ilki; ABD ile savunma iş birliği bağlamındaki ilişkilerin son yıllardaki bozulmaları yeniden hesap etmektir. İkincisi Çin'i dış bir yardımla dengelemek yerine Pekin ile ilişkileri normalleştirmektir. Üçüncüsü dengelemenin daha yerel hali olarak diğer bölgesel aktörlerle savunma iş birliğini artırmak/ bölgesel dengeleme uygulamaktır. Bu anlamda Hindistan ABD'nin pivot Asya politikasına karşı korunma stratejisi izlemektedir (Pant ve Joshi, 2015: 89-114).

Korunma stratejisi izleyen bir aktörün bulunduğu stratejik çevre veya güvenlik iklimi de korunma politikaları uygulanmasını doğrudan etkiler (Vance, 2017: 8). Bu

anlamda anarşik ve değişken bir güvenlik iklimine sahip olan Körfez bölgesi korunma stratejisinin uygulanması için ideal bir bölgedir (Sherwood, 2016). Korunma stratejisi özellikle Umman'ın dış politika tercihi olarak çalışılmıştır (Alkhazaleh, 2020; Binhuwaidin, 2019). BAE'nin de İran ile ilişkileri (El-Dessouki ve Mansour, 2020), Kuveyt (Telci ve Rakipoglu, 2021; Jackson, 2017) -Katar (Cafiero, 2021) gibi ülkelerinde korunma stratejisinin çalışıldığı görülmüştür (Almezaini, 2020; Guzansky, 2015a; Almutairi, 2018; Bianco, 2021). Kristin Kausch'a göre Körfez  lkelerinin ve Mısır-İran'ın Çin, Rusya, Japonya, Hindistan gibi ülkelerle ilişki kurması ve bu ilişkileri geliştirmesi ABD ve Avrupa  lkelerinin bölge politikasından kaynaklı belirsizliklerden risklerden korunma üzerine inşa edilmiştir. Dahası Kausch'a göre bölgedeki krizler ABD müttefiklerinin daha fazla bu siyaseti takip etmeye iletmektedir. Bu anlamda 2017'deki Körfez krizi mezkûr aktörlerin Çin, Rusya gibi aktörlerle yakınlaşmasını yoğunlaştırmıştır (Kausch, 2017: 8). Benzer şekilde Avrupalı aktörler güvenlik çıkarlarını korumak adına NATO merkezli hareket ederek ABD, Almanya ve Rusya arasında korunma stratejisi izlemiştir (Art, 2004: 179-213).

1. BÖLÜM: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE: DIŞ POLİTİKADA KORUNMA STRATEJİSİ

1.1. Dış Politika Stratejileri

Bu bölümde çalışmanın teorik ve kavramsal çerçevesi yer almaktadır. Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya'ya yönelik stratejisinin anlaşılması için üç kavram ele alınacaktır. Bunlardan ilki dengeleme (balancing), ikincisi peşine takılma (bandwagoning), üçüncüsü ise korunma (hedging) kavramıdır. Mezkûr üç kavram da bir devletin ittifak davranışını dolayısıyla dış politik stratejisini açıklamaktadır. Her ne kadar ittifak davranışları üzerine yapılan çalışma alanlarını dengeleme ve peşine takılma stratejileri büyük oranda işgal etse de iki kavrama benzeyen ve farklılaşan yönleri olan korunma kavramı da bu literatüre dahil edilmektedir.

Kuik ve Rozman'ın (2015: 2) tanımlamasına göre korunma yüksek güç reddi derecesini temsil eden dengeleme ile tam ölçekli güç kabulü anlamına gelen peşine takılma arasında zıt bir pozisyondadır. Kamrava'ya (2014: 167) göre ise bazı şekillerde korunma stratejisi külli dengeleme ile peşine takılmanın kombinasyonudur. Kuik (2016: 504) tarafından teori yumurtaları farklı sepetlere koyma tehlikesinden kaçınma veya yumurtaları bir tek sepete koymamak (Fiori ve Passeri, 2015: 684) Yalçın (2015a:38) tarafından hendek inşa etmek ve çitlemek (Yalçın, 2015b: 223), Kaya ve Alagöz (Kaya ve Alagöz, 2021: 235) ve Kanat tarafından riskten korunma (Kanat, 2013: 44), Ertem ve Gülseçgin tarafından riski dengeleme (Ertem ve Gülseçgin, 2021: 238-262) olarak tanımlanmıştır. İkinci (Ekinci, 2019: 49) korunmayı küçük bir devletin stratejisi olarak kodlamıştır. Özlük (Özlük, 2017: 221-263) tarafından arınmak veya korunmak olarak ele alınan korunma temelde öngörülemeyen unsurlar nedeniyle tercih edilir. Bu strateji peşine takılma ile dengeleme arasında bir düzlemde yer alır (Holslag, 2016: 166). Fakat korunma stratejisi her iki teorinin de unsurlarını içerir (Plagemann, 2021:741). Dolayısıyla bu kavramın anlaşılması için dengeleme ve peşine takılma kavramlarının ele alınması gerekmektedir.

1.1.1. Dengeleme

Uluslararası ilişkilerin realist yaklaşımında en yaygın politika dengelemedir. Kavramı ilk defa Quincy Wright (1942: 743) kullanmıştır. Dengeleme en kısa tabirle yükselen bir gücün sınırlandırılmasıdır. Bir devletin uluslararası sistemdeki yükselişine karşı diğer devletlerin vereceği tepki/cevap olarak da adlandırılabilir. Devletlerin uluslararası sistem

ve/veya bölgesel alt sistem düzlemlerinde yükselen bir gücün sisteme hükmeden güce dönüşmesini engellemek adına giriştikleri dış politika uygulamaları dengelemedir. Daha somut biçimde ifade etmek gerekirse; bir devletin yükselişinin küresel siyasal sistem açısından hegemonyaya doğru dönüşmesini engellemek, bunun önüne geçmek için devletlerin bir araya gelerek güç kapasitelerini artırması, ittifak kurması dengeleme olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla dengeleme, bir devletin güvenlik kaygısının başka devletler veya koalisyonların hamlelerine bağlı olarak yükseldiği dönemde tercih edilen bir davranıştır. Morgenthau'ya göre dengeleme bir devletin başka bir devlet ile güç kapasitelerini denkleştirme hareketidir (Özlük, 2017: 221-263). Mearshiemer'a (2001: 126) göre ise dengeleme güç dengesini bozan saldırgan aktörlere karşı koruma hareketidir. Waltz'a (1972: 126) göre dengeleme sistemin hegemonu olmaya çalışan aktöre karşı zayıf aktörlerin desteklenmesi hareketidir. Yine Waltz'a göre dengeleme güçlü koalisyona katılmak olarak tanımlanan peşine takılmanın zıttı bir davranıştır (Sweeney ve Fritz, 2004: 429).

Dengeleme güçlenen devletin hegemon olmasını engellemek ve kazanımlarını sınırlamak için sistemdeki diğer devletlerin birlikte hareket etmesi, ittifak kurmasıdır. Dolayısıyla bir devletin etkinliği cari olan bir tehdide karşı ittifak içerisine girmesi dengeleme olarak adlandırılır. Schweller'e (1994: 74) göre dengelemenin amacı kendi kendini koruma ve elinde barındırdığı değerleri korumadır. Diğer bir deyişle dengeleme savunma hamlesidir. Walt'a (1997: 933) göre ise dengeleme güce karşı değil; tehdide karşı gerçekleştirilir. Bu anlamda Walt dengelemeyi tehdit ile kodlayarak tehdit dengesi teorisini ortaya koymuştur. Tehdidin şiddeti ve boyutu ise 4 unsur üzerinden şekillenmektedir. Bunlar toplam güç, coğrafi yakınlık, saldırgan güç ve agresif niyetlerdir (Walt: 1987: 21-28). Bu noktada Walt saldırgan gücün betimlenmesinin zorluğunu kabul etmektedir (Walt: 1987: 165). Ayrıca Walt'a göre mezkûr dört unsurun eş zamanlı uygulanması gerekmemektedir. Diğer bir deyişle ona göre bu dört unsurdan herhangi birisinin artışa geçmesi devletlerin tehdide karşı dengeleme stratejisi izlemesine yol açmaktadır (Walt, 2002: 29-67).

Walt'a (2003: 111) göre devletler daha çok dengeleme davranışını seçerler. Nitekim tehlikeli olarak görülen peşine takılma davranışı, büyük güçlerin saldırgan davranışlarını ödüllendirme olarak görülme anlamına gelmektedir. Küresel siyaset ve bölgesel güç mücadelesindeki statüsü daha üstün aktörler ise dengeleme davranışının tehdidi yeterince etkilemeyeceğini düşündüklerinde güç kullanma stratejisini tercih eder. Öte yandan

devletlerin dengeleme veya peşine takılma stratejilerini seçmesini birçok faktör etkilemektedir. Bu anlamda Walt bir devletin peşine takılma veya dengeleme stratejileri arasında kaldığında hangisini seçeceğini etkileyen üç koşul öne sürmüştür. Bunlardan ilki, tehdidin boyutudur. İkincisi, ittifakların geçerliliği, uygulanabilirliği veya kullanılabilirliğidir. Üçüncüsü ise güvenlik iklimidir.

Zayıf devletlerin aksine güçlü devletler siyasal, askeri ve ekonomik anlamda kaybeden koalisyon veya ittifaklara katılımlarıyla gidişatı doğrudan etkileyebilme kapasitesine sahip olmalarından ve ittifak değişiminin oluşturacağı meydan okumalarla mücadele edebilme potansiyeline sahip olmalarından ötürü dengeleme davranışını seçerler. Dolayısıyla devletlerin peşine takılma ve dengeleme arasında seçim yaparken dikkate aldıkları noktalardan birisi devletin kapasitesidir. Ayrıca Walt'ın belirttiği gibi tehdit olarak görülen aktörlerin kapasiteleri de önemlidir. Örneğin Suudi Arabistan'ın devlet dışı aktörler arasında tehdit sıralaması yaparken İran destekli Şii Husileri ve Sünni Müslüman Kardeşleri aynı parametrelerle değerlendirmedeği görülmektedir. Her ne kadar her iki aktör Suud rejimine doğrudan tehdit olarak görülse de Müslüman Kardeşler'in askeri tehdit olmadığı dolayısıyla farklı boyutlarda tehdit algılarına sebebiyet verdiği ve bu durumun Suudi Arabistan'ın dış politika davranışını etkilediği görülmektedir (Bianco, 2020: 92-107).

Öte yandan devletlerin dengeleme veya peşine takılma stratejileri seçimini etkileyen bir diğer husus ittifakların uygunluğudur. Bu anlamda bir devlet başka bir devletle ittifak yaparak dengeleme davranışını seçecekken söz konusu ittifakın sınırlarını ve kapsamını göz önünde bulundurur. Bununla birlikte ortada ittifak yapılacak bir aktörün olmaması devletleri peşine takılma stratejisine itebilir. Devletlerin düşmanlarına karşı kaynaklarını mobilize etmesi de yine bu minvalde değerlendirilir. Müttefiklerin yardımı ve desteği uygulanabilir olduğunda devletler her türlü kaynağını ortak düşmana karşı ittifak ettiği aktörünü desteklemek için kullanır. Son olarak, devletlerin dengeleme veya peşine takılma stratejisini seçerken güvenlik iklimini dikkate aldığı görülmektedir. Diğer bir deyişle savaş, gerilim, çatışma, istikrarsızlık gibi güvenliğin sorunlu olduğu dönemlerden ziyade, dengeleme davranışı barış ortamında tercih edilir. Söz konusu durum bir aktörün güvenlik ikliminden kaynaklanan tehditlerin devletin hayatta kalmasına etkisini hesaplamasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle, barış ortamında dengeleme yapan bir aktör yanlış bir tercih yapsa dahi bu durum onun hayatta kalmasını ölümcül derecede

etkilemez. Nitekim güvenlik ikliminin barış olmasından dolayı sıcak bir savaşa dönüşme riski azdır. Fakat savaş zamanlarında devlet adamları dengeleri değiştirecek ve hayatta kalmaya tehdit oluşturacak ittifak değişikliği gibi tehlikeli kararlar alabilir (Walt, 2003: 112-113).

Waltz'un aksine Walt ittifakları oluşturan unsurları net biçimde ifade etmiştir. Bu anlamda Walt (1987: 12) resmi veya gayri resmi güvenlik iş birliği türündeki ilişkiler ittifak olarak tanımlamıştır. Buna göre bu ilişkiler belirli düzeyde karşılıklı taahhüt ve fayda alışverişi sağlamaktadır. Devletler güçlü devletlere karşı ittifak kurabilir. Daha üstün kaynaklara sahip olan koalisyonlardan kendilerini korumak için bu ittifak kurma yolunu tercih ederler. Devletlerin güç dengelemesi stratejisini tercih etmelerinin arkasında iki gerekçe yatmaktadır. Bunlardan ilki, potansiyel hegemon aktörün çok güçlü hale gelmeden onu durduramazlarsa hayatta kalmaları riske girer. Bu durumda devletler potansiyel hegemon karşısında göreceli zayıf güçlerle ittifak kurar. Dengelemenin ikinci önemli motivasyonu zayıf aktörlerin yanına ittifaka girerek yeni aktörlerin ittifakı daha fazla etkileyebileceğine dair düşüncedir. Peşine takılmanın aksine dengeleme devletlerin hâkim olan tehdide karşı ittifak kurmalarına izin verir. Aynı zamanda bu davranış zayıf devletlerin güçlü devletlerin yanında durmalarından kaçınmalarını sağlar. Zayıf devletler güçlü devletlerin tarafında oldukları durumda savunmasız ve faydalanılabilir aktörler olarak araçsallaştırılmaktadır. Dolayısıyla orta ölçekli aktörler dış politik çıkarları için güçlü aktörlerin yanında durmaktan ziyade zayıflarla veya orta ölçekli güçlerle ittifak kurmak daha rasyonel görülmektedir.

Dengeleme davranışı bir devlet açısından meydan okumaları da beraberinde getirebilir. Nitekim dengelemeyi tercih eden bir devlet, dengeleyici aktörün karşısında yer almaktadır. Bu anlamda kendisinden güçlü bir aktörü doğrudan karşısına alması onun açısından cezalandırma gibi eylemlerin gerçekleşmesiyle sonuçlanabilir. Dolayısıyla dengeleme barındırdığı meydan okumalar ve maliyetlerden ötürü kaçınılan bir davranış olarak okunabilir.

Öte yandan dengelemenin birçok türünden bahsedilebilir. Bu anlamda pozitif ve negatif dengeleme ilk olarak karşımıza çıkmaktadır. Pozitif dengeleme kapasite artırımını ifade ederken negatif dengeleme rakibin kapasitesini azaltmaya yönelik adımları ifade eder. Benzer şekilde negatif dengeleme ittifak kurma ve askeri kapasite artırımını içerir.

Negatif dengeleme korunma stratejisini uygulayan aktörün düşmanına askeri teknoloji transferi yapmaktır. Korunan aktörün davranışlarını kurumlar aracılığıyla sınırlandırmak ise negatif askeri olmayan dengelemedir. Pozitif askeri olmayan dengeleme müttefike ekonomik yardımı içerir. Negatif askeri dengeleme ise düşmanın düşmanına askeri destek sağlamayı içerir. Negatif askeri olmayan dengelemede ise kurumlar kullanılarak rakibin davranışları sınırlandırılır (Kai, 2012: 167).

Öte yandan başka dengeleme türleri de bulunmaktadır. Bunlar sert dengeleme, yumuşak dengeleme ve asimetrik dengelemedir. Sert dengeleme uluslararası ilişkilerin realist okulunun devletlerin dış politika hamlelerini açıklarken kullandığı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım Soğuk Savaş sona erene kadar kullanılan en yaygın dengeleme biçimidir. Küçük devletlerin en güçlü devlete veya en çok tehdit eden (tehdit boyutu en yoğun) devlete karşı ittifaklar kurarak mücadele etmesi şeklinde tanımlanabilir. Buna göre bir devlet rakip olarak gördüğü devlet veya devletlere karşı iki tip askeri stratejiyi birlikte gerçekleştirirse sert dengelemeyi tercih etmiştir. Sert dengelemenin ilk boyutu iç dengelemedir. Bu dengelemenin konusu olan askeri kapasitesinin maksimizasyonudur. Bu anlamda devletler savunma harcamalarını artırmaktan savunma sanayini geliştirmeye kadar birçok iç dengeleme yöntemine başvurur. Bir devletin milli kaynaklarını kullanarak askeri ve savunma alanlarındaki kapasitesini güvenlik tehdidini dengelemek amacıyla artırması iç dengeleme olarak adlandırılır. Mearsheimer'a (2001: 157) göre askeri, ekonomik, diplomatik, siyasal, kültürel gibi çok boyutlu kaynaklara ve yönlelere sahip milli kaynakları ve güç unsurlarını arttırmayı amaçlama iç dengelemedir. Bu anlamda Suudi Arabistan 1979'dan beri İran başta olmak üzere birçok tehdide karşı iç ve dış dengeleme davranışını birlikte takip etmektedir. Sürekli savunma harcamaların artırma, askeri kapasiteyi geliştirme, konvansiyonel silah ve nükleer milli savunma hamleleri iç dengeleme davranışları örneklerindendir.

İkinci boyutu ise dış dengeleme ile alakalıdır. Bu anlamda devletler, benzer çıkarlara sahip olduğu devletlerle ittifak kurarak dengeleme yöntemini tercih eder. Diğer bir deyişle bir devletin en az bir devletle, hedef devletin gücünü azaltmak veya diğer aktörleri zayıflatmak adına ittifak kurması veya iş birliği yapması dış dengeleme olarak adlandırılır (Lieber ve Alexander, 2005: 109-139). Dolayısıyla bir devletin iç dengeleme hamlelerini gerçekleştirmesi ile dış dengelemeye gitmesi sert dengeleme olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak iç dengelemede bir aktör milli kaynaklarını kullanarak güç kapasitesini

artırma yoluna giderken dış dengelemede başka aktörlerle iş birliği yaparak güç kapasitesini artırır. Devletlerin dengelemenin hangi türünü tercih edecekleri tehditlerin potansiyel veya doğrudan olması ile ilişkilidir. Bu minvalde potansiyel tehdide karşı iç dengeleme, doğrudan etkin tehdide karşı ittifak taktikleri üzerine geliştirilen stratejilerle dış dengeleme tercih edilir. Son olarak bir devlet hem iç dengeleme hem de dış dengelemeyi bir arada uygulayabilir. Bu durum da gerek tehdidin boyutu gerekse güç dengesindeki değişimle alakalıdır. Fakat iç dengeleme dış dengelemeye göre daha çok tercih edilmektedir. Bunun nedeni dış dengeleme ile başka aktörlerle kurulacak olan ittifakın problem oluşturma potansiyelidir. Diğer bir ifade ile bir devlet başka devlet veya devletlerle kuracağı ittifakın barındırdığı potansiyel tehdidi göz önünde bulundurarak daha çok iç dengelemeye gider.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte sert dengeleme önemini kaybetmiştir. Bunun yerine yumuşak dengeleme kavramı ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu dengeleme türü ABD'ye karşı ittifak kurma üzerine inşa edilmemiştir. Nitekim yumuşak dengeleme daha çok dolaylı (Fiori ve Passeri, 2015: 686), çok boyutlu bir politikadır (Imai, 2017:17). Yumuşak dengeleme askeri olmayan yöntemlerle sistemin liderine doğrudan meydan okuma olmaksızın liderin agresif tek taraflı politikalarını geciktirme, önleme, baltalama adına gerçekleştirilir (Pape, 2005: 10). Bu anlamda ad hoc nitelikli gizli iş birlikleri, uluslararası kurum ve kuruluşlar, diplomatik görüşmeler, ekonomik iş birliği alanları gibi yollar araçsallaştırılır. Dengelenmek istenen aktörün askeri üstünlüğüne meydan okumadan politikalarının etkilenmesi hedeflenir.

Öte yandan yumuşak dengelemenin bir ülkenin dış politikasında uygulandığını iddia eden önemli bir çalışma Murat Yeşiltaş tarafından yapılmıştır. Yeşiltaş'a (2009: 25-51) göre neo-klasik realistlerin kavramı olan yumuşak dengeleme tek kutuplu sistemde sistemin liderliğini elinde bulunduran süper güce karşı ikincil devletlerin takip ettiği stratejidir. Nitekim ikincil devletler sistemin liderine karşı kapasitelerinin elverişsiz olmasından dolayı sert dengelemeye başvuramaz. Ayrıca sistem içerisindeki güç dağılımı ABD'ye karşı sert dengelemenin neden tercih edilmediğini açıklamaktadır. Nitekim ABD sistem içerisindeki güç dağılımında birinci sırada yer almaktadır. Bu durum ikincil devletlerin sistemin lideri ABD'ye karşı askeri ittifak yoluyla oluşan klasik dengelemekten uzak tutmaktadır. Türkiye'nin 2003 Irak işgali karşısındaki tutumunu inceleyen Yeşiltaş'a göre Ankara yönetimi Washington'a karşı 3 düzlemde yumuşak dengeleme stratejisi

izlemiştir. Bunlar, diplomatik yumuşak dengeleme, kurumsal yumuşak dengeleme, toprak kullanım reddi olarak yumuşak dengeleme şeklinde sıralanmıştır.

1.1.2. Peşine Takılma

Peşine takılma kavramını ilk kullanan akademisyen Wolfers'dir. Wolfers'e (1962: 124) göre peşine takılma, güçsüz-zayıf devletlerin tercih ettiği bir stratejidir. Bu anlamda zayıf devletlerin yükselen gücün veya güçlü devletin yanında yer alması peşine takılma olarak tanımlanabilir. Zayıf devletlerin bu stratejiyi tercihi rasyonelleştirmelerinin arkasında yatan ana sebep, güçlü aktörün veya yükselen gücün egemen olması halinde tamamen boyunduruğu altına girmeyi engellemek yatmaktadır. Waltz (1972: 126) ise peşine takılmayı dengelemenin karşıt politikası olarak tanımlamıştır. Buna göre bir aktörün kazanan gibi görünmesi halinde, neredeyse diğer bütün aktörler onun peşine takılır. Bu noktada diğer aktörler bir aktörün gücün ödülünü kazanmasını engellemek- dengelemek yerine peşine takılmayı tercih ettiği görülmektedir. Bir aktörün göreceli daha güçlü bir aktör ile ortak hareket etmesi, güçlü aktörün safına katılması ve güçlü aktörün “peşine takılması” olarak tanımlanabilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde peşine takılmanın aralarında asimetrik ilişki olan iki veya daha fazla aktör arasında cereyan eden bir ilişki türü olduğu söylenebilir.

Walt (1987: 27) peşine takılmayı ofansif- saldırgan ve defansif (savunmacı) olmak üzere ikiye ayırmıştır. Ofansif peşine takılma göreceli zayıf devletin hegemon devletin kazanımının/zaferinin ganimetlerinden pay kapma girişimidir. Dolayısıyla hegemon ile zayıf devlet arasındaki ilişki biçimi asimetriktir. Saldırgan peşine takılmanın aksine savunmacı peşine takılma devletleri veya koalisyonları tehdit eden aktivite/hamleleri yatıştırmak veya caydırmak amacıyla icra edilir.

Schweller Walt'un peşine takılmayı küresel siyasette tehdit ile sınırlamasını eleştirmiştir. Ayrıca Schweller'e (1994: 54-97) göre peşine takılma sadece Walt değil aynı zamanda Waltz ve Wolfers de peşine takılma yaklaşımının amacını tam anlamıyla tartışmakta yetersiz kalmıştır. Schweller'e göre peşine takılma 3 farklı biçimde yorumlanmıştır. Bunlardan ilki güçlü veya tehdit eden devletin kuyruğuna yapışmaktır. İkincisi güçlü veya tehdit eden devleti sakinleştirmektir. Üçüncüsü ve sonuncusu güçlü veya tehdit eden devletin beklentilerine teslim olmaktır. Böylelikle devletler güçlü devletin işgalinden dolayısıyla varlıklarının yok olmasından korunmuş olurlar.

Schweller'e (1994: 65) göre peşine takılma stratejisinin iki amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki güvenlikle alakalıdır. İkincisi ise çıkar/kazanç (profit) ile alakalıdır. Bu anlamda Schweller Walt'un saldırgan peşine takılma stratejisine odaklanmıştır. Dolayısıyla Schweller peşine takılmayı çıkar odaklı yaklaşımla açıklamış ve çıkar dengesi (balance of interest) olarak teorikleştirmiştir. Ayrıca çakal peşine takılma teorisini ortaya atılmıştır. Orman metaforunu kullanan Schweller devletleri aslan, kuzu, çakal ve kurt olarak kategorize etmiştir. Sistemin hegemonu ormanın kralı olan aslan devletlerin statükonun korunması adına dengelemeyi tercih edeceğini iddia eden Schweller, diğer devletlerin, kapasitelerine göre kuzu, çakal ve kurt olarak farklılaşabileceğini fakat dış politika stratejisi olarak çıkarlarına odaklanarak sistemin hegemonu olan aslan devletlerin peşine takılacaklarını ileri sürmüştür. Ayrıca aslan olarak tanımlanan büyük güçlerin kabiliyetlerine bağlı olarak ormanda (uluslararası sistemde) çıkarlarına hizmet eden istikrarın korunması için en yüksek bedelleri ödediklerini dile getirmiştir. Bununla birlikte zayıf devletler (kuzular) ise çakal peşine takılmayı tercih ederler. Bu stratejiyi tercih etmelerinin temel sebebi çıkar odaklı hareket etmeleridir. Peşine takılmayı bu şekilde tercih eden zayıf devletler sistem yanlısı süper güçlerle statükoyu korumayı amaçlarlar. Orman metaforundaki diğer örneğe kurttur. Buna göre kurt statükonun değişmesini arzulayan revizyonist bir aktördür. Çakal tipi zayıf devletler kapasite yoksunluğundan ötürü kurdun açtığı revizyonizmin başarıya ulaşması halinde kurdun peşine takılır. Dolayısıyla kurt ve çakal revizyonist/saldırgan aktörlerdir. Öte yandan aslan ve kuzu ise statükoyu koruyan aktörlerdir. Bu noktada aslan statükoyu korumak için risk alan aktörken kuzu küçük güçleri temsil eder, risklerden kaçınır, çıkarlarını artırmak için fırsat kollamaz, statüko yanlısı büyük gücün peşine takılır.

Peşine takılma güçlü ve güçsüz devletler arasında karşılıklı fayda durumunda ortaya çıkar. Suudi Arabistan'ın güvenlik, ABD'nin petrol karşılığında formüle ettiği ilişki buna bir örnektir. Schweller'in (1994: 92-93) tabiri ile peşine takılma olumlu dönüş/etki sağlamaktadır. Walt ve Waltz'un aksine Schweller'e (1998: 128) göre peşine takılma dengelemeye göre uluslararası siyasette daha fazla yaygındır. Peşine takılma davranışı devletlerin uluslararası sistemi oldukça az- neredeyse hiç etkileyemedikleri dönemlerde gerçekleşir. Ayrıca bu davranış bir devletin güçlü aktörden özellikle savunma ve askeri kapasitesi bağlamında alacağı destek belirler. Dolayısıyla bir aktörün peşine takılma

stratejisini izleyip izlemeyeceğini belirleyen temel kriter büyük bir gücün askeri ve savunma kapasitesinin küçük veya orta büyüklükteki aktörün korunmasını ne kadar ve nasıl sağlayabileceğidir. Bu anlamda büyük bir gücün peşine takılacak olan aktör, eğer büyük güç kaynaklarını küçük veya orta ölçekli aktör için mobilize ederse peşine takılma stratejisini izleyebilir. Son olarak uluslararası konjonktür ve güvenlik meseleleri aktörlerin peşine takılma ve dengeleme stratejilerini etkiler. Tehdidin boyutları, müttefiklerin mevcudiyet ve uygunluğu ve güvenlik iklimi bu anlamda önemli üç unsurdur.

Güçsüz veya zayıf devletler dengeleme davranışından ziyade peşine takılma davranışını benimsemektedir. Nitekim uluslararası sistemde ve bölgesel siyasette etkisi az olan zayıf devletlerin siyasetin gidişatına ve sonucuna dair etkileri oldukça sınırlıdır hatta neredeyse yoktur. Dolayısıyla bu aktörler hegemonik güçle aynı tarafta yer almayı çıkarlarına daha uygun görürler. Zayıf devletlerin uzak coğrafyadaki müttefikleri saldırgan kapasiteli aktörlere karşı müttefikine hızlıca yardım göndermesi zordur. Söz konusu durum zayıf devletlerin peşine takılma stratejisini takip etmesine neden olmaktadır (Walt, 1987: 25).

Walt'a (1987: 17) göre de zayıf devletler için peşine takılma daha fazla tercih edilen bir davranıştır. Nitekim peşine takılma; eşitsiz bir mübadele yöntemidir. Bu ilişki biçiminde savunmasız ve kendisinden kolayca yararlanılabilecek devletler baskın devletlere karşı asimetrik tavizler vermektedir. Ayrıca gizli veya açık baskı politikalarıyla uyumludur. Bu baskı politikasıyla baskın devletin gayri meşru eylemleri ikincil devlet tarafından ya tolere edilir ya da desteklenir (Walt, 1988: 55).

Walt'a göre dengeleme diğer dış politika davranışlarına kıyasla daha çok tercih edilen/üstün gelen bir kavramdır (Walt, 1987: 173). Fakat tarihsel örnekler dengelemenin bir kural değil, istisna olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin 1930'larda Avrupa'daki ittifak kararlarını inceleyen Kaufman (1992: 417-447) peşine takılmanın daha fazla tercih edildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca birçok akademisyen Walt'ın güç dengesi teorisi ile açıkladığı ittifak davranışlarının eksikliğine vurgu yapmaktadır. Bu anlamda birçok isim Walt'ın ittifak kararlarında iç faktörleri önemsiz görmesini eleştirmiştir (Keohane, 1986). Nitekim meşruiyetini halktan almayan elitler ve toplumlarına karşı etkisiz-güçsüz devletler daha çok peşine takılmayı tercih etmektedir. Özellikle Üçüncü Dünya ülkeleri adı verilen devletlerin iç faktörleri hesaba katarak dış politika ve ittifak kararları aldığı

birçok çalışmaya konu edilmiştir (David, 1991: 233-256; David, 1992/1993: 127-159; Levy ve Barnett, 1991: 365-395). Bu anlamda külli dengeleme/her yerde dengeleme (omnibalancing) teorisine göre; iç siyasi atmosferi çalkantılı olan devletler hayatta kalabilmek ve birincil tehditlerle baş edebilmek için ikincil tehditlerle iş birliği yapabilir (Ataman, 2017: 43; Tür ve Salık, 2017: 17). Böylelikle bu devletler iç ve dış tehditleri aynı anda dengelemiş olur. Örneğin bölgesel bir güç olan Türkiye, gerek Batılı ve bölgesel aktörleri gerekse “Kürt” milliyetçiliğini araçsallaştıran aktörleri birlikte dengelemektedir. Bu anlamda her ne kadar ciddi problemlerle karşılaşsa da Türkiye Kürt nüfusu barındıran aktörlerle iş birliğini sürdürmüştür. Bu durum iç istikrarı tehdit edebilme potansiyeline sahip olan aktörlerin dengelenmesini sağlarken aynı zamanda dış aktörlerin de dengelenmesini sağlamıştır (Ataman, 2002: 130).

Peşine takılma ulaşılmak istenen değerler için kendi kendine uzanımdır. Dolayısıyla saldırgan veya aktif bir hamledir (Boon, 2016: 804). Daha basit ifadelerle dengeleme kayıplardan kaçınma üzerine inşa edilirken, peşine takılma kazanç elde etmek için fırsat olarak görülmektedir. Bu anlamda peşine takılma sistemdeki devletlerin güçlenen aktörle ulusal çıkarlarına fayda sağlaması amacıyla ittifak kurmasıdır. Dolayısıyla birçok küçük devlet kendisinden daha büyük devletlerle uzlaşma stratejileri kapsamında peşine takılma stratejisini izlemektedir. Bu stratejiyi sınırlı güce sahip olan aktörlerin gücün devletler arasında eşit dağıtılmadığı zamanlarda uyguladığı görülmektedir. Öte yandan üniter devletler stratejik konumlarına göre tepki gösterir, dış politika davranışlarında bulunur. Aynı zamanda başka devletlerden algılanan tehdit ve diğer devletlerin kapasitelerine göre hamleler yapar. Bu anlamda devletlerin stratejik seçimleri uluslararası güç dağılımı ve güç dengesindeki pozisyonuyla doğrudan bağlantılıdır. Kapasitelerini ve pozisyonlarını göz önünde bulundurarak devletler kendilerine maliyetten çok kazanç sağlayacak stratejilere yönelir. Diğer bir deyişle peşine takılma kavramı güçlü koalisyonlarla ittifak yapmanın ittifak yapan ülkenin yatışmasına ve bazı güvenlik önlemleri almasına yardımcı olacağını belirtmektedir (Elman, 1995: 171-217).

Öte yandan peşine takılma politikası Waltz’ın teorisindeki önemli bir unsur olan kapasitelerin/gücün aktörler arasındaki dağılımı ile desteklenebilir. Waltz teorisinde kapasiteleri güç olarak tanımlar. Bu anlamda kapasiteler yani güçler devletlerarasındaki farkı ortaya koymaktadır. Devletler fonksiyonel olarak farklılık arz etmezken, ne kadar güç barındırdıklarına bağlı olarak farklılaşırlar. Bu anlamda neo- realistlere göre devletler

güçlerine göre sıralanır ve göreceli kapasitelerine göre değerlendirilir. Orta büyüklükte bir güç olan Suudi Arabistan da kendisinden daha büyük güçlerle ittifak yapmaktadır. Nitekim Mearsheimer'a (2001: 126) göre devletler güçlü ülkelerle ittifak yapar. Kendisinden daha güçlü bir devletle ittifak yapan bir devlet, ittifak yaptığı aktörün daha fazla kazanç elde edeceğini de kabul etmektedir.

Waltz'a göre peşine takılma politikası yalnızca kesin tanımlanabilir koşullar altında gerçekleşir. Bu anlamda güç kapasitesine göre devletin statüsü orta veya küçük ölçekli ise denge yerine peşine takılma öne çıkar. Orta büyüklükte bir güç olan Suudi Arabistan, ABD'nin teşvik ettiği "beleşçilik (free-ride)" mantığı ile hareket etmiştir. Dolayısıyla Suudi Arabistan uzun yıllar boyunca ABD'nin güvenlik tedarikini kabullenmiştir. Suudi Arabistan gibi aktörlere "yayılmının ilk kurbanı olacakları için ve tek başlarına ayakta durabilecek kapasiteleri olmadığı için (kapasite eksikliğinden dolayı), savunmacı ittifakların çok yavaş sürede kendilerine fayda sağlayacağı için tehdit eden büyük güçlerle uyumlu siyaset izlemek daha mantıklı" gelmektedir (Walt, 1979: 115). Devletlerin ittifak seçimlerinin uygunlukla alakalı olduğundan hareketle aktörler, müttefiklerin sayıca sınırlı olduğu veya hiç olmadığı dönemlerde peşine takılma stratejisinden başka seçenek bulamazlar. Diğer bir deyişle bir devlet dengeleme davranışında bulunmak istediğinde bu anlamda yapacağı ittifak için bir müttefik bulamazsa sistemdeki en güçlü aktörün peşine takılır.

Dengeleme ve peşine takılma stratejileri Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya stratejisini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Nitekim Suudi Arabistan Rusya ve Çin ile yakınlaşarak ABD'yi dengeleme kapasitesine sahip değildir. Diğer bir deyişle Suudi Arabistan'ın ABD'ye olan bağımlılığı ve güvenlik angajmanı Çin ve Rusya ile yakınlaşmasının dengelenme olarak adlandırılmasını engellemektedir. Öte yandan Suudi Arabistan'ın orta ölçekli bir güç olması onu benzer ölçeklerdeki aktörleri dengeleyebileceğini göstermektedir. Bu anlamda Suudi Arabistan, ABD gibi bir süper gücü dengelemekten son derece uzaktır. Ayrıca dengeleme davranışındaki ittifak kurma unsuru Suudi Arabistan ile Çin-Rusya arasında henüz netleşmemiştir. Diğer bir deyişle Suudi Arabistan'ın Çin ve Rusya ile sürdürdüğü ve son yıllarda derinleştirdiği ilişki türünün mahiyeti ve isimlendirilmesi henüz netlik kazanmamıştır. Bununla birlikte yeni oluşan bu literatürde Suudi Arabistan'ın Grand stratejisinin değiştiğini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Nitekim birçok isme göre Suudi Arabistan özellikle

Muhammed bin Selman'ın 2015'ten beri artan yükselişi ile iç ve dış politikada reformlar tecrübe etmektedir (Korybko, 2017). Riyad'ın Pekin, Moskova gibi başkentlerle geleneksel olmayan, yeni bir angajman siyaseti izlemesi ABD'nin Suudi Arabistan'ı kaybettiği iddialarını tartışmaya açmıştır (Wagner ve Cafiero, 2013). Bu anlamda Rusya ve Çin Suudi Arabistan dış politikasında eskiye nazaran daha fazla öne çıkmaktadır.

Suudi Arabistan'ın Çin ve Rusya ile yakınlaşması Riyad'ın mezkûr aktörlerin peşine takılması anlamına gelmemektedir. Diğer bir deyişle Suudi Arabistan'ın Çin ve Rusya stratejisi peşine takılma kavramı ile açıklanamaz. Nitekim gerek Rusya gerekse Çin'in çok boyutlu yükselişleri henüz küresel siyasal sistemin radikal anlamda dönüştürmemiş; ABD müttefikleri tam anlamıyla Washington ile olan ilişkileri terk etmemiştir. Dolayısıyla Rusya ve Çin'in peşine takılmaları güvenlik stratejileri ve dış politikaları açısından rasyonel gözükmemektedir. Bu anlamda hem peşine takılmayı hem de dengelemeyi içeren ve risk yönetme bağlamında ele alınan korunma kavramı Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya denklemiindeki dış politika stratejisini açıklamaktadır.

1.1.3. Korunma Stratejisi

17.yüzyıla kadar geri götürülebilecek olan kavram kaybetme riskine karşı kendini koruma olarak tanımlanabilir (Jones ve Jenne, 2021:4). 19. Yüzyılda finans literatürüne giren bu kavram yatırımla alakalıdır. Yatırımcıların çeşitli risklere maruz kalma durumlarını en aza indirmek ve olumsuz bir olay riskini dengelemek için korunma stratejisini izledikleri görülmüştür. Teori daha çok finans alanında risk yönetimi çalışmalarında ele alınmıştır. Finans ve ekonomi teorilerine göre pazarlardaki belirsizlik ve oynaklık/dalgalanma (volatility) aktörleri riskten arınmaya yönlendirmektedir. Bu anlamda finans literatüründe korunma stratejisi aktörlerin beklenmedik başarısızlıklara karşı sigortalamak için çeşitli politikalara yatırım yapma ve “risk değiştirme” olarak tanımlanmıştır (Pennings, 2003: 63-74).

Finansal açıdan korunma stratejisi uygulandığında para kazandıran değil, potansiyel kayıpları azaltan bir tekniktir. Diğer bir ifadeyle, bir yatırımcı mevcut yatırımı dışında bir yatırım yaparak riskten korunduğu zaman, mevcut yatırımına ayıracağı meblağı başka bir yatırıma aktarmaktadır. Mevcut yatırım ortağının kazanması halinde yatırımını başka yatırımcıya aktardığı için kaybedecek, mevcut yatırımının kaybetmesi halinde kazanacaktır. Dolayısıyla korunma stratejisi her zaman başarıya ulaştırmayabilir ve bu

teori her zaman risksiz değildir (Plagemann, 2021: 747). Dahası neo-klasik realizmi kavramsal çerçeve olarak kullanan Smith'e (2018: 1) göre korunma stratejisi bazı durumlarda maliyetli olabilir. Söz konusu durumlar uluslararası sistemin yapısının önemsenmemesi, devletin kapasitesinin farkında olmaması ve korunma stratejisini benimseyen devletin bulunduğu bölgesel denklemden uzak bir strateji izlemesidir.

Öte yandan korunma stratejisinin bir diğer dezavantajı, ittifakların etkinliğinin azaltılmasıdır. Örneğin Suudi Arabistan'ın Rusya ile savunma iş birliğini derinleştirmesi ABD ile sürdürülen askeri ortaklığa zarar verebilme potansiyeline sahiptir (Mason, 2021). Her ne kadar korunma stratejisi özellikle küçük devletler için optimal bir tercih olsa da uygulanmasının zor olduğu ve birtakım riskler-maliyetler içerdiği görülmektedir (Smith, 2020: 590). Bu anlamda korunma stratejisinin başarıya ulaşması için sinyalleşmenin (Lim ve Cooper, 2015: 696-727), kapasitenin (Vennet ve Salman, 2019: 86-134), iç politika (Hiep, 2013: 333-368) ve bölgesel güvenlik/jeopolitik çevresinin (Smith, 2020:590) iyi anlaşılması gerekmektedir. Dolayısıyla korunma stratejisi maliyetsiz bir strateji değildir (Guzansky, 2015a: 246-249). Bir aktörün güçlü tarafın yanında somut şekilde yer almaması kazançtan kaybetmesine neden olabilir (Chan, 2020:94).

1.2. Korunma Stratejisi

1.2.1. Tanımlama

Korunma stratejisi realist okulun içerisinde yer alır ve güç dengesi (balance of power) teorisine yeni unsurlar katar (Pascall, 2013: i; Koga, 2017: 643; Lim ve Cooper, 2015). Medeiros (2005: 145) gibi isimlere göre korunma stratejisi realist dengelemeye vurgu yapar. Bu anlamda neo-realizmin yapısal değişimlerin güç dengelerini etkilediği, diğer devletlerin gerçek niyetlerinin bilinmezliği gibi varsayımlar korunma stratejisinde de yer almaktadır. Tessman (2012: 192) gibi isimlere göre de korunma stratejisi uluslararası sistemin yapısı tarafından şekillenmektedir. Dolayısıyla sistemin lideri olan aktörün ve diğer büyük güçler arası ilişki biçiminin korunma stratejisini etkilediği söylenebilir. Nitekim Goh'a (2006: 22) göre Soğuk Savaş'ın atmosferinin devletleri rekabet halinde olan bloklardan birine itmesi korunma stratejisinin sınırlanmasına neden olmuştur. Bu anlamda korunma stratejisinin uluslararası sistemin kutupluluğuyla alakası olduğu iddia edilebilir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte korunma stratejisi daha fazla öne çıkmıştır. Nitekim Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemdeki belirsizlikler daha da

artmıştır. Her ne kadar tek, çok ve iki kutuplu sistem korunma stratejisinde etkili olsa da asıl etkili olan güç geçişleri ve dağılımları bağlamındaki belirsizliklerdir. Bu anlamda Koga'nın (2017: 641) da belirttiği gibi korunma stratejisi daha çok stratejik belirsizlik dönemlerinde ortaya çıkar. Bu anlamda korunma stratejisi (temporal) geçicidir (Tessman ve Wolfe, 2011: 214). Dolayısıyla jeopolitik çevre ve sistemdeki belirsizliklerin netlik kazanması halinde aktörler korunma yerine dengeleme veya peşine takılmayı tercih eder (Smith, 2022:11).

Literatürde korunma stratejisinin birçok tanımlaması mevcuttur. Kuik'e (2016: 502) göre korunma stratejisi bir ittifak davranışdır. Suorsa (2017: 7) ise Hiep'ten aktararak korunma stratejisini çok seçmeli bir strateji olarak tanımlamıştır. Söz konusu strateji uluslararası sistemdeki stratejik belirsizliklerle baş edebilme üzerine inşa edilmiştir. Korunma stratejisi normal şartlarda bir ulusal güvenlik veya ittifak stratejisidir. Bir devletin başka bir devlete yönelik iş birliğini ve cepheleşmeyi içeren unsurlardan oluşur. Diğer bir deyişle iki zıt kutbu içeren bir stratejidir. Soğuk Savaş döneminde güçlü veya tehditkâr büyük bir güce direnme veya ona ayak uydurmaya alternatif olarak üretilen dengeleme ve peşine takılma stratejisinin zıttı olarak lanse edilir. Soğuk Savaş sonrası uluslararası politikanın dinamiklerini anlamaya yardımcı olan bu kavram, teorik bir yaklaşım ortaya koymaktadır (Ciorciari ve Haacke, 2019: 367-374).

Korunma stratejisi, olasılıklara hazırlanmak bağlamında büyük güçlerle pozitif angajman yoluyla ittifak kurma (Sari, 2018: 19), olası zararı kabaca telafi etmek için karşı tarafla ilişki kurarak kayıp riskine karşı kendini sigorta ettirme eylemi (Rozman, 2015: 2), belirsiz stratejik koşullarda riski azaltma olarak tanımlanabilir (Ciorciari ve Haacke, 2019: 368). İttifak seçimlerinde orta yol olarak tanımlanan korunma stratejisi literatürde daha çok mevcut durum veya geleceğe dair projeksiyonlardaki belirsizliklerle mücadele etme yöntemi/yolu olarak tanımlanmıştır. Bu noktada stratejiyi uygulayan aktörler bütün seçenekleri masada görmek, bütün seçim kapılarını açık tutmak adına bir takım "çelişkili" politikalar benimseyebilir (Castillo ve Downes, 2020: 8). Örneğin Jackson'a (2014: 333) göre korunma stratejisi bir veya birden fazla eylemle ilişkili ortaya çıkan/çıkabilecek olan olumsuz riskleri en aza indirmenin veya azaltmanın bir yolu olarak karşıt veya çelişkili eylemleri takip etme stratejisidir. Benzer şekilde Kuik'e (2008: 163) göre bu strateji yüksek belirsizlik ve risk şartları altında bir ülkenin birden fazla politika seçeneği izleyerek riskleri dengelemeye çalıştığı bir davranış olarak tanımlanmıştır.

Koga (2018: 637-638) da korunma stratejisini dengeleme ve peşine takılma stratejilerinin kombinasyonu olarak görmektedir ve ona göre korunma stratejisinin amacı bir veya birden fazla izolasyon ile alakalı belirsizliklerin ve risklerin hafifletilmesidir. Stratejinin bu kombinasyonu içermesi Lim ve Cooper’a (2015: 699) göre yükselen güç veya tehditle ekonomik ve siyasi angaje olma formunu ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda bu kombinasyon çok boyutlu bir riski yönetim sürecini de içerir. Bu süreçte amaç yükselen gücün kapasite ve niyetleri minvalinde ortaya çıkan risk ve belirsizlikler iç dengeleme veya var olan süper güç ile askeri iş birliğini geliştirme yoluyla giderilir. Fakat bu iki isme göre ekonomik ve siyasi ilişkilerin korunma stratejisine dahil edilmesi fikrine siyasal ve ekonomik ilişkilerinin ortak güvenlik çıkarları kadar önemli olmadığından ötürü katılmamaktadır. Bu iki isme göre siyasal ve ekonomik ilişkiler devletlerin ittifak veya bağımsızlık arasında tercih yapmasını gerektirecek boyutta önemli değildir ve bu önem sadece güvenlik boyutu ile anlamlandırılabilir. Bu analize göre devletler büyük güçlerle ortak güvenlik çıkarlarının kapsamı üzerinde belirsizlik yaratan sinyaller göndererek riskten korunurlar. Bunu yaparken devletler herhangi bir güçle sürdürdüğü ilişki türünü keskin şekilde kesmekten kaçınarak yaparlar. Bu durum büyük bir güç çatışması durumunda ikincil devletin hangi tarafı alacağına ilişkin daha büyük belirsizlik yaratır (Lim ve Cooper, 2015: 709).

Her ne kadar Lim ve Cooper’ın (2015: 707) analizi ittifak içerisinde yer alan devletlerin korunma stratejisi yerine dengelemeyi tercih edeceği var sayımını kabul etse de bu iki isim ittifak içerisindeki aktörlerin farklı strateji de izleyebileceğinin de sinyallerini vermektedir. Buna göre “bir süper güçle ittifak içerisinde olan orta ölçekli bir güç müttefikinin rakibi olan, yükselen başka bir süper güçle ilişkilerini geliştirmek istiyorsa o devletin hükümeti ittifakın iş birliğinin azaltılma niyeti olduğunu ilan edebilir”. Lim ve Cooper’ın korunma stratejisini sadece güvenliğe odaklaması dar kapsamlı olarak görülebilir. Nitekim bu ikiliye göre ittifakın zayıf tarafındaki aktörün güçlü tarafla olan ittifakına sadık kalarak riskten arınmasının tek yolu ittifakın mahiyetini bozmadan kapsam ve boyutlarını azaltmaksa bu durum güvenlik risklerini azaltmaz, aksine artırır. Söz konusu güvenlik risklerinin artışı yükselen güç/tehdit ile var olan müttefiki arasında kalan ve bu riskleri yönetmekle yüzleşen zayıf müttefiklerin korunma stratejisinin tam aksidir. Dolayısıyla Lim ve Cooper’ın korunma stratejisi bağlamında öne sürdükleri kavramsallaştırma daha çok dengelemedir. Bu çalışmada ise korunma stratejisi daha çok

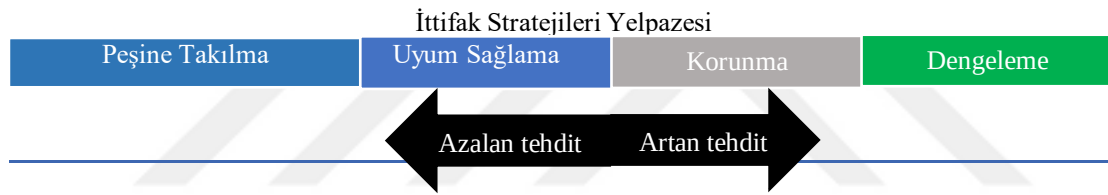
Castillo ve Downes'in makalesindeki gibi "tek taraflı" bir adım olarak kullanılmaktadır. İttifakın zayıf halkası güçlü müttefik tarafından terk edilme riskine karşı belirsizlikleri minimize etme adına attığı adımlar korunma stratejisi olarak tanımlanmaktadır (Goh, 2007: 113-157). Bununla birlikte ittifakın zayıf halkası sadece güçlü müttefikinden doğacak riskleri değil aynı zamanda yükselen yeni güç/tehditlerden doğacak risklerden de korunmalıdır. Bu anlamda Al-Mutairi'nin (2018: vii) çift yönlü korunma stratejisi kavramı önemlidir. Çin'in yükselişine Körfez ülkelerinin nasıl tepki verdiğini araştıran Al-Mutairi'ye göre Suudi Arabistan, Kuveyt ve Umman sadece Çin'in yükselişini değil aynı zamanda ABD'nin ittifakı terk etmesi riskinden de korunmaktadır.

Öte yandan literatürde korunma stratejisini bir devletin stratejisinin bir parçası olarak gören iki farklı yorumdan bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki Zhao'nun (2012: 369-389) modellemesidir. Buna göre bir devletin stratejisi korunma ile angajman, uyum sağlama veya şekillendirmeden oluşur. Goh ve Kuik'e göre ise devletin dış politika stratejisi korunma ile dengeleme, karmaşık angajman ve sınırlı peşine takılmadan oluşur (Boon, 2016: 794-795). Benzer şekilde Goh'a (2005: 3-4) göre de korunma stratejisi dolaylı/yumuşak dengeleme, kompleks/karmaşık angajman ve ağ gibi sarmayı içerir.

Dong'a (2015: 8) göre korunma stratejisi devletlerin belirsizliklerle karşılaştıkları durumlarda benimsedikleri bir politikadır. Bu stratejiye göre amaçlanan, risklerin minimize edilmesi, hareket alanındaki özgürlüğün korunması ve mümkünse genişletilmesi, stratejik opsiyonların çeşitlendirilmesi, devletin tercihlerini ve seçimlerini şekillendirmektir. Dolayısıyla korunma stratejisi, küresel siyasette oluşabilecek muhtemel değişimlere yönelik hazırlık için atılan önleyici adımlar olarak tanımlanmıştır. Dengeleme ve (encirclement) kuşatmayı dahil birçok stratejiyi içerebilir (Ian, 2003: 4).

Orta büyüklükteki devletlerin güvenlik ve dış politika stratejilerini etkileyen risk ve belirsizlikler unsurlarını ortaya koyan ve bu bağlamda tehditler ve fırsatlar gibi net olmayan senaryolara karşı geliştirdikleri strateji korunmadır (Fiori ve Passeri, 2015: 685). Buna göre olumsuz güvenlik senaryolarına karşı dolaylı dengeleme, angaje olma ve büyük güçle iç içe geçme korunma stratejisi olarak tanımlanmaktadır. Korunma stratejisi belirsiz geleceğe hazır olmak için strateji çeşitlendirmektir (Lee, 2012: 8). Lee'ye (2017: 23-37) göre kavram çok taraflı politikalar seçerek riskleri dengelemeye çalışmaktır. Korunma stratejisi, bir ülkenin büyük güçlerin hegemonyasına girmekten kaçınarak ve bu güçler arasında taraf seçmeden faydalarını en üst düzeye çıkarmasına izin veren bir

stratejidir (Weitsman, 2004: 32). Dolayısıyla korunma stratejisinin bir avantajı devletlerin yeni güvenlik meydan okumalarına yönelik ortak yaklaşımlar geliştirmesini sağlamasıdır (Tunsjø, 2011: 68). Büyük güçler arasındaki güç mücadelesinin yoğunlaşması orta ölçekli güçlerin korunma stratejisi izlemelerine neden olmaktadır (Choi, 2018: 234). Ciorciari (2007) doktora tezinde korunma stratejisini ittifak tercihi olarak ele almıştır. Sonraki çalışmalarında ise stratejinin farklı boyutlarına vurgu yaparak korunmayı sınırlı ittifak stratejisi olarak tanımlamıştır (Ciorciari, 2009: 157-196; Ciorciari, 2010). Ayrıca korunma stratejisi pro-aktif ve sofistike bir stratejidir. Buna göre strateji eşzamanlı olarak birden çok seçeneği takip etmek anlamına gelmektedir (Raimundo ve Ferreira-Pereira, 2021:5). Dolayısıyla korunma stratejisi çıkar odaklı, çok katmanlı politikadır (Valiyev ve Mamishovab, 2019: 271). Birden fazla aktöre yönelik angajman ve yakınlaşma siyaseti izlenmesi ve uyum sağlama siyaseti takip edilmesi de korunma stratejisinin önemli belirleyicileridir (Wu, 2016: 472).

Şekil 2: Kang'ın İttifak Stratejileri Yelpazesi. (Kang, 2009: 8).

Kang'ın yelpazesine göre sırasıyla dört ittifak stratejisi bulunmaktadır. Bunlar; dengeleme, korunma, uyum sağlama ve peşine takılma. Korunma stratejisi uyum sağlamadan daha fazla tehdit hissedildiği ortamlarda vuku bulur. Kang korunma ve uyum sağlamayı dengeleme ve peşine takılma arasında bir yere koymuştur. Buna göre korunma stratejisi dengelemeye daha yakın bir yerde durmaktadır. Aktörlerin tehdit algılarına bağlı olarak korkularının artması korunma stratejisinden dengelemeye geçmelerine neden olur. Bu açıdan değerlendirildiğinde korunma stratejisi dengelemeden daha az tehdit/korku içerir. Bununla birlikte korunma stratejisi uyum sağlamadan daha fazla korku/tehdit içerir. Korku tehdit algısı azaldıkça devletlerin stratejileri sırasıyla dengeleme, korunma, uyum sağlama ve peşine takılma şeklinde olur.

Korunma stratejisi devletlerin ortaklarının/müttefiklerinin gelecekteki davranışlarındaki belirsizliklere, bir dizi politika aracına güvenerek başa çıkmalarını sağlayan bir stratejidir. İkili veya daha fazla ortaklı iş birliklerinin önünü açarken aynı zamanda ortakları

tarafından oluşturulan potansiyel güvenlik tehditlerine karşı kendilerini hazırlamayı amaçlayan rekabetçi unsurları da gerektirir (Hiep, 2013: 337).

Korunma stratejisi orta ölçekli devletlerin dış politika oryantasyonu olarak tanımlanabilir (Valiyev ve Mamishovab, 2019: 269). Bu anlamda korunma stratejisi; orta büyüklükteki bir gücün yumuşak dengelemenin ötesine geçerek ancak sert dengeleme davranışına girmeden sistemin liderine dolaylı meydan okumasını sağlayan mekanizmaları içeren bir dış politika stratejisi olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla korunma stratejisi; sistemdeki belirsizliklerden kaynaklanan riskleri azaltmayı veya en aza indirmeyi, dış politikada esneklik anlamında manevra özgürlüğünü artırmayı, stratejik seçenekleri çeşitlendirmeyi ve rakiplerin tercihlerini şekillendirmeyi amaçlayan bir sigorta stratejisidir (Wang, 2015: 64). Ayrıca bu tanımlama biraz daha sistemik koşullara bağlanarak liderin gücü göreceli düşüşte olduğu tek kutuplu sistemde ikinci kademe bir devlet için fırsatları en üst düzeye çıkarmak ve tehditleri en aza indirmek için tasarlanmış tutarlı bir uzun vadeli planın parçası olarak tanımlanabilir (Tessman, 2012: 209). Dolayısıyla korunma stratejisi kısa vadeli değildir. Daha çok uzun vadeli planların uygulanması noktasında kullanılır. Suudi Arabistan'ın Çin stratejisi de kısa vadeli değil, uzun vadelidir. Bu anlamda veliaht prens Muhammed bin Selman'ın 2019'daki Çin ziyareti ve yapılan anlaşmalar bu uzun vadeli stratejiyi doğrular niteliktedir. Ziyaret sonrası Suudi Arabistan'ın eğitim müfredatına Çince eklenmiştir. Suudi Arabistan'daki Çinli sayısının az olmasına rağmen böylesi önemli bir adımın atılıyor olması, Suudi Arabistan'ın Çin stratejisinin uzun vadeli olduğunu kanıtlamaktadır (Arab News, 2019).

Korunma stratejisi çok çeşitli belirsizliklerle dolu kompleks yapıdaki karar verme için rasyonel bir cevaptır. Devletlerin diğer devletlerin niyetleri hakkında hiçbir zaman emin olamayacağından dolayı korunma stratejisi rasyoneldir. Korunma stratejisi belirsizlikle baş edebilme, mücadele edebilme yoludur (Jackson, 2014: 333). Daha çok belirsizlikler ve tahmin edilemeyen-beklenilmeyen krizlerle bir arada zikredilmekte olan korunma stratejisi (Barno, Bensahel ve Sharp, 2012: 170) arzu edilmeyen sonuçlara karşı devletlerin kendilerini garantiye alma politikasıdır (Goh, 2005: 2).

Lim ve Cooper (2015: 669) korunma stratejisini büyük güçlere müphem/iki anlamlı ittifak sinyalleri görmek olarak tanımlamıştır. Bu anlamda korunma stratejisi güvenlik odaklı tanımlanmıştır. Liou ve Hsu'ya (2017:6) göre bu tanımlama eksiktir. Ayrıca Liou

ve Hsu Lim ve Cooper'ın ABD müttefiklerinin korunma stratejisini uygulamayacağı yönündeki iddialarına katılmayarak Tayland ve Filipinler gibi ABD müttefiklerinin de korunma stratejisi izleyebileceklerini iddia etmiştir. Bununla birlikte Liou ve Hsu, Lim ve Cooper'ın korunma stratejisi kavramsallaştırmasına ekonomik bağlamı da eklemiştir. Liou ve Hsu'ya göre korunma stratejisi askeri modernizasyon, ticari ilişkiler gibi farklı alanları birleştiren, geleneksel güvenlik, yatırım, sınır sorunları gibi alanlardaki sorunları ayıran ve hedef devletleri çeşitlendiren bir stratejidir.

Tunsjo (2010: 25-45) korunma stratejisini iş birliği, rekabet, mücadele unsurlarını eşzamanlı kapsayan şartlı bir strateji olarak tanımlamıştır. Bu noktada temel hedef belirsizlikleri azaltmaktır. Bu anlamda korunma stratejisi stratejik riskleri yönetirken aktörün stratejik çıkarlarını nasıl maksimize ettiğini açıklayan pragmatik bir stratejidir (Rangsiorn, 2021:3). Benzer şekilde Kuik'e (2020: 5) göre de pragmatik olan bu strateji aynı zamanda seçici, uyarlanabilir ve çok katmanlı ittifakları içerir. Fakat mezkûr ittifaklar esnektir ve katı taahhütler içermez. Yeung'a (2016: 48) göre korunma stratejisi uluslararası sistemdeki belirsizlikler karşısında stratejik çıkarların kaybedilmesinden kaçınma stratejisidir.

1.2.2. Hedef ve Amaçlar

Finans dünyasındaki uyarlanışına paralel şekilde korunma stratejisi uluslararası ilişkilerde de potansiyel riskleri hafifletmek için riski geniş bir alana yaymayı amaçlayan bir stratejidir. (Smith, 2018: 2) Kuik'e (2008: 165) göre korunma stratejisinin temel hedefi aktörleri çatışmaların veya potansiyel gerilimin tarafı yapmamaktır. Bu anlamda bir devletin her türlü riskten korunması ve çatışmalarda taraf olmaması için birbiriyle çelişen hamlelerde bulunduğu ve bu hamlelerin korunma stratejisinin bir parçası olduğu iddia edilmiştir (Acharya, 2003/2004: 153). Korunma stratejisinin birbiriyle çelişkili hamleleri barındırıyor olması, stratejiyi uygulayan aktörlerin birçok farklı güçten faydalanmak ve ortaya çıkabilecek riskleri ortadan kaldırmak içindir. Korunma stratejisinin bir diğer hedefi küçük, orta ve büyük devletlerin yükselen bir güce karşı nasıl davranışlarını anlamaktır. Buradaki stratejik hedef belirli bir politikayı uygulamaktan kaçınmaktır. Nitekim bir aktör birden fazla politikayı hayata geçirerek diğer güçlerle karşı karşıya gelme riskini ortadan kaldırır. Dolayısıyla farklı araçlar ve siyasi tercihler uygulanarak korunma stratejisi benimsenebilir.

Korunma stratejisinin hedeflerinden birisi de özellikle küçük devletlerin güvenliklerini güçlendirme ve uluslararası forumlardaki etkinliklerini artırmadır. Söz konusu durum geleneksel olmayan yeni angajmanlar ve dış politikada aktör çeşitlendirmeyi içeren korunma stratejisi ile uygulanabilir (Abozaid, 2020: 16). Korunma stratejisinin bir diğer hedefi tehditlerin gerçekleşmesini engellemek, verimli angajmanlara açık olmak, dış bir haminin korumacılığına aşırı bağımlı olmamak ve stratejik esneklik/otonomi elde etmektedir (Didier, 2021: 208). Uluslararası sistemden bir anlamıyla soyutlanmış, soyutlanma potansiyeli olan demokratik olmayan otoriter devletler ve rejimler için korunma stratejisi uluslararası meşruiyet sağlama amacıyla icra edilir (Zumbrägel, 2020: 221). Dolayısıyla stratejiyle meşruluk sağlanma amaçlanabilir.

Korunmanın temel amaçları bir aktörün başka aktör ve/veya aktörlerle olan ilişkilerinden kaynaklanabilecek olan ekonomik ve politik riskleri minimize etmek, ilişkilerde sorun yaşayabileceği aktörün seçeneklerini ve kararlarını şekillendirmek ve dış politikada kendisine stratejik manevra alanları açabilmektir (Wang, 2015: 64). Myanmar'ın ABD ve Çin arasında korunma stratejisi uyguladığını iddia eden Fiori ve Passeri'ye (2015: 687) göre bu strateji üç temel noktayı hedeflemiştir. Bunlardan ilki Çin'in yükselişinin bölgedeki istikrara zarar verme olasılığını ortadan kaldırmak veya azaltmaktır. İkincisi Çin ile yakınlaşarak ABD'nin potansiyel bölgeden uzaklaşma (disengagement) politika ihtimalini ortadan kaldırmak veya en aza indirmektir. Üçüncüsü ABD ile yakın ilişkiler sürdürerek Çin ile pazarlık yapma noktasına elini güçlendirmektir (Fiori ve Passeri, 2015: 687).

Ciorciari'ye (2009: 157- 196) göre korunma stratejisi ile üç temel nokta hedeflenmektedir. Bunlardan ilki büyük güçlerle güvenlik iş birliğini optimize etmektir. Söz konusu durum özellikle güvenlik tedarikine muhtaç, ulusal güvenliğinden ziyade rejim güvenliğinin var olduğu otokratik, baskıcı ve anti-demokratik devletler için daha rasyoneldir. İkincisi resmi ittifaklarda tuzağa düşme riskini azaltmaktır. Üçüncüsü devletleri, birbiriyle rekabet halinde olan büyük güçlerle eşzamanlı olarak siyasi ve ekonomik olarak angaje etmektir. Strateji ile hedeflenen devletler arasında daha yakın siyasi ve ekonomik iş birliği geliştirmeyi, liderlerin tercih ve eylemlerini daha barışçıl yönde değiştirilmesidir (Wu, 2016: 471).

Korunma stratejisinin amacı çıkarları maksimum, tehditleri minimum seviyeye getirmektir (Tessman, 2012: 209). Korunma stratejisini uygulayan aktör sistemin lideri ile arasındaki güç farkını kapatmak için rekabet yeteneğini artırmak istemektedir. Dolayısıyla korunma stratejisinin bir diğer hedefi tek kutuplu sistemin koşulları altında sistemin lideriyle arasındaki güç boşluğunu doldurmaktır. Korunma stratejisinin bir diğer hedefi de bir aktörün hem sistemin lideri veya ittifak içerisinde olduğu güçlü aktör hem de yükselen güç/tehditle aynı anda ilişkileri yürüterek bütün kanalları açık tutmak ve beklenmeyen/istenmeyen sonuçları azaltmaktır (Quintos, 2018: 278). Söz konusu durum stratejik tahminlerin daha kolay yapılmasını sağlar. Ayrıca küçük devletler kendi kapasitelerini kullanarak elde edemedikleri güvenlik ve etkiyi korunma stratejisini uygulayarak elde etmeye çalışırlar. Diğer bir deyişle kimilerine göre “akıllı” bir yol olan korunma stratejisinin küçük devletler açısından hedefi, güvenlik ve etkinlik kazanımıdır. Ayrıca küçük devletler için korunma stratejisinin bir diğer amacı da güvenlik ikilemi durumunun yansımalarından kaçınmaktır (Suorsa ve Thompson, 2017: 64). Dolayısıyla güvenlik ikilemlerinin oluşturduğu boşluk, devletlerin korunma stratejisi izlemelerine yol açmaktadır (Townsend, 2020: 64). Bu bağlamda Japonya örneğindeki gibi Suudi Arabistan güvenlik bağlamında hem ABD ile ilişkilerindeki pürüzlü alanlar hem yetersiz kapasitesi hem de Çin ve Rusya ile yoğunlaştırdığı güçlü ekonomik ve enerji bağlarından ötürü korunma stratejisi izlemektedir (Koga, 2017: 636).

Sonuç olarak korunma stratejisinin temel hedefleri anarşik uluslararası sistemde pozisyonunu korumak, hayatta kalmak, istikrarına karşı tehdit oluşturan riskleri minimize etmek, fırsatları-çıkarları maksimize etmek, stratejik opsiyonları çeşitlendirmek, bir aktörün rekabeti yeteneğini artırmak ve farklı politikaları uygulamasını devreye sokarak sistemin lideriyle çarpışmasını engellemektir (Zhao ve Qi, 2016:1).

Suudi Arabistan’ın korunma stratejisinin hedef ve amaçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 1: Suudi Arabistan'ın Korunma Stratejisinin Hedefleri

	Güvenlik	Ekonomi	Enerji	Siyaset-diplomasi
ABD	1. Terk edilmeden stratejik bağları koruma 2. Tuzağa düşmeden otonomi elde etme	ABD'nin yatırımlarını devam ettirme	Petrol satışı ortaklığı	• Eleştirilere karşı direnme • PR, lobi ve yumuşak güçle rejim karşıtı lobiye etkisizleştirme
Çin	1. Çin'in revizyonist politikalarına karşı direnme 2. Çatışmadan kaçınarak ilişkileri geliştirme	Tedarik zinciri Borç diplomasisi Yatırım Bir Kuşak Bir Yol projesi	Petrol ve doğalgaz	İç işlerine karışmama (Kaşıkçı vs. Uygur) BMGK'daki Çin kozunu kullanma Konfiçyüs enstitüleri Çince
Rusya	1. Rusya'nın revizyonist politikalarına karşı direnme 2. Çatışmadan kaçınarak ilişkileri geliştirme	Tedarik zinciri Yatırımlar	Petrol ve doğalgaz ortaklıkları OPEC+	İç işlerine karışmama BMGK'daki Rusya gücünü kullanma

Kaynak: Liou ve Hsu'nun "The Effectiveness of Minor Powers Hedging Strategy: Comparing Singapore and the Philippines", s.11. makalesinden esinlenerek hazırlanmıştır.

1.2.3. Dengeleme ve Peşine Takılmadan Farklılıkları

Korunma stratejisi, dengeleme ve peşine takılma kavramlarından farklılaşmaktadır. Dengeleme ve peşine takılma statik stratejiler olarak görülürken, korunma stratejisi statik olmayan dinamik-analitik bir çerçeveye sahiptir. Dengelemeye gücü yetmeyen aktörün bir devlete karşı şüpheli yaklaşımını sürdürmesi durumunda korunma stratejisini tercih edebilir (Kang, 2009: 7).

Korunma stratejisinin dengelemeden temel farkı tehdit algısıdır. Dengelemede bir aktör net, bariz bir tehdit algılar ve buna göre pozisyon alır. Korunma stratejisi ise gelecekteki

tehdit ihtimali/ olasılığına karşı pozisyon alır (Dennis, 2005: 312). Korunma stratejisinin, dengelemeden en bariz farklı dengeleme yapan aktörün dengelediği veya dengelemeye çalıştığı aktörü karşısına almasına rağmen korunma stratejisinde bu durumun gerçekleşmediğidir. Bu anlamda her ne kadar korunma stratejisi takip eden aktör askeri ve ekonomik kapasitesini artırsa da sert dengelemedekinden farklı olarak sistemin liderini (ABD) provoke etmez (Vennet ve Salman, 2019: 87).

Korunma stratejisinin yumuşak dengelemeden 4 açıdan farklı olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki yumuşak dengeleme, dağılmış veya dağılmamış tek kutuplu sistemde gerçekleşebilirken korunma stratejisinin dağılmış tek kutuplu sistemde gerçekleşmesidir. İkincisi korunma stratejisi takip eden aktör yumuşak dengelemenin aksine geçici ek maliyetlere katlanmaya hazırdır. Üçüncüsü korunma stratejisi yumuşak dengelemeye ek olarak askeri unsurları da içerir ve daha çok sistemik unsurlarla alakalıdır. Dördüncü ve sonuncusu yumuşak dengeleme ile orta büyüklükteki aktörler çatışmaların çözümüne odaklanırken korunma stratejisinde aktörler sistemin lideriyle çatışmadan kaçınarak askeri ve ekonomik kapasitelerini uzun vadede geliştirmeye odaklanır (Salman, Pieper ve Geeraerts, 2015: 577).

Benzer şekilde korunma stratejisinde dengelemenin aksine tam anlamıyla bir ittifak kurulmaz. Örneğin AB, Trump dönemindeki “Önce ABD (America First)” söyleminin getirdiği riskler ve uluslararası sistemde ABD’nin yeniden konumlanmasının getirdiği belirsizliklere karşı korunma stratejisi uygularken, ABD’nin rakipleriyle tam bir ittifak kurmadan fakat bu aktörlerle yaklaşarak aynı zamanda ABD’nin düşmanlığını kazanmadan bir boyutuyla onu dengelemektedir (Didier, 2021: 29). Dolayısıyla dengeleme ve peşine takılmada devletler belirli risk ve tehditlere karşı adım atarken; korunma stratejisinde belirsiz, beklenmedik durumlara karşı korunma adımları atılır (Boon, 2016: 795). Öte yandan korunma stratejisi dengeleme ve peşine takılmanın sağlamadığı stratejik esnekliği devletlere sağlar (Hiep, 2013: 337).

Dış dengelemenin terk edilme veya tuzağa düşme riskleri, peşine takılmanın otonomi kaybı riskleri korunma stratejisinde yoktur. Bu anlamda korunma stratejisi gerek dengeleme gerekse peşine takılmadan farklılaşarak aktörlere zaman kazandırır (Koga, 2017: 638). Korunma stratejisinin dengeleme ve peşine takılmadan en bariz farklarından biri güvenlik risklerine yönelik bir tepki/karşı adım olmasıdır. Bu anlamda dengeleme ve

peşine takılma güvenlik tehditlerine odaklı stratejilerken korunma stratejisi Jürgen'in kavramsallaştırmasına göre güvenlik risklerine odaklı bir stratejidir (Haacke, 2019: 377). Nitekim Roy (2005: 312) gibi isimler dengelemenin doğrudan tehdit algısı ile ilgili olduğunu, korunma stratejisinin ise gelecekte bir tehdidin ortaya çıkması riskiyle ilgili olduğunu dile getirmiştir. Dolayısıyla korunma stratejisinin dengelemeden veya peşine takılmadan en bariz farkı tehditlerin netliği ile alakalıdır. Korunma stratejisi daha çok riski yönetme ve potansiyel/ olası güvenlik tehditlerine karşı işlevselken dengeleme ve peşine takılma bariz tehditler karşısında hayata geçirilir (Chan, 2020: 93). Dolayısıyla peşine takılma ve dengeleme daha çok çatışma ve savaş potansiyeli taşırken korunma stratejisi daha barışçıldır (Sari, 2018: 19).

Tablo 2: Güç Kabulü vs Reddi Yelpazesinde Korunma Stratejisi

Güç reddi	Korunma Davranışı						Güç kabulü
Dengeleme	Dolaylı dengeleme	Hakimiyet reddi	Ekonomik pragmatizm	Bağlayıcı angajman	Sınırlı peşine takılma	Peşine takılma	

Kaynak: Valiyev ve Mamishova, 2019: 272.

Korunma stratejisi sert güç ile yumuşak güç arasındaki zemini kapsamayı hedefleyen bir teoridir. Bu anlamda dengelemenin mezkûr türlerinden ve peşine takılmadan farklılaşır. Bu anlamda korunma stratejisi takip eden devlet ekonomik ve askeri rekabetçi kapasitesini ve kabiliyetlerini artırmayı amaçlarken sistemin lideriyle doğrudan veya dolaylı bir çatışmaya girmekten kaçınır (Gustaff ve Mohammad, 2016: 61). Fakat dengeleme veya peşine takılma davranışlarında mezkûr senaryoların gerçekleşmesi yüksektir. Dahası dengeleme veya peşine takılmayı tercih eden aktörlerin sistemin lideri veya yükselen güç/tehditle çatışmayı kabul ederek davrandıkları söylenebilir. Dengeleme ve peşine takılma bariz bir dış tehdit ile karşılaşan bir devletin stratejisi olarak politikaya yansır. Korunma stratejisi ise herhangi bir uluslararası krizin koşullarında uygulanabilir. İkinci olarak yumuşak dengeleme ve dengeleme davranışları mevcut düzeni değiştirmeye yönelik niyetleri olmayan davranışlardır. Diğer bir deyişle bu iki stratejide sistemsel değişim veya bu değişimlere tepki amaçlanmamıştır. Bununla birlikte korunma stratejisinde ise mevcut düzenin değişmesi veya mevcut düzene tepki ortaya koyulması amaçlanmaktadır (Hsu, 2017: 6). Fakat korunma stratejisi sistemsel düzlemde yapısal değişimlerin yaşandığı koşullarda devletlerin yanlış ata oynamamasını sağlar. Bu

anlamda korunma stratejisi çok yönlü ve çok boyutlu etkileşim kalıplarının geliştirilmesini sağlar (Fiori ve Passeri, 2015: 686).

Küçük devletler dengeleme veya peşine takılma yerine korunma stratejisini tercih ederler. Söz konusu durum birçok sebepten dolayı gerçekleşir. Bunlardan en önemlisi dengelemenin küçük devletler için ortaya çıkaracağı riskler ve maliyetlerdir (Fiori ve Passeri, 2015: 685). Bu anlamda dengeleme küçük devletler açısından ciddi riskler barındıran ekonomik kayıplara sebep olabilir (Kuik, 2008: 156-166). Korunma stratejisi ise böylesi riskleri ortaya çıkarmaz; aksine dengeleme ile peşine takılma arasında orta bir pozisyon alır (Zhao ve Qi, 2016:1). Dolayısıyla devletler açısından dengeleme ve peşine takılma gibi riskli olabilecek davranışlardan daha güvenlidir (Alkhazaleh, 2020: 29).

Dengeleme ve peşine takılma temelde dış tehdide karşı geliştirilmiş stratejilerdir (Walt, 1987:17). Korunma stratejisi ise krizler veya henüz gerçekleşmemiş, gerçekleşmesi muhtemel olarak hesaplanan tehditlere karşı geliştirilmiştir (Hiep, 2013: 343). Dolayısıyla korunma stratejisi dengeleme ve peşine takılmanın aksine spesifik bir tehdide karşı geliştirilen bir strateji değildir (Fiori ve Passeri, 2015: 685). Korunma stratejisini geleneksel dengelemeden ayırtıran bir diğer özellikse stratejinin yoğunluğudur. Bu anlamda Güney Doğu Asya ülkelerinin Çin'e karşı Hindistan, Japonya ve ABD gibi ülkelerle iş birliğini geliştirmesi düşük yoğunluklu dengeleme bağlamında korunma stratejisi olarak tanımlanmıştır (Tagotra, 2016: 50).

Her ne kadar iki strateji de orta ölçekli aktör tarafından askeri anlamda güçlenmeyi içerse de Tessman'a göre korunma stratejisi geleneksel dengeleme davranışından daha az agresif/ cepheleşen, peşine takılmadan daha az işbirlikçi ve sorumluluğu başkasına yüklemekten daha pro-aktiftir (Gurung, 2018: 10). Bununla beraber korunma stratejisinin bazı özellikleri sorumluluğu başkasına atma/ yükleme stratejisinde de görülebilir. Sorumluluğu başkasına atma devletlerin caydırıcılık yükünü ve hatta düşmana karşı savaşma yükünü ittifak içindeki patron olan aktöre iletmesi-kaydırması veya tarafsız politikalar izleyerek genellikle büyük güçlerin eylemlerin sonuç ve maliyetlerini taşıması olarak tanımlanabilir. Avantajın savunmada yattığını düşünen devletler ittifakı terk edebilir. Dolayısıyla düşman avantaj elde edebilir. Fakat korunma stratejisi daha geniş bir kavramdır. Korunma stratejisi sadece devletin, maliyetleri düşürme arzusu nedeniyle veya gelişmiş göreceli durum beklentileri nedeniyle ittifak ortağının çabalarını serbest

bıraktığını vurgulamamaktadır. Aynı zamanda, rakibe karşı aktif güvenlikle ilgili adımların fiilen atılmasına verilen önem de dahil olmak üzere kendi ulusal güvenliğine yönelik endişelere dayanmaktadır. Guzansky'e (2015a: 245) göre sorumluluğu ABD'ye yükleme Körfez ülkelerinin İran'a yönelik korunma stratejisi uygulamasını kolaylaştırır.

Korunma stratejisi sorumluluğu başkasına yüklemekten daha pro-aktif ve dinamik olması hali devletlerin onu seçmesini sağlamaktadır. Ayrıca her ne kadar peşine takılma ekonomik olarak fayda sağlasa da politik açıdan riskler içermesi de devletleri korunma stratejisine yöneltir. Bununla birlikte dengeleme ile korunma stratejisi arasındaki farklılıklar çok net değildir. Her ikisinin de kapsayıcı olduğu fakat dengelemenin korunma stratejisinin askeri bileşenlerini içermesinden dolayı daha kapsayıcı olduğu iddia edilmiştir. Nitekim Avusturalya ve Japonya gibi ABD ile güçlü askeri ittifakı sürdüren aktörlerin Çin'e yönelik politikaları korunma stratejisi ile açıklanmıştır (Dittmer, 2012: 661-675; Matsuda, 2012: 109-119; Vidal ve Pelegrin, 2018: 193-211). Dolayısıyla korunma stratejisi dengeleme ile askeri bağlamda farklılaşmaktadır.

Korunma stratejisi geleneksel güç dengesi teorisine- dengelemeye askeri olmayan eylemleri de ekler. Dolayısıyla sert dengeleme ile arasındaki fark askeri olmayan davranışları içermesidir. Ayrıca korunma stratejisi ile sert dengeleme arasındaki bir diğer fark da sistemin lideriyle ilişki biçimindeki hassas dengelerin korunmasıdır. Bu anlamda bir aktör sert dengeleme uygularken sistemin lideri olan aktör provoke edilir fakat korunma stratejisinde sistemin lideri provoke edilmez (Vender ve Salman, 2019: 87).

Korunma stratejisinin yumuşak dengeleme ile arasındaki fark ise yumuşak dengelemede eksik olan sistem düzeyindeki değişkenleri vurgulamasıdır (Tessman ve Wolfe, 2011: 217). Diğer bir deyişle yumuşak dengelemenin sistemik düzeydeki eksikliği korunma stratejisi ile arasındaki farkı oluşturur. Nitekim korunma stratejisi yapısal güdüleyiciler (incentives) içermektedir. Yumuşak dengelemede sistemin lideri hedef alınırken korunma stratejisinde bundan kaçınılır (Didier, 2021: 197). Yumuşak dengeleme temelde sistemin liderini sınırlandırma amacına matuftken, korunma stratejisi iki hedefi gerçekleştirmek için kullanılır. Bunlardan ilki, uzun dönemli askeri güç kapasitesini artırma odaklı olmasıdır. Söz konusu durum orta veya küçük ölçekli devletin gelecekte sistemin lideriyle karşı karşıya gelmesi durumuna hazırlık amacıyla yapılır. İkincisi orta ölçekli veya küçük devletin sistemin liderinden elde ettiği kamu malları ve sübvansiyonları elde etmek için

alternatif kaynaklara yönelmesidir (Tessman, 2012: 208). Söz konusu durum dış politika bağlamında aktör çeşitlendirmek olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla devletlerin stratejik belirsizliklere karşı dış politikada aktör çeşitlendirmesi korunma stratejisi olarak değerlendirilebilir (Pant ve Joshi, 2015:98). Nitekim Garlick ve Havlova (2020: 1-24) stratejik yatırım ve çıkarları çeşitlendirmeyi korunma stratejisi olarak tanımlamıştır. Diğer bir deyişle korunma stratejisi dengeleme ve peşine takılmaya alternatif bir davranış (Ye, 2020: 211) olarak devletlerin gelecekteki bir dizi politika aracı aracılığıyla mukabilinin gelecekteki eylemlerindeki belirsizliklere karşı önlem almasını sağlar. Dolayısıyla korunma stratejisi önleyici bir hamledir (Valiyev ve Mamishovab, 2019: 271).

Dengeleme devletlerin güvenlik davranışına odaklanan daha kesin bir kavramsallaştırmayken, korunma stratejisi daha dar bir kapsama sahiptir ve risk yönetimiyle sınırlandırılabilir. Bu çalışmada korunma stratejisi Haacke, Ciorciari ve Haacke'in modellemesi üzerinden ele alınmaktadır. Buna göre korunma stratejisi dengelemeden askeri yönüyle farklılaşarak riski yönetme ile eş değer görülmektedir. Nitekim çalışma gerek Haacke'nin (2019) gerekse Ciorciari ve Haacke'in (2019) kavramsallaştırmaları bağlamında devletlerin risk yönetimi bağlamındaki dış politika davranışlarına odaklanmıştır. Buna göre korunma stratejisi tehditleri elemine etmek veya dengelemekten ziyade riskleri yönetme üzerine inşa edilmiştir (Tunsjo, 2011: 65). Ayrıca bu çalışmada ise korunma stratejisi Yeung'un kavramsallaştırmasındaki gibi devletlerin stratejik çıkarları nasıl maksimize ettiğini açıklama bağlamında ele alınmaktadır (Yeung, 2016: 21). Bu anlamda Suudi Arabistan'ın Çin ve Rusya stratejisi yükselen güç bağlamındaki stratejisi ekonomik etkileşimlerin nasıl korunma stratejisini izlediği ve angajmanı artırdığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla korunma stratejisi Schweller'in çıkarların dengelenmesi olarak isimlendirdiği çıkar odaklı yaklaşım bağlamında faydaları maksimize etme, rejimin hayatta kalması, bir aktöre bağımlı kalmamak, stratejik otonomi alanlarını geliştirmek adına birden çok aktörle stratejik ortaklıklar sağlama bağlamında ele alınmaktadır.

1.2.4. Zamanlama

Bir aktörün ne zaman korunma stratejisi uyguladığı sorusuna farklı cevaplar üretilmiştir. Katar'ın düzensiz-sürekli olmayan korunma stratejisi uyguladığını iddia eden bir

çalışmaya göre bir devlet, statüsü tehlikeye girdiğinde korunma stratejisini tercih eder (Mohammadzadeh, 2017:33). Buna göre Katar dış politikasının önemli bir parçası olarak görülen korunma stratejisi Doha'nın statüsüne meydan okuma arttıkça yoğunlaştırılır (Hüdaverdi, 2020: 78). Katar'ın uzun bir tarihe dayanan, özellikle medya (Al Jazeera) üzerinden ülkeyi markalaştırma (branding) stratejisi Doha yönetiminin korunma stratejisi uyguladığına işaret olarak görülmektedir (Zumbragel, 2020: 270).

Bir aktörün/ ittifaktaki zayıf tarafın ne zaman korunma stratejisini benimsediği ve uygulamaya koyduğu Castillo ve Downes'e göre (2020: 5) ittifaktaki güçlü aktörün yükselen tehdide karşı zayıf müttefikini korumaya yönelik isteği ve eylemlerine bağlıdır. Buna göre ittifaktaki zayıf aktörün bu minvaldeki kaygıları arttıkça korunma stratejisini hayata geçirilmeye başlar.

Chaziza'nın (2015: 442-443) Çin- Suudi Arabistan ilişkilerini korunma stratejisi üzerinden ele aldığı çalışmaya göre ülkeler iki durumda korunma stratejisini uygularlar. Bunlardan ilki, korunma stratejisini benimseyen devletin hegemon devletle yaşadığı krizlerle alakalıdır. İkinci durumda ise hegemon veya güçlü devlet korunma stratejisini benimseyen devlete yönelik yaptığı yardım ve kamu malları satışını durdursa gerçekleşir. Gerek ABD ile yaşanan krizler gerekse ABD'nin Suudi Arabistan'a yönelik yardımlarının bazılarının kesilmesi korunma stratejisinin Suudi Arabistan için uyarlanmasının zeminini hazırlamıştır. Nitekim Çin'in korunma stratejisinin uygulamasındaki nedenlerden biri ABD'yi sert dengeleme ile dengeleyecek kadar gücünün olmamasıdır (Ye, 2020: 205-238). Benzer şekilde Suudi Arabistan'da ABD'ye karşı sert dengeleme gerçekleştirmesi uzak bir ihtimaldir. ABD'nin peşinden gitmenin Suud rejimi için iç siyasette tehditleri ortaya çıkarması da Riyad'ın bu stratejiden göreceli uzak kalmasına neden olmuştur. Özellikle enerji güvenliği başta olmak üzere birçok alanda ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve ABD'nin düşmanlığını kazanmamak ve dolayısıyla Çin'in ekonomik yükselişine zarar vermemek için ABD hegemonyasına meydan okumamak, korunma stratejisinin merkezi iki özelliğidir (Chaziza, 2015: 443). Çin'in Suudi Arabistan'a yönelik korunma stratejisi ile yakınlaşmasının temel faydası uluslararası sistemin hala lideri olan ABD ile ticari ilişkileri sürdürmesine engel olmamaktadır. Aksine ABD, Suudi Arabistan gibi bir müttefikinin Çin ile yakınlaşmasından dolayı Pekin ile iletişim kanallarını koparmak istememektedir. Bu strateji aynı zamanda Pekin'in Riyad ile ekonomik ve enerji alanlarındaki angajmanını

daha da güçlendirip, ABD'nin Ortadoğu'daki hedeflerini bir nevi dengelemektedir (Foot, 2006: 77-94). Benzer şekilde bu strateji Suudi Arabistan için uyarlanırsa Riyad yönetimi Pekin ile ekonomik ve enerji alanlarındaki angajmanlarını güçlendirip, ABD'nin bölge politikalarından duyduğu rahatsızlığı ve İran yayılmacılığını dengelemektedir (MacGillivray, 2019: 61-80).

Salman ve Geeraerts'a (2015: 105-106) göre korunma stratejisinin 4 kriteri bulunmaktadır. Bunlardan ilki uluslararası sistemin lideri ile askeri bir çatışma beklentisine karşı rekabet yeteneğini geliştirmektir. A tipi veya 1.tip korunma stratejisi olarak adlandırılır. Bunun ikinci boyutu sistemin lideri tarafından tedarik edilen yardımın/kamu mallarının kesilmesi ihtimaline karşı stratejik rezervleri artırmaktır. Sistemin lideri tarafından tedarik edilen güvenlik de bu kapsama girer. Buna göre uluslararası sistemin değişen yapısında uzun vadeli güvenlik tehditlerine karşı alternatif iş birlikleri aramak ve yeni ittifaklar kurmak korunma stratejisinin bir parçasıdır (Salman, 2017: 357). Bu da B tipi veya 2.tip korunma stratejisi olarak adlandırılır. Dolayısıyla birinci kriter sistemin lideriyle ilişkilere bağlıdır. İkinci kriter iç veya dış dengelemenin sistemin liderini kışkırtmadan yapılmasıdır. Buna göre sistemin lideri ile doğrudan çatışmadan kaçınılır. Üçüncü kriter stratejinin devletin en üst yetkililerince hayata geçirilmesidir. Dördüncüsü riskten arınan aktörün iç ve dış maliyetleri kabul etmiş olmasıdır.

Hiep'e göre (2013: 341) Vietnam'ın Çin'e yönelik korunma stratejisi izlemesini sağlayan bir değişken bölgesel jeopolitik dengelerdeki değişimdir. Dolayısıyla bölgesel ve küresel güç dengeleri, jeopolitik mücadelelerdeki değişimler aktörlerin korunma stratejisi izlemesine neden olmaktadır. Bu durum Suudi Arabistan bağlamında değerlendirildiğinde gerek ABD'nin bölge politikası ve yansımaları gerekse Çin ve Rusya'nın yükselişleri bölgesel jeopolitik dönüşümleri ortaya koymaktadır. Salman'a (2017: 357) göre ikincil bir aktör (Suudi Arabistan) sistemin liderinin düşüşü (ABD) ve yükselen güçlere/tehditlere karşı (Çin ve Rusya) korunma stratejisi izler. Bu çerçevede Suudi Arabistan risk yönetimi bağlamında yeni değişimlere ve risklere karşı korunma stratejisi izlemektedir. Diğer bir deyişle Riyad yönetimi ABD'nin bölgeden çekilme riski, Çin ve Rusya'nın hegemon olma riski, istikrarsız bölgesel düzen gibi beklenmeyen sonuçlara karşı risk yönetimi bağlamında korunma stratejisi izlemektedir (Han, 2008: 338).

ASEAN ülkelerinin Çin politikasını inceleyen Kuik'e göre bölge ülkelerinin yapısal belirsizliklerin artması durumunda korunma stratejisini tercih ettikleri görülmüştür. Bu anlamda tek kutupluluğun son bulması, 1997-1998 Asya finans krizi ve 2008 küresel finans krizi mezkûr aktörlerin ittifak stratejilerini yeniden şekillendirmiştir. Soğuk Savaş sonrası zaman diliminin ilk aşamalarında korunma stratejisi seçeneğini hesaplayan bu aktörler 1997 krizi sonrası stratejiyi benimsemişlerdir. Bu anlamda Kuik (2015: 14) ASEAN (Association of Southeast Asian Nations) ülkelerinin 1997-2005 arası korunma stratejisini kurumsallaştığını iddia etmiştir. 2009 sonrası bu strateji daha derin ve geniş halde uygulamaya koyulmuştur (Kuik, 2016: 502-513). Ayrıca Kuik (2020: 5), aktörlerin artan güvenlik ihtiyaçlarının ve elitlerin iç ihtiyaçlarının artması ve uluslararası sistemin mevcut koşullarının şekillenmesinin korunma stratejisini etkilediğini belirtir.

Roy'a (2005: 306) göre uluslararası arenadaki risk ve potansiyel tehditler aktörlerin korunma stratejisini belirler. Yine Roy'a göre riskin ve tehditlerin açık olmaması-belirsizlik durumunda devletler korunma stratejisine meyillidir. Tessman ve Wolfe'ye (2011: 220) göre korunma stratejisi iki ihtimale karşı uygulanan sigorta politikasıdır. Bunlardan ilki korunma stratejisini takip eden aktör ile sistemin lideri arasında cereyan eden askeri krizdir. İkincisi sistemin liderinin korunma stratejisini takip eden aktöre halihazırda sahip olduğu ve sürekli tedarik ettiği kamu mallarının sağlanmasını durdurmasıdır.

Belirsiz güvenlik çevresinde ve uluslararası sistemin kendi kendine yetme ilkesinin gittikçe yoğunlaştığı bir ortamda stratejik otonomi ve seçim hakkı talep eden devletler korunma stratejisine yönelir. Bu anlamda mevcut uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklı kendi kendine yetme (self-help) şartları altında devletler için rasyonel seçenek korunma stratejisidir. Buna göre devletler belirsiz ortamda istenmeyen senaryolara karşı yükselen güçlerle yakınlaşarak, stratejik otonomi elde etmek için bağımlılıklarını azaltarak ve iç kapasitelerini artırarak bir tür stratejik sigorta siyaseti izlemektedir (Boon, 2016: 794- 795).

Uluslararası ilişkilerde belirsizliği ve riski azaltan güvenin yokluğunda devletlerin korunma stratejisini tercih ettikleri söylenebilir (Keating ve Ruzicka, 2014: 762). Korolev'e (2019: 419) göre korunma stratejisinin zamanlaması mevcut ve gelecek güç dengelerindeki dağılım ve kapasitelerdeki belirsizlikle doğrudan alakalıdır. Bu anlamda

Korolev korunma stratejisinin bölgesel veya devlet düzeyindeki alt sistematik değişkenlerin bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. Buna göre bölgesel düzendeki güç mücadelesinin artmasına bağlı olarak devletler korunma stratejisini tercih eder. Plagemann'a (2021: 741) göre de korunma stratejisinin zamanlaması büyük oranda belirsizlikle alakalıdır. Edelstein'a (2002: 12) göre devletler diğer devletlerin kötü niyetleri benimseme ihtimaline karşı riskten arınırlar.

Davison'a (2017) göre ise devletler riskin hâkim olduğu durumlarda iddialarını korumalıdır. Dolayısıyla uluslararası sistemin yapısındaki belirsizliklerin arttığı durumlarda devletler riskleri azaltmak için korunma stratejisi izler. Bu anlamda korunma stratejisinin zamanlaması uluslararası sistemdeki dönüşüm, değişim ve güç dağılımı ile alakalıdır. Fakat devletler ittifak yerine ılımlı dengeleme ile silahlanma yarışı yerine askeri güç artırımına giderek, çatışmacı kodlar yerine daha iddialı dış politika izleyerek korunma stratejisini uyguluyorlar (Tunsjo, 2011: 65). Bu anlamda Suudi Arabistan'ın gerek Bahreyn'de gerekse Yemen'de askeri güç unsurlarını ön plana çıkaran bir dış politika izlemesi korunma stratejisi olarak değerlendirilmiştir (Dorsey, 2015).

Tessman ve Wolfe'ye (2011: 220) göre devletlerin korunma stratejisini tercih etme zamanlamaları sistemik dönüşüm dönemlerine denk gelmektedir. Bu anlamda liderler yapısal dönüşümlerin beraberinde getirdiği belirsizliklere karşı önlem almak için korunma stratejisini takip eder. Guzansky'e (2015a: 235) göre bir devlet 3 durum gerçekleşirse korunma stratejisini tercih eder. Bunlardan ilki, ittifak zincirinde güçlü ortağın ittifaka fayda sağlamaması veya ittifakın zayıf ortağa zarar vermesi durumudur. Söz konusu durumun bir benzeri de müttefiklerin geleneksel güvenlik-ekonomik ve siyasal taahhütlerini yerine getirme ve yardım etme gibi konulardaki istekliliklerindeki belirsizliklerdir. İkinci durum bir küçük devletin (veya orta ölçekli bir devlet) jeo-stratejik anlamda dezavantajlı bir duruma düşmesi ve en kötü senaryoya hazırlanmaya zorlanmasıdır. Bu anlamda mezkûr aktör bir yandan potansiyel hasarın azaltılmasında ve diğer yandan gelecekteki olası senaryolar açısından kazançları en üst düzeye çıkarmak için adımlar atar. Üçüncü durum büyük güç olmayan aktörlerin bölgesel güç dengesini kendi imkanlarıyla dönüştüremedikleri zamandır.

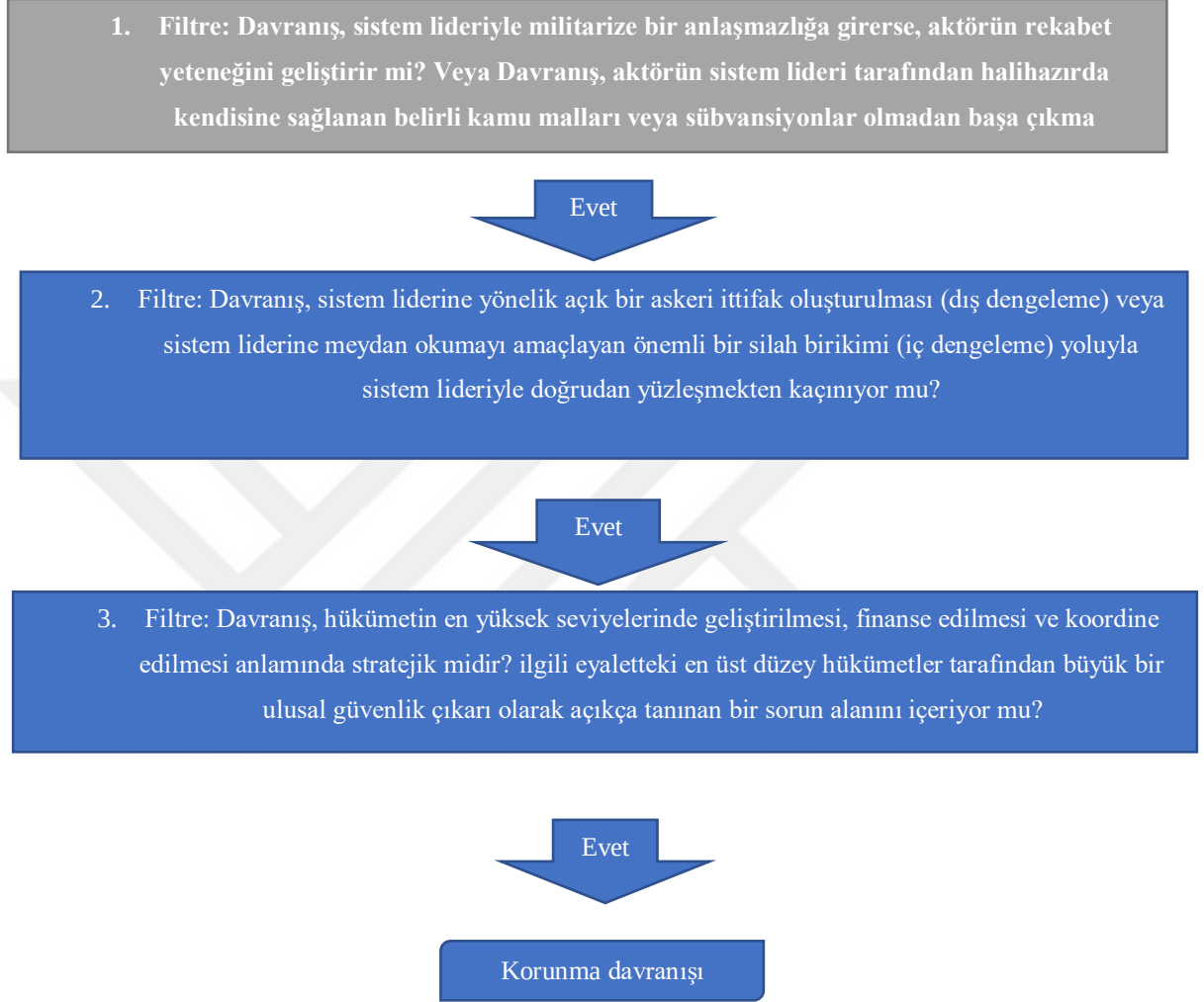
Geeraetes ve Salman'a (2016: 62) göre ise orta ölçekli bir aktörün üç örüntü dış politik davranışlarında gözlemleniyorsa o aktör korunma stratejisini tercih etmiştir. Bunlardan

ilki; sistemin lideriyle yaşanan gerilimden kaynaklanan kısa vadeli uluslararası ve iç maliyetlerle mücadele etmek için ekonomik kapasitenin artırılmasıdır. İkincisi sistemin liderini provoke etmekten kaçınarak sistemin lideriyle olası bir yüzleşme ihtimaline karşı askeri kapasiteyi artırmaktır. Üçüncüsü ulusal güvenlik çıkarları söz konusu olduğundan dolayı devletin en üst düzey yetkililerinin açıklama yapmaları ve karar almalarıdır. Son olarak korunma stratejisinin zamanlamasına dair iki koşulun gerçekleşmesinin gerektiğini söyleyen isimler de mevcuttur. Buna göre bu iki koşul korunma stratejisini uygulayacak aktörün yüksek seviyede risk ve belirsizlik içerisinde olmasıdır. Nitekim Pant ve Joshi'ya (2015: 111) göre Hindistan'ın ABD'nin Asya'yı önceleme siyasetine karşı korunma uygulamasının temel nedeni Hindistanlı karar vericilerin Obama'nın dış politikasındaki belirsizliklerdir. Ayrıca bir ittifak içerisinde yer alan aktörlerin güvenilir olup olmadığı konusunda belirsizliğin olması ve bir aktörün en güçlü rakibinin oluşturduğu risklerin artması devletleri korunma stratejisini tercih etmeye iter (Ciorciari, 2008:169).

1.2.5. Ölçüm

Dış politika stratejileri literatüründeki tartışmalı meselelerden biri mezkûr stratejilerin ölçümü ile alakalıdır. Bu anlamda bir aktörün dengeleme, korunma, peşine takılma gibi stratejileri takip edip etmediği nasıl anlaşılır sorusu oldukça sık rastlanan bir sorudur. Birçok akademisyen meseleye yönelik farklı argümanlar öne sürmüştür. Bu çalışmada korunma stratejisinin ölçüt birimleri literatürdeki önermeler üzerinden inşa edilmektedir. İlk olarak mevcut eğilimler riskten arınmanın temel ölçütüdür. Bu anlamda devletin üst düzey yetkililerinin açıklamaları, yapılan tarihi ziyaretler ve anlaşmalar, geleneksel olmayan, yeni ve radikal adımlar korunma stratejisi uygulandığını ortaya koymaktadır. Nitekim korunma stratejisinin gerçekleşmesi için üst düzey yönetici veya siyasetçilerin adım atması gereği kabul görmektedir. İkinci ölçüt birimi politika uygulamalarıdır. Bu anlamda önceden yapılmamış stratejik toplantı, tatbikat, silah-ekonomi-yatırım-kültür-eğitim anlaşmaları gibi adımlar korunma stratejisinin önemli ölçütleridir. Daha açık ifade etmek ve örnek vermek gerekirse Suudi Arabistan gibi bir ABD müttefikinin milli savunma sanayi hamlesi, Rusya ve Çin ile askeri angajman ve silah tedariki gibi adımlar Riyad'ın korunma stratejisi izlediğinin kanıtlarıdır. Bu anlamda artan angajmanlar ve doğrudan angajman siyasetinin izlenmesi korunma stratejisinin önemli ölçütü olarak görülmektedir (Hiep, 2013: 347). Dolayısıyla söylemler, anlaşmalar ve ilişki biçimi

değişimi, kurulan stratejik ortaklıklar korunma stratejisinin kanıtlarıdır. Üçüncü olarak Tessman'ın filtrelemelerinden yola çıkarak ifade etmek gerekirse sistemin lideri ile yaşanan krizler ve potansiyel risk ortamları korunma stratejisinin önemli ölçütüdür.

Şekil 3: Devletlerin Davranış Evreni (Tessman, 2012: 210).

Tessman'a göre bu üç filtreden geçen davranışlar korunma stratejisi olarak görülmektedir.

Tablo 3: Korunma Stratejisi Belirleyicileri.

Bağlamsal Değerlendirme	Dağıtılmış tek kutuplu sistem <i>Sistemin liderinin düşüşü ve küresel güç dağılımındaki belirsizlikler</i>
İttifak Seçimi	İttifaklardaki belirsizlikler <i>Sistemin lideri ve rakipleri arasındaki ortaklıklar</i>
Politika Yaklaşımı	Çok Yönlü Politika <i>Sistemin lideriyle karşılaşmadan kaçınarak askeri ve askeri olmayan araçlarla diğer aktörlerle yakınlaşma</i>

Kaynak: Didier, 2021:198.

Kuik'e (2021: 5) göre korunma stratejisi tasarım olarak ilan edilen bir strateji değildir. Diğer bir deyişle bir devlet açıktan korunma stratejisi izlediğini ilan etmeyebilir. Nitekim böylesi bir ilan beklenmedik sonuçlar doğurabilir. Kuik'e (2020: 6) göre üç parametre korunma stratejisinin ölçümünü kolaylaştırır. İlki, güç mücadelesinde taraf olmaktan kaçınmaktır. İkincisi, bir veya daha fazla aktöre yönelik iş birlikçi ve mücadeleci-yarışan hamleler yapmaktır. Üçüncüsü, politik bağımsızlığı korumak veya artırmak için aktör çeşitlendirmeye meyletmektir. Ayrıca yazara göre her devlet farklı formlarda korunma stratejisi uygulayabilir. Goh'a (2005: 313) göre geleneksel müttefikten başka aktörden silah tedarik etmek ve askeri modernizasyon korunma stratejisi olarak değerlendirilebilir. Hiep (2013: 353) geleneksel olmayan yeni bir aktörden silah tedarikini de korunma stratejisi önemli bir işareti olarak görmüştür. Bu anlamda Suudi Arabistan'ın Çin ve Rusya'da silah tedarik etmesi ve bu silah alımlarının artması korunmanın önemli bir ölçütü olarak görülebilir. Nitekim Manning ve Przystup (1999: 43-68) ülkeler arasındaki güvenlik iş birliğinin güçlendirilmesinin korunma stratejisinin önemli bir unsuru olduğunu dile getirmiştir. Bu anlamda Korolev'e (2019: 430) göre bir aktörün askeri ittifak kurması ve askeri iş birliği yapması önemli bir ölçüt birimidir. Üst düzey ziyaretler, askeri danışmanlıklar, stratejik diyalog mekanizmalarının kurulması, askeri teknik iş birlikleri, savunma sanayisinde yapılan anlaşmalar, silah satışları gibi unsurlar da korunma stratejisinin belirleyicileridir.

Koga'ya (2017: 648) göre materyal kapasiteler ve diplomatik değişkenler ölçüm adına önemli verilerdir. Her ne kadar ekonomik ve siyasi faktörlerin güvenlik ittifakı noktasında zayıf işaretler barındırsa da Koga'ya göre ekonomik karşılıklı bağımlılık askeri ilişkileri de etkilemektedir. Benzer şekilde diplomatik adımların da korunma stratejisinin belirlenmesinde önemli bir kriter olduğunun altını çizmektedir.

Castillo ve Downes'e (2020: 4) göre korunma stratejisi iç dengeleme ve diplomatik formda olabilir. İlkinde temel ölçüt birimi aktörün askeri kapasitesini artırdığını savunma harcamaları, askeri anlaşmalar, operasyonlar gibi maddi unsurlar gösterir. İkincisinde ise aktör yükselen güçle diplomatik ilişkilerini geliştirir. Haacke (2019: 377) korunma stratejisini güvenlik risklerine karşı bir strateji olarak tanımlamış ve bu anlamda ölçüm adına üç kriter belirlemiştir. Bunlardan ilki siyasi liderliğin güvenlik meydan okumalarını nasıl yorumladığı ve bunları söyleme nasıl taşıdıklarıdır. Buna göre politika açıklamaları, savunma belgeleri, kamu diplomasisi gibi kaynaklar korunma stratejisinin varlığına dair

önemli belirleyiciler olarak görülmüştür (Haacke, 2019: 394). Bu anlamda korunma stratejisi siyasi liderliğin risk yönetme stratejisidir. Dolayısıyla liderler ve üst düzey yetkililer tarafından yapılan gerek açıklamalar gerekse ziyaretler korunma stratejisini belirler. Singapur ve Filipinler'in korunma stratejisinin etkinliğini karşılaştıran Liou ve Hsu'ya (2017: 16) göre devletlerin yayınladıkları stratejik belgeleri, vizyonlar ve bu bağlamda geleneksel anlamdaki ifadeler yerine yeni ifadelerin yer alması korunma stratejisinin uygulandığına dair bir göstergedir. Benzer şekilde Avusturalya'nın korunma stratejisini inceleyen Chan (2019), Kanberra'nın 2017'de yayınladığı stratejik belgede Çin'e dair yapılan tanımlamaların geleneksel çizgide olmamasını önemsemiş ve bu ifade değişimlerinin korunma stratejisini için bir gösterge olacağını belirtmiştir. Bu anlamda Suudi Arabistan'ın stratejik vizyonları ve dış politika belgelerinde Rusya ve Çin'e dair tanımlamaların geleneksel çizgiden farklı bir hal alması da Riyad yönetiminin korunma stratejisini uyguladığına dair bir gösterge olarak ele alınabilir. Haacke'nin (2019: 395) ikinci ölçüt birimi, bir devletin askeri kapasitesinin artırmasıdır. Suudi Arabistan'ın silahlanmasının sürekli artması önemli bir işarettir (Castillo ve Downes, 2020). Ayrıca yazar için askeri duruşun değişimi de önemli görülmüştür. Bu anlamda Suudi Arabistan Bahreyn, Yemen gibi noktalarda kendi inisiyatifiyle askeri operasyonlar gerçekleştirmiş olması kapasitesi ve strateji açısından yenilikleri ortaya koymaktadır. Haacke'e (2019: 377) göre üçüncü önemli ölçüt algılanan güvenlik sorunlarıyla başa çıkmak için olası ittifak kararlarıyla ilgili sinyallerin ne ölçüde belirsiz olduğudur. Diğer bir deyişle güvenlik bağlamında orta ölçekli bir aktörün gelecek güvenlik yapılanmasına dair belirsiz sinyaller vermesi korunma stratejisi açısından önemli bir kriterdir. Bununla birlikte Haacke (2019: 394) algılanan güvenlik riskini azaltma hedefiyle angajman artırımını korunma bağlamında önemli bir ölçüt birimi olarak görmüştür. Çin'e karşı korunma stratejisini takip eden aktörlerin yoğunluğunu ele alan Chung'a (2009: 668) göre de yükselen güçle ilişkileri stratejik iş birliği seviyesine çıkarmak önemli bir ölçüt birimidir.

1.2.6. Uluslararası Sistem ve Korunma Stratejisi Çeşitleri

Korunma stratejisi dengeleme ve peşine takılma gibi yapısal realist teorilerin içerisinde yer almaktadır. Yalçın'a (2017: 38) göre savunmacı bir davranışa işaret etmektedir. Benzer şekilde Guzansky'e (2015a: 232) göre de korunma savunmacıdır. Guzansky birçok örnek olayda korunmanın tehditlerle mücadeleyi yönetme, tehditlerden arınma veya onlarla mücadelede savunma mekanizması olarak işlev gördüğünü iddia etmiştir.

Suudi Arabistan'ın korunma stratejisi savunmacı kodlar taşımaktadır. Nitekim Riyad söz konusu stratejiyi belirsizlikler ve risklere karşı çıkarlarını ve Suud rejiminin iktidarını koruma adına atmaktadır. Didier (2021: 203) mevcut uluslararası sistemin yapısına dair belirsizliklerin AB'yi korunma stratejisine ittiğini iddia etmiştir. Nitekim Kuik'e (2020) göre covid-19 pandemisi ile birlikte sistemsel belirsizlikler artmış ve korunma stratejisi daha fazla ön plana çıkmıştır. Didier'a (2021: 196) göre korunma stratejisi büyük güçler arasındaki gücün dağılımı belirsiz olduğunda, yakın tehditlerin kaynakları belirsiz olduğunda, büyük güçler arasında yoğun bir güç rekabeti dengesi olmadığında veya bu rekabetin nasıl gelişeceği belirsiz olduğunda ortaya çıkar. Dolayısıyla korunma stratejisi sistemik karakterler üzerinden şekillenir ve daha çok dağıtılmış tek kutuplu sistemde görünür. Tessman'ın (2012: 193) dağıtılmış tek kutuplu sistem (deconcentrate unipolar system) kavramsallaştırması üzerinden uluslararası sistemin yapısı ve güç dağılımları ele alınmaktadır. Dolayısıyla çalışmada sistemik değişimlerin öne çıkartıldığı neo-realist kuram bağlamında korunma stratejisi ele alınmaktadır (Salman, Pieper ve Geeraerts, 2015: 576). Nitekim Tessman ve Wolfe (2011: 214) korunma stratejisini devletler arası mücadelenin yapısal teorisi olarak tanımlamıştır (Tessman ve Wolfe, 2011: 214). Korunma stratejisi ABD'nin sistemdeki liderliğinin azaldığı ve sistemin çok kutupluluğa doğru evirildiği atmosferde işlevsel olmaktadır. Nitekim Koga'ya (2017: 636) göre sistemik faktörler ve uluslararası sistem korunma stratejisinin olasılığını belirlemekte ve güç dengelerindeki değişiklikler ve stratejik belirsizlikler korunma stratejisinin daha fazla öne çıkmasına neden olmaktadır. Bu anlamda ABD'nin hegemonyasının düşüşe geçtiği ve çok kutupluluğun arttığı uluslararası sistemde orta ölçekli aktörler daha fazla korunma stratejisi izlemektedir. Buna göre güç dağılımı içeren tek kutuplu sistemde korunma stratejisi ikincil aktörler tarafından hayata geçirilir (Salman, 2017: 354).

Her ne kadar Kuik (2021:9) iç dinamiklerin de etkin olduğunu dile getirirse de bu çalışmada yapısal dinamiklere odaklanılmaktadır. Nitekim korunma stratejisi daha çok yapısal dürtülerden etkilenmektedir (Didier, 2021: 195). Dolayısıyla korunma stratejisi uluslararası sistemin yapısı ile alakalı bir teoridir. Tessman (2012: 192-231) ve Wolfe'nin (2011: 214-240) kaleme aldıkları makaleler korunma stratejisinin ABD'nin lideri olduğu uluslararası sistemin çökmesiyle doğrudan alakalı olduğu göstermektedir. Bu çalışmada, uluslararası sistemin tek merkezli çok kutuplu bir yapıya doğru evirildiği görüşü benimsenmiştir. Buna göre Soğuk Savaş sonrası çok kutupluluğa doğru evirilen ve

belirsizlikler içeren yeni uluslararası sistemde Suudi Arabistan gibi aktörler korunma stratejisini benimsemektedir. Uluslararası sistemin tek kutuplu yapısı birçok akademisyen tarafından eleştirilmiştir ve halen de eleştirilmektedir. Bu anlamda bu çalışmada uluslararası sistemin ABD merkezli çok kutupluluğa doğru evirilen yapıya sahip olduğu kabul edilmektedir. Bu ön kabul uluslararası sistemin bir geçiş döneminden geçtiğini de içermektedir. Daha çok geçiş dönemlerindeki belirsizliklere karşı icra edilen korunma stratejisinin Suudi Arabistan'ın dış politikasında aktör çeşitlendirme ve stratejik otonomi kazanma bağlamında işlevsel hale getirdiği görülmektedir. Ayrıca bu geçiş süreci, bir bölgesel sistem olarak Ortadoğu'nun da çok kutuplu bir yapıya evirildiği argümanını içermektedir (Kausch, 2015: 1-15).

Korunma stratejisine dair literatürde onlarca tipoloji ve çeşide rastlamak mümkündür. Tek, çift ve karmaşık (Dong, 2015) korunma stratejisi (double-hedging) (Lee, 2017), her yerde korunma stratejisi (omni-hedging)/çok katmanlı korunma stratejisi (multi-tiered hedging) (Hiep, 2013), diplomatik korunma stratejisi (Castillo ve Downes, 2020), nükleer korunma stratejisi (Guzansky, 2015c), dinamik korunma (Lim, 2013), bölgesel korunma (Korolev, 2017), konvansiyonel korunma, yumuşak korunma, ekonomik korunma, güvenlik korunması, diplomatik korunma ve siyasi-askeri korunma (Koga, 2017), sert ve yumuşak korunma (Hornung, 2014), karşı korunma (Chung, 2009/2010), yetersiz ve aşırı korunma (Chan, 2020), ekonomik korunma (Zumbragel, 2020), örtülü korunma (Lee, 2012), kurumsal korunma (Oba, 2019), karşılıklı(reciprocal) korunma stratejisi (Medeiros, 2005), ikiz korunma (Han, 2008), çift yönlü ittifak korunma stratejisi (dual-alignment hedging) (Smith, 2020; Smith, 2022), hafif/ağır korunma stratejisi (Kuik ve Rozman, 2015) bunlar arasındadır.

Bu çalışmada ise korunma stratejisinin sınırlı, asimetrik, çok yönlü, her tarafta olan tipleri kullanılmaktadır. Chaziza'nın (2018: 39) İsrail-Çin ilişkilerini incelediği çalışmasında kavramsallaştırdığı korunma stratejisini sınırlanmış- kısıtlı (limited) korunma stratejisi olarak tanımlanmıştır. Buna göre Çin ABD'nin bölge politikası kaynaklı ortaya çıkan durumu fırsata çevirip ABD'nin en önemli müttefiklerinden biri olan İsrail ile 2010'dan beri sürekli yakınlaşmaktadır. İsrail de benzer şekilde ABD'nin bölge politikasından rahatsızlık duymakta ve Çin ile yakınlaşarak Avrupa ve ABD'ye karşı korunma stratejisini uygulamakta ve bu anlamda ticaret ortaklarını geliştirmektedir. Fakat İsrail'in Çin ile yakınlaşmasının sınırları bulunmaktadır. Bu anlamda Çin-İsrail ilişkilerindeki

yakınlaşmanın, Washington'ı kışkırtmaması hedeflenmiş ve ikili ilişkiler stratejik ortaklık yerine kapsamlı iş birliği girişimi şeklinde tanımlanmıştır. Nitekim korunma stratejisi ile ittifak değil stratejik ortaklık kurulur (Yeung, 2016: 52). Dolayısıyla İsrail yerine Çin'in ABD'ye bir alternatif oluşturmadığı ve bu anlamda İsrail'in ABD'ye yönelik korunma stratejisinin ticari, bilimsel, teknolojik ve akademik alanlarla sınırlı olduğu görülmüştür (Chaziza, 2018: 39-42).

Smith'e (2020: 589) göre korunma stratejisi büyük güçler veya küçük güçler tarafından uygulanır. Küçük güçlerin uyguladığı dört tip korunma stratejisi bulunmakta ve bunlar küçük devletlerin korunma stratejisine benzemektedir. Bunlardan ilki; küçük devletin taraf tutmayarak (non-aligned position) bir tarafın müttefik olmadan pozisyon almasıdır. İkincisi küçük devletin eş zamanlı olarak iki yönlü pozisyon (a dual-aligned position) alması, her iki tarafla da ilişki kurmasıdır. Üçüncüsü asimetrik ittifaktır. Buna göre küçük devlet bir devletle daha fazla yakınlaşırken diğer devletle iyi ilişkiler sürdürür. Dördüncüsü ise yarma (wedging) stratejisini uygulamaktır. Buna göre küçük devlet büyük güçlerin birbirine düşmesini sağlar.

İki yönlü pozisyon müttefik olmayan pozisyona göre daha fazla hırs ve aktif rolü içerir. Soğuk Savaş sonrası ABD'nin bölgesel güç mücadelelerini yatıştırması bu stratejinin daha fazla ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bu anlamda devletler rekabet halindeki büyük güçlerin arasında orta zeminde durarak her iki taraftan da kazanç elde etmeye çalışmaktadır. Asimetrik korunma stratejisi ise iki yönlü korunma stratejisinden daha az, müttefik olmayan pozisyondan daha çok hırslıdır. Bu korunma stratejisi türünde küçük devlet büyük güçle asimetrik ilişki içerisinde olurken aynı zamanda özellikle ticari ilişkiler bağlamında başka aktörlerle de ilişkilerini geliştirir (Lim ve Cooper, 2015: 696-727). Asimetrik korunma stratejisi Smith'e (2020: 589) göre küçük devletlerin en çok başvurduğu korunma stratejisi türüdür. Örneğin Hindistan'ın Çin ile angajman yoğunluğunu artırırken ABD'ye karşı uyguladığı korunma stratejisi sınırlıdır (Boon, 2016: 801).

Smith'e (2020: 589) göre asimetrik korunma stratejisi daha çok büyük güçle askeri olarak ittifak kurarken aynı zamanda diğer bölgesel yükselen aktörlerle de ticari ilişkileri derinleştirmeyi içerir. Bu anlamda Yeni Zelanda'nın Çin ve ABD'ye yönelik stratejisi örnek verilebilir. Yeni Zelanda yönetimi ABD ile askeri ve istihbari iş birliğini

sürdürürken Çin ile ticari ilişkileri geliştirmesi asimetrik korunma stratejisi olarak tanımlanmıştır (Steff ve Dodd-Parr, 2019: 90-112). Smith'e göre son korunma stratejisi çeşidi yarma (wedging) stratejisidir. Buna göre yarma stratejisi diğer korunma stratejisi türlerinden daha fazla hırsı içerir ve Smith'e göre Kaşgarya bu stratejiyi başarıyla uygulamaktadır (Smith, 2020: 590). Smith korunma stratejisine dair yeni bir kavramsallaştırma getirmiştir. Her yerde korunma stratejisine (omni-hedging) benzer şekilde çoklu ittifak korunma stratejisi (multi-alignment hedge) kavramını ortaya atmıştır. Buna göre çok yönlü vektörleştirme/optimalize etme olarak tanımlanan bu strateji çok yönlü korunma stratejisi (multi-alignment hedge) olarak tanımlanmıştır (Smith, 2020: 593).

Suorsa (2017: 2), Asya-Pasifik ülkeleri üzerinden her yerde korunma stratejisini incelemektedir. Çok boyutlu korunma stratejisi olarak da adlandırılabilen bu teoride devletlerin stratejik otonomi alanlarının maksimizasyonu amaçlandığı iddia edilmektedir. Devletler sadece Çin-ABD arasındaki rekabete yönelik korunma stratejisi değil aynı zamanda daha fazla devletle angajmana girerek çok boyutlu korunma stratejisi izlemektedir. Mevcut uluslararası güvenlik iklimi altında ittifaklardaki güçsüz taraflar aktörleri çeşitlendirerek stratejik otonomu kazanmayı amaçlar. Bu noktada devletler tek bir tarafla katı bir ittifak kurmaktan uzak durur. Nitekim söz konusu durum diplomatik, askeri ve ekonomik bağlamda uzun vadede kayıplar ortaya çıkarabilir. Özellikle Güney Asya ülkeleri ABD ile Çin arasında seçim yapmaktan kaçınarak iki ülke ile de ilişkileri geliştirmektedir (Plagemann, 2021: 741). Çin'in yükselişinden yatırım ve ticaret bağlamında ekonomik ilişkileri, ABD'nin güvenlik tedarikinden askeri teknoloji bağlamında güvenlik ilişkilerini güçlendirmektedir. Dolayısıyla her yerde korunma stratejisi / çok boyutlu korunma stratejisi devletlerin büyük güçlerin güç mücadelesinde arada kalmaktan kaçınmalarını sağlar (Suorsa, 2017: 2).

Korunma stratejisinin çeşitlerini ikiye ayıran Tessman'a göre A veya 1. Tip'teki korunma stratejisi üç formda olabilir. Sistemin lideri ile korunma stratejisi izleyen aktör arasındaki askeri bir krizin oluşması durumunda gerçekleşen bu strateji askeri, ekonomik ve diplomatik formlarda gerçekleşebilir. Söz konusu tipolojide aktörlerin kapasitelerini savaş ihtimaline karşı artırdıkları görülmektedir. Ayrıca uluslararası sistemin lideri ile bir yüzleşme-karşılaşma ihtimali düşünülür. Bu anlamda büyük güçlerin korunma stratejisi

birinci tipolojiye girmektedir. Çin, Rusya gibi ABD'nin hegemonyasına meydan okuyabilecek aktörler bu kategoriye dahil edilebilir.

Tessman'a göre B veya 2.Tip'teki korunma stratejisi ise daha çok küçük devletler veya orta ölçekli devletlerin tercih ettiği bir türdür. Bu strateji uluslararası sistemin lideri ile ittifak içerisinde olan aktörlerin başka bir aktörün yükselişine veya yükselen aktörden algılanan tehdide yönelik geliştirilmiştir. İkinci tipteki korunma stratejisini tercih eden devletler statükoyu muhafaza etmek ve güçlerini düşüşten kurtarmak adına bu stratejiye yönelirler (Tessman, 2012: 205). Ayrıca bu tipolojide korunma stratejisini takip eden aktörler sistemin lideri ile ittifak halinde kalmakla birlikte, hegemonun angajmanı ve yükselen aktörlerin angajmanları bağlamındaki belirsizliklere karşı adım atarlar.

Chaziza (2018: 31-32) ise Tessman'ın bu kategorizasyonuna yeni bir ekleme getirmiştir. Buna göre korunma stratejisi bölgesel bir güç tarafından büyük güce ve büyük gücün politikalarına bir tepki olarak kullanılabilir. Bu çalışma B tipi korunma stratejisi içerisinde kendini konumlandırmaktadır. Tessman'a göre sistemin liderinin sağladığı güvenlik faydalarının (bölgesel istikrar gibi) sona ereceği tehdidi B tipi aktörleri korumaya itmektedir (Tessman, 2012: 219). Her ne kadar Suudi Arabistan ABD ile askeri bir çatışma yaşamasa da Riyad yönetimi uzun yıllardır faydalandığı ABD'nin güvenlik politikasından rahatsızlık duymaktadır. ABD'nin bölge politikasından rahatsız olan Suudi Arabistan Çin ve Rusya ile yakınlaşarak ABD merkezli risklere ve Çin ve Rusya'nın yükselişlerinden kaynaklanabilecek risklere karşı korunma stratejisi izlemektedir. Nitekim ABD'deki siyasetin değişkenliği Suudi Arabistan'a yönelik tehditler oluşturmaktadır. Özellikle demokrat başkanlar döneminde Suudi Arabistan'ın ABD'den algıladığı tehdit ve risklerin artması, Riyad'ı Çin ve Rusya ile yakınlaşmaya itmiştir. Fakat söz konusu durum İsrail örneğinde olduğu gibi ABD'ye alternatif oluşturmamaktadır. Nitekim İsrail'in Çin ile yakınlaşması Washington-Tel Aviv ilişkileri bağlamında değerlendirildiğinde, Pekin'in Tel Aviv nezdinde Washington'a bir alternatif olmadığı ve bu yönde bir girişimi de olmadığı söylenebilir (Simon, 2021). Nitekim İsrail'in diplomatik ve askeri anlamda ABD'ye olan bağımlılığı bulunmaktadır. Dolayısıyla İran'ın stratejisine benzer şekilde, Suudi Arabistan Çin ve Rusya ile yakınlaşarak uluslararası izolasyona karşı korunma stratejisi izlemektedir (Esfandiary ve Tabatabai, 2018).

Devletlerin korunma stratejisi tek taraflı ve tek zamanlı olmayabilir. Dış politika stratejileri belirli zaman dilimi ve belirli bir hedefe matuf olduğundan dolayı bir ülke aynı zamanda birden çok farklı dış politika stratejisi izleyebilir. Ayrıca korunma stratejisi tek taraflı-tek yönlü olmak zorunda değildir. Bu anlamda bu çalışma temelde Suudi Arabistan'ın Soğuk Savaş sonrası çok yönlü korunma stratejisini dış politikada benimsediğini iddia etmektedir. Suorsa'nın çalışmasından yola çıkarak, Suudi Arabistan'ın çok boyutlu korunma stratejisi açıklanmaktadır. Bu noktada Suudi Arabistan'ın Soğuk Savaş sonrası tecrübe ettiği güvenlik iklimi çok boyutlu korunma stratejisinin rasyonelleşmesine zemin oluşturmuştur. Suorsa'ya (2016: 1-2) göre bir ülkenin birden fazla ülkeyle farklı boyutlarda yakınlaşması çok yönlü veya her yerde korunma olarak adlandırılmıştır. Öyle ki her yerde korunma/ çok boyutlu korunma stratejisi bir devletin yüksek belirsizlik barından uluslararası bir çevreye yönelik geliştirdiği bir politikadır. Suudi Arabistan, ABD'nin bölge politikası kaynaklı (terk etme, aşırı bağımlılık ve tuzağa düşme risklerine ve belirsizliklerine), Çin ve Rusya'nın Ortadoğu'daki artan aktivizminden kaynaklı, Suud rejimine yönelen tehditlerin artışı kaynaklı belirsizlikle ve risklere karşı korunma stratejisi izlemektedir. Bu noktada Suudi Arabistan'ın ABD ile ittifakını sürdürdüğünü, Çin ve Rusya'nın oluşturduğu ekonomik-askeri ve siyasi fırsatlardan faydalandığını, ulusal kapasitesi ve bölgesel ittifaklar kurmasıyla birlikte mevcut belirsizlik ve risklere karşı adım attığı söylenebilir. Ayrıca çalışmada korunma stratejisi Weitz'in (2011: 33) tanımlaması bağlamında ele alınmaktadır. Buna göre korunma stratejisi bir devletin belirsiz bir ortamda- güvenlik ikliminde önceden tanımlanmış, istenmeyen belirli sonuçlara karşı kendini sigortalama girişimi olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla Suudi Arabistan olası/ beklenmedik güvenlik risklerine karşı kendini güvence altına almak ve korumak adına yeni bir dış politika stratejisi geliştirmektedir.

2. BÖLÜM: ANGAJMAN SİYASETİ BAĞLAMINDA SUUDİ ARABİSTAN-ABD İLİŞKİLERİ

İttifaklar temelde üç kritik göreve hizmet eder. Bunlar; caydırıcılık, savunma ve güvenlik taahhütleridir. Caydırıcılık, müttefikin düşmanının saldırmasını engellemeye yönelik önleyici hamleleri içerir. Savunma müttefikin saldırı anında korunmasına destek olmayı amaçlar. Güvence ise müttefiklerin korunma ihtiyaçlarına yönelik verilen taahhütlerdir. Söz konusu üç kritik görevin ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinde sorgulanmaya başladığı görülmektedir (Howard, 1982-1983; Patrick, 2016: 358). Suudi Arabistan'ın ABD'nin Riyad'a verdiği güvenlik taahhütlerinin sorgulanması Carter dönemine kadar geri götürebilse de asıl nokta 2010 sonrası yaşanan gelişmelerde ortaya çıkmıştır (Patrick, 2016: 360). Bu anlamda ABD'nin Irak, Suriye, Afganistan'daki askerlerini çekmesi, Körfez güvenliğine yönelik yapılan saldırılara karşı kınamanın ötesine geçmeyen açıklamaları, İran ile nükleer anlaşma konusundaki tavrı ve kaya gazından petrol üretmesi sonrası Körfez'e olan bağımlılığın bittiğine dair yapılan resmi beyanlar Suudi Arabistan'ın ABD'ye karşı korunma stratejisi izlemesine neden olmuştur (Rumer, 2019: 27; Al-Tamimi, 2012: 3). Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın ABD'ye karşı aktör çeşitlendirme süreci Obama döneminde Washington'ın izlediği politikalar nedeniyle hızlandırılmıştır (Lieber, 2017: 43).

ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik angajmanı son on yılda belirsizlik işaretleri vermiştir (Jordi ve 2021: 311-330). Dahası birçok ABD'li diplomat Beyaz Saray'ın Soğuk Savaş sonrası Körfez'e yönelik dış politikasının tutarsız olduğunu dile getirmiştir (Theros, 2021). Obama'dan bugüne kadar Washington bölgeden çekileceğini belirtse de ABD sonrası oluşacak güç boşluğuna yönelik gerek ABD gerekse müttefiklerinin nasıl bir siyaset izleyeceği konusu henüz netliğe kavuşmamıştır. Asya'da Çin ile mücadeleyi önceleyen ABD başkanları 2010 sonrası yaşanan devrim-darbe ikileminde de pasif tavrı takınmıştır. Diğer bir deyişle ABD özellikle Arap devrimleri sürecinde geleneksel müttefikleri koruma politikasını terk etmiştir. Bu anlamda ABD'nin bölge siyaseti Suudi Arabistan açısından belirsizlikler ve riskler taşımaktadır. İran ile imzalanan anlaşma ve ABD'nin İran siyasetinin Tahran'ın yayılmacı politikalarını güçlendirmesi, ABD'nin Suud rejimini tehdit eden demokrasi, insan hakları söylemleri ve ABD'deki iç siyasi organların (Kongre gibi) Suud rejimi karşıtı faaliyetleri, ABD'nin İsrail'e verdiği destek ve ABD'nin Suudi Arabistan'ı terk etme veya Suudi Arabistan'ın ABD'ye aşırı bağımlı

olma durumları Suudi Arabistan'ın ABD'ye karşı asimetrik korunma stratejisi izlemesine neden olmaktadır. Dolayısıyla bu bölümün temel argümanı Suudi Arabistan'ın ABD'nin bölgeye yönelik angajman siyasetine bağlı olarak korunma stratejisi izlediğidir. Bu durum ABD ile ilişkileri koparmak anlamına gelmemekte, aksine ABD ile ilişkiler sürdürülürken bölgede ve küresel siyasal sistemde yükselen ve bir gerçeklik haline gelen Çin ve Rusya gibi aktörlerle yakınlaşma anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Demokratlar döneminde terk edilme, Cumhuriyetçiler döneminde aşırı bağımlılık gibi risklerle karşılaşan Riyad yönetimleri ABD ile ilişkileri koparmadan Çin ve Rusya ile yakınlaşmayı tercih etmiştir. Dahası bu durum Körfez'i destekleyen Trump döneminde dahi gerçekleşmiştir (Kane, 2020; Lieber, 2016: 270). Bu bölümde Suudi Arabistan'ın ABD ile ilişkilerindeki kriz alanları, risk ve belirsizlikler ele alınmaktadır.

2.1. 11 Eylül'e Kadar İlişkilerdeki Kırılmalar

Britanya ile 1928'de bağımsızlık anlaşması imzalayan Abdülaziz el-Suud ABD tarafından tanınmayı talep etmiştir. Fakat ABD, Suudi Arabistan'ın 1. Dünya Savaşı'na katılmamasından ötürü buna hemen cevap vermemiş ve 1931'de Abdülaziz el-Suud'u fiili olarak Necd ve Hicaz Kralı olarak tanımıştır (El-A'zi, 1992: 7). Hukuki olarak ise 1932'de Suudi Arabistan devleti ilan edildiğinde, ABD Sovyetlerden sonra Suudi Arabistan'ı resmi olarak tanımıştır (Bronson, 2006: 33). İki ülke arası ilişkiler 1942'ye kadar ABD petrol şirketlerinin yaptığı anlaşmalar üzerinden ilerlemiştir. 1949'da Cidde'ye Büyükelçilik açan ABD, 1984'te Büyükelçiliği Riyad'a taşımıştır (Bronson, 2006: 1).

İlişkilerin temelinde petrol ve enerji stratejik önem arz etmektedir (Jones, 2010: 11). Nitekim ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinin klasik özeti petrole (Anderson, 1981) karşı güvenlik pazarlığı şeklinde formüle edilegelmiştir (Bahgat, 2004:51). Suudilerin petrolü ABD çıkarlarına uygun biçimde kullanmasına karşılık Washington, 1950lerde Yemen, Irak, Mısır gibi noktalardaki dış tehditlere karşı, 1979 sonrası da el-Kaide gibi iç tehditler karşı Riyad'a güvenlik temin etmiştir. Bunun karşılığında Suudi Arabistan ülkedeki petrol bulma ve işletme ayrıcalığını ilk olarak ABD'li firmalara vermiştir. Bu anlamda 1933 yılında Standart Oil of California isimli şirket krallıkta petrol arama çalışmalarına başlamış, ilk defa 1938'de krallıkta petrol çıkarılmıştır (Stork, 1980: 25). Devam eden yıllarda stratejik ortaklığa dönüşen ilişkilerin temeli ekonomi-güvenlik paralelinde ilerlemiştir. Bu anlamda 14 Şubat 1945 tarihinde ABD Başkanı Roosevelt ile Kral

Abdülaziz'in görüşmesi ve mutabakat zaptı imzalamaları iki ülke arasındaki ittifakın temel atma töreni olarak görülmüştür. Sovyet tehdidine karşı elit pazarlığı olarak tanımlanan (Fulton, 2018: 184) bu anlaşma ile ABD'nin Dahran kentine askeri üs kurması ve saldırı halinde Suudi Arabistan'ı koruması kararına varılmıştır. ABD'nin Suudi Arabistan ordusunu silahlandırması süreci de bu yıllara tekabül etmektedir. Bu anlamda 1940'lı yıllar itibariyle ABD'li askeri danışmanlar krallıkta görev almaya başlamıştır (Blanchard, 2008: 24). 1948'de ABD Dahran üssünün 12 yıllığına kiralanmasını talep etmiştir. Kral, uzun dönem olan bu kiralamanın kolonyal mantığa benzediğini düşünerek reddetmiştir. Kral Abdülaziz ABD yerine önce İngiltere sonra Mısır'a danışmıştır. Suud rejiminin tehdit algıladığı Irak ve Ürdün'deki Haşimilerle yakın bağı olan İngilizler ve düşük kapasiteli Mısır yerine ABD ile yakınlaşma siyaseti tercih edilmiş ve 1948'de Dahran üssünün kiralanması ve güvenlik iş birliğinin devam ettirileceğine dair anlaşılmıştır. Ayrıca üssün asıl sahibinin Suudi Arabistan olduğu ve emperyalist bağlamda kullanılmayacağına dair ABD garanti vermiştir. Devam eden süreçte Truman'ın gönderdiği askeri uzmanlar modern bir Suudi Arabistan ordusu kurmak adına çalışmalar yapmış ve bu çalışmalar O'Keefe Raporu'na dönüştürülmüştür. 1951 yılında ise halen Suudi Arabistan-ABD ilişkilerinin en önemli belgesi olan Ortak Savunma Yardımı Anlaşması imzalanmıştır (Bronson, 2006: 57-58).

Soğuk Savaş'ın ikinci yarısından itibaren Washington için Suudi Arabistan'ın savunulması hayati önem taşımıştır. Suudi Arabistan'ın el-Suud ailesi ile Vehhabi hareketin ittifakından doğan anti-demokratik yapısına rağmen demokratik siyasal sistemi ve din/devlet ayrımını benimseyen ABD'nin Suudi Arabistan ile kurduğu iş birliği, menfaat ortaklığı (marriage of convenience) olarak tanımlanmıştır. Nitekim iki ülke arası kurulan iş birliğinin temeli ortak değerlere değil, ortak çıkarlara dayanmaktadır (Bahgat, 2004: 57).

Suudi Arabistan Sovyetlerle mücadeleyi 'dinsizlikle' mücadele olarak görmüş ve 1945'ten itibaren Batı'nın daha net ifade ile ABD'nin yanında durmuştur. ABD nezdinde Ortadoğu Sovyet yayılcılığı bağlamında potansiyel tehdit sahası olarak görülmüş, bu bağlamda başta Truman, Eisenhower, Nixon ve Carter doktrini başta olmak üzere birçok doktrinle birlikte Washington'ın Ortadoğu siyaseti şekillenmiş ve Suudi Arabistan'a ayrı bir önem atfedilmiştir. İngiltere'nin bölgeden çekilmesiyle birlikte iki ülke arası ilişkiler yepyeni bir boyut kazanmıştır. Bu kapsamda ABD Sovyetlerle mücadele noktasında

Suudi Arabistan ile iş birliğini derinleştirmiş ve askeri-ekonomik yardımları artırmıştır (Nehme, 1994: 930-943). ABD, 1950'lerde Arap milliyetçiliğinin önderi olan Nasır'a karşı, 1980'lerde İran'a karşı, 1990'larda Kuveyt'i işgal eden Saddam'a karşı Suudi Arabistan'ın güvenlik kaygılarını gideren politikalar takip etmiştir.

Suudi Arabistan'daki rejimin iki sac ayağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki Vahhabi ulemanın sağladığı meşruiyettir. İkincisi petrolden elde edilen gelirlerdir. Vahhabi ulema Suudi Arabistan-ABD ilişkilerinde potansiyel sorun alanlarından biridir. Nitekim yöneticilerin ABD'ye çok yakın olmaları 1979'da Kâbe baskınına giden süreci tetiklemiştir. Her ne kadar Vahhabilik doktrini büyük oranda yöneticiye kayıtsız-şartsız itaat ile politik şekilde formüle edilmiş olsa da siyasallaşan Vahhabilerin varlığı ABD-Suudi Arabistan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir (Bahgat, 2004: 52). Bu anlamda Gause'nin belirttiği gibi Suudi Arabistan dış politikasında Vahhabi ulema ve dini otorite yönlendirici değil sınırlandırıcı etkiye sahiptir (Gause, 2014: 195-196).

İki ülke arasındaki güvenlik iş birliğine dair ilk pürüz 1962'de çıkmıştır. Bu anlamda Suudiler 1961'de Dahran'daki ABD üssünü kapatmıştır. 1973-94'te ABD'ye petrol ambargosu uygulayan Suudiler ABD ile ortak olan ARAMCO'yu 1980'de millileştirmiştir. 1986'ya kadar ABD'yi rahatsız eden petrol politikası takip etmiştir. Camp David toplantılarına katılmayan Suudi Arabistan ABD'ye Irak'a saldırmak için üs kullanımına izin vermemiştir. Ayrıca Arap devrimleri başından beri ABD'nin bölge politikasını eleştirmiştir (Gause, 2014: 187).

İki ülke arasında 1961-1963 yılları arası kısa süreli kriz yaşanmıştır. Buna göre dönemin ABD başkanı Kennedy, Suudi Arabistan'ın Yemen savaşında silah tedarikini reddetmiştir. Sovyetlerle mücadeleyi daha ılımlı yönde yürütmeyi deneyen Kennedy, Mısır'ın Suudi Arabistan'a saldırması ve Suudilerin silah tedariki için Sovyet bloğuna yönelmesi sonucu bu politikayı gözden geçirmiş ve Suudi Arabistan'a silah satışına devam etmiştir. Johnson döneminde de özellikle 1966 yılında askeri iş birliğinin artması ile ilişkiler olumlu yönde seyretilmiştir.

İki ülke arasındaki krizler 1973 savaşı ile boy göstermeye başlamıştır. Bu anlamda Kral Faysal, İsrail'i destekleyen ülkelere karşı petrol silahını kullanarak ABD ile ilişkilerin krize girmesine neden olmuştur. ABD'nin müdahalesi İsrail'i yok olmanın eşiğinden kurtarmış fakat Riyad- Washington ilişkilerinde bir kriz yaratmıştır. Bu anlamda Suudi Arabistan petrol ambargosu ve petrol üretiminde kesinti gibi adımlarla ABD'de

enflasyonun artmasına neden olmuş, söz konusu durum ikili ilişkilerde kriz yaşanmasına neden olmuştur (Blanchard, 2008: 9). Gerek Kissinger'ın mekik diplomasisi gerekse Riyad'ın ılımlı tavrı ile kriz çözülmüştür. Suudi Arabistan'ın adımlarıyla OPEC petrol fiyatlarını yeniden düzenlemiş ve Nixon Suudi Arabistan'a ziyaret gerçekleştirerek çeşitli anlaşmalar imzalamıştır. Dolayısıyla krizlere rağmen iki ülke özellikle Sovyet yayılcılığı gibi güvenlik tehditlerine karşı ortak zeminde buluşarak ilişkileri korumuştur (Akbal, 2019: 67). 1970 ve 1980lerde yaşanan birçok gelişme ortak tehdit algısına karşı mücadele noktasında iki aktör arası askeri iş birliğini derinleştirmiştir. Bunlar 1979 Sovyetlerin Afganistan işgali, Şah'ın düşüşü, İran rehine krizi, İran-Irak savaşı gibi gelişmelerdir (Khatib, 2017: 104).

Sovyetlerin dağılması ile Suudi Arabistan'ın ABD nezdindeki stratejik önemi azalmıştır. Dolayısıyla Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle başlayan süreç iki ülke arası ilişkileri zedelemiştir. El-Kaide gibi radikal unsurların faaliyetleri ve Ortadoğu'daki şiddetli bölgesel güvenlik durumları ilişkileri test etmiştir (Blanchard, 2008: 1). Ayrıca İsrail sorununa yönelik farklı politikalar izlenmesi ve 1995 Riyad'da 1996'da Dahran'da ABD askerlerinin hayatını kaybeden terör saldırılarında Suudi Arabistan'ın yetersiz davranması ittifaktaki kırılmaları tekrar gün yüzüne çıkarmıştır. İki ülke arasında uzun yıllardır sürdürülen müttefiklik ve yakın siyasi ilişkiler ABD karşıtı saldırılarla zedelenmiştir (Blanchard, 2008: 9-10).

1996'da Suudi Arabistan'ın Hubar şehrinde gerçekleşen saldırı ABD'nin Suudi Arabistan'ı terörle mücadelede yetersiz olmakla suçladığı ilk olaylardandır. 19 ABD çalışanının öldüğü bu saldırı sonrası Kongre üyeleri başta olmak üzere birçok üst düzey Amerikalı yetkili Suudi Arabistan'ı istihbari bilgi paylaşmamakla suçlamıştır. Dahası 2001 Haziran ayında federal bir mahkeme saldırılarda 13 Suudi vatandaşını suçlu bulmuştur. Suudi Arabistan'ın terörle iltisaklandırılması Rand Corporation ve Council on Foreign Relations gibi kurumların eleştirilerine maruz kalmasına neden olmuştur. Dahası mezkûr kurumlar, ABD'deki güvenlik ve savunma bürokrasisi Suudi Arabistan'ın terörle doğrudan bağlantılı olduğunu dile getirmiştir (Bahgat, 2004: 54). Örneğin emekli bir asker Suudi Arabistan'ı doğal olmayan bir müttefik olarak tanımlamıştır. Ayrıca Suudi Arabistan'ın devlet olarak terörü finanse ettiğine dair ABD'li diplomatlarca kaleme alınan raporlara da rastlamak mümkündür (Prados ve Blanchard, 2007). Benzer şekilde Suudi monarşisinin yıkılması gerektiğini söyleyen ABD'lilerin sesleri bu dönemde

artmıştır. Suudi Arabistan'ı düşman bir rejimden daha kötü olarak gören ve olumsuz görüş belirtenler ABD senatosunun Suudi Arabistan'a askeri yardımını kesme kararı almasına neden olmuştur. Bu durum Kral Abdullah'ı sadece ABD'ye ve sadece petrole bağımlı Suudi Arabistan dış politikasını yeniden şekillendirmeye itmiştir (Ataman, 2008: 225-226).

Kongrenin ikili ilişkileri zedeleyen bir başka gündem maddesi Suudi Arabistan'ın ABD'nin yurt dışındaki operasyonları fonlaması olmuştur. Skandal olarak nitelendirilen bu gelişmeler ABD basınında geniş yer bulmuş, iki ülke arasındaki ilişkileri zedelemiştir. ABD basını Suudi Arabistan ile ilişkilerin sorgulanması gerektiği yönünde yayınları sürdürmüştür. Ayrıca Fahrenheit 9/11 isimli belgeselin yayınlanması ve ünlü programcı Larry King'in programında Suudi Arabistan'ın ABD büyük elçisi Prens Bandar'ın sarf ettiği sözler de Suudi Arabistan'ın ABD ile ilişkilerini zedelemiştir. Kongre de F-15E bombardıman uçaklarının Suudi Arabistan'a satışına karşı çıkmıştır. Obama döneminde Suudi Arabistan'a yapılan tarihi silah satışı anlaşmasına da bazı senatörler karşı çıkmıştır (Rıdha, 2018: 141). Obama Esed ve DAESH ile mücadele noktasında iş birliği yaptığı Suudi Arabistan'a yönelik silah satışlarını kongre ve kamuoyuna açıklamakta zorlanmıştır.

Öte yandan Filistin meselesinin de Suudi Arabistan'ın ABD politikasını etkilediği söylenebilir. Diğer bir deyişle Filistin meselesi ABD-Suudi Arabistan arasındaki ittifaktaki potansiyel kriz ve belirsizlik alanı olarak nitelendirilebilir. Nitekim tarihi olarak İsrail'in işgal politikaları iki ülkeyi karşı karşıya getirmiş, Kral Abdülaziz ABD'nin İsrail'e verdiği kayıtsız desteği açıktan eleştirmiştir (El-A'zi, 1992: 9-10). Filistin meselesi Suudiler nezdinde sadece İslami bir dava olarak görülmemiştir. Aksine Suudi Arabistan yönetimleri için Filistin meselesi daha çok Haşimilerin bölgede yayılmaları ve rejim güvenliğine tehdit oluşturmaları nazariyesiyle ele alınmıştır (Labelle, 2011: 257).

İki ülke arasında kurulan ittifakta ABD başkanı Suudi krala Filistin'de Yahudi devletini desteklemeyeceklerinin sözünü vermiştir (Rıdha, 2018: 88). 1940'lardan beri İsrail'in saldırıları ve işgalci politikaları iki ülke arasındaki "iş birliğine" meydan okumaktadır (Blanchard, 2008: 30). Her ne kadar son yıllarda tedrici olarak sırtını dönse de Filistin meselesinin Suudi Arabistan için geleneksel olarak ciddi öneme haiz olduğu bilinmektedir. Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkelerinin Washington'ın

İsrail'e verdiği koşulsuz desteği sıklıkla eleştirdiği gözlemlenmektedir (Badie, 2013:49). Örneğin İkinci İntifada'nın yaşandığı dönemlerde Suudi yetkililer Bush'un İsrail'den yana durmaktan ziyade barışı teşvik edici politikalar uygulaması gerektiğini belirtmiştir (Bahgat, 2004: 58). Dahası Abdullah'ın İsrail'in İkinci İntifada'daki politikalarını kınamaması halinde ABD ile ilişkileri keseceği dahi basına yansımıştır. (Patrick, 2016: 370) Benzer şekilde Clinton'ın barış görüşmelerindeki başarısız politikası ve İkinci İntifa süreci iki ülke arasındaki siyasi gerilimi artırmıştır (Rıdha, 2018: 121). Gerek 1973 krizinde Kral Faysal'ın gerekse Kral Fahd'ın İsrail'in 1982'de Lübnan'dan çekilmemesi halinde petrol üretimini durdurma tehdidi Riyad-Washington hattının pürüzsüz olmadığını göstermektedir (Khatib, 2017: 103). Öte yandan 11 Eylül saldırılarından sadece iki ay sonra dönemin Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Suud el-Faysal ABD'nin İsrail'e olan koşulsuz desteğini çok sert ifadelerle eleştirmiştir (Bronson, 2006: 4).

2.2. 11 Eylül

İki ülke arasındaki ilişkileri derinden etkileyen bir diğer gelişme 11 Eylül'de yaşanan saldırılar ve sonrasındaki yargılama süreçleridir. Bu anlamda 11 Eylül saldırıları ikili ilişkilere balyoz darbesi indirmiştir. (Badie, 2013: 48) Diğer bir deyişle 11 Eylül saldırıları ABD-Suudi Arabistan ittifakına birçok soru yöneltmiş, Sovyet tehdidine, güvenlik-petrol ikilisine odaklı oluşturulan iş birliği giderek sorgulanmaya başlamıştır (Khatib, 2017: 108). Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Suudi Arabistan'a bakışını etkileyen en önemli olay olarak kaydedilen 11 Eylül saldırıları (Patrick, 2016: 361) 50 yıllık iş birliğine büyük bir meydan okuma gerçekleştirmiştir (Bahgat, 2004: 51). 1973 petrol ambargosu sonrası ABD-Suudi Arabistan ittifakına en büyük meydan okuma olarak tanımlanabilen 11 Eylül saldırılarını planlayan Usame bin Ladin'in Suudi Arabistan vatandaşı olması Riyad hükümetini zora sokmuştur. Dahası 19 saldırının 15'i Suudi vatandaşıdır ve ABD dış işleri bakanlarından Hillary Clinton'ın basına sızan maillerine göre ABD'de ciddi bir kesim Suudi Arabistan'ı terörü finanse eden ülke olarak görmektedir. Nitekim bu dönemde yapılan birçok ankete göre ABD halkının ezici çoğunluğu Suudi Arabistan ile el-Kaide'yi eş değer tutmuştur (Rıdha, 2018: 465). Ayrıca dönemin 11 Eylül saldırılarını araştıran komite başkanının saldırıları el-Kaide'nin kendi başına yapamayacağını, Suudi Arabistan'daki vakıflardan, şahıslardan hatta hükümetten destek aldığını ifade etmesi Riyad-Washington ilişkilerini sarsmıştır. Bununla birlikte Aralık 2001'de partiler üstü kurulan 11 Eylül saldırılarını araştıran komisyonun ve

medyanın saldırılarda Suudi Arabistan'ın parmağı olduğunu belirtmesi de ikili ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Neo-con'cu bakışa sahip Wall Street Journal'da yayınlanan bir habere göre saldırganların ikisinin (Ömer el-Bayumi ve Usame Basnan) Suudi rejiminin istihbarat elemanı olduğu iddia edilmiştir (Subhan, 2003: 3887). Dahası bazı aşırı sağcı yazarlar Suudi liderliğin demokratik yolla iktidardan uzaklaştırılması gerektiğini dile getirmiştir. ABD'den gelen bu baskıları Suudiler birçok adımla uzaklaştırmaya çalışmıştır. Bunlardan ilki Ekim 2001'de dönemin veliaht prensi Abdullah'ın Vehhabi ulemayı kınaması olmuştur. Buna göre 11 Eylül ile iltisaklandırılabilen Suudi etken varsa, o da ulema ve ulemanın radikal söylemleridir. İkinci olarak Abdullah eğitim reformlarını hızlandırmıştır. Üçüncü olarak Şubat 2002'de Crawford, Texas'ı ziyaret ederek Bush ile pozlar vermiş ve ABD'deki olumsuz imajı düzeltmeye çalışmıştır. Son olarak İsrail ile normalleşme yönünde Arap-İsrail barışının da temellerinin atıldığı duyurulmuştur. Bu adımlara rağmen Financial Times'ın Suudi Arabistan'ın ABD bankalarındaki 200 milyar doları çektiğine dair yaptığı haber ABD'deki Suudi Arabistan algısını daha da olumsuz biçime çevirmiştir.

Devam eden süreçte Dünya Ticaret Merkezi'nde hayatını kaybeden aileler dönemin savunma bakanı Prens Sultan bin Abdülaziz el-Suud ve Suud istihbaratının en önemli ismi Türki bin Faysal gibi kraliyet ailesinin üst düzey isimleri dahil olmak üzere Suudi Arabistanlı yetkililere karşı dava açmaya başlamıştır (Bahgat, 2004: 54-55). Ayrıca Suudi Arabistan vatandaşları dahil olmak üzere Müslümanların ABD'ye girmesi zorlaştırılmıştır (Subhan, 2003: 3886). Suudi Arabistan ABD'den gelen baskılara karşı adımlar da atmıştır. Örneğin veliaht Abdullah ile dış işleri bakanı el-Faysal raporun tamamının yayınlanmasını talep etmiştir. Böylelikle iddialara cevap verileceği dile getirilmiştir. Ayrıca Suudi Arabistan'ın el-Nedve isimli gazetesi ise kongrenin raporu ve Suud rejimi karşıtı tutumunu Siyonist Yahudi oyunu olarak görerek kınamıştır. Suudilerin söz konusu komplocu bakışları gerçeklikten pek de uzak değildir. Nitekim Kongre Suudi Arabistan'ın Arap Birliği'nde İsrail'e karşı aldığı boykot kararını kınamış ve Suudi Arabistan'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne üye bir aktör olarak İsrail'e boykot uygulamaması yönünde tavsiye bildirmiştir (Blanchard, 2008: 39). Buna rağmen Suudiler İsrail karşıtlığı noktasında kararlı bir politika benimseyerek ABD'yi karşılarına almışlardır. Bu anlamda dönemin veliahdı Prens Fahd bazı kongre üyelerinin ABD'nin Suudi Arabistan'daki ekonomik varlığını çekmesi tehdidine karşı Avrupalıların bu boşluğu dolduracağını dile

getirmiştir (Harunoğlu, 2020: 153). Dolayısıyla iki ülkenin Filistin ve İsrail'e yönelik politikalarındaki farklılık, belirsizlik, risk içeren bir başka alan olarak görülebilir.

11 Eylül saldırıları sonrası Suudi Arabistan'ın Çin'e yönelik ilgisi artmıştır (Almutairi, 2018: 6). Nitekim ABD Kongre üyelerinin saldırıların Suudi hükümetle bağlantılı olduğunu düşünmeleri Riyad'ı tedirgin etmiştir. Dahası Bush saldırılarda Suudi Hükümeti'ni işaret ettiği iddia edilen 11 Eylül Komisyonu bulgularının bazı bölümlerinin gizliliğini kaldırmayı reddetmiş ve devam eden süreçte ilişkiler daha da gerilmiştir. Komisyonun 23 Temmuz 2004'te yayınladığı tam raporda Suudi Arabistan "İslami" aşırıcılıkla mücadelede sorunlu bir müttefik olarak tanımlanmıştır (Blanchard, 2008: 11).

Suudi Arabistan tarihsel olarak güçlü bağlara sahip olduğu Taliban'a karşı ABD'nin başlattığı savaşa destek vermiş ve Taliban ile ilişkileri sonlandırmıştır. Her ne kadar Suudiler ABD'nin peşine takılsa da 11 Eylül saldırıları iki ülke arasındaki ilişkilere ciddi ölçüde zarar vermiştir (Al-Rasheed, 2021). Özellikle Biden'ın FBI'in 11 Eylül saldırıları ile ilgili bilgileri basına vermesini onaylaması Riyad'ı tedirgin etmiştir (Rogers, 2021). Bu anlamda Suudi Arabistan'ın 11 Eylül saldırılarından sorumlu tutulma ihtimali iki ülke arasında kriz alanı olarak durmaktadır.

2.3. Irak İşgali

Washington ile Arap başkentleri arasındaki ilişkiler 2003 yılından beri zorluklar yaşamaktadır (Shanahan, 2015: 2). Bu kapsamda Körfez-ABD arasındaki güvenlik ilişkilerini etkileyen bir diğer gelişme 2003'teki Irak işgalidir. Saddam'ı iktidardan indiren bu işgalle birlikte Suudiler ABD'nin ulusal çıkarlarının kendi ulusal çıkarlarına zıt düştüğünü anlamıştır. 13 yıl boyunca Irak'a uygulanan ambargo ve yaptırımlar Suudi Arabistan'ın bölgesel ağırlığını zayıflatırken aynı zamanda Suud rejimine tehdit olan el-Kaide ve İran gibi aktörleri güçlendirmiştir. ABD ilk kez bölgesel güç dengelerini değiştirecek bir hamle yapmıştır. Bu durum Riyad'ı öyle rahatsız etmiştir ki dönemin Suudi dış işleri bakanı Suud el-Faysal Irak'ın İran'a ABD tarafından gümüş tepside verildiğini dile getirmiştir. Bundan dolayı Suudi Arabistan ABD'yi eleştirirken ABD de savaş boyunca Suudi Arabistan'a yönelik eleştirileri sürdürmüştür (Patrick, 2016: 359). Bu eleştiriler temel anlamda demokrasi, insan hakları ve iç işlerle alakalıdır. Suudi Arabistan bu eleştirileri otoriteye ve egemenliğe müdahale olarak görmüştür.

Her ne kadar Suudi Arabistan ABD'nin Afganistan'a müdahil olmasını desteklemiş olsa da aynı siyasetin ABD'nin Irak işgalinde hayata geçirildiği söylenemez. Bu anlamda Suudi Arabistan ABD'nin Irak işgaline sıcak bakmamış, dahası operasyona karşı çıkmıştır (Blanchard, 2008: 32). Suudi Arabistan Irak'ın işgal edilme sürecini onaylamamıştır. Nitekim Suudi Arabistan Saddamlı bir Irak'ı İran'ın bölgedeki dengeleyicisi olarak görmüştür. Suudi yetkililer Irak'ta rejim değişikliğinin bölgeyi istikrarsızlaştırabileceğini öne sürerek ABD'nin müdahalesine karşı çıkmışlardır (BBC News, 2003). Suudilere göre Irak'ın işgal edilmesi ülkeyi istikrarsızlığa sürükleyecek potansiyele sahiptir. Dolayısıyla Saddam rejimi sonrası Irak'ın İran kontrolüne geçmesi Suudi Arabistan'ı kaygılandıran temel dinamiktir. Söz konusu durum Suudi Arabistan'ın güvenliğini ve istikrarını doğrudan etkilemektedir. İkinci tehlike Şiiilerin yönetiminde Irak'taki Sünnilerin baskıya uğrayıp radikalleşmesidir. Söz konusu durum el-Kaide ve DAESH gibi radikal yapıları beslemiştir. Üçüncüsü ve en önemlisi İran'ın bölgesel nüfuzunun artmasıdır. Suudi Arabistan'ın bu kaygılarına rağmen Bush'un Saddam karşıtı hamleyi hayata geçirmesi, Körfez ülkelerinin ABD'yi sorgulamasına neden olmuştur. Birçok üst düzey yetkili o dönem yaptıkları açıklamalarla ABD'nin politikalarını ön göremediklerini, Körfez güvenliği için ABD'ye güvenmediklerini belirtmiştir (Theros, 2021). Bu anlamda iki ülke arasındaki ilişkilerin olumsuz yönde seyrettiğine dair en önemli bulgu 2003 yılında imzalanan karşılıklı anlaşma ile ABD'nin Suudi Arabistan'daki askeri varlığının sonlanmasıdır. Saddam'ın iktidardan uzaklaştırılması sonrası 1990'da Suudi Arabistan'a konuşlandırılan 5000 ABD askeri geri çekilmiş, Katar'daki el-Udeyd üssüne kaydırmıştır (Blanchard, 2008: 25). Dolayısıyla ABD'nin krallıktaki askeri rolü ve etkisi azalmıştır. Örneğin 2001-2005 arası iki ülke silah anlaşması yapmamıştır. Dahası Suudiler ABD'nin kendi topraklarını askeri üs olarak kullanmasını sınırlamıştır (Bölme ve Rıdha, 2019: 469-470). Bu dönem ABD'den gelen tepkiler Suudi Arabistan'ın aktör çeşitlendirmesine neden olmuştur. ABD'den alınan silahlar azalırken İngiltere'den alınan silahlar artmıştır. Suudilerin Irak işgaline karşı çıkmaları ABD'nin 2007 sonrası çekilmeye başlamasıyla rasyonelleşmiştir. Nitekim İran yanlısı Nuri el-Maliki'nin mezhepçi politikaları radikalleşmeye neden olmuştur. Irak'ın istikrarsızlaştırılması süreci Suudi Arabistan'ın güvenliğine doğrudan tehdit oluşturan iki aktörün güçlenmesine neden olmuştur. Bunlar İran ve el-Kaide/DAESH gibi terör yapılanmalarıdır (Khatib, 2017: 105).

2.4. ABD'nin İran politikası

İki ülke arasındaki bir diğer kırılma noktası ABD'nin İran politikası olmuştur (Arabi21, 2020). 2001'de Afganistan'da Taliban'ı, 2003'te Irak'ta Saddam'ı deviren ABD, tedrici olarak Ortadoğu'da İran'ın nüfuzunun artmasını sağlamıştır. İran'ı bölgede dengeleyen Taliban ve Saddam rejimlerinin devrilmesi ile Tahran rejimi Bahreyn, Irak, Lübnan, Suriye, Yemen gibi noktalardaki etkinliğini artırabilmiştir. Şii hilali tehdidi ile karşılaşan Suudi Arabistan, İran ile mücadele noktasında ABD tarafından terk edildiğini düşünmeye başlamıştır (Lieber, 2016: 269). Nitekim Obama döneminde ABD, Suudi Arabistan'ın geleneksel rakibi İran ile nükleer anlaşma imzalamıştır. Obama'nın arkadan liderlik ve ılımlı İran politikası Suudi Arabistan'ı rahatsız etmiştir (Bölme ve Rıdha, 2019: 473). Suudiler dahil Körfez'i rahatsız eden bir diğer mesele müzakerelere Umman hariç hiçbir Körfez ülkesinin dahil edilmemesidir. Bu durum Biden döneminde dile getirilmiştir. Körfez ülkeleri Trump döneminde ABD'nin çekildiği nükleer anlaşmanın canlandırılması için yapılan görüşmelere dahil olmak istediklerini belirtmişlerdir.

İran'ın nükleer programını durdurmak ve onu uluslararası sistemde entegre ederek “uysallaştırmayı” hedefleyen bu politika, İran üzerindeki ekonomik yaptırımların kaldırılmasını sağlamıştır. Suudi Arabistan nezdinde İran üzerindeki yaptırımların kaldırılması İran ekonomisinin güçlenmesine ve Tahran'ın bölgesel nüfuzunun artmasına neden olmuştur (Almutairi, 2018: 7). Söz konusu durum Suudi Arabistan'ın Obama döneminde ABD'ye olan rahatsızlığını artırmıştır. Nitekim Riyad'ın kaygıları gerçekleşmiş ve Tahran güçlenen ekonomisi ile birlikte Ortadoğu'da daha fazla yayılma alanı bulmuştur. Söz konusu durum Suudi Arabistan'ı oldukça rahatsız etmiş ve bu durumun temel müsebbibi olarak ABD ve Obama yönetimi bulunmuştur. Bu anlamda Obama'nın Suudi Arabistan ziyaretinde soğuk karşılandığı ve P5+1 anlaşmasından ötürü Suudilerin Obama'dan ciddi anlamda rahatsızlık duyduğu birçok çevrelerce zikredilmiştir. Nitekim Nisan 2016'da Obama Riyad'a yaptığı ziyarette veliaht tarafından karşılanmış ve ziyaret televizyonda canlı yayınlanmamıştır. Dahası dönemin dış işleri bakanı Prens Türki el-Faysal Obama'ya mektup yazarak İran ile anlaşmadan ne kadar rahatsız olduklarını belirtmiştir (Bayraktar, 2020: 32). Benzer şekilde Suudiler, Obama'nın liderliğinde Mayıs 2015'te düzenlenen Camp David zirvesine katılmayarak ABD'nin İran politikasına tepki göstermişlerdir (Bölme ve Rıdha, 2019: 479). Devam eden süreçte yaşanan kırılmalar Türki el-Faysal'ın ifadelerindeki gibi ikili ilişkilerin

yeniden kalibre edilmesine, Suudi Arabistan tarafından ABD'nin sorgulanmasına neden olmuştur (Rıdha, 2018: 157). Dahası dönemin Suudi Arabistan dış işleri bakanı Adil el-Cübeyr Obama'nın zayıf bir lider olduğunu ifade ederek ABD'ye yönelik en üst düzey eleştiriyi getirmiştir (Simon ve Benjamin, 2019: 5).

Suudi Arabistan-ABD ilişkilerini test eden bir diğer gelişme ise Obama döneminde takip edilen Asya'yı öncelikle siyasetidir. Bu siyasetle Obama yönetimi ABD'nin Körfez'deki askeri varlığını azaltma kararı almıştır (Almutairi, 2018: 7). Dolayısıyla Suudi Arabistan için Washington'ın ittifakı terk etme riski ortaya çıkmıştır. Bu durum yıllardır güvenlik anlamında ABD'ye bağımlı olan Suudi Arabistan için güvenlik krizi olarak adlandırılabilir. Obama dönemi, Suudi Arabistan'ın ABD ile ilişkileri yeniden gözden geçirmesi krallığın Asya'yı ve Çin'i öncelikle seçeneğini masaya getirmiştir (Chaziza, 2015: 448).

2.5. ABD'nin Ortadoğu Politikasının Değişen Seyri ve Obama Doktrini

Soğuk Savaş boyunca ABD'nin bölge politikasını etkileyen birçok parametreden bahsedilebilir. Bunlar arasında en çok öne çıkan ABD'nin Soğuk savaş konjonktürü içerisinde Sovyetleri çevreleme stratejisine kapsamında takip ettiği politiklardır. Washington yönetimi kendisine yakın duran monarşiler de dahil olmak üzere birçok aktörü Sovyetlere karşı desteklemiştir. Dolayısıyla ABD'nin kendisine yakın aktörlere yönelik yardımları da ABD'nin bölge politikasını ciddi ölçüde etkilemektedir. Öte yandan 1948'deki kuruluşunda ve kurumsallaşmasında, savunulmasında ve gelişmesinde önemli rolü olan İsrail'in güvenliği de ABD'nin bölge politikasını etkileyen bir diğer unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda ABD İsrail'in güvenliğinin sağlanması adına gerek Arap- İsrail savaşlarında İsrail tarafında yer alarak gerekse İsrail'e ekonomik, askeri ve teknolojik destek sağlayarak bölge politikasını şekillendirmiştir. Son olarak bölgenin yer altı kaynaklarına erişmek ve kontrol altında tutma amacı ABD'nin bölge politikasını etkilemiştir. ABD gerek petrol gerekse petrolün güvenliği gibi sebeplerden dolayı bölgedeki istikrarı demokrasiye tercih etmiştir. Bu durumun en somut örneği ABD'nin Arap devrimleri sürecindeki siyasetinde görülebilir (Selim, 2013: 255-272). Öte yandan bölge ülkelerinin ABD'den bağımsız şekilde yer altı kaynaklarını kullanarak güçlenmesini önlemek de Washington'ın Ortadoğu stratejisinde önemli yer tutmuştur (Farhang, 1993: 1-2; Dunne, 2004: 3). Söz konusu durum 2010 sonrası gelişmelere bağlı olarak değişmiştir. Özellikle ABD'nin petrol üretiminin artması ve kaya gazı devrimi

Washington yönetimlerinin Ortadoğu stratejilerini etkilemiş ve ABD Körfez'e odaklanmak yerine Asya-Pasifik'e odaklı bir angajman siyaseti takip etmeye başlamıştır (Roy-Chaudhury, 2014: 239-240). ABD'nin Irak işgalinin daha problemli bir bölge politikasına yol açması ve petrole bağımlılığı Obama yönetiminin odak noktasını Asya'ya kaydırmıştır. Asya'yı önceleme politikası Obama'nın yükselen Çin ve Hindistan ile ilişkiler geliştirmek istediğini açıklaması ile başlamıştır. Obama'nın Asya'yı önceleme planlı bir adım olarak okunabilir. Ortadoğu'ya barış getirmek isteyen başarısız ABD yönetimlerinin politikalarını değiştirmek isteyen Obama ilk olarak İsrail'in yerleşim politikasını sonlandırmasını talep etmiştir. Bu anlamda Obama Ortadoğu'daki sorunların diplomasi, diyalog yoluyla bölgesel aktörler arasında çözülmesini merkeze alan bir politika benimsemiştir. Bush'un bölgeyi demokratikleştirme anlatısından daha pasif bir rol alan ABD'nin Asya'yı önceleme siyasetinde ticari kaygılar da önemli yer tutmaktadır. Endonezya, Filipinler gibi yeni pazarlara erişmek isteyen ABD, mezkûr aktörlerin Çin'e karşı ABD'yi tampon olarak kullanma isteğinden faydalanmıştır. Bu kapsamda Ekim 2012'de Obama ABD-Asya Pasifik arasında kapsamlı iş birliği programını başlatmıştır. Programın temel noktası sürdürülebilir enerjidir (Khatib, 2017: 107).

ABD liderliğinde şekillenen Ortadoğu'daki bölgesel düzen 2010 sonrası birçok meydan okuma ile karşılaşmıştır. Bu anlamda her ne kadar ABD bölgede baskın aktör olarak varlığını sınırlı olarak sürdürse de Çin, Rusya gibi aktörlerin bölgedeki etkinlikleri artmıştır. Öte yandan Çin'in Asya-Pasifik bölgesinin hegemonu olmaya doğru evrilmesi ve bu durumun ABD'nin bölgedeki müttefiklerini etkileyecek olması da Washington'ın Ortadoğu stratejisini şekillendirmiştir. Bu bağlamda Obama dönemi ABD'nin Ortadoğu politikası radikal şekilde değişmiştir. Bu değişimin en somut yansımaları ABD- Körfez ilişkilerinde görülmektedir. Geleneksel Körfez güvenlik mimarisinde İngiltere'nin 1968 kararı sonrası bölgeden çekilmeye başlamasıyla birlikte aktif olan ABD, Obama yönetimi ile Körfez için güvenlik sağlama politikasından vazgeçmeye başlamıştır. Bu anlamda yeni Washington yönetimi kendisini "güvenlik garantöründen, bölgesel müttefiklerin kendi güvenliklerini sağlayacak kapasiteye kavuşmalarına yardımcı olan müttefik" olarak tanımlamaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası aktif angajman siyaseti ve ABD'nin liderlik rolünü üstlenmesi ABD'nin güvenliği, müttefiklerin güvenliği, liberal dünya düzeninin korunması adına kritik öneme haiz görülmüştür. Fakat söz konusu durum son yıllarda

sorgulanır hale gelmiştir. Dolayısıyla ABD'nin Ortadoğu politikasının son on yıllık süreçte değiştiği görülmektedir. Bu anlamda yeniden mevzilenme olarak tanımlanan ve ABD'nin Ortadoğu'daki bölgesel meselelerde daha az aktif olmasını öngören siyaset biçimi Riyad yönetimini tehdit etmektedir. Washington yönetimleri ile Arap devletleri arasındaki ilişkiler 2003 yılından beri ciddi meydan okumalarla karşı karşıya gelmektedir. George Bush'un 2003 yılında Irak'a yönelik başlattığı askeri müdahalenin sonuçları birçok açıdan yıkıcı ve maliyetli olmuştur. Irak'ın işgali Arap başkentlerindeki ABD'ye olan güvenin sarsılmasına ve liderlerin ABD algısının değişmesiyle sonuçlanmıştır. Bu durum Barack Obama'nın iktidara gelmesiyle daha da şiddetlenmiştir. Obama doktrini kapsamında Washington'ın Ortadoğu'daki angajmanı pasifleşmiştir (Obama, 2007). Seçici angajman strateji ile ABD'yi Ortadoğu'da yeniden mevzilendiren Obama doktrini ABD müttefiklerinin güvenlik tehditleriyle kendilerinin mücadele etmesine yol açmıştır (Lieber, 2016: 267-277). Yeniden mevzilenme ve seçici angajman gibi dış politika stratejilerini savunan isimler, ABD'nin bu siyasetle bölgesel istikrarı ve yerel güç dengelerini bölgesel aktörler aracılığı ile sağlayabileceğini iddia etmişlerdir (Lieber, 2017: 44). ABD'nin bölgede savunmacı rol oynadığı bu siyasete göre Washington'ın hayati ulusal çıkarları söz konusu olmadığı müddetçe ABD müttefikleriyle ilişki biçimini yeniden şekillendirmektedir. Nitekim The Atlantic dergisine verdiği röportajda Obama Ortadoğu'nun ABD çıkarları için artık çok önemli olmadığını belirtmiştir (Goldberg, 2016). Buna göre artık ABD müttefikleri daha fazla sorumluluk almak zorunda kalmaktadır (Krieg, 2016: 97-113). Obama yönetimi mecbur kalmadıkça askeri müdahaleden uzak durmuş, zorunluluk durumlarında ise silahlı insansız hava araçlarıyla operasyonlar yapılmıştır (McCracken, 2013: 97-122). Dolayısıyla Obama sert gücü seçici olarak kullanmıştır. Örneğin ABD, 2011'de Kaddafi'nin devrilmesine yol açan hava saldırılarında yer almıştır. Fakat ABD'nin sert güç kullanımı gittikçe azalmıştır. Örneğin Obama döneminde Afganistan'dan ABD askerlerinin tahliye süreci başlatılmıştır. Irak'taki askeri danışmanlar ülkeye geri çekilmiş, Suriye'de de benzer bir süreç yaşanmıştır. Bu anlamda ABD el-Kaide, DAESH gibi unsurlara karşı insansız hava araçları ile müdahaleyi öncelemiştir. Obama'nın maliyet ve iddia bakımından Bush'tan daha düşük profilli bir dış politika tercih ettiği söylenebilir. Yumuşak güç unsurlarını ve çok taraflılık, diplomasi gibi faktörleri öne çıkaran Obama yönetimi zorunda kaldığı takdirde askeri müdahalenin görünür olmaması yönünde çalışmıştır (Yalçın, 2015: 56). Bu yeni

yöntemle bölgesel istikrar ve güç dengesi sağlanması amaçlansa da Obama Doktrini'nin sonuçları ABD'nin ulusal güvenliğine ve çıkarlarına zarar veren bir atmosfer oluşturmuştur. Nitekim 1998'de 5 büyük silahlı çatışma varken 2019'da bu rakam 22'ye yükselmiştir (Peterson ve Magnus, 2020: 597- 613). Dahası birçok ABD müttefiki güvenliklerini sağlamak adına korunma stratejileri takip etmeye başlamıştır (Lieber, 2017: 44).

Yumuşak güç unsurları ile bölgesel aktörler arası iş birliğini ön plana alan Obama doktrini Suudi Arabistan-ABD ilişkilerinde sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin Obama başkan olduktan sonra ilk ziyaretini Türkiye'ye yaparak ABD'nin bölge politikasına dair sembolik bir mesaj vermiştir (Rıdha, 2018: 138). Ayrıca röportajında Körfez ülkelerini İran ile iş birliği yapmadıkları için eleştiren Obama, ABD-Suudi Arabistan ilişkilerindeki gerilimi artırmıştır. Dolayısıyla gerek P5+1 anlaşması gerekse Obama'nın İran siyaseti ABD-Suudi Arabistan arasında siyasal bir kriz yaratmıştır. Obama döneminde ABD Suudi Arabistan'a olan desteği ikili ilişkilerde bir araç olarak kullanmıştır. Suudi Arabistan'ın Yemen politikasını desteklemeyen Obama yönetimi Riyad'a yönelik silah satışlarını geciktirmiştir (Ottoway, 2017: 2). Dolayısıyla Obama'nın Mısır-Tunus gibi noktalarda ABD'nin geleneksel müttefiklerini korumaması, Suriye'de kırmızı çizgisi aşılmasına rağmen askeri müdahaleden geri durması, Körfez ülkelerine rağmen İran ile nükleer anlaşma imzalaması Suudi Arabistan'ın ABD'den güven eksikliği hissetmesine neden olmuştur. Bu durum Suudi Arabistan-ABD ittifakının ikilem içerisinde olduğunu ortaya koymuştur (Szalai, 2017: 4).

ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik angajman siyasetinin pasif yönde seyrettiğine dair en güçlü kanıt Suriye bağlamında yaşanan gelişmeler olmuştur. Obama yönetimi uluslararası toplumun Suriye'de yaşanan insani kriz ve iç savaşa ABD'nin müdahil olması gerektiği yönündeki baskılara "kimyasal silah kullanımı" şartıyla karşılık vermiştir. Obama'nın kırmızı çizgisi 2013'te aşılmış, rejim Doğu Guta'da sivillere karşı kimyasal silah kullanmıştır (Chollet, 2016: 23). Buna rağmen Obama yönetimi pasif bir pozisyon olarak müdahale yerine saldırıları kınamakla yetinmiştir. Obama'nın bu kararının arkasında yatan temel sebebin ABD halkının savaş karşıtı duruşu olduğu görülmüştür (Rıdha, 2018: 143). BM raporlarıyla kanıtlanan bu saldırılara Obama'nın sessiz kalışı, ABD'nin Körfez'deki itibarını zedelemiş ve Körfez monarşilerini tedirgin etmiştir (Sandhya, 2015: 283). Diğer bir deyişle Obama'nın Suriye'ye müdahale etmemesi, ABD-Suudi Arabistan

gerilimini artırmıştır (Khatib, 2017: 105). Nitekim Esed rejiminin iktidarda kalması İran'ın nüfuz alanının artmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Körfez'in Obama'nın pasif angajman siyasetinden duyduğu kaygı insani saiklerden ötürü değil, daha çok rejim güvenliği ve bölgesel güç mücadelesinde İran tehdidi üzerinden şekillenmiştir. Bu anlamda sorumluluk doktrini olarak da adlandırılan Obama siyaseti, ABD müttefiklerinin kendi güvenliklerini temin ve tedarik noktasında Çin, Rusya gibi aktörlerin daha aktif rol almalarına neden olmuştur (Hachigian ve Shorr, 2013: 73).

ABD'nin özellikle Obama döneminde bölgesel krizlere müdahil olma noktasında sorumluluğunu azaltma yönünde bir strateji benimsemiştir. Söz konusu durum ABD müttefiklerinin daha fazla sorumluluk almasına yol açmıştır. ABD müttefiklerinden Suudi Arabistan bu kapsamda daha iddialı bir dış politika izlemeye başlamıştır. (Shanahan, 2015: 1) Özellikle İran ile mücadele bağlamında Suudi Arabistan 2015 sonrası attığı adımlarla geleneksel dış politika çizgisinden farklı bir profil çizmiştir. Obama'nın bölge siyaseti Arap liderlerin ABD'nin güvenlik ve koruma tedarikinin artık geleneksel kodlarla yürütülmediği ve ABD tarafından terk edilebilecekleri algısını ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda özellikle Suudi Arabistan için ABD'nin Soğuk Savaş dönemindeki gibi müttefiklerini korumak adına askeri yöntemlerle savunmacı politikalar izlemeyeceği netleşmiştir. (Patrick, 2016: 358-373)

Obama yönetiminin Ortadoğu siyasetinden Suudi Arabistan ciddi anlamda rahatsızlık duymuştur. Örneğin Kral Abdullah Obama'nın Mübarek'in iktidardan gidişine sessiz kalması üzerine yaptıkları telefon görüşmesini aniden sonlandırmıştır (Sandhya, 2015: 283). Bu anlamda 11 Eylül sonrası ABD ile ilişkileri onarmak adına çaba sarf eden ve endişelenen Suudiler, Obama döneminde daha büyük tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. ABD'nin uzun dönem müttefiki olan Mübarek'in düşüşü, Suudi Arabistan'ın tehdit olarak gördüğü aktörlerle Obama'nın angaje olması, İran ile 2012 sonrası başlatılan diyalog Suudilerin 11 Eylül sonrasında daha fazla kaygılanmalarına neden olmuştur. (Ulrichsen, 2021b) Mübarek'in iktidardan düşmesi, Suudi Arabistan adına ABD'nin ittifakı terk ettiği endişelerinin artmasına yol açmıştır (Patrick, 2016: 361).

Obama'nın Suriye, İran, Filistin, Bahreyn ve Mısır'daki krizlere yönelik yaklaşımı ve angajman siyasetindeki değişim Riyad yönetiminin tepkisel davranmasına neden olmuştur. Bu anlamda Suudi Arabistan'daki yönetici elit Washington ile ilişkilerde tehdit edici söylemlerde bulunmaya başlamıştır. Suudi Arabistan istihbarat şefi Prens Bandar

bin Sultan'ın "Obama'nın bölge politikasına tepki olarak Suudi Arabistan'ın ABD ile ilişkilerinde büyük değişim yapacağını" söylemesi bu minvalde değerlendirilebilir. Ayrıca Riyad yönetimi Obama'nın bölge politikasından duyduğu rahatsızlığı 2013 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne geçici üyeliği reddederek göstermiştir. (Patrick, 2016: 370)

ABD'nin bölge siyasetindeki değişimin temelde üç unsuru bulunmaktadır. Bunlardan ilki 2001 Afganistan ve 2003 Irak işgalinin ABD'ye verdiği ekonomik, sosyolojik ve siyasi zararlardır. ABD kamuoyunun ve siyaset yapıcı elitin büyük bir kesiminin Washington'ın bölge dışı askeri operasyonlarına mesafeli yaklaşması, ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik askeri angajman siyasetini etkilemiştir. İkinci olarak ekonomik bağlamda yaşanan gelişmeler de ABD'nin bölgeden çekilmesini hızlandırmıştır. Bu anlamda 2008 küresel krizinin ABD ekonomisine getirdiği yıkım ABD'yi Ortadoğu'dan uzaklaştırmıştır. Üçüncü olarak ABD'yi bölgeye ve özellikle de Suudi Arabistan'a göreceli bağımlı kılan petrol faktörünün ABD nezdinde gün geçtikçe farklı bir hal almasıdır. Bu anlamda kaya gazından petrol üretmeye başlayan ABD, 2020 yılında enerji ihracatçısı bir ülke konumuna gelmiştir. Söz konusu durum Körfez'deki tedarikçilerde belirsizlik oluşturmuştur. Körfez ülkeleri enerji yönelimlerini Doğu ülkelerine çevirmiş ve söz konusu durum ABD-Körfez ilişkilerini doğrudan etkilenmiştir. (Richter, 2020: 96) Diğer bir deyişle ABD'nin Körfez'den petrol ithal etmeyi azaltması Suudi Arabistan başta olmak üzere birçok aktörün Washington'a verdiği önemi azaltmıştır. (Levkowitz, 2017: 110) Nitekim Obama, Amerikan müttefiklerini "otlakçı-asalak-beleşçi/free rider" olarak tanımlamıştır. Dahası Suudi Arabistan'a İran ile sınırları dostluk üzerine inşa etmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca radikallikle mücadele bağlamında Suud'un yeterince rol almadığını belirtmesi de iki ülke arasındaki ilişkileri zedelemiştir. Obama'nın İran yaklaşımı ve radikallik bağlamında ürettiği söylem Suudileri ciddi anlamda rahatsız etmiştir. (Karim, 2017: 71)

2.6. Arap Devrimleri ve Bölgesel Dönüşüm

2010'un son aylarında Tunus'ta başlayan halk protestolarının Zeynel bin Abidin rejimini devirmesi ve ülkenin demokratikleşme sürecine girmesiyle birlikte bölgedeki birçok halk diktatörlere karşı ayaklanmaya başlamıştır. Mısır'da Hüsnü Mübarek, Suriye'de Beşar el-Esed, Libya'da Muammer Kaddafi rejimlerine karşı baş gösteren bu ayaklanmalar silsilesi farklı şekillerde adlandırılmıştır. Demokratikleşme süreci domino etkisiyle

hemen hemen bütün bölge ülkelerine yansımıştır. Böylelikle halk isyanları yeni bir bölgesel düzene doğru evrilmiştir. Bölgenin bu dönüşümü başta Körfez ülkeleri olmak üzere birçok monarşiyi ciddi ölçüde rahatsız etmiştir.

Obama yönetimi Ortadoğu'daki diktatöryel müttefiklerini devirecek Arap devrimleri başlamadan Kahire'de yaptığı bir konuşmada ABD'nin bölge politikasının nasıl şekilleneceğine dair ipuçları vermiştir. Bu anlamda Washington'ın yeni stratejisi diktatöryel olsun olmasın ABD'nin hayati çıkarları söz konusu olmadığı müddetçe müttefiklerini koruma adına askeri adım atmama ve halkların yanında olma üzerine inşa edilmiştir. Söz konusu durum Körfez'deki ABD tedirginliğini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. (Worth, 2020)

Obama yönetimi Arap devrimlerine karşı pasif bir tutum sergilemiştir. Tunus, Mısır gibi devrim süreçlerinde diktatörlerin yanında durmayarak geleneksel müttefiklerini yüz üstü bırakan Obama, yeni oluşan bölgesel denklemde bölge aktörlerinin sırtlarına daha fazla yük yüklemiştir. (Yalçın, 2015: 57) Üç seriden oluşan ve ilk bölümü yayımlanan Obama'nın başkanlık tecrübesi yıllarını içeren "A Promised Land" isimli kitapta da belirtildiği gibi Obama bölgedeki demokratik reform dalgasını teşvik etmiştir. Dahası protestolar Kral Abdullah gibi monarşilerin aile iktidarlarına doğrudan tehdit olarak görülmesine rağmen Obama'nın bu tehditleri görmezden gelmesi Suudi Arabistan-ABD ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Obama mezkûr kitapta Körfez monarşilerinin Mübarek'in devrilmesi ile nasıl telaşlandıklarını, Müslüman Kardeşler'in monarşilerdeki iktidarlara ele geçireceği korkusunun hat safhaya çıktığını dile getirmiştir. Dolayısıyla Obama'nın Arap devrimleri siyaseti Körfez'i rahatsız etmiş ve Obama bu durumu bilerek hayata geçirmiştir. (Marzouk, 2020)

Obama Mübarek'in gidişine destek vererek Arap monarşileri ile ABD arasındaki siyasi gerilimin zirveye çıkmasına neden olmuştur. (Nuruzzaman, 2015: 186) Arap devrimleri sürecinde ABD'nin izlediği siyaset Suudi Arabistan'ı Washington'ın güvenilebilir müttefikliğini sorgulamaya itmiştir. ABD'nin 30 yıllık müttefiki Hüsnü Mübarek'in istifasını isteyen ve rejimin düşüşünü izleyen Obama Suudi Arabistan-ABD ilişkilerinde teknotik değişimlere sebep olmuştur. (Obaid, 2011) Suudi Arabistan yetkilileri açıktan ABD'nin Mısır'daki olaylara yönelik politikasını eleştirmiştir. Bu anlamda Riyad

yönetimi ABD'nin Mübarek'in devrilmesine göz yummasını ihanet olarak tanımlamıştır. (Theros, 2021)

Bölgedeki demokratik hareketleri gidişatına bırakma noktasında karar veren Obama yönetimi, iç politikada halkın takdirini almıştır. Dolayısıyla ABD'nin Obama dönemi dış politikasını belirleyen önemli bir dinamik Amerikan iç siyaseti ve ekonomik durumdur. Bu anlamda Obama ABD imajını tazelemeyi, ekonomiyi düzeltmeyi önceleyerek dış politikada ciddi maliyetler oluşturan askeri ve siyasi müdahalelerden uzak durmuştur. ABD'nin bu siyaseti özellikle Mısır bağlamındaki sessiz tavrı Suudi Arabistan'ı rahatsız etmiştir. Mısır'da Suud rejimini tehdit etme potansiyeli olan İhvan'ın iktidar olma sürecinde Obama'nın Riyad'ı tatmin etmeyen politikası iki ülke arası ilişkileri zedelemiştir. Libya ve Suriye gibi noktalara da askeri müdahaleden uzak duran Obama, İngiltere-Fransa gibi Avrupalı aktörlerin aktif politika izlemesine neden olmuştur. Söz konusu durumun bir benzeri Çin ve Rusya gibi aktörlerin de aktif siyaset izlemesine yol açmıştır.

Suriye, Yemen, Irak'taki kargaşa ve DAEŞ'in yükselişi Körfez rejimlerine doğrudan tehdit oluşturmıştır. Söz konusu tehdit Körfez ülkelerinin güvenliğe daha fazla odaklanmalarına neden olmuştur. (Luciani, 2016: 120) Ayrıca Tunus örneği hariç Arap ayaklanmalarının iç savaşlar ve başarısız devlet modelleri gibi sonuçlar yaratması Körfez'in istikrarına doğrudan tehdit olarak görülmüştür. (Luciani, 2016: 122) Söz konusu durum Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez'i reaksiyoner bölgesel aktivizme itmiştir.

2.6.1. Yükselen İran 'Tehdidi'

Öte yandan ABD'nin bölge politikası -özellikle 2003 sonrası- İran'ın bölgesel nüfuzunu artırmıştır. Irak'ta Saddam sonrası kurulan hükümetlerin İran yanlısı olması, Lübnan-Suriye gibi noktalarda Tahran'ın Hizbullah ve Şii milisler üzerinden etkinliğini artırması da Suudi Arabistan'ı rahatsız etmiştir. Bu anlamda Suudi yetkililer ABD'yi suçlamaya başlamıştır. Suudi Arabistan'ı radikal Selefilikle suçlayan İran'ın ABD ile iş birliğine girmesi Riyad'ın Washington'a yönelik güvenini sarsmıştır. Ayrıca Körfez'in temel petrol alıcısı olan ABD'nin petrol ihracatçı konumuna gelmesi de ikili ilişkileri derinden sarsmıştır. Nitekim ABD bu alanda önemli bir aktör olan İran ile iş birliği alanlarını

genişletmeye başlamıştır. Söz konusu durum Suudi Arabistan'ın Doğu'ya açılmasına neden olmuştur. (Kausch, 2015: 8)

Obama dönemi İran'dan gelen tehditler hat safhaya ulaşmıştır. Trump ise artan İran tehdidini azaltma amacına yönelik adımlar atmıştır. (Alyahya, 2019) Fakat ABD başkanı Donald Trump'ın 2018 yılının son günlerinde Suriye'ye dair yaptığı açıklama bölgesel güç dengesini önemli derece etkilemiştir. 2000 ABD askerinin Suriye'den çekileceğini açıklayan Trump, ABD dış politikasının 2018 yılındaki en tartışmaları kararlarından birini almıştır. Hatırlanacak olursa Trump'ın dış politika karnesi Obama döneminden bir hayli farklı şekillenmiştir. İran ile yapılan P5+1 anlaşmasını iptal eden Başkan Trump, ABD'yi yeniden güçlendirme misyonunu gerçekleştirmek için Ortadoğu başta olmak üzere ABD kıtasından uzak olan coğrafyalara doğrudan müdahil olmamak istemiştir. Bu anlamda Suriye'den çekilme stratejisi ABD'nin grand stratejisiyle uyumlu gözükmektedir. Fakat Trump'ın bu kararı Suriye özelinde Ortadoğu genelinde oluşacak güç boşluğunu ortaya çıkarmıştır. Bilinçli veya bilinçsiz Trump Suriye'den çekilerek halihazırda 2015 müdahalesiyle Ortadoğu'ya dönen Rusya'nın daha da etkin olmasını sağlamıştır. (Rumer, 2019: 1) Benzer şekilde Trump'ın bu kararı güç boşluğunun İran tarafından doldurulmasına da neden olmuştur. (Gerecht ve Dubowitz, 2018) Bundan ötürü veliaht bin Selman ABD'nin Suriye'deki varlığının devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. (Hennigan, 2018) Dolayısıyla her ne kadar Trump Suriye'deki askeri varlığın devam edeceğine dair taahhüt vermiş olsa da askerleri çekerek Körfez ülkelerini tedirgin etmiştir. Bu durum da Trump dönemi Körfez ülkeleri tarafından ABD'nin belirsiz, tahmin edilemez politikalar ürettiği bir dönem olarak görülmüştür.

Washington'daki ulusal güvenlik uzmanları tarafından şaşkınlıkla karşılanan bu karar sonrası ABD'nin DAESH'e karşı mücadelesinde kullandığı PKK (Partiya Karkerên Kurdistanê) ve PKK'nın Suriye kolu olan PYD'nin (Partiya Yekîtiya Demokrat) güç kaybetmesine, İran- Rusya- Esed rejiminin güç kazanmasına neden olmuştur. Özellikle John Bolton bu anlamda zikredilmesi gereken isimlerin başında gelmektedir. ABD Başkanı Trump'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Bolton'ın PKK/PYD'ye yönelik olumlu açıklamalar yapmış olması Washington yönetiminin ikilik içerisinde olduğunu göstermektedir. ABD'nin DAESH tamamen ortadan kaldırılana kadar Suriye'de kalıp PKK/PYD ile iş birliğini sürdüreceğini ve Türkiye'nin PKK/PYD'ye saldırmayacağına dair garantiler vermesini istediğini belirten Bolton, Trump'ın geri adım atmasını

sağlamıştır. (Sanger, Weiland ve Schmitt, 2019) Trump ABD'nin Suriye'den çekilmesinin kademeli olarak gerçekleşeceğini belirterek Washington'daki güvenlik bürokrasisini bir nebze olsun bastırmıştır.

Bu noktada oluşan boşluğun halihazırda Suriye'de sahada etkin olan İran'ın Şii milisleri daha da mobilize ederek doldurulduğu söylenebilir. ABD'nin çekilmesiyle birlikte ortaya çıkacak olan güç boşluğu İran'ın operasyonel kapasitesinin önünü açacak ve Şii milislerin etki alanını genişletmiştir. (Theros, 2020) Nitekim Tahran'ın son dönemde yaptığı açıklamalara bakılacak olursa ABD'nin çekilmesi kararı olumlu karşılanmış ve artık ABD İran'ın önünde bir engel değildir şeklinde ifadeler basına yansımıştır.

İran devriminin 40. yıldönümü yaklaşması hasebiyle İran'daki muhafazakâr kesim ve Ayetullah Hamaney yanlısı siyasiler devrimin milli sınırlardan öteye ihracı konusunu dile getirmektedir. Trump'ın Suriye kararıyla birlikte düşünüldüğünde İran'ın yayılmacı politikalarının gittikçe şiddetlendiği görülmektedir. Bu durum en çok da Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerini rahatsız etmektedir. Suudi Arabistan, BAE, Kuveyt ve Bahreyn İran'ın ABD'nin çekilmesi sonrası dengelenmesi için yeni stratejik adımlar atmaktadır. Bu anlamda Suriye rejiminin Arap ülkelerince tanınması, elçiliklerin yeniden faaliyete sokulması ve Esed rejiminin Arap Birliği'ne tekrar alınması gibi hamleler gerçekleştirilmiştir. Suriye'de ABD'nin çekilmesi sonrası İran'ın güç boşluğunu doldurup Esed rejimi üzerinde tam hakimiyet elde etmesinden kaygılanan Riyad yönetimi başta olmak üzere birçok Arap ülkesi, Esed rejimi ile yakınlaşarak İran'ı dengelemektedir. Bu strateji aynı zamanda Türkiye'nin de sınırlandırılmasını sağlamaktadır. 2022'ye kadar bazı bölgesel meselelerdeki ayrışmalardan ötürü Suudi Arabistan- Türkiye ilişkilerinin gergin olduğu hesaba katıldığında ABD'nin bölge politikası nedeniyle yükselen İran tehdidine karşı Riyad yönetimi birçok strateji geliştirmiştir. Suriye'de Esed ile yakınlaşmak da bu stratejilerin bir tanesidir. Benzer şekilde İsrail ile gizli yapılan görüşmeler de bu minvalde değerlendirilebilir. Bir süredir başta Muhammed bin Selman olmak üzere birçok üst düzey Suudi Arabistanlı yetkilinin İsrail'e yönelik yaptığı olumlu açıklama, basına sızan görüşmeler ve iddia edilen "Yüzyılın Anlaşması" Suudi Arabistan- İsrail arasında yakın fakat örtülü-gizli bir ilişki türü olduğunu göstermektedir.

İran'ın grand stratejisinde önemli bir yer tutan devrimin ihracı meselesiyle birlikte söz konusu ilişki türü daha da güçlenmiştir. Suriye iç savaşıyla birlikte İran'ın söz konusu söylemi Afganistan, Irak, Lübnan, Pakistan, Suriye, Yemen ve bölgenin daha farklı birçok noktasındaki Şiilerle yakın temas kurmasını sağlamaktadır. Örneğin Lübnan Hizbullah'ının yetiştirilmesi, kurumsallaştırılması ve mobilize edilmesiyle birlikte İran, kendi adına vekalet savaşlarının yürütülmesinden ve milisler de dahil olmak üzere üçüncü taraf savaşçılardan büyük faydalar elde etmiştir. Devlet dışı aktörlerle birlikte hareket etmesi veya devlet dışı aktörleri kontrol edip onları kendi çıkarlarına göre kullanması İran'ın birçok politik hedefi gerçekleştirmesini sağlamaktadır. Bunlardan ilki düşmanlarının veya rakiplerinin caydırılmasıdır. Bu anlamda İran'ın 1979'dan beri bölgesel rakibi olan Suudi Arabistan zikredilmesi gereken örnekler arasındadır. İran Şii milisleri ve devlet dışı aktörleri Suudi Arabistan'ı caydırmak ve İran ile girdiği bölgesel güç mücadelesinden koparmak için kullanmaktadır. Söz konusu politikanın en net örneği Yemen'deki Husilerdir.

İran'ın devlet dışı aktörlerle iş birliği içerisinde hareket etmesinin Tahran açısından ikinci faydası sahip olduğu ve Suriye savaşıyla daha da güçlendirdiği bölgesel stratejik derinliğini sağlamlaştırıp genişletmektir. İran 1979 devriminden bu yana birçok bölgede etkinlik göstermiştir. Devlet dışı aktörlerle yakın temas kurması ve söz konusu aktörleri lehine kullanarak yönlendirmesi bölgesel anlamda stratejik derinlik elde etmesini sağlamış ve bu derinliğin genişlemesini de beraberinde getirmiştir. Bu noktada İran'ın Suudi Arabistan karşısında bu derinliği sağladığı söylenebilir. Daha açık ifade etmek gerekirse İran devlet dışı aktörlerle yürüttüğü politikalar sayesinde Suudi Arabistan'ın bölgesel etkinliğini sınırlandırmıştır. Diğer bir ifadeyle İran devlet dışı aktörlerle kazanırken Suudi Arabistan kaybetmiştir. Dolayısıyla ortaya sıfır toplamlı bir bölgesel oyun çıkmaktadır.

Tahran'ın devlet dışı aktörlerle ortak hareket etmesinin üçüncü çıktısı ise konvansiyonel kayıpların telafi edilip Şii milisler üzerinden kapasitesinden fazlasını yansıtmasını sağlamaktır. Bilindiği gibi Suriye iç savaşından bu yana İran birçok askerini ve savaşçısını kaybetmektedir. Söz konusu durumun İran iç siyasetine olumsuz yansımaları olduğu gibi İran'ın uluslararası imajını da zedelemektedir. Irak- İran savaşından sonra oluşan güçlü İran halkı ve ordusu algısı, Suriye savaşından gelen kayıplarla yavaş yavaş silinmiştir. Bu anlamda İran'ın askeri kayıplar vermesi devrim ihracı politikasını da

zedelemektedir. İran söz konusu hasarı devlet dışı aktörlerin vekaleten savaşmasıyla telafi etmeye çalışmaktadır. İran adına savaşan vekiller- Şii milisler İran'ın asker kaybetmesine engel olmaktadır. Diğer bir deyişle Şii milisler İran'ın konvansiyonel askeri kaybını üstlenmektedir. Söz konusu durum İran'ın iç ve dış siyasette savunulmasını sağlanmasının yanında kapasitesinin ötesinde bir İran imajı- portresi çizmektedir. İran Şii milislerin zaferleri veya kaybetmemeleri sayesinde iç ve dış siyasette güçlü bir profil ortaya koymaktadır. Ayrıca söz konusu devlet dışı aktörler İran'ın gri bölge olarak adlandırılan, çatışma ile barış arasında kalmış ülkelerdeki gücünün daha da yayılmasını sağlamaktadır. (Clarke, 2018)

2011'de Suriye isyanları başladığında Arap isyanları boyunca "pragmatist" şekilde devrimleri destekleyen Tahran yönetimi, Esed rejimi yanında durmuştur. Dolayısıyla İran'da karar mekanizması rejimin müttefiki Esed'in desteklenmesi yönünde bir duruş sergilemiştir. Fakat Şam yönetimi ile Tahran yönetimi arasında İran'ın bölgedeki ve Suriye'deki varlığı gibi konular tartışılmaktaydı. Birçok İranlı kendi halkına karşı kitlesel katliamlar gerçekleştiren ve kimyasal silah kullanan Esed diktatörünün desteklenmesine karşı çıkmıştır. Nitekim Esed'in söz konusu politikaları ülke imajını zedelemiştir. İran da P5+1 anlaşmasının getirdiği yeni İran imajının kirlenmesini istememiştir. Uluslararası sisteme entegre edilmekte olan İran'ın kendi halkını katleden bir diktatör ile iş birliği içerisinde olması, Esed'in söz konusu politikalarından rahatsız olan Batılı birçok ülkeyi tedirgin edebilirdi. Bu durumda anlaşmanın iptal edilmesine ve İran iç siyasetinde dolayısıyla da dış siyasetinde kırılmalara yol açabilirdi. İran Cumhurbaşkanı Ruhani'nin inisiyatifi ve dini lider Ayetullah Hamaney'in göz yummasıyla imzalanan anlaşmanın İran'ın Suriye politikası yüzünden iptal edilmesi şüphesiz Tahran için olumsuz sonuçlar doğuracaktı. Bu ve benzeri gerekçeler İran'ın yeni bir strateji izlemesine neden olmuştur. Tahran yönetimi doğrudan müdahil olmak yerine Esed rejimi adına savaşacak Şii milisler örgütlemiştir. Bu strateji aynı zamanda Esed rejiminin güçlü bir profil çizmesine de yardımcı olmuştur. Bununla birlikte Esed rejimi hiçbir yabancı gücün yardımı olmadan ülkesindeki güvenliğini sağlamış olacaktı. Aynı zamanda İran müttefikini koruyacak ve çok fazla asker kaybı vermeyecekti. Söz konusu stratejinin gerçekleştirilmesi amacıyla Tahran yönetimi Lübnan, Afganistan, Irak ve Pakistan'dan birçok savaşçı devşirmiştir. (Hubbard, 2018) İran adına Esed rejimini savunmak amacıyla Suriye'ye getirilen Şii milisler geniş bir ağ içerisinde (Alfoneh, 2018a). Fakat birlikte hareket etmelerini

sağlayan asıl ortaklık unsuru Şiiiliktir. Afganlardan oluşan Fatimi tugayları ve Pakistanlılardan oluşan Zeynebi tugayları söz konusu Şii milisleri ayırt eden en önemli özelliktir ve Suriye sahası bu milislerin eğitilmesi anlamında çalışma sahası olarak kullanılmıştır (Alfoneh, 2018b). İç savaştan bugüne kadar İran rejimi söz konusu milisleri eğitmiş, önemli silahlarla donatmış ve Suriye'ye göndermiştir. Bazı iddialara göre içlerinde çocuk savaşçılar da bulunmaktadır (Homsı, 2017; Rasmussen ve Nader, 2016).

Trump'ın Suriye'den çekilmesi kararıyla birlikte halihazırda belirli ölçülerde mobilize olmuş Şii milisler ve İran bölgede Suriye üzerinden daha da etkin konuma gelmiştir. 2003'te Irak işgaliyle başlayan sürecin 2011'de ABD askerlerinin çekilmesiyle devam ettiği bölgesel konjonktür İran'ın bölgesel etkinliği artırmıştır. ABD'nin Irak'tan ve Suriye'den çekilmesi karşısında İran'ın güç maksimizasyonuna gitmesi en çok Körfez ülkeleri ve İsrail'i rahatsız etmiştir. Bu anlamda ABD'nin askeri varlığını azaltması sonrası Suudi Arabistan ve İsrail'in Suriye'ye yönelik daha agresif ve İran karşıtı duruşları netleşmiştir (Rasmussen ve Gordon, 2018). Söz konusu stratejiye karşı İran bölge politikasını geliştiren ve uygulanmasında taşeron görevi gören milislere desteğini sürdürebilir.

ABD'nin Suriye'den çekilmesiyle birlikte İran milisleri kontrol etmeye devam etmiştir. Söz konusu çekilme İran'ın Suriye sahası başta olmak üzere bölgenin birçok noktasında milisler üzerinden aktifliğini sürdürmesini sağlamıştır. Suriye'de savaşan bazı Fatimi tugayları, çekilme kararı sonrası Rusya ile birlikte DAESH'e karşı desteklediği Taliban'ın etkin olduğu Afganistan'a yönlendirildiği haberleri bu minvalde okunabilir (Mashal ve Faizi, 2017).

ABD'nin karşısında İran'ın dahil olduğu 4 bölgesel meseleden rahatlıkla bahsedilebilir. Bunlar Suriye, Irak, Yemen ve Afganistan'dır. Trump yönetimi İran'ın doğrudan dahil olduğu mezkûr bölgeler ve dolaylı dahil olduğu diğer bölgelerdeki Tahran nüfuzunu kırmak amacıyla İran'a yönelik yaptırımları hayata geçirmiştir. Trump yönetimi 8 Mayıs 2018'de İran ile 2015'te imzalanan nükleer anlaşmadan çekilmiştir. Söz konusu karar Obama döneminde ABD'den ciddi rahatsızlık duyan Suudi Arabistan'ı memnun etmiştir (Al-Omran, 2019). Fakat Kasım 2018'de ilk aşaması ve Mayıs 2019'da ikinci aşaması hayata geçirilen İran yaptırımları Tahran'ı bölgesel bağlamda sıkıştırmayı amaçlasa da

yaptırımlar İran'ın bölgesel nüfuzunu olumsuz etkilememiştir. Diğer bir deyişle ABD yaptırımlarına rağmen İran'ın bölgesel nüfuzu genişlemiştir (Katzman, 2019).

Trump'ın Suriye'den çekilme kararı Washington'ın bir süredir takip ettiği grand stratejinin devamı olarak görülebilir. ABD bu kararla Washington'ı Ortadoğu'nun bataklığından uzak tutmayı amaçlamaktadır. Fakat söz konusu uzak tutma ABD'nin bölgeyi terk ettiği anlamına gelmemektedir. Bu anlamda ABD müttefiklerinin sırtına yüklediği sorumluluklar üzerinden bölge politikasını daha az maliyetli şekilde gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Rusya ve Çin ile mücadeleyi önceleyen Washington'ın Suriye'den çekilme kararı bölgesel jeopolitik mücadelede ABD'nin dış politikasına olumsuz yansımalarla dönebilir. Nitekim çekilme kararı halihazırda Suriye'de ve bölgede 2010 sonrası çok fazla göze çarpan ve etkin konuma gelen İran'ı daha da etkinleşmesi için teşvik edebilir. Tahran rejimi Şii milisleri ve yabancı savaşçı ağını genişleterek bölgede etkinliğini artırabilir. Eğer İran rejimi Şii milisler üzerinden vekalet savaşı gütmeyi grand stratejik planlar arasında katarsa ABD ve Suudi Arabistan başta olmak üzere birçok Körfez ülkesi için bölgesel olan İran tehdidi genişleyerek küreselleşebilir.

2.7. Aşırı Bağımlılık ve Terk Edilme Riskleri

Umman ve Bahreyn hariç Körfez ülkeleri, monarşilerdeki dini ekollerin baskılarından ötürü ABD'nin askeri varlığına uzun süre sıcak bakmamışlardır. Fakat Saddam'ın Kuveyt işgali bu bakış açılarını değiştirmiştir. KİK çatısı altında birleşen aktörler aynı zamanda ABD'yi Körfez güvenliğinin temel mimarı haline getirmişlerdir. Bu anlamda Suudi Arabistan ABD'nin ülkedeki üsleri kullanmasına izin vermiş ve ortak tatbikat gibi askeri iş birliği pratiklerini hızlandırmıştır (Badie, 2013: 47). Fakat Saddam sonrası ABD, Suudi Arabistan'daki askeri varlığını çekmeye başlamıştır (Gause, 2014: 205). Riyad için asıl çekilme ve terk edilme tehdidi ABD'nin Mübarek'in devrilmesine göz yumması ve Bahreyn'deki müdahaleyi eleştirmesi olmuştur.

Suudi Arabistan'ın ulusal güvenliğine yönelik olan meydan okumalara karşı Riyad'ın geliştirdiği en kapsamlı refleks, ABD ile sürdürülen askeri, savunma iş birliğidir. Dolayısıyla ABD'nin bölgedeki askeri varlığının ve güvenlik tedarikinin azalmasına dair işaretler ve tedrici olarak zayıflaması Suudi Arabistan için en kötü güvenlik senaryosudur (Morgan, 2011: 166). Bu anlamda Suudi Arabistan ABD merkezli risklere karşı korunma stratejisi izlemektedir. Nitekim Mayıs 2015 tarihinde gerçekleşen KİK-ABD zirvesi

sonucu yayınlanan ortak bildiri Obama dönemi ABD'nin Körfez ve Suudi Arabistan'a yönelik güvenlik tedariki politikasının sonlanacağına dair işaretlerin verildiği bir metindir. Metinde ABD'nin Körfez ülkelerinin toprak bütünlüğüne yönelik destek ve iş birliği ağırlıklı ifadeler yer verilmiştir. Fakat mezkûr ülkelere yönelik İran başta olmak üzere birçok dış tehditle mücadele noktasında garantinin verilmemesi ABD'nin Suudi Arabistan'a güvenlik tedariki noktasında açık çek vermeyeceği şeklinde anlaşılmıştır (Shanahan, 2015: 5-6). Ayrıca BAE-Suud eksenine son derece yakın ilişkiler sürdüren Trump dahi İran destekli Husilerin 2019'da Suudi Arabistan'ın Abkayk ve Hureys'teki petrol tesislerine yönelik yapılan saldırılara Riyad'ın istediği şekilde dahil müdahil olmamış sadece saldırıları kınamakla yetinmiştir (Tehran Times, 2021). İran Devrim Muhafızları eski komutanlarından birisi ABD olmadan Suudi Arabistan'ın kendini savunamayacağını dile getirmiştir. Bu anlamda Trump'ın sadece ABD çıkarlarına zarar veren saldırılara karşı adım atması, Körfez'in ABD'ye olan güvenini sarsmıştır (Ulrichsen, 2021a). Nitekim Suudi rejimine yakın bir gazeteci ABD, uluslararası toplum, BM gibi aktörlerin işe yaramadığını, Trump'ın söylemlerinin birbiriyle çeliştiğini dile getirmiştir (Hannah, 2019).

İran destekli Husilerin bu saldırıları sonrası bölgede askeri varlığını artırmayan ABD, Suudi Arabistan'ın güvenlik kaygılarını gidermemiştir. Bu anlamda her ne kadar ABD, var olan sistemlere ek olarak iki adet Patriot füzesini Suudi Arabistan'a gönderse de Riyad tam anlamıyla güvenlik tedariki noktasında tatmin olmamıştır (Middle East Monitor, 2021a). Aksine Suudiler bu saldırılar sonrası ABD'nin askeri olarak terk etme stratejisine yöneleceğini düşünmeye başlamıştır (Ulrichsen, 2021b). Nitekim Trump'ın da üyesi olduğu cumhuriyetçi partinin senatörlerinden Kevin Cramer Suudi Arabistan'daki askerlerin ve Patriot hava savunma sisteminin çekilmesini dile getirmiştir. Ham petrol üretimi noktasında iki ülkenin farklı politikalar izlemesinden ötürü ilişkilerin gerildiği bir dönemde 48 cumhuriyetçi vekilin Suud rejiminin güvenliğini tehdit eden bu açıklamalarına karşın Trump'ın sessiz kalması Riyad'ı tedirgin etmiştir (MEPA News, 2020). Benzer şekilde cumhuriyetçi senatör Rand Paul ve Mike Lee, Biden'ın Suudi Arabistan'a yaptığı 1 milyar dolarlık silah satışına Yemen savaşında işlenen hak ihlalleri nedeniyle karşı çıkmıştır (The New Arab, 2021a). Her ne kadar Senato, Suudi Arabistan'a füze ve silah satışını engelleyecek bu tasarıyı 67'ye 30 oyla reddetse de kongre,

temsilciler meclisi gibi ABD iç siyasetinin önemli kurumlarında Suudi Arabistan'a karşı bir duruşun varlığından bahsedilebilir (Sputnik Türkiye, 2021).

Trump yönetimi ABD-İran geriliminin hat safhada olduğu, Yemen'deki Husilerin 2019'daki saldırıları sonrası bir dönemde Suudi Arabistan'da Prens Sultan Hava Üssü'ne yerleştirdiği füze savunma sistemlerini ve iki Patriot füzesini geri çekme kararı almıştır. Patriotlardan daha yüksek irtifada işlev gösterebilen Terminal Yüksek İrtifa Alan Savunması (THAAD) sistemleri de Krallık'tan çekilmiştir. Her ne kadar Pentagon yetkilileri ABD'nin bölgesel angajmanının süreceğini ifade etse de Suudi Arabistan, Washington'ın askeri varlığının azaltılmasını doğrudan tehdit olarak görmektedir (TRT World, 2021). Bu anlamda krallığın önemli isimlerinden olan Türki el-Faysal CNBC'ye verdiği röportajda ABD'nin Patriotları Suudi Arabistan'dan çekmemesi gerektiğini belirtmiştir (Ng, 2021). Patriotların sökülmesinin yanında bataryada görev yapan 300 ABD askerinin de Suudi Arabistan'ı terk edeceği belirtilmiştir. Bu karar, Suudi Arabistan ile ABD arasında petrol üretimi konusunda yaşanan gerilim bağlamında okunabilir. Bu anlamda Suudi Arabistan'ın petrol üretimini ABD'nin isteğinin aksine artırması Cumhuriyetçileri rahatsız etmiştir. Korona virüs nedeniyle bir süredir istikrarsız olan petrol piyasaları Suudi Arabistan'ın petrol üretimini artırmasıyla daha da istikrarsız hale gelmiştir. Nitekim petrol fiyatları düşmüş, ABD'deki üreticiler bu süreçten olumsuz etkilenmiştir. Dolayısıyla petrol fiyatlarının belirlenmesi iki ülke arasındaki ilişkileri etkileyen bir diğer dinamik olarak görülebilir (Harunoğlu, 2020: 157). ABD'de cumhuriyetçilerin yönetimindeki eyaletler söz konusu durumdan ciddi anlamda etkilenmiş ve bazı sektörlerde işten çıkarmalar yaşanmıştır. Bazı cumhuriyetçi senatörler Suudilerin petrol politikalarını ABD'ye göre şekillendirmedikleri takdirde Washington'ın Suudi Arabistan'a sağladığı savunma alanındaki desteğin kesilebileceğini dile getirmişlerdir (Amerika'nın Sesi, 2020). Dolayısıyla cumhuriyetçi partinin aday olan Trump da Suudileri petrol politikalarından dolayı cezalandırıyor olabilir. Diğer bir deyişle Trump yönetimi, Suudi Arabistan'ın ABD'nin garanti ettiği güvenlik şemsiyesinden yararlanmasının Amerika'nın petrol fiyatı tercihlerine bağlı olduğunu hatırlatmaktadır (Sheline, 2020). Nitekim Reuters haber ajansının aktardığına göre Trump, prens bin Selman ile gerçekleştirdiği telefon görüşmesinde petrol üretimini ABD'nin istediği şekilde yapmadığı takdirde Cumhuriyetçilerin Suudi Arabistan'a yaptırım öngören yasa tasarısı çıkaracağını belirtmiştir.

George Bush döneminden beri ABD yönetimleri Ortadoğu'daki askeri varlığının kademeli olarak azaltılacağı ve son aşamada kaldırılacağına dair birçok beyanat dile getirmiştir. Birçok ABD başkanı Washington'ın Ortadoğu'daki askeri varlığının getirdiği külfetlerden kurtulmak istese de bölgeyle aşırı angajmana girmek zorunda kalmıştır. Hatta ABD'nin 45. Başkanı Donald Trump seçim kampanyası boyunca savaşları sonlandırıp ABD askerlerini ülkeye getireceğine dair vaatlerde bulunmuş olsa da görevi bıraktığında bölgedeki ABD askeri varlığı görevi devraldığındaki asker sayısından fazla bir hal almıştır (Gibbons-Neff ve Schmitt, 2019). Trump ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrası kaldırdığı Suudi Arabistan'daki askeri varlığını tekrar konuşturmuş, İran ile sert güç unsurları üzerinden mücadele etmiş ve Körfez'in ihtiyaç duyduğu askeri teçhizatları rahatlıkla satmıştır (Riedel, 2019). Fakat Biden döneminde Trump'ın Suudi Arabistan'a sağladığı güvenlik politikasından vazgeçilmeye başlanmıştır. Bu anlamda Biden yönetimi de Çin ile mücadeleyi öncelemiş, Ortadoğu'daki askeri varlığını azaltma yönünde kararlar almaya başlamıştır (Sheline, 2021a). Dolayısıyla askeri olarak Ortadoğu'dan çekilme stratejisi Biden döneminde daha fazla uygulanmaya koyulmuştur. Bu anlamda Haziran 2021 itibari ile ABD, başta Suudi Arabistan olmak üzere birçok Ortadoğu ülkesindeki askeri varlığını ve donanımlarını çekmeye başlamıştır.

ABD'nin özellikle Asya-Pasifik siyaseti bölgedeki müttefiklerin Washington askeri varlığı ve güvenlik tedarikine dair soru işaretlerini gündeme getirmiştir. Bu anlamda birçok Asya-Pasifik ülkesi gerek ikili gerek üçlü gerekse daha fazla bölgesel ve küresel aktörle stratejik iş birliği geliştirerek ABD merkezli bölgesel güvenlik sisteminin sonlanmasına karşı korunma stratejisi uygulamıştır. Avusturalya ile Japonya arasındaki “stratejik ortaklık” Wilkins tarafından bu minvalde değerlendirilmiştir. ABD ile müttefik olduklarını kabul etmelerine rağmen birçok bölge ülkesi, Washington'ın uzun dönem güvenlik tedarikine yönelik güvensizlik ve şüphe barındırmaktadır. ABD'nin Yemen savaşındaki isteksiz tutumu, Suudi Arabistan'ın stratejik öneminin azalması, Obama'nın izolasyonist politikaları ve Asya'yı öncelemesi gibi durumlar Riyad'ın ABD'ye duyduğu güvenin ciddi şekilde sarsılmasına neden olmuştur (Khatib, 2017: 109) Dolayısıyla Avusturalya-Japonya stratejik iş birliğinde olduğu gibi ABD müttefiklerini yakınlaştıran ortak payda güvenlik kaygılarıdır. Wilkins'e göre ABD'nin bu belirsiz güvenlik tedariki sinyalleri Washington'ın müttefiklerini aynı zamanda diğer küresel güçlerle de

yakınlaştırmaktadır. Söz konusu durum ABD korumasını kaybetmelerine karşı alternatif korunma stratejisi olarak tanımlanmaktadır (Wilkins, 2015: 107).

Birçok uzmana göre ABD'nin İran ile yüksek gerilim yaşadığı bir dönemde Suudi Arabistan'dan Patriotları çekmesi ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinin yeni bir döneme girdiğini göstermiştir (El-Arab El-Cedid, 2020). Benzer şekilde bu gelişme Riyad'a doğrudan bir mesaj olarak görülmüştür (Sheline, 2020). Buna göre ABD Suudi Arabistan'a Washington'ın petrol fiyatlarına dair politikasına uyumlu olduğu müddetçe güvenlik tedarikinden yararlanabileceği mesajını vermiştir. Bu anlamda Trump, veliaht prensle yaptığı telefon görüşmesinde petrol fiyatlarını istedikleri şekilde düzenlemezlerse, Senato'dan getirilen yasa tasarılarına karşı gelemeyeceğini ifade etmiştir (Gardner vd, 2020). Bu durum Suudi Arabistan'ın ABD güvenlik şemsiyesine olan bağımlılığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde ABD'nin güvenlik garantörlüğünün koşullara bağlı olduğunu ortaya koyan bu gelişmeler, Riyad'ın dış politika ve güvenlik anlamında çok taraflılığa yönelme sürecini hızlandırmıştır (Dorsey, 2020). Ayrıca Trump döneminde alınan bu kararlar ABD'nin İran yerine Çin'i dengelemeyi öncelemesi de Suudi Arabistan'ın Washington'a bakışını doğrudan etkilemiştir. Bu anlamda Riyad yönetimi ABD'nin güvenlik garantörü olduğu algısını değiştirmiştir.

Son yıllarda ABD başkanlarının bölge siyasetine dair geliştirdikleri politikalar Washington-Riyad arasındaki 75 yıldır süren petrole karşı güvenlik paradigmasının artık işlevselliğini yitirdiğini ortaya koymuştur. Nitekim ABD'nin Riyad'daki Patriotları çekmesi ikili ilişkilerin yeniden kalibre edilmesine neden olmuştur. ABD halkının ezici çoğunluğu Ortadoğu'da Amerikan askeri varlığının azalmasını talep etmektedir. Ayrıca ABD'nin kaya gazından petrol üretmesiyle birlikte Ortadoğu'daki petrole olan bağımlılığının sonlanması da Washington'ın Ortadoğu'daki angajman siyasetini değiştirmiştir. Bir dönem Suudi Arabistan petrolünün bir numaralı alıcısı olan ABD artık Riyad ile petrol üretimi noktasında yarışır konuma gelmiştir. Dolayısıyla iş birliğinin temel iki saçı- petrol ve güvenlik- değişmeye başlamıştır.

Biden'in başkanlığı da Suudi Arabistan için ciddi meydan okumaları ve riskleri beraberinde getirmiştir. Biden döneminde Suudi Arabistan ile ilişkileri yeniden gözden geçirecek olan ABD, Ortadoğu'daki askeri varlığını da azaltmaya gitmiştir (The New

Arab, 2021b). Her ne kadar Pentagon Suudi Arabistan'ı bölgedeki en önemli müttefiklerinden olarak nitelese de Biden'ın stratejisinin Riyad'ı rahatsız edebileceği görülmektedir (Middle East Monitor, 2021b). Bu minvalde ABD'nin USS Nimitz uçak gemisini Ortadoğu'dan çekip, Hint-Pasifik Kuvvetlerinin (INDO-PACOM) operasyon bölgesine sevk etmesi Washington'ın bölgedeki askeri varlığına dair Suudi Arabistan'daki kaygıları artırmıştır (İleri, 2021).

Biden yönetimi Nisan 2021'de Suudi Arabistan'ı şaşırtan bir hamleye imza atmıştır. Bu kapsamda Beyaz Saray, 1 tanesi Suudi Arabistan'a ve 2 tanesi Körfez bölgesindeki diğer ABD müttefiklerine konuşlandırılmış olan 3 adet Patriot füzesini kaldırma kararı almıştır. Karara göre Patriotların ihtiyaç duyulan başka noktalara intikal edileceği belirtilmiştir. Husilerin Suudi Arabistan'a yönelik saldırılarının arttığı bir dönemde ABD'nin böylesi bir karar alması Riyad nezdinde Washington'a olan güveninin daha da azalmasına yol açmıştır. Benzer bir karar 11 Eylül saldırılarının 20. yıl dönümü sırasında yaşanmıştır. Afganistan'dan çekilen ABD Suudi Arabistan'daki Patriotları çekmeye devam etmiştir (Al-Jazeera, 2021). Söz konusu durum Savunma Bakanı Austin tarafından telefonla veliaht bin Selman'a bildirilmiştir. Birçok uzmana göre söz konusu durum askeri ve ekonomik olarak bölgede yükselen Çin ve Rusya'ya fırsat sunmuştur (Lubold, Youssef ve Gordon, 2021).

Afganistan'daki askeri varlığını sonlandıran ABD'nin Suudi Arabistan'daki savunma sistemlerini ve Patriot füzelerinin çekilmesi yönündeki kararı Riyad'ı tedirgin etmiştir. Dahası Patriot'tan daha yüksek bir irtifada yok etme kapasitesine sahip Terminal Yüksek İrtifa Alan Savunma Sistemi de Ağustos sonlarından itibaren geri çekilmiştir. Krallıktaki askeri personel varlığını İran'ın dengelenmesi adına sürdüren ABD'nin böylesi bir kararı Yemen merkezli Husilerin saldırılarının arttığı bir konjonktürde alması Riyad'ın Washington'a dair var olan soru işaretlerini artırmıştır. Birçok uzmana göre ABD'nin bu kararı Obama, Trump ve Biden dönemleri Washington'ın müttefiklerini güvenlik noktasında terk edebileceğini göstermektedir. Benzer kaygıları İsrail de yaşamaktadır (Abu Amer, 2021).

Biden yönetiminin bu adımı Çin-İran arasında imzalanan anlaşma sonrası atması Ortadoğu'daki askeri varlığını Asya'ya kaydıracağına dair bir sinyal olarak okunabilir. Suudi Arabistan açısından ise birçok uzman ABD'nin neden Riyad üzerinde böylesi bir

karara gittiğini, bir nevi Suudi Arabistan'ı neden cezalandırdığını tartışmıştır. ABD-Suudi Arabistan arasındaki uzun dönem stratejik ilişkileri zedeleme potansiyeli olan bu hamle ile bir takım uzmana göre Washington yönetimi İran'a zeytin dalı uzatmaktadır (Ibish, 2021). Tahran yönetimine askeri güçle ilişkilerin gelişmesinden yana olmadıkları mesajı verildiği iddia edilmektedir. Diğer bir iddiaya göre Biden yönetimine göre Suudi Arabistan'ın bölgesel güç olma kapasitesinin düşük olduğu ve dolayısıyla Riyad'a çok fazla yatırım yapılmasının rasyonel olmadığı üzerinedir. Ayrıca Kaşıkçı cinayeti, Yemen'deki insan hakları ihlalleri gibi birçok problemli meseleye sahip olan Suudi Arabistan ile askeri angajmanları yoğunlaştırmanın da demokrat parti içerisinde Başkan Biden'a yönelik eleştirilerin artmasına ve ilkelerine uygun davranmamakla suçlanmasına yol açabilecektir. Söz konusu durum Suudi Arabistan'ın güvenlik zaaflarının artmasına yol açmaktadır. Riyad yönetimi söz konusu güvenlik zaafları ihtimallerini aşmak için bir süredir Rusya ile yakın bir ilişki biçimi sürdürmektedir. Özellikle S-400, Pantsir ADS ve SA-17 BUK-M3 tipi Rus hava savunma sistemlerinin Suudi Arabistan'a satışı tartışılmıştır. Fakat Washington'ın baskıları Riyad'ı bu seçenekten uzaklaştırmıştır. İkinci bir alternatif Çin bağlamında yapılan değerlendirmelerdir. Fakat bu konuda da ABD'nin ciddi baskılarının bulunduğu söylenebilir. Üçüncü ve ABD'nin onay vereceği tek alternatif ise İsrail merkezlidir. Demir Kubbe gibi savunma sistemlerinin İsrail'den satın alınma ihtimali her ne kadar iki ülke arasında (2021 Nisan itibariyle) resmi diplomatik ilişkiler tesis edilmemiş olsa da gerçekleşmesi en yakın ihtimal olarak değerlendirilebilir (Bryen, 2021).

Biden yönetiminin Afganistan'daki ABD askerlerinin tamamını çekmesi de önemli bir gelişmedir. 11 Eylül'e kadar 3.500 ABD askerinin Afganistan'dan çekilmesi ve Asya'yı öncelikle politikasının dış politika önceliği haline getirilmesi ABD müttefiklerini tedirgin etmeye başlamıştır (Sandhya, 2015: 283). Nitekim ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi birçok müttefikte terk edilme endişesini perçinlemiştir (Fetouri, 2021). ABD'nin 31 Ağustos itibariyle Afganistan'daki askerlerini çekmesi Washington'ın güvenilirliği konusunda şüpheleri olan Körfez ülkelerinin ABD'ye olan bağımlılığı azaltmalarına ve Rusya-Çin ile yakınlaşmalarına neden olmuştur. Bu anlamda Suudiler Rusya ve Çin ile ilişkileri geliştirmeyi sürdürmüştür (Dorsey, 2021; Stone, 2018). Dahası Afganistan denklemine Çin ve Rusya'nın hatta İran'ın Taliban ile yakınlaşması da Suudi Arabistan'ın gerek İran ile normalleşme sürecini hızlandırmış gerekse Çin ve Rusya ile

yakınlaşma politikasının devam etmesine neden olmuştur. Öte yandan ABD savunma bakanı Afganistan'dan çekilme süreci sonrası Körfez'e yaptığı tur kapsamında Katar, Kuveyt ve Bahreyn'i ziyaret etmiştir. Suudi Arabistan'ın da bu tur kapsamında ziyaret edilmesi planlanmış fakat daha sonraya ertelenmiştir (The New Arab, 2021c). Dolayısıyla Afganistan dosyası da ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Nitekim Körfez monarşilerine yakın birçok uzman Afganistan'dan çekilen Biden iktidarına yönelik daha az Amerika daha çok Çin söylemlerini dile getirmeye başlamıştır (Cafeiro, 2021). ABD'nin bu çekilmesinden tedirgin olan aktörler tepkilerini medya üzerinden vermektedir. Bu anlamda isimleri verilmeyen Körfez üst düzey yetkilileri ABD'nin güvenlik şemsiyesine güvenmenin problemli olduğunu belirtmişlerdir (Reuters, 2021). Ayrıca mezkûr aktörler ABD sonrası bölgede nüfuzu artacak aktörlerle yakınlaşmaktadır. Bu anlamda Çin ve Rusya öne çıkan iki aktör olarak zikredilebilir. Nitekim ABD'nin çekilmesi sonrası oluşacak güç boşluğunu doldurmak ve bu güç boşluğundan faydalanmak isteyen Çin ise 62 milyar dolar değerindeki Kuşak ve Yol girişimi ile ABD sonrası Afganistan ile iyi ilişkiler geliştirmek istemektedir.

Biden'in tedrici olarak ortaya çıkan doktrinin Obama doktrinine benzediği söylenebilir (Brands, 2021). Dahası bazı uzmanlara göre Biden'in Ortadoğu politikası doktrinsiz şekilde ilerlemektedir (Brumberg, 2022). Bu anlamda Obama döneminde olduğu gibi ABD'nin Çin ile mücadeleyi öncelediği ve bu minvalde Ortadoğu'daki askeri varlığını azaltmaya gittiği görülmektedir (Middle East Monitor, 2021a). ABD Suudi Arabistan'daki askeri varlığını azaltırken Katar'daki askeri varlığını artırması da Riyad'ın Washington politikasını değiştirici bir gelişme olarak okunabilir (Qarjouli, 2021). Diğer bir deyişle Washington'ın bölgeye dair yeni geliştirdiği güvenlik stratejisinde Suudi Arabistan yerine Katar'a askeri konuşlandırması Suudi Arabistan'ın ABD'nin askeri varlığına ve güvenlik tedarikine dair var olan şüpheleri artırmıştır. Bu kapsamda Riyad'ın ABD'ye karşı korunma stratejisi uygulamasının rasyonel olduğu söylenebilir.

2.8. Demokrasi ve İnsan Hakları Söylemleri

ABD'nin Suudi Arabistan'a yönelttiği demokrasi ve insan hakları bağlamındaki eleştiriler ve siyasi baskı da Suudi Arabistan'ın korunma stratejisi izlemesine neden olmaktadır (Almutairi, 2018: 33). ABD'nin insan haklarını koruma, dini özgürlüğün garantisi ve siyasal hayatın özgürleştirilmesi gibi konularda Suudi Arabistan'a yönelik

geliştirdiği politika rejim güvenliğini uzun yıllardır tehdit etmektedir. Krallığın otoritesinin kaybedilmesi tehdidi ile güvenlik garantörü ABD'den gelen baskılar yöneticileri ikilemede bırakmıştır. Bu anlamda Kral Abdullah birçok reform adımı atmıştır. Söz konusu reformlar rejim güvenliğini tehdit etmeyecek şekilde formüle edilmiştir. Örneğin 2003'te başlatılan Ulusal Diyalog ABD'den gelen baskıları azaltma adına atılan bir adımdır (Blanchard, 2008: 40). Nitekim atılan siyasi reform adımları oldukça sınırlıdır. 2005 yılında yapılan belediye seçimleri söz konusu duruma örnek gösterilebilir. Ayrıca Suudi yönetim içinden de reform talep eden ciddi bir kesim bulunmaktadır. Örneğin 2007'de kraliyet içerisinde reformcu kanadı temsil edip Hür Prensler hareketini başlatan prens Talal bin Abdülaziz reformları savunmuş ve aktivistlerin tutuklanmasını eleştirmiştir. Söz konusu durum ABD'nin baskıları artırmasına neden olmuştur. ABD'den gelen reform çağrıları Obama döneminde zirveye ulaşmıştır (Rıdha, 2018: 81). Körfez'i İran politikası bağlamında rahatlatan Trump dahi Körfez'deki insan hakları ihlalleri ile ilgilenebileceğini söylemiştir. Ayrıca Trump dönemi 350 milyar dolar civarında ABD tarihinin en büyük silah satışı gerçekleşse de Trump'ın Suud yetkililerini aşağılayıcı ifadeleri ve politikalarındaki belirsizlikler Körfez'deki ABD tedirginliğini artırmıştır (Theros, 2021). Trump'ın Suriye'de PYD gibi bir "müttefikini" yalnız bırakması da Suudiler açısından ABD'ye güvenilmeyeceğini ortaya koymuştur (Fraihat, 2019).

Biden'in seçim kampanyası boyunca sürdürdüğü propagandada ve seçimleri kazanması sonrası yaptığı konuşmada insan haklarının dış politika önceliği olacağını belirtmesi de Suudi Arabistan'ın ABD bağlamındaki korunma stratejisini hızlandırmıştır. Ayrıca Biden otokratlar ve diktatörlerle Trump gibi ilişki kurmayacağını Amerikan değerlerinin silah ve petrole karşılık satılmayacağını dile getirmiştir. Nitekim ABD'nin kaya gazı petrolü keşfi sonrası Körfez'e olan bağımlılığı azalmıştır (Patrick, 2016: 361). Ayrıca Biden döneminde FBI'nın Kaşıkçı cinayeti ile ilgili hazırladığı raporda veliaht bin Selman'ın doğrudan sorumlu olduğunu ifade etmesi ve 76 Suudi vatandaşına yaptırım uygulaması Riyad'daki ABD tedirginliğinin artmasına neden olmuştur.

Suudi Arabistan'ın insan hakları ihlalleri de ABD ile ilişkileri olumsuz etkileyen bir diğer maddedir. Carter döneminde Suudi Arabistan hakkında hazırlanan CIA raporunda ülkedeki demokratik olmayan sistem ve insan hakları bağlamındaki ifadeler Washington'ın Riyad'a yönelik bakışını ortaya koymaktadır (Harunoğlu, 2020: 150).

2004 yılında Suudi hükümetin onayıyla kurulan İnsan Hakları için Suudi Ulusal Toplumu adlı bağımsız örgüt dahi ülkedeki insan hakları ihlallerini raporlamıştır. İnsan Hakları İzleme Örgütü ülkedeki insan hakları ihlallerinin sistematik şekilde işlendiğini belirtmiştir. 2009'dan beri Suudi Arabistan'ın BM İnsan Hakları Konseyi'ne üye olmasına rağmen Suudi blog yazarı Fuat el-Farhan, insan hakları savunucusu Dr. Matruk el-Felah gibi isimleri tutuklaması ve hapsedmesi ABD tarafından eleştirilmektedir (Blanchard, 2008: 43). Benzer eleştiriler Biden döneminde ABD tarafından yayınlanan insan hakları raporlarına da yansımıştır. Bu anlamda Washington yönetimi Suudi Arabistan yönetiminin el-Suud ailesine mensup isimlere yönelik baskıcı politikalar izlemesini açıkça eleştirmiştir. Öte yandan bir ABD vatandaşının oğlu olan insani yardım çalışanı Abdurrahman el-Sadhan başta olmak üzere birçok ismin tutuklanması ve işkenceye maruz kaldığının iddia edilmesi ABD tarafından endişe ile karşılanmıştır. Bu anlamda Beyaz Saray sözcüsü Nancy Pelosi ABD'nin Suudi Arabistan'ın insan hakları ihlallerini eleştirmiştir (Middle East Monitor, 2021). Suudi Arabistan'ı rahatsız eden bir diğer söylem ABD başkan yardımcıları tarafından zikredilmiştir. Suudi Arabistan'da tutuklu insan hakları aktivistlerinin serbest bırakılmasını dile getiren Mike Pence, Suudi Arabistan'ı eleştirmiştir (Middle East Monitor, 2019).

ABD'nin insan hakları bağlamında Suudi Arabistan'a yönelttiği bir diğer tenkit dini özgürlük alanıdır. 2004'ten beri ABD dış işleri bakanlığı Suudi rejimin dini özgürlük alanına yönelik yaptığı baskı ve sınırlamalardan dolayı Suudi Arabistan'ı dini özgürlük noktasında sorunlu bir ülke olarak tanımlamıştır (Blanchard, 2008: 44).

ABD'nin retorik olarak kullandığı demokrasi teşvikî siyaseti Suudi Arabistan-ABD ilişkilerindeki problemleri noktalarından birisidir. Özellikle Obama döneminde zuhur eden ve birçok demokrat başkan döneminde ikili ilişkileri geren bu mesele, birçok defa iki ülkeyi karşı karşıya getirmiştir. Obama dönemindeki askeri pasif angajman siyasetinin temelinde de demokratikleşme nosyonunun yattığı görülmektedir. Nitekim Obama yönetimine göre bölgedeki istikrarsızlık kötü yönetim ve demokrasi eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Buna göre bölgedeki Arap devletler iç sorunlarını demokratikleşme yoluyla çözmediği ve demokratikleşme yönünde reform yapmadıkları sürece ABD'nin bölgedeki tehditlere yönelik askeri adım atmasının mantığı yoktur. Söz konusu durum 2011 yılında ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'ın ifadelerinden rahatlıkla okunabilir. Clinton'a göre bölgedeki istikrarsızlığın tek sebebi değişim talebi değil, değişim reddidir

(Clinton, 2011). Yukarıda zikredildiği gibi Obama bir konuşmasında Suudi Arabistan'ı ima ederek ülkeye yönelik en büyük tehdidin İran'dan değil, kendi halkının yönetime karşı duyduğu memnuniyetsizlikten kaynaklanabileceğini ifade etmiştir. Obama'nın bu söylemi ABD'nin Suudi Arabistan'a karşı demokrasi teşviki tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Söz konusu durum el-Suud ailesinin rejim güvenliğine doğrudan bir tehdittir. Suudi yönetimi, ABD kongresinin ve basının Kaşıkçı cinayeti noktasında soruşturma açılması ve Suudi Arabistan'ı sorumlu tutan tavırlarından oldukça rahatsızlık duymaktadır. Benzer şekilde Yemen'deki iç savaştan Suudilerin sorumlu olduğunu belirten senatörlerin söylemleri Riyad'ı tedirgin etmektedir. Bu anlamda Kongre'nin Suud hükümetindeki en üst düzey yetkililere yaptırım uygulanması yönündeki karar almıştır. Corker'a göre de Suudi Arabistan'ın radikallikle doğrudan ilgisinin olması Kongre'nin Riyad'a karşı sert duruş sergilemesine neden olmuştur. Her ne kadar Obama veto etmiş olsa da Kongre'nin JASTA kanununu kabul etmesi de ikili ilişkilere olumsuz yansımıştır. Öte yandan 11 Eylül saldırıları ile ABD istihbaratının hazırladığı raporun gizli tutulan 28 sayfası da Obama döneminde kamuoyuna açılmıştır.

Kaşıkçı cinayeti ABD'lilerin Suudi Arabistan ile ilişkileri yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Bu anlamda cinayet sonrası kongrede ve senatoda Suudi Arabistan'a silah satışını durduran birçok yasa tasarısı tartışılmış ve bazıları kabul edilmiştir. Lübnan başbakanı Hariri'nin Suudi Arabistan'da adeta hapsedilmesi, Yemen'deki insan hakları ihlalleri ABD'deki Suudi Arabistan algısını zedelemiştir. ABD'deki birtakım senatörler Suudi Arabistan'a yönelik Magnitsky yaptırımlarının uygulanması gerektiğini dile getirmiş ve bu yöndeki hukuksal süreci başlatmışlardır. Kaşıkçı cinayetine dahil olan Suud rejimi ve özellikle veliaht bin Selman'ı sorumlu tutan ve Suud rejimine karşı yaptırımı öngören bu hamle Başkan Trump tarafından veto edilmiştir. Benzer şekilde Temsilciler Meclisi ABD'nin Suudi Arabistan'ın Yemen savaşına desteğinin son bulması yönünde adımlar atsa da Trump her seferinde söz konusu adımları engellemiş ve sunulan yasa tasarılarını veto etmiştir. Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyona silah satışını sonlandıran yasa tasarısı Kongre tarafından başkana sunulsa da Başkan Trump Suud ailesine sadakatini göstererek tasarıları veto etmiştir (Menendez, 2019). Nitekim Trump, Kaşıkçı cinayeti sonrası ABD'den gelen baskıların Suudi Arabistan'ı Çin ve Rusya'ya iteceğini belirtmiştir (Cochran, 2019: 375). Bundan dolayı Trump Temsilciler

Meclisi'nde kabul edilen ABD'nin Yemen'de devam eden savaşta Suudi Arabistan'a verdiği desteği kesmeyi ön gören yasa tasarılarını üç kez reddetmiştir (Allahverdi, 2019). Kongre'nin Suudi Arabistan'ın ABD'ye bakışını olumsuz etkilediği söylenebilir. Nitekim birçok defa ABD kongresi Suudi Arabistan'ın rejim güvenliğine zarar veren adımlar atmıştır. İran devrimi ile ABD'nin çifte sütun politikasındaki bir müttefikin tehlide dönüşmesi Kongre üyeleri arasında Suudi Arabistan'a silah satışının azaltılması fikrini ortaya çıkarmıştır. Her ne kadar Reagan dönemini Suudi Arabistan olumlu karşılamış olsa da Reagan başkanlığı döneminde ABD'den Suudi Arabistan'a silah satışları Kongre engeline takılarak azalmıştır (Montague, 2007: 5). 34 demokrat ve 20 cumhuriyetçi tarafından başkana sunulan mektupta Suudi Arabistan'a silah satışının tekrar gözden geçirilmesi talep edilmiştir (Rıdha, 2018: 116-117). Dolayısıyla Suudi Arabistan için ABD Kongresi tarihsel olarak belirsizlik ve riskler içermektedir. Örneğin senatonun dış ilişkiler komite başkanı Bob Corker 2017 Haziran'da Körfez krizi çözülmediği sürece Körfez ülkelerine silah satışını durduran bir kararın çıkmasını sağlamıştır (Ottaway, 2017: 2). Benzer şekilde Gerry Connolly ve Alexandria Ocasio- Cortez gibi demokratlar temsilciler meclisinde Suudi Arabistan ve İsrail'e silah satışının sonlanmasına dair bütçe tasarısına değişiklik talebinde bulunmuştur. Buna göre 735 milyon dolarlık silah satışının sonlanması ihtimali gündeme gelmiştir (Middle East Monitor, 2021b).

Obama'nın ikinci döneminde kabul edilen Terörizm Destekçilerine Karşı Adalet Yasası (JASTA- Justice Against Sponsors of Terrorism Act) Suudi Arabistan-ABD ilişkilerini olumsuz etkileyen bir diğer önemli gündem maddesi olmuştur. Kongre'den cumhuriyetçi ve demokrat her iki kanadın da ezici çoğunlukla destekleyerek geçirdiği JASTA kanunu 11 Eylül saldırılarının ABD'de nasıl siyasi bir miras bıraktığını ortaya koymaktadır (Ulrichsen, 2021b). Buna göre 11 Eylül'de hayatını kaybedenler Suudi Arabistan'a dava açabilmektedir. Mayıs 2016'da Senato'dan Eylül 2016'da Temsilciler Meclisi'nde ezici çoğunlukla kabul edilen bu yasa ikili ilişkilerin açıkça sorgulandığını ortaya koymaktadır (Bölme ve Rıdha, 2019: 480). Ayrıca ABD'nin Ortadoğu'daki en geleneksel müttefiklerinin endişelerini önemsemediğini ortaya koyan bu gelişme, Riyad'ın Washington'a bakışını doğrudan etkilemiştir. Hatta gerek askeri çekilme gerekse bu yasa tasarısı Körfez'de artık ABD tehdidi olduğu iddialarını da gündeme taşımıştır (Cordesman, 2020). Obama'nın veto hakkının ilk kez Senato ve Temsilciler Meclisi tarafından yok sayıldığı bu yasa Suudi Arabistan açısından egemenlik ihlali olarak

görülmüştür. Bu durum başta dış işleri Adil el-Cübeyr tarafından dile getirilmiştir. Öte yandan 11 Eylül yasası Suudi Arabistan'ın dış politikada aktör çeşitlendirmeye, çok boyutlu-çok taraflı politikalar izlemeye itmiştir. Ayrıca yasa ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinin iç siyaset ve ABD toplumu nezdindeki konumunu ortaya koymaktadır. Bu anlamda daha önce de zikredildiği gibi ABD kamuoyunda Suud rejimi karşıtı ciddi bir kitleden bahsedilebilir. Örneğin 11 Eylül saldırıları öncesi Suudi Arabistan'a olumlu bakanların oranı %49 iken bu rakam saldırılar sonrası %24'e düşmüştür. Benzer şekilde Suudi Arabistan'a karşı olumsuz düşünenlerin oranı ise %33'ten %58'e çıkmıştır (Rıdha, 2018: 128). Riyad bu kanunla tedirginlik yaşamış, ABD'deki 55.000 Suudi öğrenciyi ve 750 milyar dolarlık Suudi mal varlığını, yatırımlarını geri çekebileceklerini dile getirmiştir. Söz konusu durum Obama'nın pragmatist davranmasına ve kanunun veto etmesine neden olmuştur. Fakat Obama'nın reddine rağmen tekrar Senato ve Temsilciler Meclisi'ne gidip onay alan tasarı kanunlaşmıştır. Söz konusu yasa iki ülke arası ilişkilerdeki en belirsiz alanlardan biridir. Suud rejiminin güvenliğine doğrudan risk oluşturan bu yasa ABD-Suudi Arabistan ilişkilerini olumsuz etkilemektedir.

Biden'in Suudi Arabistan bağlamındaki söylemleri daha çok veliaht bin Selman'ı rahatsız etmektedir. Bu anlamda Yemen'deki desteği çekeceğini belirten Biden, Suudi Arabistan ile ilişkilerini bin Selman'ı es geçerek Kral Selman üzerinden sürdüreceğini ifade etmiştir. Söz konusu durum Suud rejimini fiili kontrol eden bin Selman ve iktidarına yönelik doğrudan tehdit olarak algılanmıştır. Bin Selman Biden iktidarıyla birlikte birtakım göstermelik reform adımları atmıştır. ABD ile ilişkileri insan hakları ve demokrasi çıkmazından kurtarmak ve Biden'in eleştirilerini hafifletmek adına da bazı siyasi muhalifleri ve insan hakları aktivistlerini serbest bırakmıştır (Koduvayur, 2021).

Biden Suudi Arabistan'ın saldırgan operasyonlarına destek vermeyeceklerini belirtmiştir. Bu anlamda Yemen meselesi ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinde önemli kırılma noktalarından biri haline gelmiştir (Sheline, 2021b). Nitekim Biden Suudi Arabistan'ın Yemen'deki saldırıları, Kaşıkçı cinayeti gibi meselelerden ötürü Riyad ile ilişkileri yeniden değerlendireceğini defalarca dile getirmiştir (Detshe, 2021). Öte yandan Eylül 2021'de ABD Senatosu hükümetin Suudi Arabistan'ın Yemen savaşına yönelik desteğini sonlandırmasını talep eden yasa değişikliğini onaylamıştır. Bu karar ABD-Suudi Arabistan ilişkileri açısından önemli bir gelişme olarak okunabilir. Nitekim Riyad yönetimi demokratların çoğunlukta olduğu Senato'nun ittifakı zedeleyen adımlar

atmasından endişe duymaktadır. Nitekim benzer bir yasa tasarısı 2019 yılında da senatodan geçmiş fakat daha sonra yürürlükten kaldırılmıştır (Sheline, 2021c).

2.9. Biden Doktrini

Biden iktidarı ile birlikte Trump döneminde kurulan kişisel ilişkiler ağı sona ermiş ve Suudi Arabistan Trump iktidarından elde ettiği kazanımları kaybetmiştir (Cafiero, 2021). Nitekim Biden Şubat 2021’de Beyaz Saray’da yaptığı bir konuşmasında dünyayı otokrasiler ve demokrasiler olmak üzere ikiye ayırmıştır (Werner, 2021). Suudi Arabistan’ı ‘uluslararası toplumdan dışlanmış parya devlet’ olarak tanımlayan Biden dönemi ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinde demokrasi, insan hakları ihlalleri gibi değer bazlı kavramlar üzerinden sorunların ve gerginliklerin arttığı görülmektedir (Cafiero, 2021). Genel kabuldür ki ABD başkanları başkanlıklarının ilk döneminde büyük oranda iç siyasete yoğunlaşırlar. Korona virüs nedeniyle söz konusu durumun ABD ölçeğinde arttığı görülmüştür. Bu anlamda Biden ilk 100 gününde çok fazla dış politika seyahati yapmamıştır. Buna rağmen retorik ve söylem bağlamında dış politikada özellikle Suudi Arabistan ile ilişkilere dair ifadeler sıklıkla zikredilmektedir. Bu kapsamda Biden yönetimi Suudi Arabistan ile ilişkileri tehdit edici söylemlere devam etmiş ve Suudi Arabistan’a Trump döneminde olanın aksine açık çek verilmeyeceği açıktan ve resmi ağızlardan ifade edilmiştir (CNN Türk, 2021).

Bölgedeki rekabetin artmasına sebep olabilme potansiyeline sahip olan Kaşıkçı krizi ABD- Suudi Arabistan arasındaki ilişkiler için de bir potansiyel kriz alanı olarak okunabilir (Tharor, 2018). ABD’nin 45.başkanı Trump’ın Suudi Arabistan’a yönelik yıkıcı söylemleri Riyad’ı rahatsız etmiştir. Bu noktada Trump Kral Selman’a yönelik “benim desteğim olmadan 2 hafta bile tahtta duramazsın” şeklinde açıklaması Riyad’ın Trump’a yönelik bakışını etkilemiştir. Benzer şekilde 2 Nisan 2020’de Trump telefonla görüşme gerçekleştirerek bin Selman’a petrol fiyatlarını düşürmesini talep etmiştir. Bu talebin gerçekleşmemesi durumunda krallıktaki askeri varlığını ve savunma sistemlerini çekeceği tehdidinde bulunmuştur. Bu talep Suudi Arabistan’ın Rusya ile anlaşarak petrol üretimini azaltmasıyla sonuçlanmıştır. Bu anlamda söz konusu durum Riyad’ın ABD’ye ABD’nin Riyad’a olduğundan daha fazla ihtiyaç duyduğunu göstermiştir (De Petris, 2020).

Biden, Trump yönetiminin son aylarında onaylanan Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne yönelik silah satışlarını gözden geçirmek için askıya almıştır. Dahası silah satışlarında insan haklarını ve ABD çıkarlarını öncelemesi ile birlikte Suudi Arabistan güvenlik tedariki noktasında ABD ile daha fazla sorunlar yaşamaya başlamıştır. Bu anlamda Biden yönetiminden üst düzey birçok bürokrat tarafından insan haklarının ve hukukun üstünlüğünün ABD'nin ulusal güvenlik öncelikleri arasında olduğu ifade edilmiştir. Bu politikaya paralel olarak Biden yönetimi Suudi Arabistan'a sadece savunma amaçlı kullanılmak üzere sınırlı silah satmayı kabul etmiştir (Soubrier, 2021). Bu anlamda Biden'ın konvansiyonel silah satışı politikasının da Suudi Arabistan'ı köşeye sıkıştırdığı söylenebilir. Bu durum da Suudi Arabistan'ın ABD dışı silah tedarikçi arama politikasını da hızlandırmıştır.

Biden'ın Husileri terör örgütü olarak görmemesi kararı ve İran ile anlaşmaya dönmeye yönelik söylemleri Suudi Arabistan'da rahatsızlık yaratmıştır. Bu anlamda Suudi rejime yakın birçok yazar ve gazeteci rejimin tepkisini gazetelerdeki yazılarıyla dolaylı olarak Washington'a iletmıştır. Suud rejimine yakın Okaz gazetesinde Halid Süleyman "Avrupa ve ABD'nin havalimanları bombalansaydı ne olurdu?" yazısında (Süleyman, 2021) Tarık el-Hamid Şarkul Avsat'taki "Washington ve Husiler: Çıkamaz mı strateji mi?" başlıklı yazısında (Hamid, 2021), Hamud Ebu Talid Okaz gazetesindeki "Yemen krizinde Amerikan tutumunun çelişkisi" başlıklı yazısında (Ebu Talid, 2021) ABD'nin Yemen politikasını eleştirmişlerdir. Dolayısıyla her ne kadar resmi bağlamda Suudi Arabistan ABD'nin Yemen'e dair politikasındaki değişimi memnuniyetle karşıladıklarını açıklasa da de Washington'ın Husiler bağlamındaki İran ve Yemen politikasından rahatsızlık duymaktadır (Topçu, 2021).

Biden döneminde Riyad'ın yaşadığı bir diğer sorun 11 Eylül saldırılarıyla ilgili gelişmelerdir. Bu anlamda Biden saldırılarla ilgili belgelerdeki gizliliği kaldırılması emrini vermiştir. Buna göre saldırılarda zarar görenler belgelerdeki bulgulara göre Suudi liderlere dava açabilme şansı yakalamıştır. Bu durum da Suudi Arabistan'ın ABD'ye bakışını olumsuz etkilemiştir.

ABD'nin bölge politikaları ve Suudi Arabistan ile ilişkilerine bakıldığında Riyad-Washington hattının ciddi kırılmalar yaşadığı görülmektedir. Bu anlamda Suudi Arabistan ABD'nin güvenlik şemsiyesine aşırı bağımlı kalmıştır. Bu politik çıkamaz,

Suudi Arabistan'ı dış politikada aktör çeşitlendirmeye itmiştir. Nitekim Suudi Arabistan korunma bağlamında ABD'ye o kadar bağımlıdır ki birçok uzmana göre Suudi Arabistan müşteri devlet- client state olarak tanımlanmaktadır (Khatib, 2017: 102-114). Riyad yönetimi Washington'ın bölge politikasındaki belirsizlik ve risklere karşı Çin ve Rusya gibi aktörlerle yaklaşarak ABD'ye olan aşırı bağımlılığın yarattığı riskleri ortadan kaldırmak istemektedir. Benzer şekilde ABD ile Çin ve ABD ile Rusya arasındaki güç mücadelesinde taraf olmak istemeyen Riyad, ABD ile ilişkileri koparmadan Çin ve Rusya ile ilişkileri geliştirmektedir. Dış politikada aktör çeşitlendirmek Riyad açısından ABD'nin iş birliğini terk etmesi ve müttefikliğin gereğini yapmaması gibi belirsizliklere karşı korunma politikasını ifade etmektedir. Sonuç olarak Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkeleri ABD'ye güvenilmeyen bir aktör olarak bakmaktadır. Washington'ın İran politikası gibi ABD merkezli risk ve belirsizlikler Suudi Arabistan'ın korunma stratejisi izlemesine neden olmuştur. Bu anlamda 2022'de yaşanan Ukrayna krizi de Suudi Arabistan gibi ABD müttefiklerinin Washington'dan duydukları rahatsızlığın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Nitekim Biden petrol fiyatlarının düşürülmesi noktasında Suudi Arabistan'dan talep de bulunmuş olsa da krallık Rusya'yı karşısına almayarak ABD'nin talebini reddetmiştir. Dolayısıyla Körfez ülkeleri ABD'nin bölgeye yönelik angajmanından duyduğu rahatsızlığı güç geçtikçe dışa vurmaktadır. Bu anlamda ABD'nin bölgeye ve Suudi Arabistan'a yönelik taahhütlerinin azalması Suudi Arabistan'ı dış politikada aktör çeşitlendirmeye itmiştir (Quamar, 2022: 1).

3. BÖLÜM: ANGAJMAN SİYASETİ BAĞLAMINDA SUUDİ ARABİSTAN- ÇİN İLİŞKİLERİ

Bu bölümde Çin'in Ortadoğu'daki yükselişi bağlamında Suudi Arabistan'ın dış politika stratejisi ve Pekin-Riyad arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır. Bu kapsamda Çin'in bölgesel nüfuzunun ve Ortadoğu- Körfez bölgelerindeki etkisinin arttığı iddia edilmektedir. İddia edilen bir diğer nokta ise Suudi Arabistan'ın Çin'in bu yükselişine karşı korunma stratejisi izlediğidir. Nitekim Çin'in yükselişi Suudi Arabistan'a hem fırsatlar sunmakta hem de belirsizlikler içermektedir (Hokayem, 2011: 38) Suudi Arabistan Çin'in bu yükselişi karşısında tepkisiz kalmamakta, aksine Pekin ile ilişkilerini geliştirmektedir.

3.1.Çin'in Ortadoğu ve Körfez'deki Yükselişi

Çin'in Ortadoğu politikasını inceleyen birçok eser bulunmaktadır. Khalili (1970), Huwaidin (2002), Behbehani (1981) Shichor (1979) ve Calabrese (1991) gibi isimlerin eserleri Çin'in Ortadoğu'ya olan ilgisini ideolojik perspektiften ele almıştır. Bu anlamda bu eserlere göre Çin'in Ortadoğu siyasetini belirleyen temel dinamik Batı emperyalizmi ve Sovyet yayılcılığı ile mücadeledir. Ayrıca bu eserler 1950-1970 dönemi ile sınırlı tutulmuştur. Çin'in Ortadoğu'ya yönelik ilgisinin arttığını ortaya koyan daha güncel ve literatürde ilgi gören en önemli eser Alterman ve Garver'in eseridir. Bu iki isme göre Çin için Ortadoğu en az iki açıdan kritik öneme haizdir. Bunlardan ilki ekonomidir. Buna göre Ortadoğu Çin'in yükselişine, güvenliğine fayda sağlayan bir bölgedir. Dahası birçok küresel aktörün aksine Çin'in emperyalist bir geçmişe sahip olmaması Pekin'in bölgesel yükselişini kolaylaştırmıştır (Calabrese, 1992-1993: 473). İkinci olarak Ortadoğu Çin'in diplomatik ve siyasi avantaj elde etmesini sağlamaktadır. Bu anlamda Ortadoğu Çin'e Batı ile mücadelesinde altın bir fırsat sunmaktadır. Alterman ve Garver bunu Çin'in Batı'ya karşı korunma stratejisi olarak tanımlamıştır (Alterman and Garver, 2008: 33). Bu iki isme göre Çin ABD'nin bölgedeki koruyucu güvenlik politikasından faydalanmaktadır ve Çin ABD'nin bölgedeki hegemonyasına agresif olarak meydan okumamaktadır. Aksine Çin, ABD'nin bölgedeki istikrarı koruyucu politikalar izlemesini istemektedir. Böylelikle Çin, ekonomik çıkarlarına odaklanabilmektedir. Çin'in Ortadoğu'ya ilgisini inceleyen eserlerin bir kısmı da Ortadoğu ile Asya ülkeleri arasındaki ilişkileri inceleyen eserlerdir. Kemp (2010), Lee ve Shalmon (2007: 10-21) eserleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu anlamda iki eser de Çin'in Ortadoğu'ya olan

ilgisinin artışının temel motivasyonunu güçlü stratejik ekonomik bağımlılıkla açıklamaktadır. Buna göre Çin Ortadoğu'daki aktörlerle birbirinden bağımsız, eş zamanlı bir ilişki ağı kurmaktadır. Enerji dahil birçok alanda karşılıklı kazanıma dayalı bu ilişki ağında Çin'in ABD'den algıladığı iki temel kaygı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bölgedeki istikrarın Çin'in ekonomik kazanımlarına zarar vermesidir. İkincisi de radikal terör akımlarının güçlenmesidir. Bu noktada Çin ABD'nin bölgede istikrarı sağlaması noktasında aktif rol oynamasından memnuniyet duymaktadır (Almutairi, 2018: 56).

Çin'in Ortadoğu'ya ilgisi yeni bir fenomen değildir. Nitekim Çin'in Ortadoğu'ya yönelik ticareti İpek Yolu dönemine ve birçok Çin hanedanlığına dolayısıyla kadim bir geçmişe dayanmaktadır. Modern dönemlerde de benzer bir süreç görülmektedir. Örneğin Soğuk Savaş döneminde Çin'in Ortadoğu'daki gelişmelere ilgisiz kalmadığı söylenebilir. Nitekim Mao'nun ara bölge teorisinin ortaya koyduğu paradigma çerçevesinde Pekin'in Ortadoğu siyaseti şekillenmiştir. Böylelikle Çin emperyalizmle üçüncü dünya ülkeleri arası savaşta aktif rol oynamış, ABD'nin bölgedeki üstünlüğüne meydan okumak adına halkların özgürleşmesi noktasında birçok aktöre silah ve yardım göndermiştir (Olimat, 2013: 18).

Çin'in Ortadoğu'ya yönelik ilgisi yıllar geçtikçe artmıştır. Örneğin Pentagon'a göre 2013-2017 yılları arasında Çin'in Ortadoğu'ya silah satışı 10 milyar dolara ulaşmıştır. Ayrıca Çin'in drone satışları ABD müttefikleri açısından olumlu karşılık bulmaktadır. Bu anlamda Çin'in Batı hakimiyeti altındaki bölgelere silah transferini artırdığı ve bunun üzerinden ABD hegemonyasına meydan okuduğu ifade edilmektedir (Solar, 2020: 240). ABD'deki Senato gibi aktörlerin silah satışı yapılan aktörlerin silahları nerede ve nasıl kullandıklarına dair çekincelerinin olması ABD müttefiklerini Çin'e yöneltmiştir. Nitekim Çin'in silah satışı ve silahların kullanımı noktasında herhangi bir kaygı veya çekince taşımamaktadır. Bu anlamda Irak, Suudi Arabistan ve BAE Çin'in drone satışlarında ön sıralarda yer almaktadır. (Detsch, 2019). Ayrıca BAE ve Suudi Arabistan'ın Kızıldeniz ve Afrika Boynuzu'ndaki yükselişlerinde Çin yapımı dronelerin etkili olduğu söylenebilir. Libya'daki iç savaşta da etkin olan BAE'nin dronelar aracılığıyla darbeci Hafter tarafını desteklediği söylenebilir (El-Ouadi, 2018). Benzer şekilde Çin yapımı Blue Arrow füzelerini BAE tarafından Libya'da kullanılmıştır (Canlı, 2019). Çin yapımı dronelerin Suudi Arabistan ve müttefikleri lehine kullanıldığı durumların aksine aleyhlerine kullanıldıkları durumlarda bulunmaktadır. Örneğin

Yemen'deki İran destekli Husi hareketi Suudi Arabistan'ın Abha şehrindeki havalimanına bir kişinin ölmesiyle sonuçlanan drone saldırısı gerçekleştirmiştir (Chan, 2019). Benzer şekilde Husiler Suudi Arabistan'ın Asir bölgesine yönelik dronelu saldırıda bulunmuştur. Suudi Arabistan'ın Patriot sistemi tarafından hedefine ulaşmadan düşürülen bu dronelerin Çin Hava- Uzay Bilim ve Teknoloji Şirketi tarafından yapılan yarı- geri çekilebilir bir elektro- optik taret ve sentetik açıklıklı radar ile donatılmış, orta yükseklikte uzun ömürlü insansız hava aracı olan CH- 4B olduğu görülmüştür (Defence Blog, 2019).

Çin yapımı silahların Ortadoğu ölçeğinde birçok aktör tarafından kullanılması ABD'yi ve silah satışı yapan ABD'li firmaları rahatsız etmektedir. Bu anlamda rahatsız olan firmalar, şirketler ve lobiler ABD'nin Çin'in bu yükselişini durdurması yönünde baskı yapmak suretiyle çıkarlarını korumaya çalışmıştır. Bu duruma paralel olarak Trump yönetimi daha fazla silah satışı için birçok hamle gerçekleştirmiştir. Bu anlamda Beyaz Saray'ın Kongre'nin silah satışı engelini geçmesi için "İran tehdidini" ön plana çıkarttığı görülmektedir. Dolayısıyla ABD Suudi Arabistan gibi müttefiklerinin askeri teçhizat alımı noktasında Çin'e yaklaşmasını engellemek istemektedir (Detsch, 2019).

Çin yapımı silahlarının Ortadoğu ölçeğindeki satışı özellikle Trump döneminde artış göstermiş ve söz konusu durum ABD başta olmak üzere birçok silah tedarikçisi aktörü rahatsız etmiştir. Pentagon'un yayınladığı raporlarda ABD'nin Ortadoğu'daki müttefiklerinin silah ve askeri teknolojiler bağlamında Çin'e yöneldiklerine dair ifadeler yer almıştır. Benzer şekilde ABD savunma bakanı Mark Esper Pentagon için Çin'in bir numaralı öncelik olduğunu belirtmiştir (Leon ve Griffin, 2019). Aynı söylem bir iki ay içerisinde tekrar edilmiştir (Al-Jazeera, 2020). 2019'da yayınlanan bir rapora göre Çin kısa vadede Hint-Pasifik bölgesinin hegemonu olarak tanımlanmıştır (The Department of Defense, 2019). Çin bölgedeki ABD müttefikleriyle yakınlaşarak askeri teknoloji ve savunma gibi alanlarında mezkûr aktörlerin politika belirleme süreçlerinde etkin duruma gelmektedir. Dolayısıyla ABD- Çin rekabeti birçok ülkenin ekonomisini veya siyasetini etkilemektedir. Ekonomik bağlamda Körfez ülkeleri bu rekabetten doğrudan etkilenmektedir (Kane, 2019). Siyaseten ise İsrail, Mısır ve Tayland söz konusu rekabetin hissedildiği ülkeler arasındadır. Irak bu anlamda önemli bir örnek teşkil etmektedir. Süleymani suikastı sonrası ABD ile ilişkileri gerilen Irak'ın Çin ile yakınlaştığı görülmüştür. 2015 Ekim ayında iki ülke arasında imzalanan anlaşmalar sonrası stratejik

ortaklık boyutuna yükselen ikili ilişkiler konjonktürel bir yakınlaşmadan ileri boyuttur. Öte yandan İran destekli Haşdi Şabi lideri de bölgede ABD'nin yerini Çin ve Rusya alabilir demiştir (Al Arabiyya English, 2020).

Çin Suriye, Yemen, İsrail çatışması başta olmak üzere birçok bölgesel meselede etkin olan bir aktör olmaktadır. Bu etkinliğin sınırlı olsa da askeri boyutu da bulunmaktadır. Örneğin Rusya ve İran'ın yanında Suriye'nin Batı kısımlarında (Esed rejimi kontrollü) Çin'in askeri varlığı bulunmaktadır. (O'connor, 2019) Afrika'da borç diplomasisiyle birçok aktörü kendine bağımlı kılan Pekin yönetimi diğer taraftan askeri olarak da etkinliğini artırmaktadır. Dönemin ABD başkanı yardımcısı Mike Pence'e göre Çin küresel nüfuzunu artırmak için 'borç diplomasi' yöntemini kullanmaktadır ve bu durum 'yeni bir Soğuk Savaş'ın başlangıcı olarak yorumlanmaktadır (Calamur, 2018). Bu anlamda 2017'de ilk yabancı üssünü Cibuti'ye kuran Çin'in bölgedeki askeri varlığı gittikçe artmaktadır. Çin, Sudan gibi Arap ayaklanmalarının ikinci dalgası olarak adlandırılan potansiyel devrim hareketlerine karşı da BM nezdinde pozisyon almıştır. Sudan ordusunun silah alımını hesaba katan Pekin Sudan halkının karşısında yer almıştır (Middle East Eye, 2019).

Ortadoğu'nun en önemli meseleleri arasındaki İsrail sorunu, Suriye-Libya-Yemen gibi iç savaşlarda Çin'in rolünün arttığı rahatlıkla söylenebilir. Chen'e göre Bir Kuşak Bir Yol projesi sonrası Pekin yönetimi Filistin-İsrail başta olmak üzere bölgenin en önemli meselelerinde daha aktif siyaset izlemeye başlamıştır (Chen, 2017: 4-23). Bu anlamda Çin, Filistin meselesinde aktifleşerek ABD'ye meydan okumakla birlikte bölgesel meselelerde doğrudan pozisyon almaya başlamıştır.

Çin'in Körfez bölgesindeki angajmanı da artmaktadır. Son yıllarda bu alana dair birçok eser kaleme alınmıştır. İran'ı da Körfez'e dahil eden literatürde Pekin-Tahran arasındaki ekonomik yakınlaşmanın yanında ABD karşıtlığı noktasında ideolojik bir ortak zeminden bahsedilmektedir. Bu zemin İran-Çin arasındaki ilişkileri stratejik boyuta taşımıştır (Garver, 2011: 75-88; Garver, 2016). Çin'in Arap Körfez ülkeleri ile olan ilişkileri ise birçok açıdan ele alınmıştır. Olimat birçok eserinde Körfez-Çin ilişkilerini beş boyuttan (siyaset, ekonomi, enerji, güvenlik ve kültür) değerlendirmiştir. Bir eserinde Olimat Çin'in Körfez'deki rolünün Körfez ülkeleri tarafından benimseneceğini, Körfez ülkelerinin bu konuda optimistik olduğunu ifade etmiştir (Olimat, 2014: 298). Dahası Olimat ABD'nin Asya'yı öncesinin doğal bir sonucu olarak Çin'in Ortadoğu'yu

öncelediğini belirtmiştir (Olimat, 2013: 141-195; Olimat, 2016: 240). Birçok isme göre de Çin'in iç işlerine karışmayan politikası Körfez'i Çin'e yakınlaştırmıştır (Yetiv ve Lu, 2007: 199-218). Bu anlamda Çin'in Körfez'deki artan rolünün ne yöne doğru evrileceği tartışmalı bir konu olmuştur. Olimat'ın aksine Davidson Körfez'deki askeri hegemon olarak ABD ve Batılı aktörlerin hüküm süreceğini iddia etmiştir (Davidson, 2010). Çin'in Ortadoğu ve Körfez'e yönelik artan ilgisinin Pekin'i iç istikrar açısından bölgeye bağımlı kılacağı tahminleri yapılmıştır. Bundan ötürü Çin Komünist Partisi'nin geleceği açısından Körfez'de istikrar hayati önem arz etmektedir (Gharfour, 2009: 80-92). Benzer bir argümanı Fulton öne sürmüştür. Neo-klasik realizmle açıkladığı bu iddiaya göre Çin uluslararası sistemik faktörlerin yanı sıra iç motivasyonlardan ötürü Körfez ile yakınlaşmaktadır (Fulton, 2016). Bu anlamda Çin birçok ABD müttefiki ile stratejik iş birliği anlaşmaları imzalayarak bölgesel nüfuzunu kurumsallaştırmıştır. Örneğin 1999'da Mısır ve Suudi Arabistan, 2004'te Cezayir, 2010'da Türkiye, 2012'de BAE ile stratejik iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır (Cheng, 2016: 39) Dahası Pekin'in Körfez ülkeleri dahil imzaladıkları bu stratejik iş birliği anlaşmaları ABD ile imzalanmamıştır. Dolayısıyla Çin Körfez nezdinde daha kurumsal bir aktöre dönüşmüştür (Ding ve Zhao, 2018: 476).

Çin'in Ortadoğu'daki artan rolü birçok yazar tarafından basit ve yüzeysel olarak tanımlanmıştır. Buna göre Çin'in bölge politikası enerji ihtiyacı çerçevesinde şekillenmektedir. Dolayısıyla Pekin'in Ortadoğu politikasında ticari, askeri ve diplomatik çıkarlar ikincil önem arz etmektedir (Alterman ve Garver, 2008: 3). Fakat bu varsayımın Çin'in bölgesel politikalarının sonuçları incelendiği takdirde yanlış olduğu öne sürülebilir. Nitekim 6000'in üzerinde Çinli firmanın sadece BAE'de faal durumda olması dahi Çin'in enerji dışında da bölgeyi önemseyişi göstermektedir. Dahası BAE-Çin arasındaki yakın ilişkiler Çin'in BAE büyükelçisine göre "kardeşçe" olarak tanımlanmıştır (Jian, 2019). Dahası Çin'in en büyük şirketlerinden biri olan East Hope Group firmasının Abu Dabi'deki Khalifa Industrial Zone bölgesine 10 milyar dolarlık yatırım yapmayı planladığını açıklaması da Çin-BAE ilişkileri açısından önemli bir gelişmedir. Bu anlamda ABD'nin önemli bir müttefiki olan BAE'nin aktör çeşitliliği bağlamında Çin'i önemli bir büyük güç olarak gördüğü söylenebilir (Fulton, 2019a). Öte yandan son yıllarda Katar, Kuveyt ve diğer küçük Körfez ülkeleriyle yapılan anlaşmaların Çin'in bölgeye yönelik stratejisinin sadece ekonomi ile sınırlı olmadığını göstermektedir.

Örneğin Çin'in BAE ile yakınlaşması Pekin'in Ortadoğu'ya yönelik stratejisini kolaylaştıran bir unsur olarak görülmüştür. Dolayısıyla Çin BAE'yi Ortadoğu'ya ve Körfez'e açılan bir kapı olarak görmektedir. Birçok analist Çin'in Nisan 2019'da yaptığı anlaşmanın diplomatik ilişkileri de güçlendireceğini dile getirmiştir (Townsend, 2019). Bu anlamda Abu Dabi Veliahtı Muhammed bin Zayid'in Temmuz 2019'da Çin'e yaptığı resmi ziyaret büyük önem arz etmektedir.

Son on yıllık süreçte Çin Körfez ülkeleriyle diplomasi trafiğine ivme kazandırmıştır. 2021 Mart ayında Çin dış işleri bakanının Körfez turu bu kapsamda değerlendirilebilecek en son resmi ziyaretler arasındadır. Bir haftalık turda Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Umman ziyaret edilmiştir. Benzer bir tur Körfez'den Çin'e gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda 2022 Ocak ayında Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn ve Umman dış işleri bakanları ile KİK Genel Sekreteri Çin'i ziyaret etmiştir. Dolayısıyla son dönemde Çin-Körfez arasında diplomasi trafiğinin arttığı görülmektedir. BAE'nin Esed rejimi ile normalleşmesinin ve Suudi Arabistan'ın bu anlamda istekli olduğuna dair işaretler vermesi, Çin'in Suriye'yi Kuşak Yol Projesi'ne dahil etmesiyle örtüşmektedir. Dolayısıyla Çin diplomatik temaslarla Körfez'de etkinliğini artırmaktadır. Çin Körfez ülkeleriyle serbest ticaret anlaşması elde etme yönünde de adımlar atmaktadır. Serbest ticaret bölgesi kurulması da Çin'i Körfez'de aktif kılan bir unsur olarak görülebilir.

Çin-Körfez ilişkilerini yakınlaştıran bir dinamik 2013'te ilan edilen Kuşak Yol Projesi'dir. Bu anlamda ekonomilerini petrol dışı gelirlerle çeşitlendirmeyi amaçlayan Körfez ülkeleri için Çin ve Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi önemli bir fırsat olarak görülmektedir. Bu anlamda proje ile Çin dış politikasında yeni bir dönem başlamış ve Pekin'in Ortadoğu ve özelde Körfez ile ilişkilerinin niteliği değişmeye başlamıştır. Nitekim Çin ideoloji yerine ekonomiye odaklanarak Körfez'deki rekabet, istikrarsızlık ortamında pozisyon almaktan kaçınmıştır. Dahası Çin projenin akıbetine uğramaması adına istikrarın sürmesi için statükocu aktörlerle yakın ilişki geliştirmiştir. Bu anlamda çatışmalarda taraf olmaktan kaçınan Çin devlet başkanı 2016'da Ortadoğu'ya yaptığı ziyarette Mısır, İran, Suudi Arabistan'a ziyaretler gerçekleştirmiştir. Ziyaret kapsamında Çin devlet başkanı Suudi Arabistan ile 14 anlaşmanın yanında Suudi Arabistan'la "Kapsamlı Stratejik Ortaklık" anlaşması imzalamıştır. 2014'te Katar ile, 2018'de Kuveyt ile, 2018'de Umman ile "Stratejik Ortaklık", 2016'da Suudi Arabistan ile ve 2018'de BAE ile "Kapsamlı Stratejik Ortaklık" anlaşması imzalanması, Çin'in Körfez ülkeleriyle

yakınlaştığının ve bu yakınlaşmanın kurumsal-uzun vadeli bir planın parçası olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca Suudi Arabistan ile imzalanan kapsamlı stratejik ortaklık anlaşması Pekin'in Ortadoğu politikasında Riyad'ı önemli bir aktör olarak gördüğünü ortaya koymaktadır.

Ortadoğu'nun ticaret ağını yeniden şekillendirebilme potansiyeline sahip Kuşak Yol Projesi'nin Körfez ayağında petrol sadece bir başlangıç olarak görülmektedir. Bu bağlamda Arap yarımadasında inşaat ve altyapı yatırımı projelerinde Çinli firmaların ismi öne çıkmaktadır. 2007'de imzalanan mutabakat zaptı sayesinde Çinli inşaat firmaları krallıktaki faaliyetlerini artırmıştır (Fulton, 2019b: 102). Örneğin Çin Küresel Yatırım Takipçisi'ne göre 1,1 milyar doları 2007'den bu yana olmak üzere 2005-2019 yılları arası Çinli firmaların Suudi Arabistan'daki inşaat sözleşmeleri 35 milyar doları geçmiştir (Fulton, 2020b: 6) 2016'da 5 milyar dolar değerinde 139 inşaat sözleşmesi de Çinli girişimcilere teslim edilmiştir (Chen ve Han, 2019: 16). Sadece Arap yarımadası değil İsrail dahil olmak üzere Çin'in Ortadoğu ölçeğinde etkisi gittikçe artmaktadır ve bu durum ABD'yi rahatsız etmektedir (Gilsinan, 2019). Ayrıca Çinli şirketler tüm Körfez ülkeleriyle 5G anlaşması sağlamıştır (China File, 2019). Dolayısıyla Ortadoğu'da gittikçe önemi artan bir aktör olan Çin'in Körfez bölgesine yönelik son yıllarda ilgisi artmıştır. Bu anlamda 160'tan fazla Çinli şirket Suudi Arabistan'da faaliyet göstermekte ve 200'e yakın proje Çinli firmalar tarafından yürütülmektedir (Al-Tamimi, 2017). Binlerce Çinli yabancı işçi ve iş adamı da Körfez ülkelerinde yaşamaktadır. Öte yandan Aden Körfezi'ndeki Çin gemilerinin korunması için eşlik eden Çin Deniz Kuvvetleri Körfez limanlarını yakıl ikmali ve dinlenme amaçlı kullanmaktadır. Diplomatik etkileşimler de sıklaşmış ve eskisinden daha üst seviyelere taşınmıştır. 1989'dan bu yana Çin liderlerinin hepsi en az bir Körfez ülkesini ziyaret etmiştir. Umman hariç bütün Körfez ülkeleri de Çin'e devlet ziyaretleri gerçekleştirmektedir. Bunların yanında yumuşak güç unsurları bağlamında da Körfez-Çin ilişkilerinin derinleştiği görülmektedir. Bu bağlamda dini, eğitim, kültürel değişim programları önemli oranda artmıştır. Örneğin 2008 yılında Suudi -Çin Kültürel Diyalog Merkezi kurulmuştur. Bu merkezin kurulması ile birlikte din ve kültürel faktörler ilişkilerin geliştirilmesine hizmet etmiştir (Al-Sudairi, 2017: 225). Kral Abdullah'ın siyasi desteği ile de dinler arası diyalog mekanizmaları kurulmuştur (Foley, 2016: 171). Benzer şekilde iki ülke de eğitim alanında Batılılaşmanın önüne geçmek adına kültürel güvenlik noktasında ortak çalışmalar yürütmüştür (Xiaojun ve Alsudairi,

2021: 803-819). Dolayısıyla Foley gibi isimlere göre 21. yüzyılda ikili ilişkilerin gelişmesini sağlayan kültürel faktörler de mevcuttur. Örneğin İslam peygamberinin ilim Çin’de de olsa alımız minvalindeki beyanları Müslümanların Çin’e gitmesine ve kültürel bağlar kurmasına vesile olmuştur (Foley, 2016: 171).

Ticari ilişkilerse bütün bu zikredilen yakınlaşma unsurlarının önüne geçmektedir. 2000’de Körfez- Çin ticaret hacmi 9.9 milyar dolar iken 2016’da 114 milyar dolara ulaşmıştır (Fulton, 2019b). Bu denli büyüme oranı iki taraf arasındaki ticari ilişkilerin çok derinleştiğini göstermektedir. Özellikle Çin’in büyümesi sonrası enerjiye olan ihtiyacının artması bu artışta önemli rol oynamıştır. Bazı analistler 2023 yılında Körfez- Çin ticaret hacmi 350 milyar dolara ulaşacağını tahmin etmektedir (Bailey, 2019). Bölgedeki deniz limanları üzerinden de nüfuzu artan Çin’in ABD’ye bu anlamda meydan okuduğu görülmektedir.

Bütün bunlar Çin’in Ortadoğu ve Körfez bağlamında güçlendiğini ve uluslararası politikada Çin’e yönelik izlenecek stratejilerin uzun dönemli ulusal çıkarları etkileyebileceğini ortaya koymaktadır. Bu anlamda ABD de dahil küresel siyasetteki birçok aktör Çin’e yönelik yapıcı/olumlu (constructive) strateji izlemeyi seçmiştir (Batashvili, 2019). Bu stratejinin birçok hedefinin bulunduğu söylenebilir. Suudi Arabistan özelinde bu strateji birçok hedefi gerçekleştirmeye yöneliktir. Bunlardan ilki ABD’nin bölge politikası sonucu ortaya çıkan belirsizlikleri ortadan kaldırmak ve ABD’ye olan bağımlılığı azaltmaktır. Bu noktada 11 Eylül saldırılarıyla beraber başlayan ABD ile olan ilişkileri sorgulama (Niblock, 2006: 167) ve küresel ittifakları çeşitlendirme politikasında Çin öne çıkmıştır (Pant, 2006: 45-52). İkincisi özellikle ABD’nin 2003 Irak işgali sonrası nüfuzunu artıran İran’ı zayıflatmaktır. Üçüncüsü enerji ticaretindeki önemli bir aktör olarak gördüğü Çin ile ilişkileri derinleştirmek ve enerji güvenliğini sağlamaktır. Dördüncüsü silah tedariki noktasında aktör çeşitlendirmektir. Bu anlamda birçok aktörün Çin stratejisinde görüldüğü gibi Suudi Arabistan da Çinli liderlere yönelik daha hassas politikalar takip ederek Çinli liderleri sert politikalardan uzak tutmak istemektedir. Bu strateji Çin’in bölgesel ve uluslararası güvenlik ve politik meselelere yönelik politikasını diyalog ve barışçıl yöntemlerle yaklaşmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla bu bölümde Suudi Arabistan’ın uluslararası, bölgesel ve yerel ölçeklerde yükselen Çin’i bir gerçeklik olarak gördüğü ve bu bağlamda ilişkileri geliştirdiği iddia edilmektedir. Suudi Arabistan’ın Çin’e yönelik bu siyaseti ekonomik, askeri ve diplomatik-siyasi düzlemlerde

ele alınmakta ve Riyad'ın Çin'in yükselişine karşı korunma stratejisi izlediği görüşü savunulmaktadır.

ABD'nin Ortadoğu'daki güvenlik mimarisine dair üstlendiği rolü azaltmasıyla birlikte ortaya çıkan güvenlik açığı Suudi Arabistan'ı tedirgin etmiştir. Nitekim bu durum İran'ın daha fazla yayılmasına neden olmuştur. Riyad yönetimi bu rekabette güvenlik ve dış politikada aktör çeşitlendirmek adına Çin dahil birçok Asya ülkesi ile yakınlaşmıştır. Dolayısıyla özellikle Kral Selman dönemindeki 31 günlük Asya ziyareti ile Suudi Arabistan'ın Asya'yı öncelikleme politikasına dair ciddi bir literatür oluşturulmuştur. Bu anlamda ABD ile pürüzler yaşanması ve Çin'in bölgedeki artan nüfuzu Suudilerin ABD'ye tepki olarak planladığı Doğu'ya Yönelme Politikası'nın (Look East Policy) filizlerini atmıştır (Almutairi, 2018: 82). Ekonomik olarak küresel sistemdeki değişimlere ayak uydurmak adına atılan rasyonel bir politika yönelimi olan ve Doğululaştırma olarak da tanımlanan bu politika Körfez'de bir örüntü/vizyon haline gelmiştir (Hokayem, 2011: 39). Ekonomi ve dış politikada ortakları çeşitlendirme Körfez'de ortak ajanda olmuştur (Young, 2019: 236-237).

2000'li yıllardan beri Körfez'deki büyük petrol üreticisi aktörler özellikle de Suudi Arabistan, diplomatik girişimleri genişletmiştir. Bu anlamda Doğu ve Güney Asya'daki petrol tüketicisi aktörlerle diyalog kurarak, petrol tedarikinin teminatını sağlamışlardır. Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın Körfez petrolünün önemli müşterisi olan Asya ülkeleriyle yakın ilişki geliştirme siyaseti 2000'li yıllarda başlamıştır (Fawcett, 2016: 116). Bu anlamda Suudi Arabistan söz konusu politikayı Körfez'de daha görünür şekilde hayata geçiren aktör olarak tanımlanabilir. Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkelerinin Asya'ya yönelik artan ilgisi Asya'yı öncelikleme (pivot to Asia) veya Asya'ya bakma / yönelme (Look East Policy) olarak adlandırılabilir. Bu politikaya göre Suudi Arabistan Çin başta olmak üzere Asya'daki birçok aktörle askeri, ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirerek dış politikada aktör çeşitlendirmektedir (Gresh, 2016: 149) Çin'i güçlü bir ortak olarak merkeze alan bu politikayla Suudi Arabistan son yıllarda askeri, ekonomik ve siyasi ortaklıklarını çeşitlendirmektedir (Gresh, 2016: 149). Ayrıca bu politika ile Körfez ülkeleri ABD'ye yeni potansiyel partnerleri olduğu bağlamında güçlü mesajlar vermektedir. Her ne kadar Körfez-Çin ilişkileri henüz başlangıç aşamalarını yeni ilerlemiş ve ekonomi odaklı olsa da Körfez-Çin ortaklığı ABD'nin Ortadoğu'daki askeri ve siyasi etkinliğini dengeleyebilecek potansiyele sahiptir. (Almutairi, 2018: 6). Bu

anlamda Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkeleri Çin kartını ve Çin alternatifini ellerinde bulundurmaktadır (Olimat, 2010: 316) Fakat Çin'in ABD'nin bıraktığı boşluğu doldurma ihtimali oldukça düşüktür (Simon, 2021).

3.2. Siyasi İlişkiler

Çin'in Körfez ile ilişkileri nispeten geç dönemde başlamış ve ilişkiler düşük düzeyde seyretmiştir (Chaziza, 2015: 443). 1939'da Suudi Arabistan Çin'i tanıyıp 1946'da dostluk anlaşması imzalamış olsa da Çin'in 1949 sonrası benimsediği komünist politik sistem Çin-Körfez ilişkilerine olumsuz yansımıştır (Al-Tamimi, 2015: 121). Ayrıca Çin'in Umman'da monarşiye karşı başlatılan ayaklanmada Marksist tarafı desteklemesi Maskat'ın ve Körfez'in Çin'e mesafeli durmasına neden olmuştur (Tamimi, 2012: 3; Behbehani, 1981: 134-188). Çin Körfez ülkelerini devrim karşıtı olarak kodlarken, Soğuk Savaş'ta ABD blokunun Ortadoğu'daki önemli müttefiklerinden olan Körfez ülkeleri ve özellikle Suudi Arabistan ideolojik farklılıklardan dolayı Çin'den uzak durmuştur. Bir diğer ifade ile Çin'in komünist ideolojisi 1950 ve 1960lı yıllarda Suudi Arabistan'daki Çin algısını olumsuz etkilemiştir. Özellikle 1964 sonrası Kral Faysal'ın tahta geçmesiyle birlikte komünist ideoloji Suudi Arabistan açısından hedef tahtasına konmuştur. Bu dönemde Suudi Arabistan Kral Faysal ile komünizmi istikrarsızlığı ve devrimci değişimleri körükleyen/cesaretlendiren yabancı bir ideoloji olarak görmüştür (Quandt, 1984: 64). Öte yandan dönemin bölgesel konjonktüründe Suudi Arabistan Sovyet yanlısı Nasır ve pan-Arabizm karşıtı politikalar izlemiştir. Bu anlamda Yemen iç savaşı Suudi Arabistan (ABD müttefiki) ve Mısır (Sovyet yanlısı) arasında geçen bir güç mücadelesinde dönmüştür. Çin'in devrimci/anti-statükocu Sovyetlerle yakın iş birliğini sürdürmesi ve Uygurlar başta olmak üzere ülkedeki Müslüman azınlığa yönelik politikaları Suudi Arabistan'da negatif bir Çin imajı oluşturmuştur. Suudi Arabistan Çin-Rusya ikilisinden gelecek muhtemel tehditlerden dolayı kaygılanmıştır. Bu tehditler bölgesel düzlemde Nasırizm, Baasizm, sosyalizm ve komünizm gibi radikal ideolojiler üzerinden mobilize edilebilecek bir aktör olarak görülmüştür. Öte yandan Çin ve Rusya'nın Aden ve Dofar'daki ayaklanmalarda Marksist rejimi desteklemeleri ve Çin'in devrimci propagandasını dünyaya yayma politikasını sürdürmesi Suudi Arabistan'ın da dahil olduğu Körfez güvenliğini tehdit etmiştir. Suudi yetkililer tarafından bu tehditler Çin'in Kültür Devrimi sırasında (1950lerin başları) Müslüman azınlığa yönelik acımasız politikalarla bir arada düşünülmüş ve Riyad yönetimi Çin'e karşı pozisyon almıştır. Bu

karşıt pozisyon alma durumuna rağmen Suudi Arabistan Çin'e karşı olumlu sinyaller de vermiştir. Bunlar arasında;

- 1) Çin Halk Cumhuriyeti ile alakalı BM oylamalarında Suudi Arabistan sürekli çekimser oy kullanarak Pekin'in yanında durmuştur.
- 2) Diğer Arap ülkelerinin aksine Suudi Arabistan Çin'in Kore'ye saldırmasını kınamamıştır.
- 3) Tayvan'ı BM dışında tutacak herhangi bir önerinin ertelenmesine karar veren ABD destekli çözümü desteklememiştir.
- 4) Bağdat Paktı gibi Batı kampının bölgesel yansıması olarak lanse edilen bölgesel ittifaka katılmayı reddetmiştir ve İngilizlerin Buraymi Oasis'teki iddialarını kabul etmemiştir.
- 5) Ekim 1955'te Sovyet yanlısı Mısır ile karşılıklı savunma anlaşması imzalamıştır (Safran, 1988: 78).
- 6) Eylül 1955'te Nasır'ın Çin'in önemli rol oynadığı Sovyetlerle yaptığı silah anlaşmasını desteklemiştir (Safran, 1988: 79).
- 7) Nasır'ın Süveyş kanalını millileştirme projesini, Fransa ve İngiltere ile diplomatik ilişkileri sonlandırmasını ve 1956'da Mısır'ı işgal ettiklerinden dolayı bu ülkelere petrol sevkiyatını durdurmasını desteklemiştir.
- 8) Yemen'deki iç savaşta İmam Yahya'yı İngilizlerin Aden'i kolonileştirmelerine karşılık ve Ummanlı isyancıları bir süreliğine İngiliz destekli sultana karşı desteklemiştir (Safran, 1988: 79).

Suudi Arabistan'ın bütün bu pozisyonları Çin- Suudi Arabistan ilişkilerinin gelişmesine doğrudan katkı sağlamıştır. Zamanla bu ideolojik ayrışmalara rağmen ilişkilerde normalleşme adımları atılmıştır. Bu anlamda 1971'de Kuveyt Çin ile ilişki tesis eden ilk Körfez ülkesi olurken, 1978'de Umman, 1984'te BAE, 1988'de Katar Çin ile diplomatik ilişkiler tesis etmiştir. Suudi Arabistan ise bu yıllarda dahi Çin karşıtı politikalarını sürdürmüştür. Örneğin 1971'de Çin'in BM üyeliğini veto eden Suudi Arabistan Tayvan'ın yanında duran tek Arap devleti olarak kayıtlara geçmiştir (Wu ve Zhao, 2020: 3). Dahası krallık 1972'de Çin'e yönelik ticaret yasağı getirerek Çin'in Körfez'deki politikalarını bir nevi cezalandırmıştır (Fulton, 2020a:2) Zamanla birçok Körfez ülkesi Çin'e yönelik tavrını ılımlı yöne çevirirken Suudi Arabistan bu katı politikasından 1980-88 arasında cereyan eden Irak- İran savaşına kadar vazgeçmemiştir. Bu savaş Körfez

güvenlik mimarisini ve güç dengelerini yerinden sarsmıştır. Bu anlamda Suudiler İran ve Irak merkezli tehditlere karşı ABD'den Pershing füzelerini almak istemiştir. Bu istek olumlu karşılık bulmayınca Çin ile ilişkiler geliştirilmeye başlamıştır. Benzer şekilde Çin'in 1970'li yıllardan itibaren benimsediği Ortadoğu politikasında statükoyu desteklemenin de Pekin'in ulusal çıkarlarına hizmet edebileceği düşüncesi Çin'in ideolojik kalıplardan uzaklaşarak bölge aktörleriyle yakınlaşmasını sağlamıştır. Bu anlamda her ne kadar diplomatik ilişkiler tesis edilmemiş olsa da Suudi Arabistan ile Çin arasında Kasım 1985'te ilk resmi temaslar Umman'da başlamıştır. Çin başbakan yardımcısı Yao Yilin Suudi Arabistan başbakan yardımcısı ile görüşmüş ve Suudi Arabistan veliaht prensi Fahd'ın 8 maddelik Filistin meselesine dair öne sürdüğü çözümü ve krallığın bölgesel istikrara yaptığı katkıyı övmesi sonucu ilişkiler geliştirilmiştir. Ayrıca hac meselesi de ikili ilişkilerin tesisinde olumlu rol oynamıştır. Bu kapsamda Suudi-Çin diyalogu başlamış (Al-Tamimi, 2018: 122) ve bu temaslar olumlu sonuçlanmıştır. Suudi Arabistan 1990'da Çin ile diplomatik ve siyasi ilişkileri resmi düzleme taşımıştır. Bu yönüyle Suudi Arabistan Çin ile diplomatik ilişki tesis eden en son Körfez ülkesi olmuştur (Houlden ve Zaamout, 2019: 11).

İlişkilerin geç dönem tesis edilmesinin arkasında Körfez'in ABD çizgisinde bağımlı siyaset izlemeleri yatmaktadır. Suudi Arabistan ve Çin Soğuk Savaş'ın şartları ve ideolojik basmakalıplar nedeniyle uzun süre birbirinden uzak kalmıştır. Suudi Arabistan'ın Çin'i Tayvan meselesinde desteklememesi Pekin'in Riyad'dan uzak kalmasına neden olurken, Çin'in Soğuk Savaş konjonktüründeki pozisyonu Riyad'ı Pekin'den uzak tutmuştur (Behbehani, 1991). Suudi Arabistan Çin'e komünizm ve ateizm lensiyle bakarak ilişki kurmazken Çin de Suudi Arabistan'ın ABD'nin bölgedeki müttefiki olarak bakmıştır (Fulton, 2020a: 2). Ayrıca Çin'in Arap Soğuk Savaşı olarak adlandırılan 1950-60'lı yıllarda Körfez'in bölgesel rakibi pan-Arabist politikalar takip eden Nasır ile ilişki geliştirmesi de Körfez'i Çin'den uzak tutmuştur. Netice itibarıyla Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez-Çin uzun süre ikili ilişkiler düzeyinde resmi temaslarda bulunmamıştır. Her ne kadar Suudi Arabistan 1955-1957 arasında güvenlik kaygıları nedeniyle Çin ile yakınlaşma noktasında ciddi adımlar atsa da normalleşme ilk olarak Nasır tehdidinin ortadan kalkması ve Batı'nın Çin'e yönelik yumuşama politikası uygulaması ile değişmeye başlamıştır. İdeolojinin dış politikayı şekillendirmedeki

etkisinin azalması ile Suudi Arabistan ile Çin ilişkileri inşa edilmeye başlamıştır (Wu ve Zhao, 2020: 1)

1970'ler Körfez-Çin yakınlaşmasının en öne çıktığı dönem olarak kaydedilebilir. Fakat Suudi Arabistan'ın Körfez'in diğer aktörlerinden farklı olarak Çin ile normalleşmesi görece geç bir döneme işaret etmiştir. 1980'li yıllarda Çin'in Müslüman kültüre yönelik göreceli toleranslı tavırlar takınması ve Suudi Selefilik'in Çin'de yayılmasına müsamaha göstermesi Pekin- Riyad hattında yumuşamalarla sonuçlanmıştır (Zanardi, 2019: 26) Bu anlamda ilişkiler 1989 sonrası değişmeye başlamıştır. Berlin Duvarı'nın yıkılması ile Soğuk Savaş'ın fiili olarak sona ermesi ikili ilişkilere olumlu yansımıştır. Pekin Körfez'e yönelik ticari adımlarını yoğunlaştırarak stratejik bağlar kurmuştur (Arun, 2018: 204). Ayrıca ABD ile ilişkilerde yaşanan (F-15Es) füze satım krizi gibi gelişmeler de Suudi Arabistan'ı Çin ile yakınlaşmaya itmiştir (Alsudairi ve Wang, 2020: 568). Dönemin ABD devlet başkanı Reagan kongreyi Suudi Arabistan'a yönelik 60 adet F-15 satışına getirdiği kısıtlamayı kaldırma noktasında ikna edememiştir (Al-Tamimi, 2018: 122). Riyad yönetimi de Çin'den füze tedarik ederek İran'ı dengelemeye çalışmış ve 1990 yılında resmi ilişkiler tesis edilmiştir. 1990'da Suudi Arabistan dışişleri bakanı Prens Faysal Çin'i ziyaret etmiştir. Benzer şekilde 1991'de Çin başbakanı Li Peng de Suudi Arabistan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. 1991- 1998 yılları arasında gerçekleştirilen 16 üst düzey ziyaretle ikili ilişkiler güçlendirilmiştir (Cengiz, 2020: 57). İlişkilerin geliştirilmesinde en büyük rolü ise Kral Abdullah oynamıştır. 1998'de Çin'e giden veliaht prens Abdullah Çin'i Suudi Arabistan'ın en iyi dostu olarak tanımlamış ve Suudi Arabistan'ın Asya açılımı politikasının mimarı olmuştur (Al-Tamimi, 2012: 4). Bu anlamda 2003'te veliaht prensken Abdullah, Suudi Arabistan ekonomisinin ABD'ye bağımlılıktan kurtarma noktasında çeşitlendirme politikasını desteklemiştir (Kaiser-Cross, 2015: 53) Küresel, bölgesel ve yerel yeni ekonomik gerçeklikler karşısında krallığın dış politikasında Asya açılımı ilkesini getiren Abdullah'ın ziyareti sonrası ikili ilişkiler daha da yakınlaşmıştır (Foley, 2016: 168). Bu anlamda ziyaretten sadece 1 yıl sonra 1999'da Çin başkanı Zemin'in krallığa yaptığı ziyaretle ilişkiler geliştirilmiştir.

Abdullah 1998'de Çin'i ziyaret eden ilk Suudi veliaht prens olurken, Zemin de Suudi Arabistan'ı ziyaret eden ilk Çin devlet başkanı olmuştur. Bu ziyaretler kapsamında Çin başkanı kral ve veliaht prensle görüşmüş ve karşılıklı iş birliğini geliştirme adına birçok anlaşmaya imza atmıştır (Houlden ve Zaamout, 2019: 14). Ayrıca ziyaret sonrası Suudi

Arabistan'a ait başta Suudi Temel Endüstriler Şirketi ve Suudi Aramco Denizaşırı Şirketi Çin'deki petrokimya endüstrisi ve petrol alanlarına dair ciddi yatırımlar yapmıştır. Petrokimya endüstrisi alanında Çin ile iş birliği yapmak Suudi Arabistan'ın rantıye sonrası (post-rantier) sürece hazırlığı olarak değerlendirilebilir (Yamada, 2011: 99-116). Aynı zamanda Suudi Arabistan Genel Yatırım Otoritesi ve Suudi Arabistan Havayolları da Çin'de ofis açmıştır (Foley, 2016: 171).

Çin'in 1980'ler sonrası ekonomik büyümesi ve sanayide enerji bağımlılığın azalması Pekin'i Körfez'e itmiştir. Benzer şekilde Körfez ülkelerinin de Çin ile yakınlaşmasının temel motivasyonunun ekonomi olduğu ifade edilebilir. Bu anlamda Çin diplomatik ilişkilerin tesisi, Suudi Arabistan-Tayvan ilişkileri gibi problemlerin çözümü gibi ön koşul olmadan Suudi Arabistan ile ticari ilişkilere odaklanmıştır (Calabrese, 1992-1993: 472). 2000'de KİK-Çin ticaret hacmi 10 milyar dolar civarında olan ticaret hacmi 2022 itibarı ile 200 milyar dolara yakınlaşmıştır ve bu rakam gün geçtikçe artmaktadır. Nitekim Çin'in petrol ithalatının %50'den fazlasını Körfez ülkeleri karşılamaktadır.

İki ülke her ne kadar yönetim sistemleri bağlamında farklılık arz ediyor olsa da benzer kodlarla hareket ettikleri söylenebilir. Bu anlamda gerek Çin gerekse Suudi Arabistan rejime tehdit olarak görülen muhalif veya siyasi hareketlere karşı sert tavır takınmaktadır. Örneğin iki devletin de feminizme karşı farklı saiklerin de dahil olduğu birçok motivasyonla mücadele ettiği bilinmektedir. Her iki devlette feminizmi Batı'nın bir icadı olarak görmekte ve çeşitli araçlarla marjinalleştirmektedir. Dolayısıyla iki devlet arasında rejim güvenliği ve tehdit algısı bağlamında ortak siyasi bir zeminden bahsetmek mümkündür (Alhussein ve al-Sudairi, 2019).

Ayrıca iki ülke arasındaki siyasi ilişkileri etkileyen dini jeopolitik gelişmelerden bahsedilebilir. Bu minvalde Suudi Arabistan ile yakınlaşarak gerek Uygur meselesinden ötürü Batı'dan ve İslam coğrafyasından gelen eleştirileri dengeleyen gerekse Japonya ile rekabette elini güçlendiren Pekin yönetimi Selefilik ülkede etkinlik kazanmıştır. Bu anlamda Selefilerin Çin'de konferans düzenlemesi, ticaret yapmasına izin verilmiştir. Örneğin Aid el-Karni 2014'te Çin'e seyahat gerçekleştirmiştir. Karni'nin Türkçe'ye de çevrilmiş olan "Üzülme" isimli kitabı Çince'ye çevrilmiştir. Bu anlamda Çin ülke içindeki rejim karşıtı Müslümanlara karşı Selefiligi araçsallaştırmakta olduğu

söylenabilir. Bu durum iki ülkenin dini zeminde de ortak hareket etmesini mümkün kılmaktadır (Demir, 2020).

İki ülke arasında yakınlaşan siyasi ilişkilerin büyük oranda Kral Abdullah dönemi Suudi Arabistan dış politikasının yaşadığı dönüşümle alakalı olduğu belirtilebilir. Çok taraflı ve çok boyutlu bir dış politika inşa etmek isteyen Kral Abdullah, Çin'e ayrı bir önem atfetmiştir. İlk yurt dışı ziyaretini Çin'e yapan Kral Abdullah, vergilendirmelerin kaldırılması ve ticaretin artırılması adına birçok anlaşma imzalamıştır. Abdullah'ın ziyaretinden 3 ay sonra Çin Cumhurbaşkanı Hu Jintao Suudi Arabistan'a iade-i ziyarette bulunmuştur. Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'tan sonra ilk kez bir lider Suudi Arabistan'ın Şura Meclisi'nde konuşma yapmıştır. Bu anlamda ziyaret kritik öneme haizdir. Bu ziyaretle birlikte güvenlik konuları da ele alınmaya başlanmış ve iki ülke arasındaki ilişkiler yeni bir evreye doğru ilerlemiştir (Fulton, 2020a: 6). Devam eden süreçte örneğin 2005 yılında Kral Abdullah Asya açılımı kapsamında Çin'e burslu öğrenci göndermiş, 2009'da Kral Suud üniversitesi Çince programa başlamıştır (Foley, 2016: 171; Ataman, 2012: 130). Dolayısıyla Suudi Arabistan'da eğitim alanında da Çin'e yönelik ilgi artmıştır. Örneğin Suudi Arabistan Çince öğretimini 2030 vizyonuna paralel şekilde yürütmeye başlamıştır. Buna göre bu adımın 50 bin Suudi gence iş imkânı sağlaması planlanmaktadır (Arab News, 2019) Suudi Arabistan'ın Çince'yi milli eğitim müfredatına (orta okul düzeyinde) yerleştirmesi gerek Suudi Arabistan'daki Çin çalışmalarını gerekse Suudi Arabistan-Çin ilişkilerini geliştirecek bir gelişme olarak tanımlanmıştır (Li, 2020: 581).

Benzer şekilde medya ve akademi alanında da iki ülke arasında yakınlaşmalar gerçekleşmiştir. Suudi Arabistan Çin'in covid-19 ile mücadelesini destanlaştırmış; Okaz, el-Arabiyya, el-Şark el-Avsat, el-Vatan gibi kraliyet ailesine bağımlı medya organları Pekin-Riyad ilişkilerini geliştirmek adına Çin'in yanında bir tutum sergilemiştir (Leber, 2020). Üniversiteler arası anlaşmalarla düşünce merkezleri, haber ajansları kurularak ortaklık zeminleri genişletilmiştir (Demir, 2020). 2006'da gerek Kral Abdullah gerekse Çin devlet başkanının üst düzey ziyaretleri ile ilişkiler enerji noktasında iş birliğine evrilmiştir. Böylelikle Abdullah, kral olduktan sonra ilk yurt dışı ziyaretini de Çin'e yapmıştır. Dolayısıyla Çin ile yakınlaşmanın, dış politikada aktör çeşitlendirmenin mimarı Kral Abdullah'tır (Ding ve Zhao, 2018: 477) Bu anlamda 2006'daki ziyaret Çin-Suudi Arabistan ilişkileri için dönüm noktası olarak tanımlanmıştır. Nitekim ilk kez bir

Suudi kralı Çin'e resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. Toplamda 624 milyar dolar değerinde 5 farklı alanda anlaşma imzalanmıştır (Fulton, 2019b:95). Kral Abdullah bu ziyarette ilişkileri stratejik ve kardeşçe olarak tanımlamıştır ve 6 yeni konu ortaya atılmıştır (Binti İsmail, 2011: 303-304):

- 1) Üst düzey istişare mekanizması kurulması ve üst düzey ziyaretlerin sürdürülmesi
- 2) Karşılıklı olarak kaynak ve pazarlardan yararlanma, enerji ortaklığını ve ikili yatırımları desteklemesi
- 3) İş birliği düzeyinin iyileştirilmesi ve ekonomik-ticari ilişkilerin geliştirilmesi
- 4) Eğitim, spor, turizm ve iletişim alanındaki değişim, danışmanlık ortaklıklarının kurumsallaştırılması
- 5) Bölgenin temel sorunlarına yanıt vermede koordinasyonun yoğunlaştırılması
- 6) Çin-KİK iş birliğinin teşvik edilmesi

Kral Abdullah'ın ziyareti ile Suudi Arabistan-Çin ilişkileri stratejik iş birliğinden stratejik-kardeşçe ilişkilere evrilmiştir. Bunun temelde iki nedeni olabilir. İlki Çin, geçmişte olduğunda farklı biçimde Ortadoğu'daki çıkarlarını ideolojik hesaplamalardan arındırmıştır. İkincisi stratejik iş birliği kavramı ABD'yi rahatsız etmektedir. Nisan 2006'da da Çin devlet başkanı Suudi Arabistan'a iade-i ziyaret yapmıştır. Suudi Arabistan'ın Şura Konseyi'nde konuşma yapan Jintao, bu mecliste konuşan ikinci yabancı devlet başkanı olmuştur. Benzer şekilde 2008 yılında Çin devlet başkanı ve devlet başkan yardımcısı Suudi Arabistan'ı ziyaret etmiştir (Houlden ve Zaamout, 2019: 4) Bu ziyaretler ve 2005 sonrası imzalanan anlaşmalarla Çin- Suudi Arabistan ilişkileri geliştirilmiştir. Öyle ki 2005'ten beri Suudi Arabistan Çin'in en büyük petrol tedarikçisi konumuna gelmiştir. Dahası her ne kadar 2016'da Rusya Çin'e en çok petrol ihraç eden ülke olarak kayda geçse de Suudi Arabistan'dan ilk kez 2009 yılında Suudi Arabistan Çin'e ABD'den fazla petrol ihraç etmeye başlamıştır (Mason, 2015: 79). Bu durumun temel sebebi ABD'nin kaya gazından petrol üretmeyi daha ekonomik hale getirmiş olmasıdır.

Öte yandan Suudi Arabistan- Çin arasındaki yakınlaşma ABD'nin İran politikasından etkilenmektedir. Bu anlamda Washington'ın Tahran siyasetinin Riyad'ın Pekin ile yakınlaşmasını doğrudan belirlediği söylenebilir. Nitekim 2015'te İran ile imzalanan nükleer anlaşma sonrası Suudi Arabistan Çin ile yakınlaşmış ve 2016'da yapılan ziyaret

sonrası iki ülke arasındaki ilişki kapsamlı stratejik iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Bu anlamda Çin devlet başkanı Xi'nin 2016'daki ziyareti ikili ilişkiler açısından kritik öneme haizdir.

Tablo 4: Çin'den Suudi Arabistan'a Yapılan Üst Düzey
Resmi Ziyaretler

Yıl	Çinli Yetkili
1991	Başbakan Li Peng
1993	Başbakan yardımcısı Li Lanqing
1999	Başkan Jiang Zemin
2006	Başkan Hu Jintao
2008	Başkan yardımcısı Xi Jinping
2009	Başkan Hu Jintao
2010	Dış işleri bakanı Yang Jiechi
2012	Başbakan Wen Jiabao
2016	Başkan Xi Jinping
2017	Başbakan Yardımcısı Zhang Gaoli
2018	Başkan Xi Jinping (Buenos Aires'te görüşme)
2022	Başkan Xi Jinping

Kaynak: Yazarın kendisi derlemiştir.

Tablo 5: Suudi Arabistan'ın Çin'e Yapılan Üst Düzey
Resmi Ziyaretler

Yıl	Suudi Yetkili
1990	Suudi Arabistan dış işleri bakanı Prens Faysal
1998	Veliaht prens Abdullah bin Abdülaziz
1999	Prens Selman bin Abdülaziz
2006	Kral Abdullah
2014	II. Veliaht Prens Muhammed bin Selman
2016	Veliaht Prens Muhammed bin Selman
2017	Kral Selman
2019	Veliaht Prens Muhammed bin Selman

Kaynak: Yazarın kendisi derlemiştir.

İki ülke arasındaki ziyaretlerin artması sonucu birçok alanda iş birlikleri geliştirilmiştir. Örneğin 1999'da Çin devlet başkanının Suudi Arabistan ziyareti sonrası petrol alanında iş birlikleri stratejik düzeye çıkarılmıştır. Enerji ortaklıkları artmış, Çin şirketlerinin krallıkta yatırım yapma imkanları kolaylaştırılmıştır. Bu ziyaret iki ülke arasındaki

stratejik iş birliğinin temellerinin atıldığı bir ziyaret olarak kaydedilmiştir (Ghafouri, 2009).

Suudi Arabistan- Çin arasındaki siyasi ilişkilerin 2010 sonrası daha da yakınlaştığı ve bu yakınlaşmanın birçok alanda tezahür ettiği görülmüştür. Bu anlamda Suudi Arabistan Çin'in Uygur meselesinde Pekin'in yanında bir pozisyon almıştır. Örneğin BM İnsan Hakları Konseyi'ne 2019 yılında iki farklı mektup gelmiştir. Bunlardan ilki Çin'in Uygur meselesine yönelik tavrını eleştirip, insan hakları ihlallerine vurgu yapmıştır. İkincisi ise bu meselenin aşırı politize edildiğini, meselenin Pekin'in iç işlerine müdahale olduğunu belirtmiştir. Suudi Arabistan ikinci kampta yer alarak Çin'in insan hakları karnesini öven, Uygur meselesini yok sayan bir beyana imza atmıştır (Qiblawi, 2019). Benzer şekilde Suudi Arabistan Çin'e iade edilmek üzere birçok Uygur vatandaşını krallıktan gönderdiği de bilinmektedir. Örneğin Kasım 2021 tarihinde Aimidoula Waili isimli Uygurlu bir şahıs Çin hükümetinin isteği üzerine tutuklanmıştır (Middle East Monitor, 2021) Kaşıkçı cinayetinde Suudi Arabistan'ın yanında duran nadir ülkelerden olan Çin, Suudi Arabistan ile ilişkileri derinleştirerek Uygur meselesinde elini güçlendirmektedir. Örneğin 2019'da Çin'i ziyaret eden veliaht prens Muhammed bin Selman Uygur meselesine dair Çin'in ulusal güvenliği korumak için terörle mücadele ve aşırılık karşıtı önlemler alma hakları olduğunu beyan etmiştir. Dolayısıyla iki ülke arasındaki siyasi ilişkileri daha da yakınlaştıran önemli bir husus gerek Çin'in gerekse Suudi Arabistan'ın birbirlerinin iç işlerine karışmayan politikalarıdır. Pekin'in tarihsel olarak Suudi Arabistan- İran rekabetine yönelik yaklaşımının ve Suudi Arabistan'ın anti-demokratik, baskıcı faaliyetlerine yönelik tutumunun Riyad'ı memnun ettiği söylenebilir. Bu anlamda Çin Suudi Arabistan- İran arasındaki husumette taraf olmamaktadır. Benzer şekilde Suudi Arabistan'da gerçekleşen ve krallığın Yemen gibi ülke dışarısında gerçekleştirdiği insan hakları ihlallerine sessiz kalmaktadır (Turan, 2020: 53).

Siyasi anlamda Çin ile Suudi Arabistan'ı yakınlaştıran bir diğer mesele de Pekin'in İsrail sorunundaki duruşudur. Her ne kadar 1992'den beri İsrail ile diplomatik temaslarını hızlandıran ve özellikle son yıllarda Hafta limanı başta olmak üzere birçok noktada altyapı, teknoloji gibi alanlarda Tel Aviv ile ilişkileri geliştiriyor olsa da Çin'in bağımsız bir Filistin devletini savunuyor olması Riyad- Pekin hattındaki siyasi iş birliğini güçlendirmektedir (Lanteigne, 2013: 157). Her ne kadar ABD karşıtlığı bağlamında bir motivasyonu olsa da Çin'in İsrail'in hak ihlallerine karşı duruşu Suudi Arabistan'ın Pekin

ile ilişkilerine olumlu yansımaktadır. Bölgesel meseleler açısından Afganistan ve Irak işgallerine de iki ülke karşı durarak aynı safta yer almıştır (Binti İsmail, 2011: 253).

İki ülkeyi yakınlaştıran diğer unsurlar arasında jeopolitik belirsizlikler, ABD'nin angajman siyaseti, Arap devrimler sıralanabilir. Bu kapsamda son on yıllık süreçte iki ülke arasında üst düzey siyasi ve diplomatik temasların arttığı gözlemlenmektedir. Dahası 2016'da iki ülke arasındaki siyasi iş birliği daha kurumsal bir düzleme taşınmış, bu minvalde Suudi-Çin Yüksek Düzeyli Ortak Komitesi kurulmuştur. Bu kurulan komite her yıl düzenli olarak toplantılar icra etmiş, iki ülke arasındaki siyasi iş birliğinin konsolide edilmesine ve geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca iki ülke de bu komiteye üst düzey yetkililer atamıştır. Çin tarafını başbakan yardımcısı Zhang Gaoli temsil ederken Suudi Arabistan'ı veliaht prens Muhammed bin Selman temsil etmektedir (Fulton, 2020a: 8-9). Yüksek Düzeyli Ortaklık Komitesi iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesini ve kurumsallaşmasını hızlandırmıştır. Bu anlamda veliaht prens Muhammed bin Selman'ın 2016 ziyareti sonrası enerji, madencilik, konut geliştirme, kültürel iş birliği ve bilim ve teknoloji gibi alanlar iş birliği öneren 15 alanda anlaşma ve mutabakat metinleri imzalanmıştır. Devam eden süreçte Kral Selman'ın ziyaretinde de 65 milyar dolar değerinde 21 anlaşma imzalanmıştır. Komitenin ikinci toplantısı Ağustos 2017'de gerçekleşmiştir. Bu toplantıda 70 milyar dolarlık anlaşma ve mutabakat zaptının yanında 20 milyar dolarlık ortak yatırım fonu kurulmuştur. Bu ortak yatırım fonu Suudi Arabistan Endüstriyel Gelişim Fonu ile Çin'in Kuşak Yol Fonu ve Everbright Bankası ortaklığında hayata geçirilmiştir (Fulton, 2020a: 10).

Siyasi ilişkileri etkileyen bir diğer dinamik de 2010'un sonlarında Tunus'ta başlayan ve bölgesel ölçekte güç dengelerini yeniden şekillendiren Arap devrimleri olmuştur. Birçok bölge dışı aktör gibi Çin de Ortadoğu'da yaşanan Arap devrimlerine yönelik diplomatik hamleler gerçekleştirmiştir. Bu anlamda Pekin devrimlerin başladığı Tunus, Mısır, Suriye'ye yönelik siyasetinde tarafsız kalmaya çalışmıştır. Tarafsızlık siyasetinin yanında Pekin'in bölgedeki aktörlerle ilişkilerini geliştirdiği de görülmüştür. Fakat Çin'in bu tarafsız duruşu 2011'in Mart ayında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki oylamalardaki duruşuyla değişmiştir. Çin Kaddafi'ye yönelik BMGK kararında çekimser kalmış ve Rusya'nın müttefiki olarak tarafsızlık siyasetini terk ederek Esed rejimine yönelik BM kararını veto etmiştir. Pekin yönetimi bu kararını çatışmanın taraflarından sadece birine açıktan destek vermek Suriye'deki durumu daha da kötü hale getirme

ihtimalini öne sürerek meşrulaştırmıştır. Bu meşrulaştırma çabasına rağmen Çin'in veto kararı ve Esed rejimine yönelik yaptırım kararlarına yönelik isteksiz duruşu başta BM ve AB olmak üzere birçok ülke tarafından eleştirilmiştir. Arap ülkeleri de bu anlamda Çin'in bu siyasetinden rahatsızlık duymuştur. Pekin yönetimi Arap ülkelerinin bu rahatsızlığını gidermek amacıyla Suriye stratejisinde ufak bir taktiksel adım atmıştır. Bu anlamda 2011 Nisan ayında Çin BM'nin Suriye Gözetim Misyon'una (UNSMIS) personel göndermiştir. Dahası 2012'nin Mayıs ayında Esed rejimi Suriye'nin batısında yer alan Hula kasabasında sivillere yönelik saldırıları desteklemekle suçlandığında Çin her türlü şiddeti kınayan bir açıklama yapmıştır ve UNSMIS'taki desteğini yinelemiştir. Ayrıca Çin BM'nin arabuluculuk rolünün çatışmanın çözümünde en iyi yöntem olduğunu dile getirmiştir (Lanteigne, 2013: 157). Diğer taraftan Suudi Arabistan ise daha çok statükocu bir pozisyon alarak Pekin'den farklı bir siyaset izlemiştir. Özellikle 2015'in sonlarına kadar Suriye muhalefetini destekleyen Suudi Arabistan, Çin-Rusya blokunun karşısında yer almıştır. Her ne kadar Arap devrimleri bağlamında iki aktör farklı siyasi kutuplarda yer almış olsalar da özellikle 2013'ten beri 2011 öncesi statükoya dönme yönündeki adımlar Çin-Suudi Arabistan yakınlaşmasını hızlandırmıştır. Bu çerçevede bölgesel istikrarsızlık ve jeopolitik düzende yaşanan değişimlere rağmen iki aktör de diyalog kanalını açık tutarak bu tür meydan okumalara rağmen ilişkileri geliştirmeyi başarmıştır (Liu, 2016: 15).

3.3. Askeri İlişkiler

Pekin yönetiminin Ortadoğu politikası büyük oranda ekonomik motivasyonlarla şekillenmekle birlikte, askeri ve güvenlik bağlamında da önemli adımların atıldığı görülmektedir. Bu anlamda Çin Körfez güvenliğini istikrarsızlaştıran gelişmelere karşı adım atmaktadır. Söz konusu durum Çin'in Körfez'den gelen enerjiye duyduğu ihtiyacın artmasıyla doğrudan alakalıdır. Örneğin Mayıs 2020'de İran tarafından desteklendiği iddia edilen ve ABD, İngiltere ve Suudi Arabistan gemilerini hedef alan saldırıları Çin yönetimi kınamıştır. Dünyanın en çok petrol ithal eden ülkesi olan Çin, Hürmüz Boğazı'ndaki bu saldırılarla birlikte Pekin yönetiminin enerji güvenliği riske girmiştir. Her ne kadar İran ile 25 yıllık 400 milyon dolara vardığı iddia edilen bir anlaşma yapılmış olsa da iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin 2016 sonrası yavaşlamış, bunun yerine Suudi Arabistan- Çin ilişkilerinin gelişmiştir. Pekin yönetimi Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez'deki enerji güvenliğine ihtiyaç duyan aktörlerle güvenlik anlamında da

yakınlaşmaktadır. Bu anlamda Çin Fransa'nın başını çektiği Avrupa bloku ile hareket etmek yerine ABD, İngiltere, BAE ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin yer aldığı koalisyona dahil olmayı planlayarak Körfez güvenliğinde etkin olmak istemektedir. Dolayısıyla Cibuti gibi Süveyş Kanalı'na giriş noktasında stratejik açıdan kritik öneme haiz olan bir ülkede askeri olan Çin'in Körfez'deki enerji güvenliğinin sağlanması adına istekli olduğu söylenebilir. Fakat bu isteklilik ABD'nin bölgedeki askeri varlığına bir meydan okumadan ziyade Pekin'in enerji ihtiyacının tedariki üzerine inşa edilmiştir. (Girard, 2020)

Suudi Arabistan'ın gerek demografik yapı gerekse tarihsel tecrübe bağlamında askeri olarak bölgesel ölçekte zayıf kaldığı bilinmektedir. Kara kuvvetleri noktasında zaafı olan Suudi Arabistan'ın Yemen savaşında 2015'ten beri net bir başarı elde edememiş olması bunu kanıtlar niteliktedir. Dolayısıyla Suudi Arabistan sürekli güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Uzun yıllar ABD'nin bölgedeki askeri varlığı üzerinden güvenlik tedarik eden Suudi Arabistan, Washington'ın bu siyasetten vazgeçmeye başlaması ile Çin ile yakınlaşmaya başlamıştır.

2011'den beri Körfez ülkeleri bölgesel güvenlik mimarisindeki değişime karşı stratejik hedeflemelerini yeniden düzenlenmektedir. Her ne kadar dış politikada aktör çeşitliliği konusunda katı olsa da Körfez ülkeleri bu imajı yıkma yönünde adımlar atmaktadır. Bu anlamda en fazla ön plana çıkan aktörün Çin olduğu söylenebilir (Ghaffar, 2018: 517-518).

3.3.1. Silah Tedariki

Suudi Arabistan uzun süredir savunma sektöründe ABD'ye olan bağımlılığı azaltma yönünde girişimlerde bulunmaktadır. Çin ile silah tedariki alanında yapılan anlaşmalar da bu minvalde değerlendirilebilir (Kausch, 2015: 4) Bu kapsamda Reagan döneminde ABD Kongresi'nin Suudi Arabistan'a silah satışını kısıtlama tehdidine karşı Riyad yönetimi İngiltere, Fransa'nın yanında Çin'den de silah tedarik etmiştir. 1985 yılında Reagan yönetimi Suudi Arabistan'a Amerikan füze sistemlerinden birini satmayı reddedince Suudi Arabistan'ın ABD büyükelçisi Bandar bin Sultan 1986 ve 1988'de gizlice Pekin'e gitmiştir (Olimat, 2013: 146). Çin Suudi Arabistan ile diplomatik ilişkileri olmadığı için hac ve İslami kurumlar üzerinden temasa geçerken Suudiler Çin'in ABD büyük elçiliği üzerinden Pekin ile temas kurmuştur. Bu temaslar sonucunda 3,5 milyar dolar değerinde füzeler Çin tarafından Suudi Arabistan'a satılmıştır. Shichor'un da belirttiği gibi

ABD'nin 1980'lerde Suudi Arabistan'a füze satmayı reddetmesi Riyad'ı güvenlik sektöründe Pekin ile yakınlaştırmıştır (Shichor, 1989). Prens Halid bin Sultan Çin'den füze alma fikrinin Suudi askeri yetkililer tarafından değil, bizzat Kral Fahd tarafından dile getirildiğini ifade etmiştir. Üç temel sebepten ötürü bu adım atılmıştır. İlki İran ve İsrail gibi ulusal güvenliğe tehdit aktörlere karşı sofistike, güçlü silah edinme arzusu. İkincisi Çin'in Irak ve İran gibi Suudi Arabistan'a yakın aktörlere silah satışı ve Irak-İran savaşı. Üçüncüsü ABD'nin F15E'lerin satışında olumsuz duruşu (Binti İsmail, 2011: 123). Prens Bandar Çin'den füze tedarik sürecini hızlandırarak 1990'da diplomatik ilişkilerin tesis edilme sürecinde kritik rol oynamıştır (Fulton, 2020a: 5) Nükleer kapasiteye sahip Pershing füzelerini ve 3- 3,5 milyar dolar değerinde, 2.800 km menzilli 36 adet CSS-2 'East Wind' isimli orta menzilli balistik füzeyi (Al-Tamimi, 2013: 27; Abadi, 2019: 9) 1986'da elde eden Suudilerin bu durumunu CIA 1988'de fark edebilmiştir. Söz konusu durum ABD istihbaratının başarısızlığı olarak kaydedilmenin yanında ABD- Suudi Arabistan ilişkilerinde gerilim ve kriz oluşturmuştur (Binti İsmail, 2011: 129). Bu süre zarfında kraliyetin üst düzey isimlerinden olan General Halid bin Sultan bin Abdülaziz'in önemli rol üstlendiği görülmektedir. Kendisinin ifadelerine göre anlaşma, müzakere sürecini yürütmüş, Suudi- Çin askeri eğitim süreçlerini düzenlemiş ve füze sevkiyatını doğrudan koordine etmiştir. Bundan dolayı kendisine Suudi Arabistan füzelerinin babası lakabı verilmiştir (Kechichian, 2016). 1988'de 2.500 km menzilli Dongfeng-3 (East Wind, DF-3A) füzelerini satın alan Suudi Arabistan, 2007'de 1.700 km menzilli 15 ton ağırlıklı DF-21 veya CSS-5s tipi füze elde etmiştir (Samaan, 2018: 51). Suudi Arabistan 1980'lerde Çin ile füze satışı noktasında başlattığı girişimler diplomatik ilişkilerin tesisiyle sonuçlanmıştır (Wang, 1993: 70). İki ülke arasındaki ilk resmi duyurulan silah satışı ise 2007 yılındaki PLZ-45 obüslerin satışında gerçekleşmiştir (Al-Tamimi, 2018: 131). CIA Suudi Arabistan'ın 2007'de satın aldığı DF-21 füzelerini nükleer başlık takılmama şartıyla kabul etmiş ve bu füzeler ilk defa 29 Nisan 2014'te ortaya çıkarılmıştır. Birçok uzmana göre Çin'in bu silah tedariki politikası Pekin'in Ortadoğu'daki yumuşak askeri yaklaşımına işaret etmektedir. Bu anlamda Körfez ülkeleri ve Çin de ortak olarak bölgede var olan ABD, Fransa ve İngiltere'yi kışkırtmadan, bu aktörleri karşılarına almadan askeri ilişkileri geliştirmek istemektedir. Ayrıca Çin fiziksel askeri üsler kurmak yerine geçici askeri barış operasyonlarına katılarak, barışı koruma

kuvvetlerine, askeri teknik hizmetlere, askeri eğitim enstitülerine ve sözleşmeli ülkelerdeki askeri yatırımlara katılarak yumuşak askeri yaklaşımını derinleştirmektedir. Suudi Arabistan'dan artan İran tehdidine karşı Washington'dan alamadığı güvenlik tedarikini Pekin ile yakınlaştırarak sağlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın Asya açılımı veya Çin ile yakınlaşma sürecinin bir noktası İran'ın dengelenmesi ile doğrudan alakalıdır (Janardhan, 2011: 207–233). Nitekim Çin ekonomik, güvenlik, diplomatik ve askerî açıdan Suudi Arabistan ile ilişkileri İran ile ilişkilere kıyasla daha fazla önemsemektedir. Örneğin 2019'da Suudi Arabistan-Çin ticaret hacmi 73 milyar dolara yakinken, aynı yıl Çin-İran ticaret hacmi 19 milyar dolarda kalmıştır. Benzer şekilde 2005'ten beri Çin'in Suudi Arabistan'daki yatırımları 40 milyar doları aşmışken İran'daki yatırımlar 27 milyar dolarla sınırlı kalmıştır (Fulton, 2020a: 8). Dolayısıyla Suudi Arabistan açısından Çin ile ilişkileri geliştirmek İran'ın dengelenmesine de hizmet etmektedir (MacGillivray, 2019: 63). Riyad, Çin'i Tahran'a kaptırmak istememektedir. Nitekim dünyanın en büyük petrol ithalatçısı Çin'in İran ile yakınlaşması Tahran'ın yayılmacı politikalarının finanse edilmesi anlamına gelebilir. Bu anlamda diplomatik faaliyet yürüten Suudi Arabistan 2010'da BMGK'da İran'a yaptırım içeren 1929 sayılı kararda Çin'in olumlu oy kullanmasını sağlamıştır (MacGillivray, 2019: 76).

İran'ın bölgesel yayılmacılığına karşı Suudi Arabistan'ın Çin ile yakınlaşması 2015 sonrası hızlanmıştır. Askeri anlamdaki iş birliğini derinleştiren önemli bir adım veliaht prens Muhammed bin Selman'ın 2016'daki ziyaretidir. Bu ziyarette mevkidaşı Çin Savunma Bakanı Chang Wanguan ile görüşen bin Selman Çin'in Suudi Arabistan ile ilişkilerini yeni bir aşamaya taşımakta olduğunu vurgulamıştır. Bu söylem 2 ay sonra hayata geçirilmeye başlanmıştır. Ziyaretten iki ay sonra Suudi Arabistan Özel Hava Kuvvetleri Chengdu'daki bir askeri tatbikata katılmıştır. 2016 yılında Suudi Arabistan Çin-Pakistan ortaklığında üretilen JF-17 savaş uçaklarını satın alma noktasında da girişimlerde bulunmuştur. Ayrıca 2016'dakine benzer bir askeri tatbikat da 2019'da gerçekleşmiş ve 3 hafta gibi uzun bir süreye yayılmıştır (Fulton, 2020a: 22)

Her ne kadar ABD'nin tepkisinden çekinerek Çin ile askeri diyalogu ve iş birliğini derinleştirmeyeceği öngörüsü zikredilmiş olsa da Riyad ABD'ye rağmen İran'ın dengelenmesi adına Çin ile güvenlik ortaklıklarını derinleştirmiştir (Samaan, 2018: 50-51) Bu siyaset 2010 sonrası daha da artmıştır (Salami, 2022). Örneğin 2019 ve 2021

yıllarında da Suudi Arabistan'ın Çin'e askeri üs verdiği görüntüleri basına sızmıştır. Bu gelişmeler Suudi Arabistan-Çin arasında askeri iş birliğinin derinleştiğini ortaya koymaktadır. Dahası Suudi Arabistan savunma bakanlığında 1980'lerdeki füze satışından beri göreve başlayan Çinli danışmanlar (Al-Tamimi, 2018: 122) halen aktif görevlerine devam etmektedir (Fontenrose, 2021). Ayrıca SIPRI verilerine göre Çin Suudi Arabistan'ın en çok silah ithalatı yaptığı altıncı ülkedir. Bu kapsam Suudi Arabistan ABD, İngiltere, Fransa, Kanada, Almanya gibi aktörler yerine Çin ile balistik füze üretimine başlamış olması Riyad'ın Pekin'e atfettiği önemi kanıtlamaktadır. Bununla birlikte söz konusu durum Suudi Arabistan'ın ittifak seçimi ve güvenlik doktrinindeki kritik değişimi ortaya koyar niteliktedir. Nitekim Suudi Arabistan'ın ana güvenlik tedarikçisi ABD krallığının balistik füze taleplerini defalarca reddetmiştir. ABD üç sebepten ötürü Suudi Arabistan'a balistik füze satmamaktadır. Bunlardan ilki ABD, balistik füze satışlarının Ortadoğu'daki silahlanma yarışını ve istikrarsızlığı artıracığını düşünmektedir. İkincisi ABD İsrail'in bölgedeki askeri hegemonyasına zarar vermek istememektedir. Üçüncüsü ABD 1987'de kurulan Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi isimli oluşumun kurucu üyesidir. Bu oluşum üyelerin en az 300 kilometre (190 mil) menzile en az 500 kilogram (1.100 pound) yük taşıma kapasitesine sahip herhangi bir füzenin ihraç edilmesini yasaklamaktadır. ABD'nin dışında Suudi Arabistan'ın diğer tedarikçileri ise insan hakları ihlalleri gibi noktalarda tereddütleri olan Avrupa ülkeleridir. İngiltere, Fransa, Almanya ve Belçika bu anlamda Suudi Arabistan'ın yüksek teknoloji ihtiyacını karşılamamaktadır. Bu anlamda Suudi Arabistan Çin'i füze ve silah tedariki noktasında alternatif, güvenilir bir aktör olarak görmektedir. Nitekim Çin, Kuşak Yol Projesi kapsamında Suudi Arabistan'ın güvenliğine özel önem atfetmektedir.

Suudi Arabistan'ın son yıllarda Çin'den tedarik ettiği tek silah sistemi insansız hava araçlarıdır. Çin ABD gibi Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi, Konvansiyonel Silahlar ve Çift Kullanımlı Ürünler ve Teknolojiler için kontrollerine ilişkin Wassenaar Düzenlemesi'ni imzalamamıştır. Dolayısıyla ABD'nin bu anlaşma ve düzenlemelerden ötürü İHA satışları noktasında yaşadığı kısıtlamalar Çin için geçerli değildir. Bu anlamda Çin ABD'nin aksine Ortadoğu'daki birçok aktöre İHA satmaktadır ve Suudi Arabistan da bu aktörlerin başında gelmektedir. Kral Selman'ın 2017'de Çin'e yaptığı devlet ziyareti sırasında, Kral Abdülaziz Bilim ve Teknoloji Şehri, Suudi Arabistan ve Ürdün'e satış için Çin üretimi Ch-4 dronelarının montajı ve servisi için krallıkta bir fabrika inşa

etmek üzere China Aerospace Science and Technology Corporation ile bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Bu anlamda Suudi Arabistan 2014'ten bu yana 5 adet Ch-4, 15 adet Wing-Loong 1, 50 adet Wing-Loong 2 İHA almıştır (Fulton, 2020a: 22).

Pekin yönetimi Ürdün, Irak, Cezayir'in yanında BAE ve Suudi Arabistan ile drone üretme noktasında anlaşma sağlamıştır (Jones ve Guzansky, 2019: 134). Bu anlamda Suudi Arabistan'ın Yemen'de Husilere karşı başlattığı operasyonlara desteğini açıklayan Çin Suudi Arabistan ile askeri iş birliklerini artırmıştır. 2019 Ekim'de 3 hafta süren deniz tatbikatı yapan Çin aynı zamanda Suudi Arabistan'a insansız hava aracı da satmıştır (Siddiqui, 2022). ABD'nin gerek Patriot füzelerini Suudi Arabistan'dan çekmesi gerekse askeri varlığını azaltarak Suudi Arabistan'a silah satışında kongre, başkan gibi engellerle sürekli Riyad'ı tedirgin etmesi, Suudi Arabistan'ın Çin ile askeri iş birliğini artırmasına neden olmuştur. Bu anlamda Kasım 2018'de Riyad ile Pekin arasında Suudi Arabistan'ın milli balistik füze üretimine dair iş birliği yaptığı ortaya çıkmıştır. Bu görüntüler Riyad'a 230 km uzaklıkta olan el-Davadmi kasabesindeki askeri üste nükleer silah taşıyabilecek kapasitede füzelerin varlığını kanıtlamıştır. Dahası 2021 yılının son aylarına doğru ABD'nin yayınladığı uydu görüntüleri söz konusu durumu kanıtlamıştır (Cohen, 2021). 2019'da Abkaik ve Khurais petrol tesislerine yönelik saldırılar Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejisini ve silah tedarik politikasını gözden geçirmesine neden olmuştur. Batı'nın Suudi Arabistan'ın güvenlik tehditlerine yönelik askeri iş birliğinde tereddüt eden tavrına karşılık Çin'in istekli olması Riyad-Pekin hattında güvenlik ortaklığını hızlandırmıştır.

Suudi Arabistan rejimine yakın Saudi Gazette'de bu durumu açıktan ifade eden haberler yayınlamıştır. Örneğin 6 Mart 2022'de iki ülkenin Suudi Arabistan'da drone üretme noktasında iş birliği anlaşması imzaladığı duyurulmuştur. Suudi Arabistan Gelişmiş İletişim ve Elektronik Sistemler Şirketi ile Çin'in küresel bilgi transferi şirketi arasında imzalanan stratejik anlaşma sonrası Aerial Solutions isimli bir firma kurulmuş, bu şirket krallıkta Çin desteği ile drone üretmekle görevlendirilmiştir. İmzalanan anlaşma ile Çinli şirket krallıkta araştırma ve geliştirme merkezi kurarak birçok insansız hava aracı üretme noktasında faaliyetlere başlamıştır (Saudi Gazette, 2022).

Suudi Arabistan her ne kadar Çin ABD'nin yerine bir alternatif oluşturmamaktadır (Borchert, 2018: 303) Örneğin Çin'in Suudi Arabistan'a yaptığı silah satışı 600 milyon dolarken ABD'nin silah satışı 17 milyar dolar olarak tekabül etmiştir (Samaan, 2018: 56).

Ayrıca 2008-2011 arası Çin'in Suudi Arabistan'a 1 milyar dolara yakın silah satışı gerçekleştirmiştir (Ramani, 2016). Benzer şekilde 2015-2020 arası Çin Suudi Arabistan'a 170 milyon dolarlık silah satışı yapmıştır (Battaloğlu, 2022). Buna rağmen Suudi Arabistan Pekin ile askeri iş birliğini derinleştirerek Washington'ın güvenlik politikalarından doğan belirsizlik ve risklerden korunmak istemektedir. Beyaz Saray yönetimleri Suudi Arabistan'ın Çin ile girdiği askeri angajmandan rahatsızlık duymuştur. Örneğin Biden'ın 2022'de Suudi Arabistan'a yaptığı ziyaretin Çin'i dengelemek olduğunu iddia edilmiştir. Fakat Suudi Arabistan'ın ABD dışında ABD'ye meydan okumadan aktör çeşitlendirme politikası uzun dönem bir stratejidir (Quamar, 2022: 1-15). Dolayısıyla Biden'ın zorlayıcı veya teşvik edici adımlarıyla Suudi Arabistan'ın Çin ile askeri iş birliğinden vazgeçmesi uzak bir ihtimaldir (Salacanın, 2022).

Tablo 6: Çin'in Suudi Arabistan'a Yaptığı Silah Transferi (1986-2022)

İmzalanma Yılı	Ekipman	Tanımı	Sipariş	Teslim
1986	DF-3/CSS-2	Balistik Füze	50	50
2007	PLZ-45	Tabanca	54	54
2014	Wing-Loong 1	SİHA	15	15
2014	CH-4	SİHA	5	5
2017	Wing-Loong 2	SİHA	50	25

Kaynak: SIPRI

Çin'in Suudi Arabistan'a yaptığı silah tedariki Pekin'in 2016'da yayınladığı Arap Politika Belgesi'ne paralel ilerlemiştir. Bu belge Çin'in Arap dünyası ile kazan-kazan stratejisi üzerine inşa edilmiştir. Arap Politika Belgesi'nde Çin ticari anlaşmaları garantiye almayı, iş birliği yaptığı aktörleri çeşitlendirmeyi ve bu aktörlere savunma ve nükleer enerjide kullanılabilecek teknolojik desteği sağlamayı amaçlamıştır (Young, 2016: 242). Buna göre Çin hükümeti Arap ülkelerinin ulusal savunma ve askeri güçlerini destekleme ve askeri iş birliğini artırmayı hedeflemiştir. Suudi Arabistan da 2030 yılına kadar savunma harcamalarının %50'sini yerelleştirmeyi hedeflemektedir. Bu anlamda Çin ile teknoloji transferi önem kazanmaktadır (Al-Tamimi, 2017). Kazan-kazan mantığına göre Çin egemenlik ve iç işlerine karışmayarak ekonomiyi öncelemiş, bu bağlamda Arap ülkelerine ciddi silah tedarikinde bulunmuştur. Nitekim Çin Arap dünyasını az masraflı yüksek teknolojik silahların satış pazarı olarak görmektedir. Arap ülkeleri için Çin'in cazip noktası iç işlerine karışmaması ve ABD, Batılı ülkeler gibi belli şart ve koşulları öne sürmemesidir. Dolayısıyla Suudi Arabistan ve diğer Arap ülkeleri için Çin'den silah

tedarik etmek B Planı olarak tanımlanmıştır (Al-Saud, 2018). İki ülke arasındaki silah tedariki kurumsallaşmış ve Suudi Arabistan Çin'in drone üreten fabrikasına el-Harc şehrinde ev sahipliği yaparak bu anlamda Ortadoğu'da bir ilki temsil etmiştir. Dolayısıyla Suudi Arabistan petrol endüstrisini çeşitlendirdiği gibi dış politikada ve silah tedarikinde de aktör çeşitlendirmektedir (Bronson, 2006: 251).

3.3.2.Nükleer Silah ve Teknoloji

Suudi Arabistan uzun yıllardır nükleer enerji konusunda adımlar atmaktadır. Özellikle İran'ın nükleer enerjiden silah üretme potansiyeline karşı Riyad'ın dengeleyici bir politika izlediği bilinmektedir. Veliht prens Muhammed bin Selman'ın 60 Minutes programında İran'ın nükleer silah elde etmesi halinde kendilerinin de aynı yolu takip edeceğini dile getirmesi, nükleer enerji meselesinin güvenlik boyutunu ortaya koymaktadır (Sanger ve Broad, 2018). Bunun yanında Suudi Arabistan ülke içi petrol tüketimini azaltmak için de nükleer enerji ile ilgili çalışmaları yoğunlaştırmaktadır. Bu anlamda iki ülke 2012 yılında sivil alanda kullanma şartı ile nükleer enerji alanında iş birliği yapmayı ön gören mutabakat zaptını imzalamıştır. 2013 yılında Çin delegasyonun Suudi Arabistan'a yaptığı ziyarette nükleer enerji bağlamında 100 milyar dolarlık 16 reaktörü içeren anlaşma imzalanmıştır (Kaiser-Cross, 2015: 55-56). 2016 yılında Çin devlet başkanı Xi Jinping'in Suudi Arabistan ziyaretinde de nükleer enerji alanına dair iş birlikleri genişletilmiştir. Örneğin Çin devlet başkanı bu ziyarette ilki 2022'de dijital ortamda başlatılmak üzere toplamda 15'ten fazla 2,43 milyar dolar değerinde nükleer üretim ekipmanı endüstriyel kümesi yatırımı sözü vermiştir (Arun, 2018: 207) Nükleer enerji alanındaki iş birliği 2017 yılında yaşanan gelişmelerle ivme kazanmıştır. Bu anlamda Yüksek Düzeyli Ortak Komite toplantısı sonrası nükleer enerji alanındaki iş birliklerini derinleştiren birçok anlaşma hayata geçirilmiştir. Bunlardan ilki uranyum ve toryum kaynaklarının araştırılması ve değerlendirilmesine dairdir. Diğerleri ise suyun tuzdan arındırılması projeleri için gaz soğutmalı nükleer reaktörlerin geliştirilmesi alanına dairdir. Anlaşmalar sonrası kurumsal adımlar hızlanmıştır. Suudi Arabistan'a bağlı King Abdullah City for Atomic and Renewable Energy şirketi genel müdürü Haşim Yamani Çin'e giderek Suudi Arabistan'a 2027 yılında kurulması planlanan iki nükleer reaktörün fizibilite çalışmalarını başlatmıştır.

Suudi Arabistan'ın nükleer enerji ve nükleer silah projesini Çin ile yürütmesi süreci ABD ile ilişkileriyle doğrudan alakalıdır. Her ne kadar dönemin ABD Enerji Bakanı Rick

Perry'nin ısrarları ile ABD'li şirketlerin Suudi Arabistan'a nükleer teknoloji ve desteğinin önü açılmış olsa da Kongre'nin Suudi Arabistan'a böylesi bir teknolojiyi verme konusunda olumsuz tavır sergilemesi Riyad'ı Pekin ile iş birliğine itmştir. Dolayısıyla Çin'de faaliyet gösteren nükleer enerji şirketlerinin ABD'deki firmaların aksine yasal engellere takılmaması Riyad'ın Pekin ile nükleer alandaki iş birliğini derinleştirmesine neden olmuştur. Bu anlamda ABD söz konusu durumdan rahatsızdır ve Fulton'un da ifade ettiğ gibi Suudi Arabistan'ın nükleer enerji elde etme noktasındaki isteğ ABD- Çin arasındaki rekabetin en çok yansıdığı alanlardan biridir (Fulton, 2020a: 14).

Suudi Arabistan Çin ile geliştirdiğ ve ABD'nin rahatsız olduğı bir diğ er alanda teknolojidir. Kuşak Yol Projesi'nin bir uzantısı olan ve 2015'te ilan edilen Dijital İpek Yolu kapsamında Suudi Arabistan- Çin arasındaki teknoloji iş birliğ i derinleşmektedir. Veri merkezleri, 5G ağlar, fiber optik kablolarla döşenen dijital alt yapı inşa süreçleri iki ülke arasında teknolojik iş birliğini ortaya koymaktadır. Dijital İpek Yolu Projesi Suudi Arabistan'ın 2030 Vizyonu'ndaki birçok öncelikli hedefin hayata geçirilmesini sağlamakta ve iki ülke Dijital İpek Yolu sayesinde ortak proje koordine etmektedir. Örneğ in 2017'de Çin'de gerçekleş en 4. Dünya İnternet Konferansı'na katılan Suudi Arabistan İletişim ve Enformasyon Bakanı Muhammed el-Süveyl Çinli mevkidaşı ile uydu hizmetleri de dahil olmak üzere çok çeşitli bilgi ve iletişim teknolojisi uygulamalarında iş birliğ i, elektronik güvenlik, dijital içerik, bulut bilişim, insan kaynakları geliştirme ve eğitimi ve geniş bant ağ geliştirmeyi kolaylaştıran bir mutabakat zaptı imzalamıştır. Aynı konferansta Suudi bakanlığın sözcüsü NEOM projesinden bahsederek Dijital İpek Yolu Projesi ile 2030 Vizyonu arasındaki uyuma dikkat çekmiştir. İki ülke arasında yapay zekâ, otomasyon, üretim ve yenilenebilir enerjiyi içeren teknoloji alanında iş birlikleri gün geçtikçe derinleşmektedir. Mart 2017'de Suudi Arabistan'ın bilimsel ve teknolojik merkezi olan Kral Abdülaziz Bilim ve Teknoloji Şehri kurumu ile CH-4 tipi insansız hava aracı üreten Çin Havacılık ve Uzay Bilimi ve Teknoloji Şirketi ortaklık anlaşması imzalamıştır. İki ülke arasındaki teknolojik iş birliğ inin askeri sahaya yansması Ortadoğ u'da bir ilke işaret etmektedir. Kral Selman'ın 2017'deki Çin ziyaretinde imzalanan bu anlaşmalar iki ülke arasındaki teknolojik iş birliğ inin derinleşmesini hızlandırmıştır. Örneğ in 2019'da Suudi Arabistan Savunma Bakanlığ ı Çin'in Beidou Navigasyon Uydu Sistemi'nin askeri kullanımı konusunda Çin Ekipman

Geliştirme Komisyonu ile iş birliği yapmak için bir mutabakat zaptı imzalamıştır. Dolayısıyla teknoloji alanındaki iş birliği savunma- güvenlik alanlarına da yansımıştır. Öte yandan Huawei de Suudi ortaklarıyla mutabakat zaptları imzalayarak Dijital İpek Yolu'nun Suudi Arabistan'daki büyük bir parçası haline gelmiştir. Nitekim 2019 yılında ilan edilen Dijital Kuşak Yol Uluslararası Ekonomi İş Birliği Girişimi'nde Suudi Arabistan da yer almış ve Pekin-Riyad arasındaki teknolojik iş birliği derinleşmiştir. Benzer şekilde Suudi Arabistan Telekom Şirketi, Huawei ile kablosuz ağ modernizasyonu ve 5G ağ inşaatı için bir “Aspirasyon Projesi” sözleşmesi imzalamıştır. Mart 2019'da bir Suudi-Çin Yatırım Forumu sırasında Huawei, Suudi bakanlıklar ve şirketlerle günün en çok konuşulan kelimesi olan “akıllıya (smart)” odaklanan beş mutabakat zaptına ortak olmuştur. Bunlar; akıllı şehirler, akıllı kampüsler, akıllı lojistik, akıllı eğitim, akıllı trafik, akıllı şebekeler, akıllı güvenlik ve akıllı yollar. Ayrıca ACWA Power ile yapay zekâ ve büyük veri kullanımı için bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Yenilenebilir enerji ve temiz enerji noktalarında da Suudi yatırımının arttığı, bu noktada Çin'den teknoloji transferine sıcak bakıldığı görülmektedir. Bütün bunlar Çin-Suudi Arabistan arasındaki yakınlaşmanın teknoloji boyutunu ortaya koymaktadır. Söz konusu durum ABD'yi ciddi ölçüde rahatsız etmektedir. Nitekim dönemin ABD Savunma Bakanı Mike Pompeo Suudi Arabistan'ı ima ederek Çin ile bilgi sistemleri noktasında yürütülen teknolojik iş birliğinden ötürü bazı ülkelerle bilgi paylaşımının bitebileceğini ima etmiştir (Fulton, 2020a: 14-16).

3.3.3. Ortak Güvenlik Politikaları ve Anlaşmalar

Suudi Arabistan'ın Çin ile yakınlaşmasının askeri boyutları Pekin'in bölge siyasetiyle ilişkilidir. Bu anlamda Çin siyasi taahhütlerin yerine Körfez ülkeleriyle yakınlaşırken taktik ve operasyonel iş birliklerine odaklanmaktadır. 1995'te Kuveyt ile 2008'de BAE ile imzalanan savunma iş birlikleri de bu minvalde içerikler barındırmaktadır. 2016'da Suudi hükümet tarafından duyurulan 5 Yıllık Suudi Arabistan-Çin Güvenlik İş Birliği belgesi de aynı anlayış üzerinden işletilmektedir. Buna göre Çin Suudi Arabistan ile terörle mücadele gibi ortak güvenlik politikalarını takip etmektedir (Samaan, 2018: 58). Çin devlet başkanı Hu'nun 2006'daki ziyareti ile iki ülke arasındaki güvenlik iş birliği ve ortak güvenlik politikaları bağlamında atılan adımlar sıklaşmıştır. İki ülke arasında ilk kez terörle mücadele tatbikatını 2016'da Çin'in güneybatısındaki Chongqing kenti yakınlarında gerçekleştirmiştir. Exploration 2016 ismi verilen ve iki ülkenin özel

kuvvetlerinin katılımı ile icra edilen bu tatbikat 2 haftadan fazla sürmüş, Suudi Arabistan ve Çin özel kuvvetlerinden toplamda 50 askerin dahil olduğu bu tatbikat iki ülke arasında ortak güvenlik politikalarının kurumsallaştığını göstermektedir (Reuters, 2016). Ayrıca 2016 yılında Çin devlet başkanı Xi Jinping'in Suudi Arabistan ziyareti sonrası Pekin'in Suudi Arabistan özel temsilcisi krallığı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sonucu iki ülke ortak tatbikat ve terörle mücadeleyi içeren 5 yıllık savunma iş birliği anlaşması imzalamıştır (Al-Tamimi, 2017). İki ülke 2019 yılında da ortak bir tatbikat hayata geçirmiştir. Mavi Kılıç ismi ile icra edilen bu deniz tatbikatı 3 hafta sürmüş, Çin deniz kuvvetleri Suudi Arabistan'ın Cidde limanını sıklıkla kullanmaya başlamıştır (Cengiz, 2020: 65).

Tablo 7: Çin ile Suudi Arabistan Arasında İmzalanan
Önemli Anlaşmaların Bazıları (1992-2016)

Ekonomi, ticaret, yatırım ve teknoloji iş birliği anlaşması	5 Kasım 1992
Yatırımlar hakkında güvence anlaşması	29 Şubat 1996
Petrol, gaz ve maden kaynaklarını geliştirme anlaşması	23 Ocak 2006
Çifte vergilendirmeyi kaldırma ve gelir ve mülk vergi kaçakçılığını önleme anlaşması	23 Ocak 2006
Sivil havacılık	23 Temmuz 2007
İş birliğine dayalı ve stratejik olarak dostane ilişkilerin güçlendirilmesine ilişkin ortak bildiri	21 Haziran 2008
Altyapı inşaatı konusunda iş birliğini güçlendirme anlaşması	21 Haziran 2008
Petrol, gaz ve maden kaynaklarının iş birliği içinde geliştirilmesine ilişkin ek mutabakat zaptı	10 Şubat 2009
Bir Kuşak Bir Yol Girişimi ve endüstriyel kapasite iş birliğini teşvik etmek için mutabakat zaptı	19 Ocak 2016
Kapsamlı ve stratejik ortaklıklar kurulmasına ilişkin ortak açıklama	19 Ocak 2016

Kaynak: Chen ve Han, 2019: 8.

3.4.Ekonomik İlişkiler

3.4.1. Ticari İlişkiler ve Enerji

Çin-Suudi Arabistan ilişkilerini yabancılıktan stratejik iş birliğine dönüştüren temel motivasyon iki ülke arasındaki gelişen ticari ilişkilerdir. Diğer bir ifade ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde iki ülke enerjiyi temel itici unsur olarak kullanmıştır. Bu anlamda ekonomik ilişkilerin gün geçtikçe hız kazanması ve kurumsallaşması iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmış ve karşılıklı bağımlılık oluşturmuştur. 1979'da Suudi Arabistan diplomatik ilişkiler tesis edilmemiş olmasına rağmen Çinli küçük girişimcilerin krallıkta

faaliyet göstermesine izin vermiştir. 1980'lerin başında da Suudi iş adamları Çin'deki Kanton ticaret fuarına katılmış ve Çin'de kalkınma projelerine yatırım yapmaya başlamıştır. 1981 yılında Suudi Arabistan Çin menşeli ithalat yasağını kaldırmıştır. 1987'de ilk kez Çinli girişimciler krallığı ziyaret etmiştir. 11 Kasım 1988'de imzalanan mutabakat zaptı ile ticari temsilciler atanmıştır. Çin Deng Shaoqin isimli Arapça konuşan bir ismi ticari temsilci olarak tayin etmiştir. Bu girişimlerle ticaret ilişkileri 1980'lerde 152 milyon dolarken 1990'larda 300 milyon dolara yükselmiştir (Al-Tamimi, 2018: 122). 1990-2011 arası ticaret hacmi ciddi bir artış yaşamıştır. 1990'da 1,28 milyar dolar olan ticaret hacmi 2010'da bu rakam 44 milyar dolara çıkmıştır. Ticaret hacmindeki artış kurumsallaşmış ve Çin'in Ortadoğu ve Afrika'daki en büyük ticaret ortağı Suudi Arabistan olmuştur. Ayrıca 2011 yılında tarihte ilk kez Çin, Suudi Arabistan'ın en büyük ticaret ortağı olarak ABD'yi geride bırakmıştır (Kaiser-Cross, 2015: 55).

Tablo 8: Suudi Arabistan-Çin Ticaret Hacmi 2000-2020 (milyar dolar cinsinden)

Yıl	Suudi Arabistan'ın Çin'e İhracatı	Çin'in Suudi Arabistan'a İhracatı	Toplam Ticaret Hacmi
2000	1,9	1,1	3
2001	2,7	1,3	4
2002	3,4	1,6	5
2003	5,1	2,1	7,2
2004	7,5	2,7	10,2
2005	12,2	3,8	16
2006	15	5	20
2007	17,5	7,8	25,3
2008	31,1	10,7	41,8
2009	23,5	8,9	32,4
2010	32,8	10,3	43,1
2011	49,5	14,8	64,3
2012	54,9	18,4	73,3
2013	56,6	20,8	77,4
2014	52,6	23,1	75,7
2015	29,8	24,6	54,4
2016	24,1	20,7	44,8
2017	21,7	19,7	41,4
2018	38,4	21	59,4
2019	47,5	25,2	72,7
2020	32,3	26,5	58,8

Kaynak (IMF)

İki ülke arasındaki ticari ilişkilerin temel motivasyonu enerjidir. Nitekim Çin'in Suudi Arabistan büyük elçisi Song Wei iki ülke arasındaki ilişkileri enerji iş birliği olarak tanımlamıştır (Al-Tamimi, 2018: 124). Bu anlamda Çin açısından Suudi Arabistan ile ilişkileri geliştirme iki nokta açısından kritiktir. İlki Suudi Arabistan'ın enerji

kaynaklarına erişmek. İkincisi Suudi Arabistan ile enerji iş birliğini sürdürerek enerji kaynaklarını çeşitlendirmek. Bu anlamda 31 Ekim 1999'da iki ülke arasında petrol enerji iş birliğini ön gören mutabakat imzalanmıştır (Al-Tamimi, 2018: 124). Nitekim Çin dünyanın en çok petrol tüketen ülkesi konumunda iken Suudi Arabistan 267 milyar varil petrol rezervi ile Ortadoğu'nun süper gücüdür. Bu iki farklı fakat birbirini tamamlayan nokta Suudi Arabistan-Çin ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Öyle ki ilişkilerin tesis edildiği 1990 yılında 417 milyon dolar olan ticaret hacmi 2019 yılında 70 milyar doları geçmiştir (Fulton, 2020a: 2). Dolayısıyla iki ülke arasındaki ekonomik, ticari ilişkileri hareketlendiren enerji sektörüdür. Örneğin 2021 yılında Suudi Arabistan'ın Çin'e yaptığı enerji ihracatı Pekin'in petrol ithalatının %17'sine tekabül etmiştir (Mogielnicki, 2022a).

Suudi Arabistan'ın Çin'e 2019 yılında yaptığı ham petrol ihracatı 35, 6 milyar dolarken bu rakam 2020 yılında 24, 7 milyar dolara düşürülmüştür. Bunun temel sebebi Suudi Arabistan petrol ihracatında Çin'e bağımlı kalmak istememesidir. Japonya, Hindistan, Güney Kore gibi ülkelerle petrol ihracatını çeşitlendirmek isteyen Suudi Arabistan'ın Çin ile ticari ilişkilerinin sınırlı olduğu belirtilebilir (Mogielnicki, 2022b). Bununla birlikte enerji alanında iki ülkenin uzun vadeli iş birliği alanlarını derinleştirdiği de görülmektedir. 2001 yılında Suudi Aramco şirketi ile Sinopec arasında Fucyan vilayetindeki rafinerinin genişletilmesi noktasında anlaşma imzalanmıştır. Buna göre 3,5 milyar dolar değerindeki projenin %25'i Çinlilere devredilmiştir (Ghafouri, 2009: 87). 2004 yılında da Sinopec Suudi Arabistan'da doğal gaz arama ve çıkarma hakkı elde etmiştir (Kaiser-Cross, 2015: 53).

2009'da Çin devlet başkanının krallık ziyaretinde Suudi Arabistan Çin'e petrol tedariki noktasında garanti vermiş ve iki ülke arasında petrokimya alanında önemli iş birliği zeminleri hazırlanmıştır. Bu kapsamda Suudi Aramco ile Çin Petrokimya Şirketi arasında anlaşmalar imzalanmıştır (Al-Tamimi, 2018: 125). Bu anlaşmalar zamanla iş birliğinin hızla gelişmesini sağlamıştır. Örneğin Ekim 2015'te dünyanın en büyük petrokimya şirketi olan Suudi Temel Endüstriler Şirketi Çin'de üçten fazla ortak girişim projesine başlamıştır (Arun, 2018: 207). Mart 2022'de Suudi Arabistan'ın Aramco şirketi Çin'in kuzeydoğusunda milyar dolarlık bir rafineri ve petrokimya kompleksi kuracağını açıklamıştır. Aramco'nun üst düzey yöneticisi Amin Nasır Çin'in enerji ihtiyaçlarının

Suudi Arabistan devletine ait olan Aramco'nun en azından önümüzdeki 50 yıl boyunca en yüksek önceliği olduğunu ifade etmiştir (Mogielnicki, 2022b).

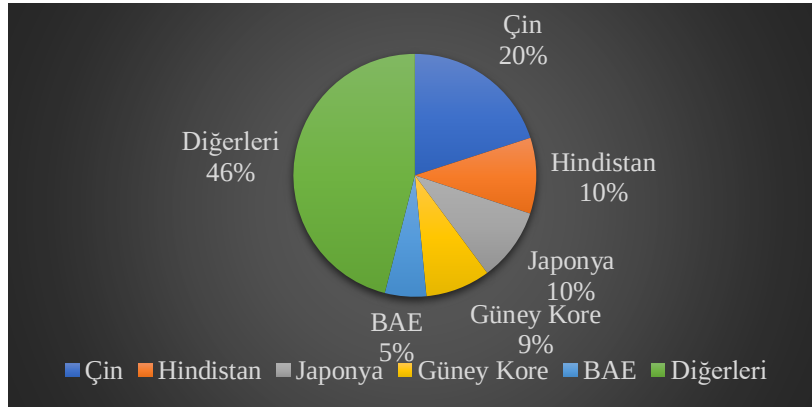
Tablo 9: Suudi Arabistan'ın Çin'e fosil yakıt ihracatı

Yıl	Değer
2000	1.5
2001	1.9
2002	2.5
2003	3.8
2004	5.4
2005	9.3
2006	11.9
2007	13.6
2008	26.4
2009	19.4
2010	25.9
2011	39.5
2012	44.9
2013	43.4
2014	37.9
2015	21.3
2016	16.4
2017	21.5
2018	31.3
2019	41.3
2020	28.8

Kaynak: Chatham House Resource Trade, Milyar Dolar

Tabloda da görüldüğü üzere enerji ticareti iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin temel yapı taşı olagelmıştır. Dahası Suudi Arabistan'ın en çok ihracat yaptığı ülke Çin olmuştur.

Tablo 10: Suudi Arabistan'ın En Çok İhracat Yaptığı 5 Ülke (2020)

Kaynak: Organisation of Economic Complexity.

2004'te Körfez-Çin arası serbest ticaret anlaşması görüşmeleri başlamıştır. Ekonomi, ticaret, yatırım ve teknoloji alanlarında iş birliğini içeren bir anlaşma ile başlayan serbest ticaret görüşmeleri 2016'da Çin devlet başkanının ziyareti ile hızlanmıştır. Fakat 2017'deki Körfez krizi ile bu süreç sekteye uğramıştır (Fulton, 2020b: 5). 2022'nin

başında Körfez dış işleri bakanlarının Çin ile yaptıkları görüşmeler sonrası tekrar gündeme gelmiştir. (Schiavi ve Serra, 2022)

Suudi Arabistan'ın 2017 yılındaki en büyük ticaret ortağı 42 milyar dolarla Çin olmuştur. Mart 2017'de Kral Selman'ın Çin'i kapsayan Doğu Asya turu da Suudi Arabistan'ın dış politikası açısından önemli mesajlar vermektedir. Kral Selman bu tur ile Suudi Arabistan-Çin ilişkilerini yeni bir düzleme taşımıştır. Çin devlet başkanı Xi Jinping ile görüşen Selman imzalanan anlaşmalarla iki ülke arasındaki ilişkileri kapsamlı stratejik ortaklığa yükselmiştir. Ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi adına da üst düzey komiteler kurulmuştur. Kral Selman'ın bu ziyaretini Veliaht prens bin Selman'ın ziyareti takip etmiştir. Vizyon 2030 kapsamında petrole bağımlılığı azaltıp ekonomiyi çeşitlendirmek isteyen Suudi Arabistan Çin ile yakınlaşmaktadır. Temmuz 2021'de iki ülke dış işleri bakanının yaptığı görüşme sonrası yapılan açıklamalar bu iddiayı doğrulamaktadır. Bu anlamda Çin Suudi Arabistan'ın egemenliğine saygı duyduğunu ve uzun dönemli güvenilir bir ortak olmak istediğini belirtmiştir. Dahası Çin Suudi Arabistan'ın ülkeyi endüstriyel bir güç merkezi ve lojistik merkeze dönüştürme projesi olan 2030 vizyonuna ciddi katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla ilişkilerin geliştirilmesi noktasında 2030 Vizyonu önem arz etmektedir (The Strait Times, 2021). Bununla birlikte ilişkilerin temel odak noktası enerjidir. Çin'in dünyanın en çok petrol tüketen ülke olması ve Suudi Arabistan'ın en çok petrol ihraç ettiği ülkenin Çin olması Riyad-Pekin arasındaki yakınlaşmanın temel dinamiğinin enerji olduğunu ortaya koymaktadır (Kane, 2020). Bu anlamda Çin ile nükleer enerji anlaşması yapan Suudiler uranyum geliştirme noktasında önemli adım atmıştır. Çin'in önde gelen nükleer proje geliştirici firması Çin Ulusal Nükleer Şirketi ile anlaşma imzalanmıştır (Houlden ve Zaamout, 2019: 4).

Kral Selman'ın 2017'deki Çin ziyareti kapsamında ilişkiler kapsamlı stratejik iş birliğine evrilmiş, bu kapsamda ilk kez Suudi Arabistan- Çin Üst Düzey Ortak Komisyonu platformu kurulmuştur. 14 anlaşma ve mutabakat zaptı imzalanırken 65 milyar dolar değerinde 35 projede iş birliği yapılması kararlaştırılmıştır (Ding ve Zhao, 2018: 477). Veliaht prens Muhammed bin Selman'ın 2019'da Çin'e yaptığı ziyarette de enerji alanına dair birçok mutabakat zaptı ve anlaşma imzalanmıştır. Örneğin Saudi Aramco ile Norinco şirketleri Çin'in Liaoning şehrinde 10 milyar dolar değerinde bir petrol rafinerisi inşa etme noktasında anlaşmıştır. Saudi Aramco ayrıca, Zhoushan rafinerisinin %9'luk hissesini ve Aramco'nun diğer Asya pazarları için ham petrol depolama tesislerinin

kullanımına olanak sağlayan bir anlaşmayı da imzalamıştır (Fulton, 2020a:12). Dolayısıyla iki ülke arasındaki enerji ve ekonomik iş birliği kurumsal ve uzun döneme matuftur. Örneğin Aramco'nun ticari hamleleri ve yatırım adımlarının kontrol, sevk ve idaresinin kolaylaşması adına Suudi Arabistan 2012'de Aramco Asya'yı Pekin'de faal hale getirmiştir.

Çin'in bölge politikasını belirleyen ana dinamik Pekin'in enerji ihtiyacının sağlanmasıdır. Bu anlamda Çin bölgeye yönelik siyasetini belirlerken meseleleri enerji güvenliği bağlamında ele almaktadır. 2003'ten beri Körfez'deki varlığı hızla artan Çin, 2013'te ABD'yi geçerek Körfez'in en büyük müşterisi konumuna gelmiştir. Söz konusu durum Çin-Arap dünyası ilişkilerine olumlu yansımıştır. 2004'te başlatılan Çin-Arap Devletleri İş Birliği Forumu'nun 6. Dış işleri bakanları toplantısı 2014'te gerçekleştirilmiştir. Çin devlet başkanının katıldığı bu toplantıda Çin'in Arap Politika Belgesi yayınlanmıştır (Arun, 2018: 205). Bu belgede Filistin meselesi başta olmak üzere Çin'in Arap dünyasının temel meselelerine yönelik tavrı net şekilde ifade edilmiştir. Pekin yönetiminin Ortadoğu'ya yönelik ilgisi gittikçe artmıştır. Bu anlamda ABD'nin Asya'yı önleme stratejisine karşı Batı'ya ilerleme (March West) stratejisiyle Çin'in Ortadoğu'da daha fazla etkin olduğu görülmektedir (Kausch, 2015: 5). Öyle ki Suudi Arabistan'ın Asya'ya yaptığı ihracat 2012 yılında Avrupa ve Kuzey Amerika'ya olan petrol ihracatını geçmiştir (Patrick, 2016: 263). Ayrıca bu belgenin üç önemli noktası bulunmaktadır. 1+2+3 olarak kodlanan iş birliği pratiklerinde 1- enerjiyi, 2- inşaat, yatırım, ticareti, 3- nükleer enerji, uydu ve teknoloji, yenilenebilir enerji gibi alanları ifade etmektedir (Fulton, 2020a: 13) 2016'da 7.si düzenlenen Çin-Arap Devletleri İş Birliği Forumu üç alanda iş birliğini derinleştirmiştir. Bunlar altyapı bağlantıları, endüstriyel kapasite artırımı ve turizm, eğitim gibi alanlarda insan hareketliliğidir (Chen ve Han, 2019: 9).

2015 yılında Sinopec ile Aramco firmaları petrokimya alanında Kızıldeniz'deki Yanbu tesislerinde iş birliğine başlamıştır. Bu iş birliği kapsamında 5, 6 milyar dolarlık bir fabrika kurulmuştur. 2019'da Aramco'nun halka arzı noktasında da Çin'in istekli olduğu görülmüştür. Aynı zamanda veliaht prens Muhammed bin Selman'ın 2019 ziyareti kapsamında imzalanan mutabakat zaptları da ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini kolaylaştırmıştır. Öyle ki ziyaretten kısa bir süre sonra 08 Ocak 2020 tarihinde Suudi Arabistan Bakanlar Kabinesi Bank of China'ya Krallık'ta faaliyet göstermesi için lisans

verilmesini onaylamıştır. Ayrıca kabine Maliye bakanına bankanın daha fazla şube açma talebine karar verme yetkisi verilmiştir. Bank of China'nın Suudi Arabistan'da banka açmasıyla birlikte krallıkta Suudi Arabistan dışındaki 15.ticari banka açılmıştır. Bir Çin bankasını yetkilendirmek, krallığın dünyanın en büyük endüstriyel, ticari ve tüketici büyüme hareketlerinden birine liderlik eden Çin de dahil olduğu Doğu Asya da dahil olmak üzere tüm ülkelerle ekonomik iş birliği umutları açmaya yönelik giden politikasının bir işaret olarak okunmuştur. Bu karar Çin-Suudi Arabistan ilişkilerinde bir ilk değildir. 2012 yılında, Çin Sanayi ve Ticaret Bankası Riyad'da ilk şubelerini açmıştır. Bank of China'nın Suudi Arabistan'daki birçok kurum ve kuruluşla yakın irtibatlı olduğu ve bundan dolayı krallık içerisindeki en hareketli bankalardan biri haline geldiği görülmüştür. Bu anlamda banka Suudi Arabistan Elektrik şirketi ve Zain Grup ile ikraz (borç verme) ilişkisine sahiptir. Dolayısıyla Çin'in finansal anlamda Suudi Arabistan'daki varlığını artırması iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere olumlu yansıması beklenmektedir. Bu minvalde Çin'in Riyad büyükelçiliğinde çalışan ekonomi danışmanı Xiao Liu Cheng Çin bankalarının Suudi Arabistan'daki varlığının genişlemesi, Çin ve Suudi Arabistan arasındaki finansal alanda ilişkilerin ve iş birliğinin artan doğasını göstermekte olduğunu dile getirmiştir. Cheng'e göre söz konusu yakınlaşma karşılıklı ticaret hacmini artırabilir. Öte yandan birçok Çinli uzmana göre Riyad ile Pekin arasındaki finansal ve endüstriyel ilişkilerin canlanması ve kurumsallaşmasında Çin Ticaret Bankası önemli rol oynamaktadır. Bütün bunlar Suudi Arabistan'ın Çin ile ekonomik iş birliğini derinleştirmek istediği şeklinde yorumlanmıştır (Cengiz, 2020: 62).

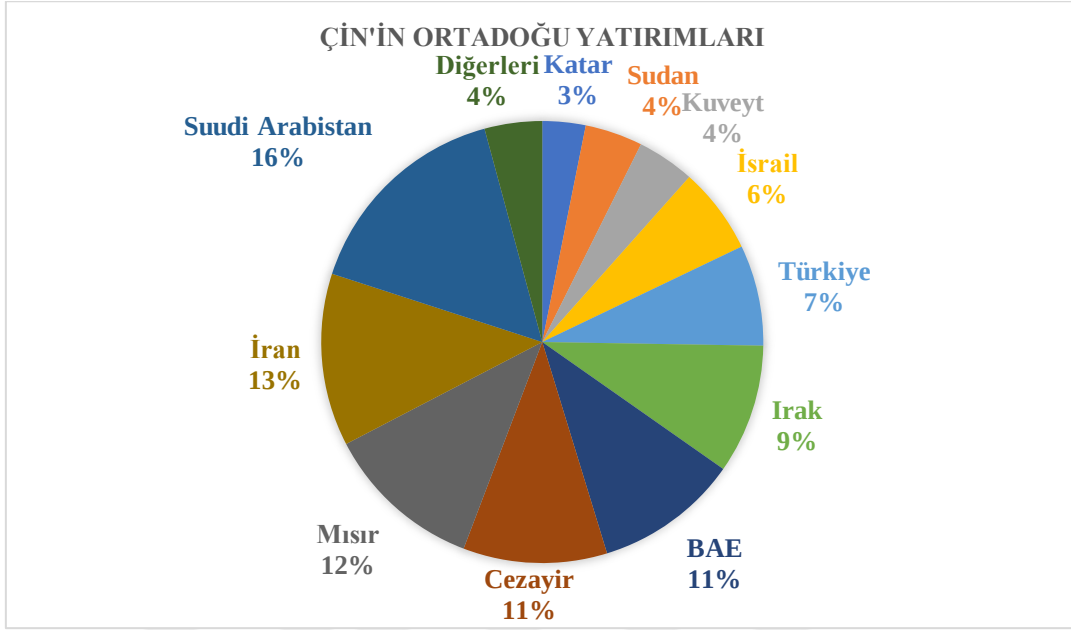
3.4.2. Yabancı Yatırımlar

2014'ten itibaren petrol piyasasında ciddi dalgalanmalar meydana gelmektedir. Bu dalgalanmalar Suudi Arabistan gibi rantiyer devletlerin ekonomik modellemelerinin problemlili olduğunu ortaya koymuştur. Petrole bağımlı ekonomik modellemeyi dönüştürmek ve petrol dışı gelirleri çeşitlendirmek isteyen Suudi Arabistan Çin gibi aktörlerle yatırım noktasındaki angajmanını artırmaktadır. Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın Çin ile yakınlaşma siyasetinin bir diğer noktası yabancı yatırımlardır. Suudi Arabistan petrole bağımlı ekonomiyi dönüştürmek adına yayınladığı 2030 vizyonunda yabancı yatırımlara ayrı bir önem atfetmiştir. Bu kapsamda Avrupa'dan Asya'ya birçok alanda yatırımlarını artırmış aynı zamanda krallığa da daha fazla yatırım çekme yönünde adımlar atmıştır. Asya ülkelerinin Suudi Arabistan'a yatırımları da zamanla artmıştır.

Örneğin 2010'un sonlarına doğru Japonya %8,5 ile Suudi Arabistan'da en çok yatırım yapan ülke olurken Çin %5,5 ile ikinci sıraya gelmiştir. Söz konusu durum ABD'nin Suudi Arabistan'daki yatırımlarının azaldığı bir döneme denk gelmesi de Riyad'ın Asya'ya yönelik ayrı bir stratejisi olduğunu göstermektedir. Kazan kazan odaklı ticari ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir (Ali, 2014). Her ne kadar Partrick Çin'de uzun süre kalmış Suudi Arabistanlı bir analistin görüşlerine dayanarak Suudi Arabistan'ın somut bir Asya stratejisi olmadığını ve 2006'daki Kral Abdullah'ın kişisel girişimlerinin sonuç vermediğini dile getirirse de ekonomik, siyasi ve askeri ilişkiler Suudi Arabistan'ın liderden bağımsız Asya stratejisi olduğunu ortaya koymaktadır (Patrick, 2016: 263). Nitekim 2005-2020 arası Çin'in Körfez'deki yatırımlarının toplam rakamı 78 milyar dolara ulaşmıştır (Houlden ve Zaamout, 2019: 12) 2013'te ilan edilen Bir Kuşak Bir Yol Projesi sonrası Ortadoğu'ya en çok yatırım yapan aktör Çin olmuştur (Dunne, 2020). Bu anlamda Çin Körfez bölgesine yönelik iki önemli yatırım planlaması yapmakta ve bu minvalde projeler hayata geçirmektedir. Bunlardan ilki demir yolu, rafineri, enerji santralleri inşa etme gibi altyapı projeleridir. İkincisi de Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nin bir ayağı olan Deniz Limanları Projesi'dir. Çin'in deniz güvenliğini de öncelediği görülmektedir. Bu anlamda Çin'in devlet kapitalizm modeli bağlamındaki yatırımların Körfez'deki oligarşik devlet modellemesine uygun olduğu ve Körfez monarşileri tarafından olumlu karşılandığı belirtilebilir (Haedelt, 2021). Nitekim Çin'in en çok yatırım yaptığı ülkelerin arasında Suudi Arabistan ve BAE yer almaktadır (Molavi, 2019). Ayrıca Körfez'deki özel sektöründe Çin yatırımlarına olumlu yaklaştığı söylenebilir. Bu anlamda özel sektördeki devlet destekli projelerin oranını azaltmak adına yabancı yatırımların Körfez'e çekilmesi önemli görülmektedir.

2010 yılında Suudi Arabistan'da bir Çin alışveriş mağazası açılmıştır (Foley, 2016: 172). The China Mart isimindeki bu büyük market iki ülke arasındaki yatırımları artırmıştır ve 2016 yılına gelindiğinde Ortadoğu'daki en büyük dış yatırımcı ülke Çin olmuştur (Jabarkhyl, 2017). 2005-2017 yılları arası Çin'in Ortadoğu'daki yatırımlarının en çok görüldüğü ülke Suudi Arabistan olmuştur. Bu anlamda Çin yatırımlarının %50'ye yakını Suudi Arabistan'a yapılmıştır (Houlden ve Zaamout, 2019: 9-13). Dahası Çin'in Suudi Arabistan'daki yatırımları 2021 yılı itibarı ile 43,47 milyar dolara ulaşmıştır (Battaloğlu, 2022).

Tablo 11: Çin'in Ortadoğu'daki Yatırımları (2005-2017)

Kaynak: American Enterprise Institute and Heritage

Çin'in Suudi Arabistan'daki yatırımları özellikle inşaat ve alt yapı alanlarında artmaktadır. 1,8 milyar dolarlık tren hattı projesinin Çinli firmalara verilmiştir. Ayrıca birçok Çinli işçi Suudi Arabistan'a gelmiştir. Bu anlamda Cidde küçük bir Çin kasabası olarak anılmaya başlanmıştır. Suudi Arabistan NEOM projesi kapsamında Cizan Endüstri Parkı'nı da Çinlilere inşa ettirmektedir (Demir, 2020). Diğer bir deyişle Çin'in Suudi Arabistan'daki öncelikleri arasında inşaat ve yatırım gelmektedir. Bu kapsamda Çin, NEOM başta olmak üzere akıllı şehir ve alt yapı projelerini üstlenmektedir (Dugit-Gros, 2021). Çin'in Körfez yatırımları Bir Kuşak Bir Yol Projesi kapsamında hayata geçirilmektedir. Bu anlamda 2014'te hayata geçirilen İpek Yolu Fonu ile Çin- Suudi Arabistan arasındaki yatırımlar artmıştır. Örneğin Çin devlet başkanı Xi Jinping'in Ocak 2016'daki Suudi Arabistan ziyaretinde Suudi Arabistan'ın ACWA şirketi ile İpek Yolu Fonu mutabakat zaptı imzalayarak, BAE'de ortak enerji projelerine yatırım yapmıştır (Chen ve Han, 2019: 15). Ayrıca 2016'da Royal Commission for Jubail ve Yanbu, Saudi Aramco, Guangdong ve Ningxia ortak bir şirket kurmuştur. Bu şirket sayesinde Suudi Arabistan İpek Yolu Endüstriyel Hizmetleri Çinli yatırımcıyı odaklanarak daha fazla yatırım elde etmiştir. Bu anlamda Jazan şehrindeki endüstriyel alan 2030 Vizyonu ile Kuşak Yol Projesi arasındaki uyumu ortaya çıkarmış ve Çinli yatırımcıların bir numaralı tercihi olmuştur (Chen ve Han, 2019: 24).

3.4.3. 2030 Vizyonu ve Bir Kuşak Bir Yol Projesi

2016'nın Nisan ayında Suudi Arabistan Vision 2030 isimli bir belge yayımlamıştır. Büyük oranda veliaht prens Muhammed bin Selman'ın projesi olan bu belge Suudi Arabistan ekonomisini dönüştürmeyi planlamaktadır. İç istikrarın sağlanması, işsizliğin azaltılması, iş gücünün millileştirilmesi, ekonomik kalkınmanın öncelenmesi, petrole olan bağımlılığın azaltılması gibi hedefleri olan bu proje ekonominin yanında sosyo-politik etkilere de sahiptir. Ayrıca bu strateji dış politika ve güvenlikle de doğrudan alakalıdır. Bu anlamda veliaht prens bin Selman'ın hırslı politikalarına paralel olarak Suudi Arabistan sadece Ortadoğu'da değil aynı zamanda dünyanın farklı bölgelerinde de etkisini artırmak ve aktörleri çeşitlendirmek istemektedir. Bu noktada 2030 Vizyonu kapsamında Suudi Arabistan Doğu Asya'ya ve Çin'e özel ve özgün bir önem atfetmiştir. Suudi Arabistan'ın en önemli ticaret ortağı olan Çin, Riyad'ın bin Selman eliyle dönüştürmeye çalıştığı ekonomik modellemede kritik öneme haizdir. Nitekim veliaht prens Muhammed bin Selman Çin'in Kuşak Yol Projesi'ni 2030 Vizyonu'na entegre edilebilecek bir fırsat olarak düşünmektedir (Cengiz, 2020: 63). Bu anlamda 2019'da Çin'e yaptığı ziyarette veliaht prens Muhammed bin Selman "Arap Yarımadası, Çin Devlet Başkanı'nın Kuşak Yol Projesi'nin önemli bir parçası olarak görülüyor. Proje ve Çin'in stratejik yönelimleri, Suudi Arabistan'ın 2030 vizyonu ile büyük ölçüde örtüşmekte ve iki ülkenin karşılaştığı tüm kazanımları elde etme ve tüm zorlukları karşılama konusundaki istekliliği vurgulamaktadır." şeklinde açıklamalar yaparak 2030 Vizyonu ile Kuşak Yol Projesi'nin Çin- Suudi Arabistan iş birliğini artıracak bir projeksiyon olarak sunmuştur. Ayrıca iki projenin de dış politika hedefleri olduğu ve bu noktada örtüştüğü ifade edilebilir. Çin proje ile Ortadoğu'da, Suudi Arabistan ise 2030 vizyonu ile Asya'da etkin olmak istemektedir (Cengiz, 2020: 63). Bu anlamda Kuşak Yol Projesi'nin geçiş güzergahında olan krallık Çin yatırımının ülkeye çekilmesi noktasında önemli adımlar atmış, veliaht prens söz konusu adımların gerçekleşmesi adına Çin'e 2016'da ziyaret gerçekleştirmiştir. Vizyonun ilanından 4 ay sonra, Ağustos 2016'da yapılan bu ziyaretle 15 alanda anlaşma imzalanmıştır. 2016'daki bu ziyaret sonrası krallıkta Çin ile alakalı çalışmalar artmıştır. Medyada da bu artışa rastlanmıştır. Örneğin kraliyete yakınlığı ile bilinen Abdurrahman el-Raşid el-Şark el-Avsat gazetesine yazdığı yazıda Suudi Arabistan'ın geleceğinin Çin'de olduğunu ifade etmiştir (Cengiz, 2020: 63-64).

Veliaht prens Muhammed bin Selman'ın 2019'daki ziyaretinde de 28 milyar dolar değerinde 35 anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar ve projelerin uyum halinde olması Suudi-Asya Açılımı (Saudi-Asian pivot) şeklinde yorumlanmıştır ve veliaht prensin Çin ziyareti sonrası Suudi Arabistan'daki önemli araştırma merkezleri Suudi Arabistan-Çin ilişkilerine dair raporlar yayımlamaya başlamıştır. Örneğin Kral Abdullah Petrol Çalışmaları ve Araştırma Merkezi Çinli araştırmacıların kaleme aldığı "Suudi Arabistan-Çin İş Birliğini Derinleştirmek" adlı raporu yayımlamıştır. Politika önerileri de içeren bu rapor Suudi liderliğin Çin ile ilişkileri geliştirme noktasında istekli olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Suudi Arabistan açısından Çin istikrarlı ve güvenilir bir aktör olarak görülmektedir. Ayrıca birçok tartışmanın aksine Suudi Arabistan'a göre Çin ile ilişkiler ABD'ye bir alternatif değil aksine ABD ile ilişkileri tamamlayan bir unsur olarak görülmüştür (Li, 2020: 582).

Kuşak Yol Projesi ve 2030 Vizyonu birbirinden bağımsız iki farklı proje olmakla beraber iki ülke arasındaki ilişkilerin ve angajmanın uzun dönemde derinleşmesini sağlamıştır. Nitekim iki proje de Suudi Arabistan-Çin arasındaki iş birliğini artırmış ve ilişkileri yeni bir aşama koymuştur (Foley, 2017: 107). Bu anlamda Kuşak Yol Projesi Körfez'de iki önemli proje ortaya çıkarmıştır. Bunlardan ilki Körfez ülkelerinin yerel kalkınma programlarını destekleyen projelerdir. İkincisi ise bölgesel bağlantılar inşa ederek Çin'in bölgede başarmaya çalıştığı projelerdir. Dolayısıyla 2013'te ilan edilen Kuşak Yol Projesi Çin'in Ortadoğu politikasının bir sacayağı haline gelmiştir (Julton, 2019). Bu noktada altı çizilmesi gereken bir husus Kuşak Yol Projesi'nin Körfez'deki Vizyon Projeleri ile uyumlu olduğudur. Kuşak Yol Projesi kapsamında Çin'in devlet ve özel girişimleri Körfez'deki Vizyon Projeleri'nin hedeflerine paralel olarak gelişmektedir. Suudi Arabistan'ın 2030 Vizyonu ile Kuşak Yol Projesi arasında da güçlü bir sinerji bulunmaktadır. Suudi 2030 Vizyonu daha sürdürebilir, çeşitlendirilmiş bir ekonomi oluşturmayı, 6 milyon yeni iş istihdamı yaratmayı, 2030'a kadar krallığın gayri safi yurt içi hasılasını iki katına çıkarmayı hedeflemektedir. Bu hedefler 4 trilyon dolarlık bir petrol dışı ekonomi ve yabancı yatırımı gerektirmektedir. Ayrıca vizyon belgesi madencilikten inşaata Çin'in Kuşak Yol Projesi'nde önemseddiği ve birincil sıraya koyduğu sektörlerde de iş birliğini içermektedir. Çinli firmalar Suudi Arabistan'ın 2030 vizyonundaki sektörleri bir fırsat olarak görmektedir. Veliaht prens Muhammed bin Selman da Vizyon 2030 ile Kuşak Yol Projesi'ni sıkça ilişkilendirmektedir. Örneğin bir keresinde Kuşak

Yol Projesi’ni 2030 Vizyonu’nu ana direklerinden biri olarak zikretmiştir. (Fulton, 2020b: 6). İki ülke 2030 Vizyonu ile Kuşak Yol Projesi arasındaki iş birliğini artırmak adına 2016’da üst düzey bir komisyon da kurmuştur (Juan, Meng ve Shaobiao, 2018: 364).

Tablo 12: Kuşak Yol Projesi ile 2030 Vizyonu Arasındaki Uyum

Önemli Belirleyiciler	Kuşak Yol ve 2030 Vizyonu
Siyasi İş Birliği	- Devlet ziyaretleri, ortak açıklamalar - İş birliğini geliştirmek için tasarlanmış resmi anlaşmalar - Üst düzey bölgesel ve hükümetler arası forumlar - Uygulamada iş birliğini geliştirmeye yönelik mekanizmalar - İş birliğinin sonuçlarını yönetmek için gayri resmi önlemler
Ticaret Entegrasyonu	- Ticaret akışının karşılıklı bağımlı olması - İhracatın karşılıklı bağımlı olması - Ticaret hacminin genişletilmesi - İthalat ve ihracat yapılandırması - Ticaret anlaşmalarını genişletmek
Doğrudan Yabancı Yatırım Entegrasyonu	- İki yönlü yatırım akışlarının karşılıklı bağımlı olması - İçeride doğru yatırım akışlarının karşılıklı bağımlı olması - İçeride doğru yatırım akışlarının evrimi
Finansal Entegrasyon	- Bilgi alışverişini ve finansal iş birliğini kolaylaştıracak düzenlemeler - Alt yapı finansmanı - Para birimi ve alışverişte iş birliği
İnsani Hareketlilik	- Emek, işçi göçü - Eğitim ve öğretim değişim hareketleri - Kültür ve turizm gelişim

Kaynak: Chen ve Han, 2019: 7.

Kuşak Yol Projesi ile 2030 Vizyonu arasındaki uyum inşaat sektörüne doğrudan yansımıştır. Örneğin sadece 2005-2021 yılları arası Çinli firmaların Körfez’deki yatırımları, imzaladığı anlaşmaların tutarı 40 milyar doları geçmiştir. Ayrıca yatırımların yanında inşaat-yapı projeleri de bu anlaşmalara eklendiğinde Çin’in Körfez’deki ekonomik varlığı daha da artmaktadır. Örneğin 2005-2021 yılları arasında Çin’in Suudi Arabistan’daki yatırım ve inşaat değeri 43,47 milyar doları bulmuştur (Mogielnicki, 2022a).

Kuşak Yol Projesi’nin Körfez’in yerel kalkınmasına katkı sağladığı birçok örnekte görülmektedir. 2000’lerden beri Riyad-Cidde hattı, Riyad-Dammam hattı başta olmak

üzere birçok tren yolu ve inşaat projesini Çinli firmalar üstlenmektedir. Suudi Arabistan'ın NEOM projesinin alt yapı çalışmaları, Mekke-Medine arası tren yolu ve Yanbu rafinerisinin alt yapı çalışmalarının tamamı da Çinli firmalar tarafında hayata geçirilmiştir. Katar'ın Lusail Stadyum'u, Doha limanının genişletilmesi, Dubai'nin Motor Şehri'nin inşası gibi birçok mega proje, alt yapı ve inşa noktasında Çin ile iş birliği halinde devam etmektedir. Dolayısıyla Suudi Arabistan başta olmak üzere bütün Körfez ülkeleri Çin'in Kuşak Yol Projesi'ne kendi vizyon projelerinin tamamlayıcısı olarak bakmaktadır. Diğer bir deyişle Suudi Arabistan açısından Çin, 2030 projelerinde yatırım kaynağı olarak konumlandırılmaktadır (Fulton, 2020a: 1).

4. BÖLÜM: ANGAJMAN SİYASETİ BAĞLAMINDA SUUDİ ARABİSTAN-RUSYA İLİŞKİLERİ

Bu bölümde Rusya'nın Ortadoğu'daki yükselişi bağlamında Suudi Arabistan'ın dış politika stratejisi ve Moskova-Riyad arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır. Bu kapsamda Rusya'nın bölgesel nüfuzunun ve Ortadoğu-Körfez bölgelerindeki etkisinin arttığı ve Suudi Arabistan'ın Rusya'nın bu yükselişine karşı korunma stratejisi iddia edilmektedir. Suudi Arabistan Rusya'nın bu yükselişi karşısında tepkisiz kalmamakta, aksine Rusya ile ilişkileri geliştirmektedir.

4.1. Rusya'nın Ortadoğu ve Körfez'de Yükselişi

ABD'nin küresel siyasete dair politikasının değişmesi sonucu uluslararası siyasette bir güç boşluğu oluşmuştur. Söz konusu güç boşluğu birçok aktör tarafından doldurulmaya çalışılmaktadır. Bu aktörlerin başında Rusya gelmektedir. Bu anlamda Rusya'nın uluslararası sistem, Ortadoğu ve Körfez ölçeğinde yükselişe geçtiği söylenebilir. Putin'in liderliği Rusya'nın Çarlık dönemindeki imparatorluk kodlarına dönme bağlamında değerlendirilmektedir. Bu anlamda Ruslar uluslararası sistemin mevcut yapısına yönelik gerek söylem gerekse eylem bağlamında ciddi meydan okumalar getirmektedir. Putin 2007 yılında Al-Jazeera'ya verdiği röportajda ABD ile güç mücadelesini Ortadoğu ölçeğinde sürdüreceğini açıkça ifade etmiştir (Smith, 2007: 4). Benzer şekilde 2007'de NATO'nun Münih'te düzenlediği güvenlik konferansında ABD'yi doğrudan hedef alan Putin, Ortadoğu'daki aktörlerin Moskova ile yakınlaşmasını hızlandırmıştır (Kozhanov, 2021: 11). Ayrıca Putin 2008'de Rusya'nın dış politika konsepti belgesini imzalayarak, Moskova'nın önceliğinin ekonomi olduğunu, birçok bölgede etkin olacaklarını beyan etmiştir (Melkumyan, 2015: 11f).

Rusya'nın Putin döneminde uluslararası ve bölgesel gelişmeleri Moskova'nın lehine çevirdiği söylenebilir. Örneğin Putin ABD'nin yeniden mevzilenme stratejisi sayesinde ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmaya başlamıştır. Aynı zamanda Batı'nın Ukrayna meselesi ve birçok başka meseleden ötürü Rusya'ya yönelik uyguladığı yaptırımlardan zarar gören ekonomiyi güçlendirmek adına Moskova etkin bir siyaset izlemeye başlamıştır. Dolayısıyla Putin Rusya'yı 21.yüzyılın bağımsız süper gücü olarak inşa etmeye çalışmaktadır. Nitekim Putin'in Rusya'yı birçok uluslararası örgütteki üyeliği ve rolünü arttırdığı görülmektedir. G-8, BRICS, Bağımsız Devletler Topluluğu gibi örgütlerle gerek Batı sistemi içerisinde gerekse Batılı sistem dışında meydan okuyucu bir

Rusya inşa edilmektedir. Dahası Putin Avrasya Birliği kurma fikriyle de AB ile mücadelesinde elini güçlendirmeye çalışmaktadır. Ayrıca G-20 gibi örgütlere ev sahipliği yaparak prestij elde eden Rusya, BMGK'daki veto hakkını kullanarak uluslararası sistemde gittikçe güç kazanmaktadır (Trenin, 2012: 10).

Putin ekonomiden dış politikaya iç politikadan güvenliğe birçok noktada daha merkezîyetçi-otoriter bir siyasetle Rusya'yı dünyanın birçok noktasında etkin kılmak istemektedir. 2011 Aralık sonrası Rus siyasetinde Putin'e olan desteğin azalmasına karşı belli tavizler veren Kremlin, Putin liderliğinde dönüşüm geçirmektedir. Bu dönüşüm ABD ve Batı'ya meydan okumayı, Batılılaşmama (de-Westernization) ve Afrika, Ortadoğu gibi noktalarda ABD müttefikleriyle yakın ilişki kurmayı içermektedir. Dolayısıyla birçok ABD müttefiki Rusya'nın yükselişi tehdidi ve bu yükselişle ortaya çıkan risk ve belirsizliklerle mücadele yöntemi arayışı içindedir.

Rusya'nın Ortadoğu'daki artan ve yükselen gücü ABD müttefikleri ile ilişkileri üzerinden okunabilir. Bu anlamda gerek diplomatik ziyaretlerin sıklaşması gerekse Moskova'dan ABD müttefiklerine olan silah satışlarının artışı Ortadoğu'da Rusya'nın yükselişine tekabül etmektedir. Örneğin sadece diplomatik ziyaretlere bakıldığında özellikle 2010 sonrası Rusya'nın Ortadoğu'da çok daha aktif bir siyaset izlediği söylenebilir. Nitekim Putin Suudi Arabistan, BAE, Katar, İsrail, Mısır, Ürdün, Türkiye gibi geleneksel ABD müttefikleri ile görüşmeleri sıklaştırmıştır. Diplomatik görüşmelerinin artışının yanında Rusların ABD müttefikleriyle savunma iş birliklerini de geliştirdiği söylenebilir. Nitekim ABD'nin güvenlik tedarikinin Washington kaynaklı sorgulanır duruma gelmesi ABD müttefiklerinin alternatif aktörlere itmiştir. Bu anlamda 2000-2018 yılları arasında Rusya Mısır'a 3.6 milyar dolar, Irak'a 2.15 milyar dolar, BAE'ye 796 milyon dolar, Cezayir'e 11.4 milyar dolar tutarında silah satışı gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla Rusya'nın Ortadoğu'daki artan etkisinin bir boyutu silah satışı meselesidir. Ayrıca 2.5 milyar dolar civarında bir rakamla Türkiye'nin S-400 savunma sistemini Rusya'dan tedarik etmesi de Moskova'nın ABD müttefikleriyle olan güvenlik iş birliğinin ne kadar derinleştiğini ortaya koymaktadır. Söz konusu durum sadece Türkiye bağlamında yaşanmamakta; birçok ABD müttefiki Washington'ın isteksiz tavırlarına karşı Rusya'nın silah tedarikine yönelmektedir. Bu çerçevede BAE Su-35 savaş uçaklarını almak istemektedir. Benzer şekilde ABD'nin Ortadoğu'daki en büyük askeri üssüne ev sahipliği yapan Katar'ın da

Su-35 ve S-400 sistemini alma yönünde müzakereler yürüttüğü bilinmektedir (Katz, 2019: 4).

Ruslar Soğuk Savaş paradigmalarına geri dönerek Ortadoğu'da etkinliğini artırmaktadır. Hizbullah, Hamas, İran-Suriye gibi Batı karşıtı güçleri destekleyerek bölgede nüfuzu artan Rusya, temelde üç dinamik üzerinden hareket etmektedir. Bunların ilki Rusya'nın ulusal güvenliğine tehdit olan Kuzey Kafkasya'daki ayrılıkçı hareketler ve bu hareketlerin Rusya'da yaşayan Müslümanları radikalleştirme potansiyeli bağlamındaki iç motivasyonlardır. İkincisi Ortadoğu'daki ekonomik çıkarlardır. Üçüncüsü Batı ile rekabet bağlamında Ortadoğu'nun jeopolitik önemidir (Dannreuther, 2012: 543- 560).

Rusya bölgesel faaliyetleri kapsamında Ortadoğu'daki nüfuzunu artırmaktadır. Bu anlamda Moskova'nın Ortadoğu'daki yükselişini etkileyen birçok faktör ve gelişmeden söz edilebilir. Bunlar arasında Rusya'nın askeri ve diplomatik hamleleri, Suriye iç savaşına müdahil oluşu, teknolojik manevraları, Obama ve Trump'ın Suriye politikaları gibi etkenler sıralanabilir. Rusya'nın bölgesel ölçekteki yükselişinin bir diğer noktası enerji alanındaki iş birliği sahalarının genişletilmesidir. Bu anlamda Rusya uzun süredir Suudi Arabistan ile petrol fiyatlarını etkileme noktasında üretim kotasını belirleme bağlamında karşı duran siyaseti terk edip 2016 ile birlikte iş birliğine gitmiştir. Benzer şekilde 2016'da Katar ile de enerji iş birliklerini genişletmiştir. Bu çerçevede Katar, Rusya devletinin kontrolünde olan Rosneft şirketinden %19.5 hisse satın almıştır. Ayrıca 2019 yılında Katar'ın Rusya'daki yatırımları 2.5 milyar dolara ulaşmıştır (Surkov, 2021: 102). Diğer Körfez ülkeleri de Rusya firmalarının petrol arama ve çıkarma işlemlerinde aktif rol oynamalarına izin vermiştir. Saudi Aramco şirketi de Rusya'nın en büyük özel gaz şirketi olan Novatek ile sıvılaştırılmış gaz projelerinde ortaklık anlaşmaları imzalamıştır. Bunlara ek olarak Ortadoğu'daki birçok devlet Rusya'nın nükleer reaktörlerini satın almıştır. 2022 yılı itibari ile 61 milyar dolara tekabül eden bu satışların artması beklenmektedir. ABD ve AB'li tedarikçilere karşı Rusya'nın Suudi Arabistan, Cezayir, Mısır ve Irak gibi aktörlerle enerji bağlamında iş birliklerini geliştirmiştir. Rusya için Ortadoğu'daki aktörlerle ekonomik iş birliğini derinleştirmek Batılı aktörlerin yaptırımlarının etkisini azaltmak ve ABD'yi dengelemek adına önemlidir. Bu anlamda Rusya'nın turizm bağlamında da Ortadoğu'da daha fazla öne çıktığı söylenebilir. Birçok Rus turist Avrupa ve ABD yerine Ortadoğu ülkelerini tercih ederek, Rusya-Ortadoğu ilişkilerinin ekonomik seyrine katkı sağlamaktadır (Katz, 2019: 3-4).

Rusya'nın Ortadoğu ölçeğindeki yükselişini açıklayan bir etken teknoloji sektörüdür. Bu anlamda Rusya Haziran 2019'da Dubai'de Rus Dijital Yenilikçiler ve Bilgi ve İletişim Teknolojileri Merkezi açmıştır. Bu merkezle birlikte Rusya'nın Ortadoğu'da teknoloji sektöründe önemli bir adım atmıştır. Merkez, Rus şirketlerine Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya yönelik iş birliği fırsatları sunmaktadır. Ayrıca Rus girişimcilere ve teknoloji şirketlerine ürünlerini Ortadoğu'ya pazarlamaları ve bölgeyi daha iyi tanımaları açısından destek sağlamayı amaçlamaktadır. Öte yandan merkezin BAE ve Rusya hükümetleri tarafından destekleniyor olması da Moskova'nın Ortadoğu'daki artan nüfuzunun anlaşılması açısından önemlidir. BAE gibi bir ABD müttefiki bir aktörün devlet ve hükümet düzeyinde Rusya ile yakınlaştığı görülmektedir. 2018 yılında iki hükümet arasında bu inovasyon merkezine sahip ortak bir komite tarafından bir merkez kurulması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Böylelikle Rusya'nın bölgedeki varlığının diplomatik ve askeri motivasyonların dışına çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla Moskova Ortadoğu ölçeğindeki nüfuzunun kapsamını ve yöntemini değiştirmektedir. Bu anlamda küresel çapta petrol fiyatlarındaki düşüşlerin Rusya'nın bölge politikasını etkilediği söylenebilir. Nitekim Rusya'nın ihracatında enerjinin büyük paya sahip olması, Moskova'nın dış politikasını şekillendirmektedir. Bu minvalde Rusya petrol dışı ürün ihracatı stratejisini Ortadoğu üzerine uygulamaktadır. Teknoloji sektörü de Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik stratejisinde önemli yer tutmaktadır. Ayrıca Rusya'nın bilgi teknolojileri eğitimi alanına yatırımlarını artırdığı görülmektedir. Rusya'ya ait teknolojik ekosistem inşasını da başlatan Moskova'nın Ortadoğu'daki aktörler tarafından yüksekçe talep edilen teknolojileri de üretmeye başladığı görülmektedir. Bu anlamda uzay teknolojisi, akıllı şehirler, siber güvenlik, hükümet-vatandaş angajmanları önde gelen yeni alanlar arasındadır. Kaspersky gibi birkaç Rus firması dışında Moskova'nın küresel teknoloji pazarında başarısız olduğunu dile getiren NNTC şirketi müdür Dimitry Doshaniy Rusya'nın bu alanda önemli bir ilerleme kaydettiğini söylemiştir. Nitekim söz konusu şirket Rus teknolojisi kullanarak bilgi teknolojisi çözümleri sağlamaktadır. Bilgi ve İletişim Teknolojisi (BİT) harcamaları bağlamında Ortadoğu'nun küresel pazardaki önemli pozisyonu da birçok Rus firmasının bölgeye yönelmesini sağlamıştır. BAE merkezli Gartner firmasına göre Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri 2019 yılında 160 milyar dolarlık harcama yapmıştır. Bu harcamaların büyük bir kısmını yazılım oluşturmaktadır. Öte yandan Rusya'nın yapay zekaya yönelik sektörel yatırımları da son

dönemde artmıştır. Rusya Doğrudan Yatırım Fonu (RDYF) bu anlamda önemli gelişmeler kaydetmiştir. Her yıl en az 10 yapay zekâ üretecek olan fon 2 milyar dolar değere sahiptir (Ghaffar ve Hamid, 2019).

Rusya'nın bölgedeki etkinliğinin artışı Arap devrimleri ve paralelinde gelişen devrim karşıtı siyaset üzerinden okunabilir. Putin'in liderliğindeki Rusya, birçok Batı ülkesi gibi (ABD-Fransa) otoriterliği demokrasiye tercih etmektedir. Literatüre otoriter istikrarlılık olarak geçen bu terminolojiye paralel olarak, Putin otoriter yönetimleri bölgenin bir normu ve bölgenin doğası olarak tanımlamaktadır. Dahası Putin 2015'te BM'de yaptığı bir konuşmada Batılı aktörlerin ayaklanmaların demokratikleşmeyi getireceği söyleminin ne kadar yapay olduğuna vurgu yaparak Arap devrimlerini eleştirmiştir. Dahası Putin Arap devrimlerini ABD'nin Rusya'ya karşı başlattığı, 'Rusya'nın egemenliğini yıkma amaçlı' renkli devrimlerin bir devamı olarak okumuştur (Shumilin ve Shumilina, 2017: 118). Bu anlamda Batı eleştirisi üzerinden Ortadoğu'daki diktatöryel yönetimlerle yakınlaşan Putin'in Rusya'nın küresel ve bölgesel ölçekte nüfuzunu artırmıştır. Örneğin Libya'nın diktatörü Kaddafi'ye karşı başlatılan gösterilerde Bingazi şehrine savaş uçakları göndererek göstericiler üzerine ateş açmıştır. NATO'nun Bingazi'deki saldırılarını sonlandırmak adına savaşa yasak bölge ilan etmesine rağmen Rusya Libya üzerinden bölgesel etkinliğini artırmıştır. Benzer şekilde Wagner isimli şirketin de Rusların Libya üzerindeki etkinliğini artırdığı görülmektedir. Bu anlamda Putin Suriye, Libya gibi noktalarda otoriter rejimlerden yararlanarak halk ayaklanmalarına karşı politikalarını bölgedeki aktivizminin artırmıştır.

Rusya Çin ile ortak hareket ederek BMGK'daki veto hakkını Esed rejimi lehine kullanmıştır. Moskova'nın Esed rejimini iktidarda tutan bu hamlesinin Rusya'nın Ortadoğu'daki nüfuzunu arttırdığı söylenebilir. Nitekim Şam yönetimi Rusya'nın Suriye'nin Batı kıyısında kullandığı hava ve deniz üslerini 49 yıllığına Moskova'ya kiralamıştır. Bu anlamda Hmeyim hava üssü ve Tartus deniz üssü Moskova'nın Ortadoğu'daki askeri faaliyetlerinin genişlemesini sağlamıştır. Öte yandan Rusya silah satışının %40'ına yakını Esed rejimine yaparak iç savaşta rejimin ayakta kalmasını sağlamıştır (Kausch, 2015: 6). Rusya Libya'da Hafter, Suriye'de Esed ile kurduğu ilişkilerin bir benzerini Mısır'da Sisi ile kurarak Arap dünyasının önemli aktörü olan Mısır ile de yakın ilişkiler sürdürmüş ve bu ilişkiler sayesinde de Ortadoğu'da nüfuzunu artırmıştır. ABD ve Avrupalı aktörlerin Sisi'ye silah tedarikini sorunsallaştırması

Rusya'nın Mısır üzerindeki etkisini artırmıştır (Kausch, 2015: 6). Bu anlamda Putin darbe ile iktidara gelen Sisi'nin insan hakları ihlallerini eleştirmemiş, aksine siyasi-ekonomik ve güvenlik ilişkilerini geliştirmiştir. Örneğin 1960'lardan bu yana azalan silah satışı yükselişe geçmiş, bu anlamda milyarlarca dolar değerinde gelişmiş savaş jetleri, helikopter savaş gemileri, hava savunma füze sistemleri Rusya tarafından Mısır'a satılmıştır. Dahası iki ülke arasındaki özellikle Doğu Akdeniz bağlamında deniz askeri tatbikatları yapılmaya başlanmıştır. İki ülke arasındaki askeri iş birliği oldukça derinleşmiş ve karşılıklı hava üslerinin kullanımına izin verilmesi meselesi tartışılır hale gelmiştir (Iddon, 2020).

Obama ve Trump dönemlerinde ABD'nin bölge politikası ve çekilme siyaseti Rusya'nın daha fazla inisiyatif almasına neden olmuştur. Diğer bir deyişle Obama'nın pasif angajman siyaseti ve Trump'ın ön görülemez siyaseti ABD'nin Ortadoğu'daki hegemon rolüne meydan okumuş ve oluşan güç boşluğunu Rusya Putin'in bireysel yönlendirmeleriyle doldurmaya başlamıştır (Sly, 2018). Özellikle Suriye bağlamında yaşanan bu gelişme, Rusların Ortadoğu'nun diğer bölgelerinde de etkin siyaset izlemesini sağlamıştır. Putin'in güç enstrümanlarını etkin kullanması, Rusya'nın bölgedeki aktörlerle iletişim halinde olması ve bölge dillerini bilen diplomatları sayesinde birçok kazanım elde etmiştir (Ignatius, 2019). Suriye'deki halk ayaklanmalarının gerçekleştiği tarihlerde bölgesel ve küresel aktörler gelişmelere yönelik siyaset belirlemede zorlanmıştır. Bu anlamda bekle-gör siyaseti birçok aktörün izlediği ilk strateji olmuştur. Obama da buna benzer bir siyaset izlemiştir. Fakat ayaklanmalara karşı Esed rejiminin sert tutumu gün yüzüne çıkınca başta Türkiye olmak üzere birçok aktör ABD'nin Suriye'ye müdahale etmesi gerektiğini sıklıkla vurgulamıştır. Buna mukabil Obama, kimyasal silah kullanımının ABD'nin kırmızı çizgisi olduğunu söylemiştir. Daha öncesinde de birçok kez aynı yöntemle kendi halkını öldüren Esed rejimi 2013'ün Ağustos ayında Doğu Guta'da kimyasal gaz kullanmıştır. Bu durum normal şartlarda Obama'nın Suriye'ye müdahale etmesini gerektirirse de Obama olayları sadece kınamakla kalmıştır. ABD'nin Suriye sahasına askeri olarak müdahil olmayışı durumu bölgesel ölçekte bir güç boşluğu oluşturmuştur. Bu güç boşluğu bölgesel ve küresel güçler açısından fırsat olarak görülmüştür. Bu anlamda bölgesel açıdan İran, küresel açıdan da Rusya söz konusu güç boşluğunu kendi çıkarlarına uygun biçimde doldurmaya yönelik siyaset geliştirmiştir. Mezkûr iki aktörde Esed rejimini koruyarak bölgesel nüfuzlarını

artırmıştır. Hatta Suriye'deki bu güç boşluğu Rusya'nın Ortadoğu'ya geri dönüşünü hızlandırmıştır. Ayrıca Rusya'nın Esed rejimi ile sürdürdüğü yakın ilişkileri askeri müdahale ile daha da kuvvetlendirmesi, Moskova'nın Ortadoğu'daki birçok aktörle yakınlaşmasını sağlamıştır. Eylül 2015'te Esed rejiminin çağrısı üzerine Suriye sahasına askeri olarak doğrudan dahil olan Rusya bu hamle ile Ortadoğu politikasında radikal bir değişime gitmiştir. Büyük oranda ABD'nin bölgeden uzaklaşması bağlamındaki belirsizliğin hızlandığı bu süreç, Arap ülkelerinin Moskova ile yakınlaşma siyasetini kolaylaştırmıştır (Rumer, 2019). Silah, altyapı ve teknoloji başta olmak üzere birçok alanda Rusya ile anlaşmalar imzalanmıştır.

Trump'ın Suriye'den çekilme kararı ile birlikte Rusya'nın bölgedeki aktivizmi daha fazla görünür hale gelmiştir. Örneğin ABD'nin Suriye'den çekilmesiyle birlikte ortaya çıkacak olan boşluğun birçok aktör tarafından doldurulabilme ihtimali Irak'ın yönelik dış politikalarını etkilemiştir. Bu anlamda Trump'ın Suriye kararı iki önemli sonuç ortaya çıkarmıştır. Bunlardan ilki Türkiye, İran ve Rusya'nın Suriye'nin geleceğini belirleyen aktörler haline gelmesidir. İkincisi de Suriye'deki istikrarsızlığın devam etmesi ve bu durumun terör örgütleri açısından fırsatlar doğurmasıdır. Söz konusu terör örgütlerinin Irak'a doğrudan etki edecek olması Bağdat yönetimini Rusya gibi aktörlerle yakın bir iş birliğine sürüklemiştir. Diğer bir deyişle ABD'nin Suriye bağlamındaki siyasal tercihi Washington'ın müttefiki olan Irak'ı Rusya ile yakınlaştırmıştır. Bu anlamda Irak'taki siyasiler Rusya'yı Ortadoğu'ya istikrar getirecek ve terörle mücadelede önemli bir aktör olarak görmektedir (Karasik, 2019).

Rusya'nın bölgesel ölçekteki yükselişinin bir diğer görünür yüzü İsrail ve Filistin ile ilişkilerde tezahür etmektedir. Bu anlamda 2002'de Ortadoğu Dörtlüsü olarak bilinen ve İsrail sorununu çözmek için kurulan oluşuma Rusya'nın üye yapılması Moskova'nın bölgesel aktivizminin ilk ayağı olarak görülebilir (Berthelot, 2017: 172). Dahası Moskova zamanla kademeli şekilde Filistin meselesindeki yerel aktörlerle yakınlaşarak bölgesel aktivizmini hızlandırmıştır. 2006'da Hamas'ın seçimleri kazandığını kabul eden Rusya Filistin dosyasında aktörler nezdinde de daha etkin konuma gelmiştir. Örneğin Hamas yetkilileri Rusya'yı uluslararası izolasyondan kurtulmak için bir çıkış yolu olarak görmüş ve iki aktör arası görüşmeler 2019 yılı itibarıyla artmıştır. Örneğin 2019'un Temmuz ayında ve 2022'nin Eylül ayında Hamas'ın lider kadrosundan üst düzey isimler Moskova'da dışişleri bakanlığından üst düzey isimlerle görüşmüştür. Hamas Trump

döneminde kamuoyuna arz edilen Yüz Yılın Anlaşması'na karşıtlık noktasında Ruslarla işbirliği yapmaktadır. Dolayısıyla Ruslar ABD'nin bölge politikalarından kaynaklanan meseleleri lehlerine çevirerek bölgede daha aktif bir tavır sergilemektedir. Moskova AB ve ABD'de terör örgütü olarak tanınan İslami bir direniş hareketiyle yakınlaşarak Batı'nın bölge çıkarlarına meydan okumaktadır. Moskova söz konusu hamleyi Hamas'ın Filistin halkı tarafından seçilmiş olduğu söylemi ile meşrulaştırmaktadır. Rusya'nın Filistin siyaseti üzerindeki etkinliği sadece Hamas üzerinden şekillenmemektedir. Moskova aynı zamanda el-Fetih hareketi ile yakınlaşmaktadır. Bu anlamda el-Fetih hareketinin üst düzey kadrosunun da sıklıkla Rus yetkililerle görüştüğü ve bu minvalde Moskova'nın Filistin siyasetinde gün geçtikçe etkin bir konuma yükseldiği söylenebilir (Abu Amer, 2019). Ürdün, Mısır, İsrail gibi ABD müttefikleri ile de yakınlaşan Rusların dini saiklerle hareket ederek Filistin üzerinde de nüfuz elde etmeye çalıştığı görülmektedir (Abu Amer, 2020). Benzer şekilde İsrail'in Filistin'deki saldırıları bağlamında Arap-İsrail barışında da Rusya'nın etkin olmaya başladığı görülmüştür. Bu anlamda Rusya devleti Ortadoğu siyasetinin önemli yapıtaşlarından biri olan İsrail-Gazze çatışmasının Moskova'nın güvenliğini etkilediğini dile getirmiştir. Dahası Rus dışişleri bakanlığı İsrail'in daha fazla saldırgan olma durumunun kabul edilemeyeceğini ve Rusya'nın İsrail-Hamas ateşkesini desteklediğini belirtmiştir. Bu anlamda Rusya'nın İsrail sorununun çözülmesi noktasında daha fazla aktif diplomatik bir rol oynamak istediği söylenebilir. Söz konusu durum da Rusya'nın Ortadoğu'da nüfuzunun ve etki alanının arttığını göstermektedir. Körfez ülkeleri nezdinde İsrail sorunun çözülmesinin önemli bir mesele olduğu da hesaba katıldığında, Körfez-Rusya yakınlaşması daha kolay rasyonelleştirilmektedir (Ramani, 2021). 1982'de Fas'ın Fez şehrinde düzenlenen Arap zirvesinde Kral Fahd'ın öne sürdüğü çözümü Sovyetler desteklemiştir (Vasiliev, 2018: 296). Dolayısıyla Ruslar İsrail-Filistin meselesinde etkin rol alarak bölgesel etkinliğini artırmaktadır. Bu durum SSCB-Suudi Arabistan ilişkilerinde 1980'lerde yakınlaşma sağlamışken günümüzde de benzer bir süreç yaşanmaktadır.

Rusya'nın bölgesel ölçekteki yükselişinin tezahür ettiği bir diğer nokta Yemen'dir. Diğer bölgelerdeki artan Moskova nüfuzuna benzer şekilde Yemen'de 2015'ten beri süregelen savaşa da Rusya'nın etkin şekilde rol oynadığı söylenebilir. Bu anlamda uluslararası kamuoyu nezdinde tanınan Hadi hükümetini kabul etmekle birlikte Ruslar diğer aktörlerden farklılaşarak Husileri ve saldırılarını kınamamaktadır. Hamas ile ilişkilere

benzer şekilde Rusların Husileri Batı'yı dengeleme üzerine bir araç olarak gördükleri ve bu minvalde yakınlaştıkları söylenebilir. Nitekim Rusya Suudi Arabistan'ın İran'ın Husileri silahlandığı iddiasını reddetmektedir. Dahası Rusya 2017 Aralık ayına kadar Sana'daki büyük elçiliği faal bırakmış ve 2015'te Husilere silah ambargosunu öngören BM 2216 kararına karşı çıkan tek ülke olmuştur. 2018'de de benzer duruşu sergileyen Rusya, Trump'ın Husileri terör örgütü olarak tanıma kararına da karşı çıkmıştır (Katz, 2021).

Bununla birlikte Rusya Suudi Arabistan ve BAE gibi Yemen'de savaşan aktörlerle askeri, ekonomik ilişkileri derinleştirmektedir. Söz konusu durumun Moskova yönetiminin Sovyetler dönemindeki Marksist/Leninst ideoloji kısıtlı politikadan pragmatist politikalara ilerlediğini göstermektedir. Bu anlamda Sovyetler döneminde komünist ideoloji ışığında şekillenen Rusya'nın Ortadoğu politikası Putin'in liderliğinde siyasal gerçeklikler ve fırsatçılık çerçevesinde şekillenmektedir. Nitekim Putin'in liderliğindeki Rusya Ortadoğu'daki hemen hemen her aktörle angaje olarak bölgedeki varlığını güçlendirmektedir. Moskova'nın Yemen'deki bu aktif siyaseti Suudi Arabistan tarafından sıcak karşılanmamaktadır. Nitekim Riyad yönetimi Moskova'nın Tahran ile sürdürdüğü yakın ilişkilerden kaygılanmaktadır. Dolayısıyla Rusya Yemen'de Libya, Suriye'den farklı olarak daha fazla diplomatik yollar üzerinden bölgede daha etkin bir politika izlemeye başlamıştır (Naji, 2019).

Rusya'nın Körfez bölgesindeki yükselişini ele alan birçok çalışma mevcuttur. Soğuk Savaş ile Putin dönemi Rusya'nın Körfez politikasını kıyaslayan Katz, bu ilişki biçiminin bölgesel aktörlerle bağlantısına değinmemiştir. Ayrıca detaylandırma noktasında da basit kalmıştır (Katz, 2018). Ramani ise jeopolitik faktörlerin Rusya-Körfez ilişkilerini etkilediği tezi üzerinden hareket ederek Moskova'nın iç veya ekonomik faktörlerden ötürü bölgede yükseldiğini iddia etmiştir (Ramani, 2020). Issaev ve Shishkina Ramani'den farklı bir argüman sunarak Rusya'nın Körfez'deki yükselişinin temelde iç politikadan kaynaklandığını ifade etmiştir (Issaev ve Shishkina, 2020). Li-Chen Sim ise Rusya'nın Körfez'deki yükselişinin temel motivasyonunun petrol ve doğal gaz kaynaklı olduğunu belirtmiştir (Sim, 2019). Bununla birlikte Moskova'nın Körfez'deki yükselişi Ortadoğu'daki yükselişinden bağımsız değildir. Bu anlamda Kozhanov'un da belirttiği gibi Rusya'nın bölgesel aktivasyonu bölge ülkeleri nazarında üç temel nokta üzerinden rasyonelleştirilmektedir. Bunlardan ilki Rusya Suriye, Libya başta olmak üzere askeri

gücünü artırarak bölgenin önemli bir oyuncusu haline gelmiştir. İkinci olarak Rusya pragmatik denge siyaseti izleyerek aktörler arası hassas bir denge gözetmektedir. Üçüncü olarak Rusya yatırım ve enerji noktasında bölgede kurumsal bir iş birliği atmosferi inşa etmiştir (Kozhanov, 2021: 8). Nitekim Rusya Körfez'deki yatırım ve varlık fonlarının Moskova'nın gaz ve petrol projelerine akmasını istemektedir. Dolayısıyla Rusya'nın Ortadoğu'daki artan nüfuzunun en bariz görüldüğü alt-bölgesel sistemlerden birisi Körfez bölgesidir. 2018'de Rus dış işleri bakanlığının yayınladığı belgede Körfez ülkeleriyle stratejik diyalogun sürmesinin Moskova açısından öncelikler arasında olduğu zikredilmiştir. Bu durum Rusya'nın Körfez'de yükseldiğini ve bölgeyi önemsediyini kanıtlamaktadır.

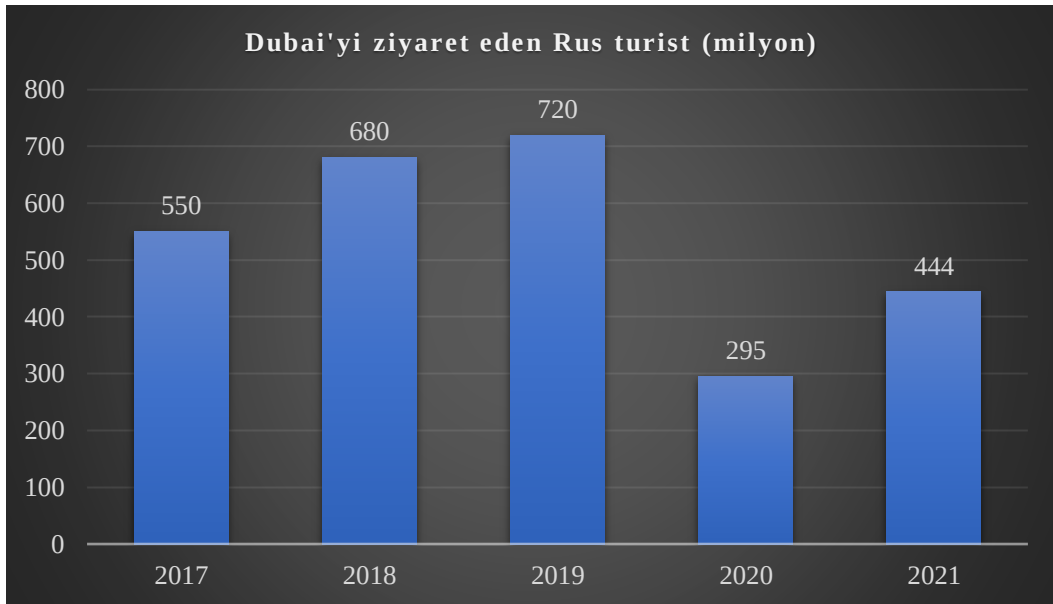
Rusya Körfez ve Ortadoğu ile yakınlaşarak üç noktayı hedeflemiştir. Bunlar; bölgeyi Batı ile ilişkilerinde bir araç olarak kullanarak ABD başta olmak üzere güç rekabetinde olduğu aktörleri dengelemek, ekonomik çıkarlarını korumak ve iç güvenliğine yönelik tehditleri bertaraf etmektedir (Kozhanov, 2021:1). Bu anlamda Rusya-Körfez ülkeleri arasındaki birbiri içine geçmiş birden çok dinamikten bahsedilebilir. Bunların ilki petrol ve doğal gaz üretimi, satışı gibi noktalarda kurulan ortaklıklardır. Katar'ın sıvılaştırılmış doğal gaz, Suudi Arabistan ve BAE'nin petrol üretimi noktasında Ruslarla sürdürdükleri iş birliklerinin OPEC+ gibi örgütsel kurumsallaşmaya taşınması Moskova'nın Körfez'deki yükselişini kanıtlar niteliktedir. Benzer şekilde Körfez ülkelerinin Rusya'daki artan yatırımları da Körfez-Rusya arasındaki etkileşimlerin arttığını göstermektedir.

Moskova'nın Körfez'deki artan aktivasyonuna en somut örnek Rusya-Katar yakınlaşmasıdır. Örneğin 21 Kasım 2019 tarihinde Katar-Rusya arasındaki ortaklık fonlarında yatırım bağlamında 10 milyar dolarlık seviye gözlemlenmiştir. Katar'ın Rusya'daki artan yatırımları dikkat çekmektedir. Katar Yatırım Otoritesi 2016 yılında Rusya devletine ait Rosneft isimli doğal gaz şirketinin özelleştirilmesinden önemli oran elde etmiştir. Şirketin %19'luk hissesini 11 milyar dolara satın alan Katar, Rusya ile ilişkilerini geliştirmiştir. Benzer şekilde 2013'te VTB Bankası'nın 500 milyon dolarlık hissesini satın alan Katar aynı zamanda St. Petersburg'taki Pulkovo havalimanında %25'ini de elde etmiştir (Allan, 2021: 143). Dolayısıyla Katar ile Rusya arasında kurumsal ortaklıklar inşa edilmiştir. İki ülke arasındaki ekonomik iş birliği de zamanla artmıştır. 2010 öncesi 9 milyar dolar civarında olan Katar- Rusya ticaret hacmi, 2013'te 15 milyar dolara yükselmiştir. Bu rakam güncel olarak 20 milyar dolara yakındır. Ayrıca

2008’de Gaz İhraç Eden Ülkeler Forumu’nun kurulması ile birlikte Katar-Rusya arasındaki iş birliği kurumsal bir zemine taşınmıştır. 2003’te Gazprom ile ortak çalışmaya başlayan Katar’ın yanında Umman ile de Rusya’nın iş birliği alanları genişlemiştir. Örneğin 2004’te Rusya’nın Dünya Ticaret Örgütü’ne kabul edilmesi noktasında olumlu görüşmeler icra etmiştir. Bu anlamda Rusya-Arap İş Konseyi’nin bir alt birimi olarak Rusya-Umman Konseyi kurulmuştur. Bu yakınlaşma Körfez-Rusya hattındaki ilişkilere olumlu yansımış, 2008 yılında Bahreyn Kralı Hamad bin İsa el-Halife Rusya’ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. 2014 yılında da Bahreyn veliaht prensi Moskova’ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Rusya Doğrudan Yatırım Fonu ile Bahreyn’in resmi yatırım kurumu olan Mümtelekat arasında ortak yatırım anlaşmaları imzalanmıştır (Melkumyan, 2015: 13-16).

Rusya’nın Körfez’de nüfuzunu artırdığı, etkileşimini sıklaştırdığı bir diğer ülke BAE’dir. Bu anlamda BAE ile Rusya arasında artan angajmanın birkaç boyutundan bahsedilebilir. Bunların ilki turizmdir. Nitekim Dubai Rus turistlerinin en çok tercih ettiği noktalardan biri haline gelmiştir. Bu durum BAE’yi Mısır ve Türkiye’den sonra en çok Rus ağırlayan ülke konumuna taşımıştır. Böylelikle iki ülke arasında ekonomik bağımlılık inşa edilmiştir.

Tablo 13: Dubai’ye gelen Rus turist sayısı

Kaynak: Tourism Report.

İki ülkeyi birbirine daha da bağımlı kılan bir diğer nokta buğday ticaretidir. Rusya 2016-2017'den bu yana buğday ihracatında küresel piyasanın lideri konumuna gelmiştir (Allan, 2021: 139). Dünyadaki buğday üretiminin büyük bir kısmının tekeline sahip olan Rusya, BAE başta olmak üzere birçok Körfez ülkesinin en önemli buğday tedarikçisidir. Söz konusu durum Körfez'de Rusya'nın etkinliğinin artmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu durum Körfez'in Rusya'ya bağımlılığını artırmaktadır.

BAE'nin Rusya ile yakınlaştığı ve iş birliğini derinleştirdiği bir diğer alan enerji ve ekonomidir. Nisan 2017'de imzalanan Kuzey Akım 2 projesinde BAE'nin de payı var. Projenin ortaklarından olan OMV şirketinin 24.9'u Abu Dabi'nin Mubadala ve Petrochemicals Holding Company şirketlerine aittir. 2020'de de Rusya'nın en büyük şirketi Gazprom ile Mubadala Petroleum arasında petrol üretimi ve üretim süreçlerinin dijitalleştirilmesini sağlayan yeni teknolojilerin ortaklaşa geliştirilmesi için bir iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Öte yandan BAE-Rusya ticaret hacmi 2017'ye kıyasla %21 artış göstererek 2018 yılında 3 milyar dolara yükselmiştir. Benzer şekilde Rusya'dan BAE'ye giden turist sayısı 2017'ye kıyasla %65 artış göstererek 820.000'i geçmiştir. Dolayısıyla Rusya, ABD'nin önemli müttefiki olan BAE'yi önemli bir ortak olarak görmektedir. Benzer şekilde Irak, Katar ve Mısır gibi ülkelerle yaklaşan Rusya bölgesel nüfuzunu artırmaktadır. Dolayısıyla Körfez'de artan Rus nüfuzundan bahsetmek mümkündür.

BAE'nin Rusya ile yaklaşması ciddi ölçüde kurumsallaşmıştır. Abu Dabi, Rusya ile sürdürdüğü derinleşmiş yakın ilişkilerden ötürü Batı ülkelerinin Kırım ilhakı nedeniyle Moskova'ya uyguladıkları yaptırımlara katılmamıştır. Dahası Rus oligarklar Batı yaptırımlarından kaçmak adına yatırımlarını BAE'ye taşımıştır (Cafiero, 2022). Birçok Batılı devlet tarafından eleştirilen bu tutum, Körfez-Rusya yaklaşmasını ortaya koyar niteliktedir.

Rusya'nın Körfez'deki artan etkinliğinin yansıdığı bir diğer ülke Kuveyt'tir. Kuveyt 1963'te Sovyetlerle diplomatik ilişkiler ederek Irak'ın hegemonik hırslarını dengelemeye çalışmıştır. Bu durum Sovyetlerin Körfez siyasetine girişini hızlandırmıştır. 1964'te teknik iş birliği, kültürel iş birliği ve ticaret ortaklıkları kuran iki ülke arasındaki yaklaşma 1974'te zirveye çıkmıştır. Bu anlamda Kuveyt askeri bir delegasyonu Moskova'ya göndererek Sovyetlerle yaklaşmayı askeri boyuta taşımıştır. Yaklaşmanın 1984'te ABD'nin Kuveyt'e Stinger füzelerini satmayı reddetmesi

Kuveyt-Moskova yakınlaşmasını hızlandırmıştır. Her ne kadar 1990larda 50'yi geçmese Rus askeri danışmanlar Kuveyt'e gönderilmiş ve güvenlik bürokrasileri arası iş birliği derinleşmiştir. İki ülke arasındaki yakınlaşmanın bu denli kurumsallaşması diğer Körfez ülkelerinin de Sovyetlere bakışını değiştirmiştir. Bu kapsamda 1985'te Umman, 1986'da BAE, 1988'de Katar Sovyetlerle diplomatik ilişkileri tesis etmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte de Rusların Körfez'deki angajmanı artmıştır. Üst düzey Rus diplomat Oleg Ozerov (Soğuk Savaş sonrası) milenyumda Rusya-Suudi Arabistan ilişkilerinin yeni bir döneme girdiğini ifade etmiştir (Surkov, 2021: 85). Benzer şekilde Körfez-Rusya hattında da olumlu bir ivme gözlemlenmiştir. Örneğin Ağustos 1993'te Kuveyt ile Rusya arasında savunma anlaşması imzalanmıştır. Buna göre Rusya talep edilmesi halinde Kuveyt'e gelişmiş silah tedarik etmesi ve askeri danışmanlık, eğitim hizmetleri vermesi kararlaştırılmıştır. Askeri alandaki iş birliği kurumsallaşmış ve Aralık 1993'te 12 gün süren ortak tatbikat icra edilmiştir. Ayrıca aynı dönemde Rusya S-300V sistemlerini Kuveyt'e teslim etmiştir. Kuveyt'in yanında BAE de Rus üretimi savunma ürünlerini satın almıştır. Örneğin 1990'larda BAE 187 adet Rus BMP-3 sipariş vermiştir. Dahası 1993'te BAE'nin başkenti Abu Dabi'de uluslararası silah fuarı düzenlenmiş ve bu fuara Rus firmalar da katılmıştır (Vasiliev, 2018: 388). 1996'da Rusya dış işleri bakanlığı görevine Yevgeny Primakov atanmış ve Körfez ile ilişkileri geliştirmiştir. Nitekim Primakov Rusya'nın dış politikada aktör çeşitlendirme politikasını desteklemiştir (Melkumyan, 2015: 8). Rusların Körfez ölçeğinde de etkinliğinin arttığı söylenebilir. Bu anlamda Moskova Kuveyt ile ciddi bir yakınlaşma içerisindedir. Özellikle uranyum arama çalışmalarındaki iş birliğinin yoğunlaşması ile birlikte Rusların Kuveyt'in nükleer programında etkin olduğu görülmektedir. 2017 yılında imzalanan karşılıklı mutabakat zaptı ile bu iş birliği kurumsal boyuta taşınmıştır. Sovyetleri diplomatik olarak tanıyan ilk Arap ülkesi unvanını taşıyan Kuveyt enerji ve yatırım alanlarında da Rusya ile yakınlaşmaktadır. Bununla birlikte Kuveyt'in Rusya ile iş birliği güvenlik alanına da sıçramıştır. 22 Nisan 2019'da Kuveyt Ümmet Meclisi başkanı Marzuk Rusya ile ilişkilerin güçlü olduğunu belirterek ilişkileri köklü bir ortaklık şeklinde tanımlamıştır (Ramani, 2021).

Körfez ülkelerinin Rusya ile yakınlaşması 2010 sonrası pozitif bir ivme kazanmış ve kurumsal düzleme taşınmıştır (Kozhanov ve Issaev, 2021: 884). Bu anlamda 2011'de de ilk kez KİK-Rusya diyalog toplantısı icra edilmiştir. Bu toplantıda güvenlikten

ekonomiye birçok alanda iş birliği olanakları ele alınmıştır (Yetive ve Osskarsson, 2018: 108) Rusya-Körfez ülkeleri arasında 2008 yılında stratejik diyalog toplantıları hazırlıkları başlamıştır. Kasım 2011’de imzalanan mutabakatla da Körfez-Rusya arasında iş birliği ve danışma mekanizması kurulmuştur. 2014’te Kuveyt’te de bu stratejik diyalog toplantılarının ilki icra edilmiştir (Melkumyan, 2015: 14). Dördüncüsü ise Moskova’da 25-26 Mayıs 2016’da düzenlenmiş fakat 2017’deki Körfez krizinden ötürü askıya alınmıştır.

Rusya’nın Körfez’deki yükselişi bölgedeki halk tarafından da fark edilmektedir. Örneğin Dubai merkezli ASDA’A Burson-Marsteller isimli şirketin 2019 yılında Arap gençlere yönelik yaptığı ankete göre; Ortadoğu’daki gençlerin %41’i ABD’yi güçlü bir müttefik olarak görürken %65’i Rusya’yı güçlü bir müttefik olarak görmektedir. Söz konusu rakam Körfez ülkelerinde ABD için %45 Rusya içinse %38 olarak kaydedilmiştir. Bu durum geleneksel ABD-Körfez ilişkileri düşünüldüğünde oldukça ilginç bir portre çizmektedir. Obama dönemi başta olmak üzere ABD’nin bölge politikaları Körfez’de rahatsızlık uyandırmış ve Rusya’ya yönelik ilginin artmasına sebebiyet vermiştir (Ibish, 2019). Halklara benzer şekilde yönetici elitin de ABD yerine Rusya’yı daha makul bir aktör olarak gördüğü söylenebilir. Bu anlamda Ortadoğu’daki yöneticiler Rusya’yı sınırlı da olsa iş birliği yapılabilecek ABD’den daha fazla güvenilir ve esnek otoriter bir rejim olarak görmektedir (Katz, 2018). Nitekim Batılı aktörlerin aksine Rusya’nın Ortadoğu’daki bölgesel meselelere yönelik daha fazla istekli olması, Moskova’yı Arap liderler nezdinde daha makul kılmaktadır.

Öte yandan Suriye iç savaşının da Rusya’nın Körfez’deki nüfuzunu artırdığı söylenebilir. Savaşın ilk aşamalarında ve özellikle 2017’ye kadar Suudiler Suriye’de Esed’in gitmesi adına birçok faaliyet yürütmüştür. Muhafızları finansal ve diplomatik açıdan destekleyen Riyad söz konusu politikanın başarılı olmaması sonrası Rusya’nın fikir değiştirmesi için petrol fiyatları ile oynama kararı almıştır. Fakat bu siyasette başarılı olamamıştır (Sandhya, 2015: 284). Aksine iki ülke arasındaki ilişkiler Esed rejiminin lehine gelişmiştir. Bu anlamda Suudi Arabistan büyük oranda Moskova’nın etkisi ile Esed rejimi ile normalleşme sinyalleri vermiştir. Rusya’nın Suriye hava sahası üzerinde operasyonlara başlaması ile birlikte Rusya-Körfez ilişkileri gelişmiştir (Mardasov ve Korotayev, 2021: 206). Özellikle BAE-Rusya iş birliğinin Suriye ölçeğinde giderek artması Moskova’nın elini güçlendirmiştir (Cafiero ve Mahmoudian, 2021). Bunun

yanında her ne kadar Körfez ülkeleri Rusya'nın Suriye politikasını desteklemese de Moskova yönetimi Riyad ile yoğunlaştırdığı ekonomik, siyasi bağlar üzerinden Suudi Arabistan'ın da Suriye politikasının değişmesini sağlamıştır (Dannreuther, 2021: 126). Dolayısıyla Suriye iç savaşı Moskova'nın gerek bölgeye dönüşünü hızlandırmış gerekse Körfez ülkeleriyle yakınlaşmasını sağlayarak Körfez'deki nüfuzunun artmasını sağlamıştır.

Rusya Ortadoğu'daki her aktörle aktif iletişimde olma politikası ile bölgede etkin hale gelmektedir. ABD'nin İran, Esed rejimi ve Hizbullah gibi aktörlerle doğrudan iletişime geçme noktasındaki tereddütleri Rusların lehine dönmüştür. Bu anlamda Rusya arabuluculuk başta olmak üzere diplomatik adımları da Moskova'nın Ortadoğu'daki artan rolüne hizmet olarak kullanmaktadır (Katz, 2019: 4). Örneğin Arap- Rus forumuna katılan Kuveyt Dışişleri Bakanı Halid el- Carallah Rusya'nın Yemen'deki savaşın son bulmasına yönelik katkılarını takdirle karşıladıklarını açıklamıştır. Bölgesel krizlerde arabuluculuk rolünü üstlenmiş bir aktör olarak bilinen Kuveyt'in Yemen meselesinin çözümüne dair Rusya ile irtibata geçmesi ABD ve BM'nin krize yönelik çabalarının yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır (Gulf News, 2019) Ayrıca Kuveyt'in Rusya'ya yönelik yaklaşımı bölge ülkelerinin artık Rusya'yı da bölgesel düzende önemli bir aktör olarak gördüklerini kanıtlar niteliktedir. Benzer şekilde Yemen'deki stratejik denge hamlesi de Moskova'nın bölgesel etkinliğinin arttığını gösteren bir olay olarak kaydedilmiştir. Bu anlamda tarafsız bir politika izleyen Moskova'nın Aden Körfezi'ne ilgi duyduğu, yumuşak güç unsurlarını ön plana çıkardığı ve bölgesel aktörler arasındaki çatışmaların dengelenmesini öncelediği görülmektedir (Ramani, 2019a). Bölgeyi daha güvenli kılacak Yemen'deki savaşın son bulma hali Rusya'nın Kızıldeniz'deki pozisyonunu güçlendirecektir (Ramani, 2018).

Rusya İran destekli Husilerle de yakın bir ilişki içerisinde. Örneğin Moskova yönetimi BM liderliğindeki barışçıl faaliyetleri destekleyip Husileri ülkeye davet etmiştir. Bu durum kimilerine göre Rusların Husilere karşı yumuşadığı şeklinde yorumlanmıştır (Ramani, 2019b). Ayrıca bu durum Rusların Husileri Suudilere karşı kullanabileceğini de göstermektedir. Bu durum Moskova'nın Yemen iç savaşı sonrası kurulacak düzende elini güçlendirmektedir. Fakat Ukrayna krizinde Batı'nın tam anlamıyla yanında durmayan Suudi Arabistan'a jest olarak Rusya Husiler nezdindeki diplomatik temsilciliğini kapatmıştır (Özev, 2020: 42).

Rusya Suriye ve Yemen gibi Ortadoğu'nun karmaşık meselelerinde pozisyon alarak bölgesel nüfuzunu artırmaktadır. Bu anlamda birçok uzmana göre Rusya'nın Suriye müdahalesi Moskova'nın Ortadoğu politikasında büyük bir değişim oluşturmuştur. Buna göre Putin liderliğindeki Moskova yönetimi kendisini sadece bölgesel bir güç olarak sınırlamamakta; aynı zamanda küresel bir süper güç iddiası noktasında güven tazelemiştir (Katz, 2019: 4).

Rusya İran ile yakın ilişkilere sahiptir. Bu durum Körfez'in ve özellikle Suudi Arabistan'ın İran'ı dengeleme açısından Rusya'yı önemli bir aktör olarak görmesine neden olmuştur. Riyad'ın Moskova'ya atfettiği önem tek taraflı kalmamıştır. Moskova da gerek Riyad'ın gerekse Körfez'in İran kaygılarını hesaba katarak politika izlemiştir. Örneğin S-400 füzelerinin İran'a teslim edilme sürecinde Körfez ülkeleri hesaba katılmıştır. Moskova yönetimi Tahran'ın S-400 talebini Körfez ülkelerinin kaygılarına paralel olarak reddetmiştir (Fattah ve Arkhipov, 2019).

4.2. Siyasi İlişkiler

Suudi Arabistan-SSCB ilişkileri 1926 yılında diplomatik ilişkilerin tesis edilmesiyle başlamıştır. Her ne kadar SSCB 1932'de Suudi Arabistan'ı tanıyan ilk ülke olsa (Vasiliev, 2018: 19) da ideolojik basmakalıplar ve Riyad üzerindeki Batı etkisi Suudi Arabistan-SSCB ilişkilerini olumsuz etkilemiştir (Kaura, 2017: 1). Bu anlamda her ne kadar prens Faysal, Sovyetlerle ilişki kurulması yönünde bir düşünceye sahip olsa da kurucu kral Abdülaziz komünizm karşıtlığı bağlamında 1938'de Cidde'deki Sovyet diplomatlarını ülkeden kovmuştur (Bronson, 2006: 26). Sınırlı bir ticari ilişki ağı ve ortak İngiliz antipatisi ile şekillenen ilişkilerde bölgesel ve küresel gelişmelerin paralelinde değişim-dönüşümler yaşanmıştır. Örneğin Katz'a göre Suudi Arabistan ile Rusya arasındaki ilişkilerin iyi ve kötü olduğu toplam 6 dönemden bahsedilebilir. Buna göre ilişkilerin iyi olduğu dönemler 1920 ile 1930'ların ortaları, 1980'lerin sonları ile 1990'ların başları, 2003-2010 arasındır. İlişkilerin bozulduğu dönemler ise Soğuk Savaş özellikle 1955 ile 1988, 1990'ların başları ile 2000'lerin başları ve 2011 sonrasındır. 1990'ların ortalarından 2000'lerin başına kadar geçen süreç Rusya-Suudi Arabistan ilişkilerindeki iş birliği açısından gri bir alan/dönem olarak tanımlanmıştır (Suchkov, 2016: 238). Katz'ın dönemleştirilmesi doğru olmakla birlikte son 10 yıllık süreç için güncelleme yapılmasını

gerektirmektedir. Nitekim Suudi Arabistan özellikle 2015 sonrası Rusya ile iyi ilişkilere sahip olmuştur (Katz, 2016: 345).

Dönemin dış işleri bakanı Faysal 1932’de Moskova’yı ziyaret etmiş olsa da ilişkilerde donukluklar yaşanmıştır. Henüz nedeni bilinmemekle birlikte Stalin 1938’de Cidde’deki temsilciliğin kapatılmasını ve personelin ülkeye dönmesini emretmiştir. Sovyetlerin Suudi Arabistan büyük elçisi Tatar bir Müslüman olan Karim Hakimov Moskova’da idam edilmiştir (Vasiliev, 2018: 284). Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı’na doğru giden süreçte Suudi Arabistan-Sovyet ilişkileri oldukça sorunlu geçmiştir (Katz, 2016: 345). Sovyetlerin İsrail’i tanımasından rahatsız olan Suudi Arabistan, Kuruşkev döneminde Sovyetlerin Nasır gibi Arap milliyetçilerini Mısır, Suriye ve Irak’ta desteklemesinden dolayı Moskova’ya mesafeli durmuştur. Ayrıca Sovyetlere yakın isimlerin Suudi Arabistan’da darbe yapma ihtimali, Riyad-Moskova arasındaki ilişkileri sarsmıştır (Koç, 2020: 1957). Sovyetlerin Yemen’de Mısır’ın yanında durması da Moskova-Riyad hattında problemlerin sürmesine neden olmuştur. Her ne kadar 1980’lerde Breznev döneminde Sovyetlerin Mısır’daki etkinliği azalsa da Güney Yemen’deki Marksist yapı, Etiyopya, Afganistan, Umman’daki Darfur ayaklanması gibi gelişmeler Suudi Arabistan’ın Sovyetlere karşı cephe almasıyla sonuçlanmıştır. Sovyetler ise Suudilerin Afganistan’a ABD ile iş birliği yaparak mücahit göndermesi, 1980lerde petrol üretimini artırması problem teşkil etmiştir.

Temelde iki ülke arasındaki ilişkiler Soğuk Savaş konjonktüründen doğrudan etkilenmiştir. Bu anlamda ABD liderliğindeki blokta yer alan Suudi Arabistan, Sovyetlerle uzun süre ilişki kurmamıştır. Her ne kadar Breznev Körfez güvenliği noktasında oyun kurucu rol üstlenme noktasında 1981’de adımlar atsa da Körfez’in Sovyetlere karşı duruşu ilişkilerin geliştirilmesini engellemiştir (Smith, 2007: 3).

Suudi Arabistan’ın Çeçenlere verdiği destek de Moskova’nın Riyad’dan uzak bir siyaset izlemesine neden olmuştur (Katz, 2001: 612-617). Rus güvenlik bürokrasisine göre Körfez ülkeleri aylık 1.5-3 milyon dolar civarında desteği Çeçenlere göndermiştir. Örneğin 2003 Şubat ayında Kuveyt’te faal olan bir vakfın Çeçen savaşçılara verdiği destek Rusya-Körfez ilişkilerine olumsuz yansımıştır (Charap, 2015: 156). Dolayısıyla Ruslar Çeçenistan savaşında Suudileri Moskova’ya karşı durmakla suçlamıştır (Kaura, 2017: 1). Dahası Rus medyasında Suudilerin Çeçen ‘isyancıları’ silah ve mali destek sağladığı iddia edilmiştir (Katz, 2009: 114). Afganistan’da “cihat” eden Suudiler Kafkas

cihadından etkilenmiştir. Dolayısıyla Suudi Arabistan Soğuk Savaş sonrasında dahi Rusya'ya yönelik bakışında ideolojiden etkilenmiştir (Hegghammer, 2006). Nitekim İslam İş Birliği Teşkilatı'nın bir toplantısında Suudi temsilci Rusların Çeçenlere yönelik askeri hareketlerini insanlık dışı olarak tanımlamıştır. Fakat zamanla Suudilerin radikal saldırıların hedefi haline gelmesi Ruslara yöneltilen eleştirilerin azalmasına neden olmuştur (Dannreuther, 2012: 548). Öte yandan Irak, Suriye, Güney Yemen gibi Ortadoğu'nun önemli noktalarında artan Sovyet etkisi Riyad'ı tedirgin etmiştir. Bununla birlikte İran devrimi sonrası Tahran'ın da Sovyetlerle yakınlaşması Riyad'ın Moskova'dan uzak bir tutum sergilemesine neden olmuştur. Fakat 1991 Körfez Savaşı sonrası Rusya'nın bölgedeki askeri varlığını ve saldırgan politikalarını gözden geçirmesi ilişkiler açısından fırsatlar doğurmuştur. Bu anlamda Nisan 1992 ve Kasım 1994'te Rusya dış işleri bakanı Andrei Kozyrev Suudi Arabistan'a resmi ziyaretler gerçekleştirmiştir. Rusya Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Körfez ülkeleri ile yakınlaşmıştır. Nitekim Kozyrev'in bu ziyaretleri Rusya tarafından Körfez ülkelerine yapılan ilk ziyaret olarak kaydedilmiştir. Dahası 1994'te ilk kez Rusya başbakanı Körfez ülkelerini ziyaret ederek Rusya-Körfez ilişkilerini geliştirme noktasında Moskova'nın istekli olduğunu kanıtlamıştır (Melkumyan, 2015: 6-7).

İki ülke arasındaki ilişkiler Gorbaçov dönemi ile birlikte ABD-Sovyet ilişkilerinin normalleşmesine paralel olarak düzeltilmiştir. Ayrıca Etiyopya'daki Marksist rejimin düşmesi, Yemen'in birleşmesi, Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesi gibi gelişmeler Suudi Arabistan'nın Sovyetlere güvenlik tehdidi olarak kodlayan zihniyetini değiştirmiştir. Sovyetlerin yıkılmasından birkaç ay önce Suudi Arabistan Ruslara 2.5 milyar dolar ekonomik yardım göndermiştir (Oskarsson ve Yetiv, 2013: 384). Bu kapsamda Suudi Arabistan Rusya Federasyonu ile Mayıs 1991'de diplomatik ilişkiler tesis etmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi gerek Rusya'nın gerekse Suudi Arabistan'ın dış politik vizyonunda ve ikili ilişkilerin tesis edilmesi noktasında olumlu etki ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla iki ülke arasındaki ilişkiler küresel güç dengelerindeki değişim ve bölgesel jeopolitik denklemdeki hareketliliklerden doğrudan etkilenmiştir (Mikail ve Aytekin, 2016: 454).

11 Eylül saldırıları ile sonrası yaklaşan iki ülke Putin'in iktidarı ile de enerji, ticaret gibi birçok alanda ilişkileri derinleştirmiştir. ABD'nin Suudi Arabistan'a yönelik ithamları 2001 itibarı ile 200 milyar dolar olan Suud sermayesinin (Vasiliev, 2018: 385) başka

ülkelere geçmesine neden olmuştur. Bu durumu fırsata çevirmek isteyen Rusya, Suudi Arabistan ile ilişkileri geliştirmiştir. İkili ilişkiler ABD'nin Irak işgaline iki ülkenin ortak tepki vermiş ve aynı siyasi kampın içerisinde yer almıştır. Söz konusu durum ilişkilerin geliştirilmesine olanak sağlamıştır (Vasiliev, 2018: 375).

Petrol fiyatlarının yükseltilmesi ve Çeçenya sorununun halledilmesi de ilişkilerin geliştirilmesini sağlamıştır. Bu anlamda dış işleri bakanları düzeyinde başlayan yakınlaşma müzakereleri dönemin veliaht prensi Abdullah Eylül 2003'te Moskova'ya gerçekleştirdiği resmi ziyaretle taçlandırılmıştır. Terörle mücadele ve aşırı grupların finanse edilmesi gibi konuların ana gündeminde yer aldığı bu ziyaret Suudi Arabistan'dan Rusya'ya yapılan en üst düzey ziyaret olarak kaydedilmiştir. (Oskarsson ve Yetiv, 2013: 384) Ayrıca bu ziyaret sonrası iki ülke arasında ortak iş ve yatırım projeleri başlatılmıştır. Benzer şekilde Rus-Suudi Ortak Komisyonu, Hükümetler Arası Ortak Ticaret Fonu, Ekonomi ve Bilim İş Birliği Komisyonu, Rus-Arap İş Konseyi kurulmuştur. Bu komisyonlar ve konseyler ticaret, ekonomi ve bilimde hükümetler arası iş birliğini teşvik etmiştir (Suchkov 2016: 238-239). Ziyaret kapsamında Rus medyasına konuşan veliaht Abdullah Çeçenistan meselesinin Rusya'nın iç meselesi olduğunu ifade etmiştir (Kreutz, 2007: 133). Benzer şekilde 2008'deki Güney Osetya savaşında Suudiler Rusların tavrını anladıklarını dile getirmiştir (Aslan ve Aslan, 2021: 24). İki ülke arasında bu ziyaret kapsamında imzalanan petrol ve gaz anlaşmaları ortak petrol politikasının temelini oluşturmuştur.

Putin Şubat 2007'de Riyad'a giderek Rusya-Suudi Arabistan ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Böylelikle ilk kez bir Rus lider Suudi Arabistan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir (Borshkevskaya, 2016: 41). Diğer bir deyişle Putin'in 2007'de Katar ile Suudi Arabistan'ı yaptığı ziyaret Soğuk Savaş sonrası Körfez'e yapılan ilk en yüksek düzeyli ziyaret olarak kaydedilmiştir. Birçok uzman bu ziyaretin iki ülke arasında atılan en kurumsal adım olarak değerlendirmiştir (Suchkov 2016: 238-239). Nitekim Putin bu ziyaretinde Gazprom, Lukoil ve Rosneft gibi Rus şirketleri ile Suudi Arabistan arasında kapsamlı anlaşmaları hedeflemiştir.

Kamaz, Russian Railways, Volzhsky Diesel, Kaspersky Lab, Zakneftegazstroy-Prometey, Promstroi Group, EnergoStroy gibi birçok Rus şirket krallıkta aktif olarak varlık göstermektedir. Ayrıca bankacılık, uzay endüstrisi, silah tedariki, petrol-gaz iş birliği başta olmak üzere Rusya-Suudi Arabistan arasındaki ortaklıklar geliştirilmiştir.

Özellikle enerji alanında iş birliğini artıran anlaşmaların alt yapısının hazırlandığı bu ziyaretle Rusya'nın bölgesel denkleme etkileme yönündeki ilgisi artmıştır (Ulrichsen, 2011: 236). Bu anlamda Katz'a göre Putin'in Şubat 2007 ziyareti sonrası Suudi Arabistan-Rusya ilişkileri ciddi bir ivme kazanmış ve iş birlikleri genişletilmiştir (Katz, 2009: 113). Abdullah'ın 2003 yılındaki ziyareti sonrası Moskova'nın Riyad algısı değişmiştir. Bu anlamda Rusya artık Suudileri uluslararası terörizmin fonlayıcısı olarak görmekten vazgeçmiştir (Frolovskiy, 2018: 83). Dolayısıyla 2003 sonrası ilişkilerde gözle görülür olumlu bir ivme kazanılmıştır. Nitekim Saddam sonrası Irak'ın İran'a yakınlaşmasını Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri Rusya ile yakınlaşarak dengelemeye çalışmıştır. Benzer şekilde Rusya'nın 2005'te İslam İş Birliği Teşkilatı'na üye olması ile birlikte iş birliği zemini kurumsal bir boyuta evrilmiştir.

Putin'in 2007'deki ziyareti sonrası iki ülke arasındaki üst düzey ziyaretler artmıştır. Örneğin Suudi Arabistan'ın ABD büyük elçiliği görevi yapmış olan Prens Bandar Bin Sultan Ağustos 2007'de Rusya'ya gitmiştir. Putin ile görüşen Bandar, iki ülke arasındaki Çeçen probleminin ilişkilerin gelişmesine engel olma durumunu ortadan kaldırmıştır. Bu kapsamda Rus yanlısı Çeçen lider Ramaza Kadirov Suudi Arabistan nezdinde 2004 yılından itibaren Çeçenlerin lideri olarak kabul edilmiş ve Mart-Ağustos 2007'de ve Aralık 2008'de Suudi Arabistan'a gelerek Kral Abdullah ile görüşmüştür. Kasım 2007'de de Suudi veliaht prensi ve Şubat 2008'de Suudi Arabistan dış işleri bakanı Putin ile Moskova'da ikili ilişkileri ele alan görüşmeler gerçekleştirmiştir. İkili temaslar bu sürede yoğunlaşmış, Rusya finans bakanı Alexei Kudrin Haziran 2008'de krallığa giderek Suud-Rusya ticari ilişkileri geliştirme adına önemli adımlar atmıştır. Yapılan görüşmelerde Suudi Arabistan Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne girmesini onaylamıştır. Rusya Suudi Arabistan ile sürdürdüğü bu diyalogu ekonomik bağlamda temellendirirken Suudi Arabistan güvenlik boyutunu da görüşmelere dahil etmiştir. Bu anlamda Prens Bandar Temmuz 2008'de Moskova'ya giderek Putin ve başbakan Medmedev ile görüşmüş ve Suudi Arabistan-Rusya arasında askeri teknoloji iş birliği anlaşmasını imzalamıştır. Bu ziyaret 2-6 milyar dolarlık birçok silah anlaşmasıyla sonuçlanmıştır (Parker ve Lynch III: 2021: 7).

İlişkilerin kurumsallaşması adına Prens Bandar Eylül 2008'de Putin ile Rusya'nın Astrakhan şehrinde de görüşmüştür. Aralık 2008'de de OPEC'in Cezayir'deki özel toplantısında Rusya başbakan yardımcısı Igor Sechin- Putin'in yakın adamlarından-

Suudi Arabistan petrol bakanı Ali el-Naimi ile görüşmüştür. Bütün bu üst düzey görüşmeler iki tarafın ilişkileri geliştirme noktasında istekli olduğunu gösteren işaretler olarak görülebilir.

Tablo 14: Suudi Arabistan'dan Rusya'ya Yapılan Üst Düzey Ziyaretler

Eylül 2003	Veliaht Prens Abdullah
Şubat 2007	Ulusal Güvenlik Danışmanı (sabık ABD Büyük elçisi) Prens Bandar bin Sultan
Kasım 2007	Veliaht prensi, savunma bakanı.
Şubat 2008	Dış işleri bakanı Suud el- Faysal
Temmuz 2008	Ulusal Güvenlik Danışmanı (sabık ABD Büyük elçisi) Prens Bandar bin Sultan
Eylül 2008	Ulusal Güvenlik Danışmanı (sabık ABD Büyük elçisi) Prens Bandar bin Sultan
Mart 2011	Suudi Arabistan Dış İşleri Bakanı Suud el-Faysal
Temmuz ve Aralık 2013	Prens Bandar bin Sultan
Haziran 2015	II.Veliaht Prens Muhammed bin Selman
Ekim 2015	II.Veliaht Prens Muhammed bin Selman
Mayıs 2017	II.Veliaht Prens Muhammed bin Selman
Ekim 2017	Kral Selman
Haziran 2018	II.Veliaht Prens Muhammed bin Selman

Kaynak: Yazarın kendisi derlemiştir.

Tablo 15: Rusya'dan Suudi Arabistan'a Yapılan Üst Düzey Ziyaretler

2007	Devlet başkanı Vladimir Putin
Mart, Ağustos 2007 ve Aralık 2008	Rus yanlısı Çeçen lider Ramazan Kadirov
Haziran 2008	Finans Bakanı Alexei Kudrin
Haziran 2014	Dış işleri bakanı Sergey Lavrov
Nisan 2019	Dış işleri bakanı Sergey Lavrov
Ekim 2019	Devlet başkanı Vladimir Putin

Kaynak: Yazarın kendisi derlemiştir.

İki ülke arasındaki ilişkiler Putin'in attığı adımlarla geliştirilmiştir. Bu ziyaretle Putin Suudi Arabistan'ı ziyaret eden ilk Rus başkan olmuştur (Ataman, 2012: 11). Dahası Putin'in Suudi Arabistan, Katar, Ürdün'ü içeren bu ziyaret silsilesi Rusya'nın Ortadoğu'ya dönüşü olarak yorumlanmıştır (Smith, 2007). Ziyaret kapsamında Putin'in krallığın en üst düzey ödülü olan Abdülaziz ödülü takdim edilmiştir. Gazprom, Lukoil gibi firmaların üst düzey yetkililerinin de katıldığı toplantıların icra edilmesi Riyad-Moskova ilişkileri açısından yeni bir döneme işaret etmektedir. Ziyaret iki ülke

ilişkilerinin gelişmesini sağlayan iş birliği anlaşmalarının yanında küresel rekabet açısından da önem arz etmektedir. Nitekim Putin Batı karşıtı retorikleri gündeme taşıdığı Münih zirvesinden sonra Körfez'e yönelerek geleneksel ABD müttefikleriyle yakınlaşarak Washington'a mesaj vermiştir. Öte yandan Rusya Suudi Arabistan'daki artan Washington karşıtı seslerden faydalanmıştır (Dannreuther, 2012: 552). Bu anlamda Riyad uluslararası ilişkilerde aktör çeşitlendirme adına Ruslarla yakınlaşmıştır. Nitekim Suudi Arabistan 2003 yılında Rusya'nın İİT örgütüne gözlemci sıfatıyla katılmasını desteklemiştir (Dannreuther, 2012: 552). 2005 yılında da Rusya İİT gözlemci üyesi olmuştur. 2006 yılında Rusya-İslam Dünyası Stratejik Vizyon Grubu tesis edilmiş ve Rusya-Suudi Arabistan ilişkileri daha kurumsal bir düzleme taşınmıştır (Oskarsson ve Yetiv, 2013: 384).

Suudi Arabistan'ın Rusya ile ilişkileri 2015 sonrası daha da olumlu yöne doğru evrilmiştir. 2015'te tahta geçtikten sonra Putin ile Kral Selman arasında gerçekleşen telefon görüşmesi sonrası veliaht prens Muhammed bin Selman'ın sıklıkla Putin ile görüşmesi bu noktada önemli bir işarettir. Ayrıca Suudi Arabistan, İsrail ve BAE ile Trump'ın Rusya'ya yönelik yaptırımları kaldırması noktasında çalışmaları olduğu iddia edilmiştir (Katz, 2019: 8). 2017'de gerek Kral Selman gerekse veliaht Muhammed bin Selman Rusya'ya resmi ziyaretler gerçekleştirerek Suudi Arabistan-Rusya ilişkilerinin geliştiğini ortaya koymuştur. Nitekim bu ziyaretler çerçevesinde iki ülke arasında 10 milyar dolarlık yatırım anlaşmaları imzalanmıştır. Körfez'in 2011'den bu yana Rusya'daki yatırımları 40 milyar dolardır. Bu rakamın %25'ine Suudi Arabistan doğrudan sahiptir (Dannreuther, 2021: 129). Dolayısıyla Suudiler Körfez'deki diğer aktörlere kıyasla Rusya'ya özel bir ihtimam göstermektedir. Birçok uzman tarafından veliaht prens bin Selman'ın Rusya ziyareti ilişkileri resetleme olarak tanımlanmıştır (Suchkov, 2016: 242). Ayrıca veliaht bin Selman'ın Rusya ziyareti sonrasında 13 Kasım tarihinde Federal Askeri-Teknik İş Birliği Servisi Moskova'nın Riyad'a S-400 tedariki noktasında hazır olduğunu beyan etmiştir. Dolayısıyla 2017'de Suudi Arabistan'dan Rusya'ya yapılan ziyaretler ilişkileri yeniden tanımlamış ve ciddi iş birliği alanları açmıştır. 2019'da ve 2021'de Rus dışişleri bakanı Lavrov Körfez ülkelerine yönelik bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Lavrov'un 2021'deki ziyareti 4 gün sürmüştür ve zamanlama açısından ele alındığında bu ziyaretin Körfez'deki dengeler açısından kritik bir ziyaret olduğu söylenebilir. Nitekim Lavrov'un ziyareti Biden'ın Kaşıkçı cinayeti ile alakalı FBI

raporunu yayınlamasından birkaç gün sonra gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Rusya Suudi Arabistan ile ilişkileri geliştirme noktasında ABD ile yaşanan krizleri fırsat olarak görmektedir. Tarihsel süreçte de benzer örüntülere rastlamak mümkündür. Örneğin Soğuk Savaş sürecinde Sovyet dış işleri sözcüsü Suudi Arabistan'ın Bağdat Paktı'na dahil olmayı reddetmesinden övgü ile bahsetmiştir. Benzer şekilde Moskova Riyad'ın Abu Dabi ve Muskat ile yaşadığı Buraimi çölündeki anlaşmazlıkta da Suudi Arabistan'ın yanında durmuştur. Ayrıca Moskova, 1958'de Faysal'ın kral olmasını olumlu karşılamıştır. Nitekim Moskova'ya göre Kral Faysal Ortadoğu'daki Batı destekli askeri kampın zıttı olarak bilinmektedir. Dolayısıyla Rusya tarihsel olarak Washington-Riyad hattındaki kırılmaları fırsata çevirmeye çalışmıştır (Kreutz, 2007: 135). Güncel olarak benzer bir süreç Bahreyn ile de yaşanmıştır. 2011'deki protestolara el-Halife rejiminin sert müdahalesi sonrası Batılı silah şirketleri Bahreyn'e silah satmada tereddüt ederken Rusya'nın en büyük silah ihracatçısı Rosoboronexport milyon dolarlık Kalashnikovları Bahreyn'e satarak bu boşluğu doldurmuştur (Charap, 2015: 159).

Arap devrimlerinin başlarında genel olarak iki ülke statükodan yana değişimin karşısında bir tavır sergilemiştir. Rusya'nın Arap devrimleri başlarında Bahreyn'deki olayları iç işleri üzerinden değerlendirmesi Suudi Arabistan tarafından olumlu karşılanmıştır. Dahası İngiltere ve Fransa'nın silah satmayı reddettiği dönemde Rusya Bahreyn'e silah satmayı hazır olduğunu ifade etmesi Riyad-Moskova hattında sinerji oluşturmuştur (Melkumyan, 2015: 14). Fakat Suudi Arabistan'ın Libya ve Suriye'de Batılı aktörlerin müdahalesini destekleyen açıklamaları Rusya'nın Riyad'a bakışını değiştirmiştir. Bu anlamda Moskova Suudi Arabistan'ı 1980'lerdeki aşırıcılığı finanse ve teşvik eden bir aktör olarak görmeye başlamıştır. Dahası Ruslara göre Suudi Arabistan'ın "cihadi" teşvik eden bu politikası sadece Arap dünyası ile sınırlı değildir. Buna göre Riyad'ın cihatçı politikaları Rusya'nın nüfuz alanındaki Müslümanları da kapsamaktadır. Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın agresif politikaları Rusya ile ilişkilerinin zedelenmesine neden olmuştur. Öte yandan Rusya'nın Esed rejiminin yanında durması ve İran ile iyi ilişkiler sürdürmesi de ilişkilere olumsuz yansımaktadır. Fakat 2015 Eylül ayı itibarı ile Rusya'nın askeri kazanımlarının artması Moskova-Riyad hattının tekrar güçlenmesini sağlamıştır. 2011-2016 arası süregelen ilişkilerdeki bozukluk, 2016 yılı itibarı ile toparlanmıştır. Bu anlamda 2016-2019 arası Suriye başta olmak üzere kriz alanlarındaki öncelikler değişmiştir. Suriye ve Ortadoğu'nun genelinde istikrar arayışı, enerji fiyatlarındaki iş

birliği gibi noktalar iki aktörü yakınlaştırmıştır (Kozhanov, 2021: 13). Öte yandan iki ÷lke arasındaki ilişkilerin gelişmesini sağlayan bir faktör de Putin'dir. Katz'ın da ifade ettiği gibi Putin'in yaptığı açıklamalar ve açılımlar Moskova için Riyad'ın önemini kanıtlar niteliktedir. 11 Eylül sonrası yeniden yapılanmaya giden Suudilerin Çeçenleri eleştirmeye başlaması da Riyad-Moskova hattını geliştirmiştir (Katz, 2016: 350). 2003 sonrası Suudiler Çeçenistan meselesinde Rusya'nın yanında bir tutum sergilemiştir. Çeçen meselesini Rusya'nın iç sorunu olarak görmeye başlayan Suudi yetkililer Rus yanlısı Kadirov ile ilişki kurmuşlardır. Bu durum iki ÷lke arasındaki ilişkilere olumlu yansımıştır.

Kral Selman Ekim 2017'de Moskova'ya resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. Suudi Arabistan I. Veliaht Prensi Muhammed bin Selman'ın Mayıs 2017'de Rusya'ya yaptığı ziyaret Kral Selman'ın Ekim 2017'deki ziyaretini kolaylaştıran, hızlandıran bir ziyaret olarak kaydedilmiştir (Bakeer, 2020). Nitekim bu ziyaret sonrası liderler arasında 4 defa telefon görüşmesi gerçekleşmiştir. Söz konusu ziyaret Suudi Arabistan'dan Rusya'ya yapılan ilk ve en üst düzey ziyaret olarak kaydedilmiştir. Körfez için krizlerle dolu Obama'nın yerini alan Trump'ın başkanlığa geçmesinden sonra böylesi bir ziyaretin gerçekleşmiş olması da Suudi Arabistan'ın Rusya'ya strateji bir değer verdiğini ortaya koymaktadır (Parmeter, 2021: 36). Nitekim 3 milyar dolar civarında silah satışı anlaşması imzalanan bu ziyaretle iki ÷lke arasındaki ilişkiler geliştirilmiştir. Bu anlamda Rusya dış işleri bakanı Lavrov ziyaret sonrası ilişkilerin yeni bir seviyeye ulaştığını ifade etmiştir. Ekonomi, ticaret, petrol, gaz, enerji yatırımları gibi 15 farklı alanda iş birliğini kolaylaştıran bu ziyaretin asıl kilit noktası ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinin krizlerden geçtiği ve ABD'nin Rusya'ya gerek Kırım gerekse Suriye bağlamında izolasyon, yaptırım ve baskı politikaları uyguladığı döneme denk geliyor olmasıdır. Ayrıca ziyaret kapsamında Suudilerin Rusya'da S-400 hava savunma sistemini talep etmesi de dikkat çekici bir gelişme olarak gör÷lmüştür (Ding ve Zhao, 2018: 478). Bu anlamda Kral Selman ABD'ye karşı Rusya ile yakınlaşarak korunma stratejisi izlemiştir. Kral Selman'ın Rusya ziyareti kapsamında önemli adımlar atılmıştır. Ziyaret kapsamında bir dizi anlaşma imzalanmıştır. Suudi Arabistan Rusya'nın ürettiği S-400 savunma sistemi için 2 milyar dolar değerinde bir ön anlaşma imzalamıştır. Rusya'nın Suudi Arabistan'a nükleer santral kurmasına izin verilmiştir. Ayrıca teknoloji sektörüne 2 milyar dolar değerinde yatırım

yapmayı sağlayacak ortan bir fon kurulmasına karar verilmiştir (Ghaffar ve Hamid, 2019).

4.3.Askeri İlişkiler

Son on yıllık süreçte Rusya'nın silah ticareti ve savunma-askeri iş birliği bağlamında Körfez bölgesinde ciddi bir ivme kazandığı görülmektedir. Soubrier başta olmak üzere birçok araştırmacı ve uzman Körfez güvenliğinin çok kutuplu bir yöne evirildiğini iddia etmektedir (Soubrier, 2020: 4). Bu anlamda Körfez ülkeleri artan Rus etkisine karşı kayıtsız kalmamaktadır. Suudi Arabistan'ın korunma stratejisini son yıllarda uygulamaya koyduğunu ortaya koyan bir diğer gelişme Rusya ile yakınlaşma siyasetidir. Bu siyasetin de en bariz noktası askeri ve güvenlik alanlarına taalluk eden gelişmelerde görülmektedir. Bu anlamda Kral Selman 2017'de Rusya'ya yaptığı ziyarette 15 farklı alanda anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmaların en dikkat çeken askeri ve güvenlik alanında imzalanan mutabakat zaptlarıdır. Nitekim bu anlaşmalarla Riyad Moskova'dan S-400 satın alma yönünde istekli olduğunu ifade etmiştir. ABD tarafından bu talep endişeyle karşılanmıştır. Buna göre ABD Savunma Bakanı Sözcüsü Eric Pahon "S-400 sisteminin satın alınması hakkında endişelerimiz var" şeklinde açıklama yapmıştır. Suudi Arabistan'ın S-400 söylemi ABD'yi ciddi ölçüde tedirgin etmiştir. Nitekim ABD 4 THAAD sistemi füzesini içeren 15 milyar dolarlık silah satışını onaylamıştır. Trump döneminde dahi bu adımın atılmış olması birçok uzman tarafından Suudi Arabistan'ın korunma stratejisi izlediğinin en büyük kanıtı olarak görülmüştür. Buna göre Suudi Arabistan ABD'ye güvenlik tedariki noktasında sınırlandırılmış olmadığını, ABD'nin rakip devletleriyle iş birliği yapabileceğini kanıtlamıştır (Samaan, 2018: 57). Dolayısıyla Suudi yönetimin S-400 satın alma isteği ABD ve ABD'nin İran politikasıyla doğrudan alakalıdır. Nitekim 2015'te İran ile varılan uzlaşısı sonrası Suudi Arabistan Rusya'da 10 milyar dolar yatırım yapma ve S-400 sistemini satın alma niyetleri olduğunu açıklamıştır. Söz konusu durum Washington'ı ciddi anlamda tedirgin etmiştir. Nitekim ABD'ye entegre olan Suudi Arabistan'ın Rusya'dan S-400 alma ihtimali ABD'nin hassas askeri verilerine erişme tehdidini ortaya çıkarmıştır. Bununla beraber söz konusu durum Suudi Arabistan'ın güvenlik bağlamında ABD'ye olan bağımlılığı azaltma noktasındaki kararlılığını ortaya koymaktadır (Ottaway, 2017: 1).

2017'de imzalanan karşılıklı mutabakata göre Moskova'nın S-400 satışı ve teknoloji transferi noktasında Suudiler ile Ruslar arasında uzlaşısı sağlanmıştır. Dahası 2030 vizyonu

kapsamında Suudi Arabistan ulusal savunma sanayi ve silah endüstrisi noktasında Rusya ile iş birliği yapma kararı almıştır (Jones ve Guzansky, 2019: 134). Nitekim 24 Ağustos 2021’de Suudi Arabistan Savunma Bakanı Yardımcısı Halid bin Selman Army-2021 isimli 35 ülkenin katıldığı Uluslararası Askeri Teknoloji Forumu’na katılmak üzere Moskova’ya resmi bir ziyaret icra etmiştir. Mevkidaşı Albay Alexander Fomin ile görüşen Halid bin Selman iki ülke arasındaki askeri iş birliğini geliştirme adına bir dizi anlaşma imzalamıştır. Birçok uzmana göre bu anlaşma Suudi Arabistan’ın ABD’ye olan bağımlılığını azaltma yönünde attığı stratejik bir adımdır ve bu adımın ABD’nin Afganistan’dan çekilme sürecine paralel gerçekleşmesi bir rastlantı değildir (Mason, 2021). Daha çok ABD’ye mesaj olarak okunan bu hamle ile Riyad yönetiminin Washington’a Moskova kozu üzerinden sinyal gönderdiği söylenebilir. Bu anlamda Suudi Arabistan’ın Rusya ile askeri alanda yakınlaşması korunma olarak tanımlanmaktadır (Katz, 2021).

4.3.1. Silah Tedariki

Rusya’nın Körfez bölgesinde askeri bir üssü olmasa ve ABD gibi bölgenin ana güvenlik tedarikçisi olma yönünde istekli olmasa da Moskova’nın bölgeye yönelik yaptığı silah satışı Körfez’deki dengeleri değiştirmektedir. Rusya’nın ABD’nin aksine silah satışında siyasi ön şartlara sahip olmaması Körfez ülkelerini Moskova ile silah tedariki noktasında yakınlaştırmıştır. Bu anlamda Kuveyt ve BAE 1990’lardan bu yana Rusya’dan silah ithal etmiştir. Örneğin 1994-1997 arasında Kuveyt Rusya’dan 460 adet Fagot anti-tank füze sistemi, 27 adet Smerch, 1250’ye yakın Bastion füzesi satın almıştır. 1994-1995 arasında BAE ise 700 adet BMP-3 satın almıştır. Bu alımlar 2000’lerle birlikte hızlanarak artmıştır. Kuveyt ve BAE’nin Rusya’dan silah tedarik etmesini Suudi Arabistan da takip etmiştir. Bu anlamda 11 Eylül saldırılarından ötürü ABD’den gelen sert eleştirilere karşı Suudiler 4 milyar dolar değerinde anti balistik füze sistemlerinin 5.versiyonunu alacaklarına dair ifadelerde bulunmaya başlamıştır (Kreuz, 2007:131). Dolayısıyla Suudi Arabistan uzun süredir savunma sektöründe ABD’ye olan bağımlılığı azaltma yönünde girişimlerde bulunmaktadır. Rusya ile silah tedariki alanında yapılan anlaşmalar da bu minvalde değerlendirilmelidir (Kausch, 2015: 4). Diğer bir deyişle başlıca silah tedarikçisi Batılı ülkeler olan Suudi Arabistan, bu ülkelerle yaşadığı sorunlardan ötürü Rusya gibi aktörlerden silah tedarik etmeye başlamıştır. Fakat Rusya’nın Ortadoğu’ya yönelik silah satışında İran’a ayrı bir önem atfetmesi Suudi Arabistan’ı tedirgin kılmıştır.

Bununla birlikte Rusya Körfez'e silah satarken ideolojik bir kalıpla hareket etmemiştir. Aksine İran'a yaptığı silah satışları sayesinde Körfez'e de silah satabilmiştir. Bu anlamda Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkeleri Tahran ile uzun süredir yakın güvenlik ilişkileri içinde olan Rusya'yı İran'ı dengeleyebilecek bir unsur olarak görmüşler ve bu minvalde Moskova'dan silah tedarik etmeye sıcak bakmışlardır (Yetive ve Osskarsson, 2018: 108). Ayrıca 2008'de olduğu gibi Suudi Arabistan Rusya'nın İran'a olan silah satışını kısıtlamayı başarmıştır. Dolayısıyla Suudi Arabistan açısından Rusya ile sürdürülen güvenlik iş birliği İran'ın dengelenmesi noktasında kritik öneme haiz görüşmüştür.

Ruslarla silah ticareti Suudi Arabistan'ın uzun süredir gündemindedir. Bu anlamda Kral Abdullah döneminde danışman olan Bandar defalarca Moskova'ya ziyaretler gerçekleştirip, söz konusu mevzuyla birebir ilgilenmiştir. Benzer şekilde Bandar'ın istifası sonrası savunma bakanı olan bin Selman da Rusya'ya ziyaret gerçekleştirmiş ve savunma alanında ilişkilerin geliştirilmesi yönünde adımlar atmıştır. Putin 2007'de krallığa yaptığı ziyarette T-90 tankları dahil Suudi Arabistan'a silah satmayı teklif etmiştir. Nükleer reaktör teklifi de sunan Putin, ABD'den temin edemediği güvenliği Riyad'a sunmuştur (Smith, 2007: 4). Öte yandan bin Selman, Trump'ın Suudi Arabistan'a olan tarihi ziyaretinden 9 gün sonra Rusya'ya giderek ilişkileri geliştirme noktasında ne kadar istekli olduğunu ortaya koymuştur. Veliaht prens Sultan'ın 2007 yılında Rusya'ya yaptığı ziyarette Moskova'dan Riyad'a 4 milyar dolarlık silah satışı gerçekleştirilmiştir. Bu silahlar arasında T-90 savaş tankı, Mi-35, Mi-17 ve Mi-28NE helikopterler, Buk-M2E, Pantsir-S1 savunma sistemleri yer almaktadır (Sukhankin, 2021).

2008 yılında iki ülke arasındaki silah ticareti ile ilgili tartışmalar artmıştır. 150 Rus T-90S tankı ve 150 atak helikopteri içeren 2 milyar dolarlık silah satışı ve S-400 füze savunma sistemlerinin Suudi Arabistan'a satışı iki ülke arasında görüşülmüştür (Ottaway, 2017:3). Rus medyasına göre 2008 Temmuz ayının ortalarında 100 adet Mi-35, Mi-17 ve Mi-28NE helikopter, Buk-M2E orta menzilli hava savunma sistemi, yüzlerce BMP-3 zırhlı personel taşıyıcı araç satışı noktasında iki ülke aktif görüşmelere başlamıştır. Suudi Arabistan'ın Rusya'dan silah tedarikinde Prens Bandar'ın kritik rol oynadığı söylenebilir. Nitekim bütün bu süreci Bandar yönetmiş ve 2008 Eylül'de Rusya'ya yaptığı ziyarette Rusya'nın temel silah ihracatçısı Rusya Federal Savunma Sanayisi İş Birliği ve Rosoboronexport'un üst düzey yetkilileri ile görüşmüştür (Katz, 2009: 115).

2012’de Rusya ve Suudi Arabistan 20 milyar dolarlık silah satışı anlaşması imzalamıştır. Suudilerin Rusya ile silah tedariki anlaşması yapmasının temelde iki mesajı bulunmaktadır. Bunlardan ilki ABD’ye yöneliktir. Suudiler ABD’nin silah satışı noktasındaki isteksiz tavrına doğrudan meydan okumaktadır. İkinci olarak Rostec firması direktörü Sergei Chemezov’un da ifade ettiği gibi Suudi Arabistan İran’a mesaj vermektedir. Aynı zamanda Rusya ile de İran’a silah satmaması koşulunda bu anlaşmaları hayata geçireceğini ima etmektedir (Surkov, 2021: 99).

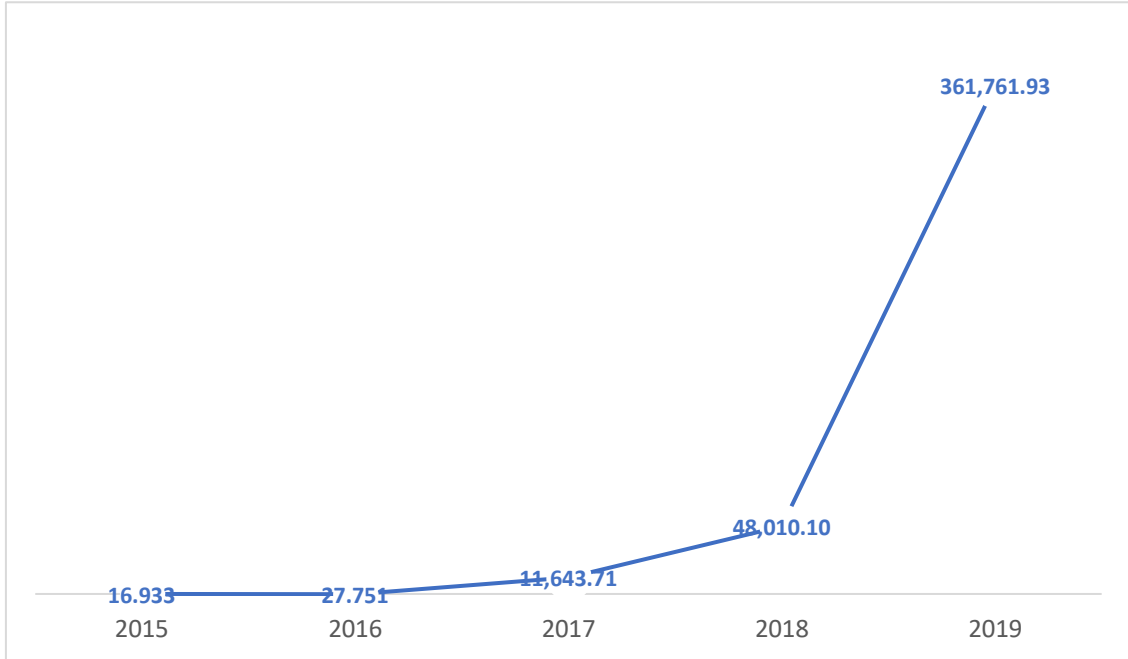
2015 yılında veliaht prensin ziyaretinden sonra Moskova’ya giden dış işleri bakanı Adil el-Cübeyr Riyad’ın Moskova ile askeri alan dahil birçok noktada iş birliğini artırma noktasında istekli olduğunu ifade etmiştir. Bu anlamda kısa menzilli balistik füze sistemi alışverişi tartışılmaya başlanmıştır (Shanahan, 2015: 6). Veliaht prens Muhammed bin Selman’ın Rusya ziyaretinde Rus yapımı kısa menzilli balistik füze olan İskender-E’nin Suudi Arabistan’a satımı gündeme gelmiştir (Suchkov, 2016: 242). Benzer şekilde Veliaht bin Selman’ın Haziran 2015’teki ziyaretinin ardından Ağustos ayında dönemin Suudi Arabistan dışişleri bakanı Adil el-Cübeyr Moskova’ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaret kapsamında yapılan görüşmeler sonrası el-Cübeyr yaptığı açıklamada Suudi Arabistan’ın Rusya ile askeri alan dahil olmak üzere bütün alanlarda ilişkileri yoğunlaştırmayı planladığını, kısa menzilli İskender balistik füze tedarikinin görüşüldüğünü belirtmiştir (Keck, 2015).

2017 yılında iki ülke arasında karşılıklı mutabakat zaptı imzalanmıştır. Bu mutabakatla Suudi Arabistan 3.5 milyar dolar civarında Rus yapımı silah ve teçhizatları satın almıştır (Katz, 2019: 3). S-400 (SA-21 Growler), SAM sistemleri, TOS-1A sistemleri, Kornet-EM ATGMler, otomatik bomba atarlar ve Kalaşnikof AK-103 saldırı tüfeklerinin üretimini de kapsayan bu anlaşma ile Rusya’nın Körfez güvenlik mimarisinde ismi daha fazla duyulmaya başlamıştır (Borisov, 2018: 41-42).

2021 yılının Ekim ayında insansız hava aracı üreten bir Rus şirketi Kanatokhod uçağını Suudi Arabistan’a tedarik etme sürecinde olduklarını duyurmuştur. Öte yandan ABD’nin yüksek tirajlı dergilerinden olan National Interest yayınladığı bir raporda Suudi Arabistan’ın S-400’ler dahil Rusya’da 5 önemli silah alma yönünde istekli olduğunu ve bu yönde görüşmelerin gerçekleştiğini zikretmiştir. Bu silahlardan ilki S-400 savunma sistemi ve füzeleridir. Türkiye ve Yunanistan’dan sonra Mısır’ın da almak üzere olduğu S-400 sistemleri S-300 PMU-3 olarak da adlandırılmaktadır. Birçok uzmana göre S-400

sistemi güç dengelerini ciddi anlamda değiştirecek kapasiteye sahiptir. Nitekim sistem aynı anda çoklu kesişen füzeleri ateşleyebilmektedir. Bu noktada S-400 füze sisteminin 4 ayrı ve uzun menzilli füze ateşlemesi Suudi Arabistan ve diğer aktörleri cezbetmektedir. 400 km menzilli 40N6E, 250 km menzilli 48N6, 120 km menzilli 9M96e2 ve 40 km menzilli 9m96e S-400'ün en önemli bileşenleridir. Bu noktada S-400 ABD'nin Patriot sisteminden farklılaşmaktadır. Nitekim Patriot sistemi 96 km menzilli tek önleyici füze desteği sağlamaktadır. Ayrıca 120 km menzilli 9M96e2 füzeleri S-400'ü Patriot sisteminden ciddi anlamda ayırtmaktadır. Bu füzeler saniyede 5.000 metreye ulaşabilmekte, yerden 5 metreye kadar alçaktaki hedeflere nişan alabilmektedir. Dolayısıyla Suudilerin S-400'e yönelmesinde Patriot'lar ile arasındaki teknik farklarında olduğu söylenebilir (Bryen, 2020). Suudilerin Rusya'dan almak istediği ikinci silah Sukhoi Su-35'tir. Suudi Arabistan Kraliyet Hava Kuvvetleri 200'e yakın F-15'ten oluşmaktadır. 2017'de Rusya Suudilere F-15'lerden daha etkin Su-35 satışı teklifinde bulunmuştur. 12-18 adet Su-35 satışı henüz gerçekleşmemiş olsa da Riyad bu noktada oldukça isteklidir. Suudilerin Rusya'dan tedarik etmek istediği üçüncü silah Kalashnikov AK-103'tür. Rus savunma şirketi Rostec ile AK-74M'nin bir türevi olan AK-103'ün krallıkta üretimi noktasında anlaşmalar yapılmaktadır. Riyad'ın Moskova'dan temin etmek istediği dördüncü silah TOS-1A'dır. 2017'de Suudi Arabistan Askeri Endüstrisi Rusya'nın bir numaralı silah ihracatçısı olan Rosoboronexport ile çok namlulu roketatar sistemi olan TOS-1A'nın yerel üretimi için anlaşma imzalamıştır. TOS-1A'lar Sovyet T-72 savaş tanklarına göre dizayn ve modernize edilmiştir. SAAE de 2030'a kadar silah sanayinde dışa bağımlılığı %50'ye indirmeyi hedeflemektedir. Bu anlamda Rusya ile yapılan krallıkta tank, silah üretim iş birliği Suudi Arabistan dış politikasında öncelikler arasında yer almaktadır. Suudilerin Rusya'dan almak istediği beşinci silah 9M133 Kornet'lerdir. 2. nesil yarı otomatik lazer güdümlü tanksavar füzesi olan 9M133'ler Rusya'nın Ortadoğu'ya en çok ihraç ettiği askeri donanım araçları arasında en önde gelmektedir. 2017'de SAAE ile Rus ortakları arasında imzalanan anlaşma kapsamında üretimine başlanmıştır (Episkopos, 2021).

Tablo 16: Rusya’nın Suudi Arabistan’a Gizli Kod Adı Altında Yaptığı Silah Satışı 2015-2019 (Dolar cinsinden)

Kaynak: Kozhanov, 2021: 188.

Öte yandan Rusya’nın el-Kaide ile mücadele başta olmak üzere Körfez güvenlik mimarisini yakından ilgilendiren birçok meselede Suudi Arabistan ile iş birliği sürdürdüğü belirtilebilir. ABD’nin isteksiz ve Körfez’i tatmin etmeyen adımlarına rağmen Rusya Körfez güvenliğinde daha çok etkin olmak istemektedir. Bu anlamda 2019’da yaşanan saldırılar gibi Suudi Arabistan’ın petrol tesislerine yönelik gerçekleşen saldırılar sonrası Rusya Körfez’de ortak güvenlik sistemi kurulması yönünde istekli tavır sergilemektedir. 2019 Temmuz ayında Rusya Dış İşleri Bakanlığı’nın yayınladığı “Rusya’nın Körfez Bölgesi için Güvenlik Kavramı” adlı rapor Moskova’nın Körfez güvenliğindeki aktivasyon hevesini kanıtlamaktadır. Buna göre Moskova Körfez’de çok taraflı bir güvenlik çerçevesi oluşturmak istemektedir (Suchkov, Adrianov ve Yanina, 2021: 67). 23 Temmuz 2019’da yayımlanan belgenin temel amacı Körfez bölgesindeki güvenlik tedarikinde ABD’ye yönelik bağımlı bakışın değişmesi olmuştur. Hatta Rusya dış işleri bakanlığına göre bu konsept ve belge bölgeye yönelik geliştirilen Batılı çözümlere bir tepkidir (Kozhanov, 2021: 8). Rusya’nın bu aktif tavrı, Mayıs 2019’da Fuceyra’da yaşanan patlama, Haziran 2019’da Hürmüz Boğazı’nda iki petrol tankerine yönelik saldırıda ABD’nin rolünün sorgulandığı bir döneme denk gelmiştir (Suchkov, Adrianov ve Yanina, 2021: 69). Belge 8 prensip üzerine inşa edilmiştir ve bu 8 prensip 3

ana temada toplanabilir. İlk temaya göre yeni güvenlik mimarisinde düşman atamadan ziyade ortak tehditlerle mücadele hedeflenip çok taraflı bir format benimsenmektedir. İkinci olarak sistemin başarıya ulaşması adına nokta atışı, aşamalı ve taahhütlere uyulan bir düzenleme getirilmelidir. Üçüncüsü yeni güvenlik mimarisi aktörlerin inşa ettiği kurallar yerine uluslararası hukuka dayalı olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında Rusya ABD'nin ana garantörü olduğu Körfez güvenliğine meydan okuyup yeni bir söylem geliştirmiştir. Dahası Rusya, çok kutuplu bir dünya inşası adına bölgenin Amerikanlaştırılması projesine karşı çıkmak adına Çin ve Hindistan gibi aktörlerin de Körfez güvenliğinde etkin rol oynaması gerektiğini ileri sürmüştür. Ayrıca Rusya Körfez'deki rekabetin sıcak çatışmaya dönmemesi adına Basra Körfezi Güvenlik ve İş Birliği Örgütü isminde bir oluşumun kurulması fikrini öne sürmüştür. Ayrıca Rusya'nın Körfez güvenliğine dair aktif rolünü kanıtlayan belge uyarınca bölgedeki silahlanmanın önüne geçilmesi adına silahsızlandırılmış bölgeler inşa edilmesi planlanmıştır (Suchkov, Adrianov ve Yanina, 2021: 70).

1990ların sonlarından beri Rusya'nın Ortadoğu'da kolektif güvenlik çerçevesinde etkin olmak istediği bilinmektedir. Fakat 2000'lere kadar ABD'nin bölgenin aktif güvenlik tedarikçisi olması Moskova'yı engellemiştir. 2001'den itibaren kademeli olarak yaşanan birçok gelişme bölgedeki ABD müttefiklerinin güvenlik stratejilerini gözden geçirmelerine ve ABD dışı güvenlik projelerine olumlu bakmalarıyla sonuçlanmıştır. Örneğin ABD'nin Irak işgalinden hemen sonra 2004'te Rusya Körfez bölgesine ABD'ye alternatif bir güvenlik mimarisi projesi önermiştir. Benzer bir projeksiyon 2007'de terörle mücadele noktasında ortaya atılmıştır. 2004'te Saddam; 2007'de İran odaklı olan bu konseptler Rusya'nın Körfez güvenlik mimarisinde aktif rol oynamaya çalıştığını, Moskova'nın Ortadoğu'daki etkinliği arttıkça bu isteğin daha kolay hayata geçirildiğini kanıtlamaktadır (Suchkov, Adrianov ve Yanina, 2021: 68). Rusya bu güvenlik konseptinin Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı tecrübesine benzetmiştir. Buna göre Körfez'de Rusya'nın da dahil olduğu müşterek bir güvenlik mekanizması kurulması yönünde girişimler sürmüştür. Bu kapsamda Rusya 2020'nin başında da BMGK üyesi 15 ülke, KİK ülkeleri, Arap Birliği üyesi ülkeler, Irak ve İran'ı dahil ederek Körfez güvenliğine dair bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantı sonrası Rusya Körfez'de güvenliğin temini noktasında aktif rol alabileceğini ifade etmiştir.

4.3.2. Nükleer Silah ve Teknoloji

Uzun yıllar boyunca Suudi Arabistan-SSCB arasındaki enerji alanındaki iş birliği oldukça sınırlı kalmıştır. SSCB'nin serbest piyasa ekonomisinden uzak kalışı, Körfez'in ABD yanlısı duruşu, siyasi ilişkilerin kopukluğu ve SSCB'nin ciddi bir petrol üretici olmasına rağmen aynı zamanda ciddi bir tüketici olması petrol üretim, fiyat belirleme gibi noktalarda iki aktörü yakınlaştırmamıştır. Fakat gerek Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte ilişkilerin tesis edilmesi gerekse Putin iktidarı ile birlikte petrolün Rus ekonomisi için önemli bir kalem haline gelmesi Rusya'yı Körfez'de daha etkin bir aktör konumuna yükseltmiştir. Bu durum da Suudi Arabistan-Rusya arasında tedrici olarak artan enerji iş birliği durumunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Rusya'nın enerji piyasasındaki artan rolü ile birlikte Suudi Arabistan'ın Moskova'ya bakışı değişmiştir. Bu anlamda iki ülke enerji iş birliği noktasında başka ülkelere yatırım gibi konularda araştırmaları artırmıştır.

2000'li yıllarla birlikte uzay alanındaki teknolojik iş birliği artmıştır. Eylül 2000'den itibaren Rusya uzaya 14 adet Suudi iletişim ve uzaktan algılama uydusunu fırlatmıştır. 2008'den beri de Roskosmos ve Rusya dış işleri bakanlığı ile Suudi Arabistan yetkilileri arasında uzay araştırmaları geliştirme noktasında teknolojik iş birliği görüşmeleri yapılmaktadır (Vasiliev, 2018: 376). 2019'da Rusya devletine ait Rosatom şirketinin başkanı Rusya'nın Körfez'de nükleer ve hidrokarbon teknoloji ihracını hızlandırdığını ifade etmiştir (Surkov, 2021: 92).

Kasım 2010'dan itibaren yürütülen müzakereler sonucu Suudi Arabistan barışçıl nükleer enerji noktasında Rusya ile anlaşmış ve 2015'te anlaşma imzalamıştır (Özev, 2022: 90-91). Veliaht prens Muhammed bin Selman'ın Saint Petersburg'daki Uluslararası Ekonomik Forumu sonrası Haziran 2015'te Rusya'ya yaptığı ziyaret sonrası nükleer enerji alanındaki iş birliği imzalanan 6 anlaşma ile derinleştirilmiştir. Bu anlaşmalar Rus-Suudi ilişkileri tarihinde ilk kez iki ülke arasında nükleer enerji alanında iş birliği için yasal bir temel oluşturmuştur (Borshchevskaya, 2016: 42).

Rusya atom enerjisi endüstrisi Suudi Arabistan'da nükleer reaktör inşa etme noktasında ilgili olduklarını açıklamıştır (Katz, 2016: 348). Bu anlamda 2032'ye kadar 16 tane nükleer reaktör inşa etmek isteyen Suudi Arabistan 2016'da Rusya ile bu konuda görüşmelerde bulunmuştur. İran'ın dengelenmesi noktasında kapasite artırımına gitmek isteyen Suudi Arabistan, nükleer enerji noktasında Rusya ile ilişkileri yakın tutmayı planlamaktadır.

4.3.3. Ortak Güvenlik Politikaları ve Anlaşmalar

İki ülke arasında güvenlik politikaları bağlamındaki ortaklıklar zamanla artmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte ideoloji yerine çıkarları ön plana alan iki aktör birçok bölgesel ve küresel meseleye yönelik ortak güvenlik politikası geliştirmiştir. Bu anlamda öne çıkan iki meseleden bahsedilebilir. Bunlardan ilki ABD'nin "Teröre Karşı Savaş" konseptini ilan etmiş olmasıdır. Bu yeni savaş konsepti ile ABD, müdahaleci politikalarını meşrulaştırmaya çalışmıştır. Gerek Suudi Arabistan gerekse Rusya bu konseptle karşı çıkmıştır. İkinci önemli mesele Irak ve Afganistan işgalleridir. ABD'nin ilan ettiği yeni güvenlik doktrinin ilk uygulamaları olan bu işgallere Rusya ve Suudi Arabistan karşı durarak ortak güvenlik politikaları benimsemişlerdir. Her ne kadar farklı saiklerden ötürü bu politikalar şekillenmiş olsa da Riyad ve Moskova ABD'nin Irak ve Afganistan işgallerine karşı ortak bir politika takip etmişlerdir. Suudiler Irak ve Afganistan meselelerini İran ve terör tehditleri üzerinden değerlendirirken Ruslar ABD'nin hegemonyasına meydan okumayı önceleyerek işgallere karşı çıkmıştır. Bu tarihten itibaren iki aktör arasında terörle mücadele başta olmak üzere birçok meseleye yönelik ortak güvenlik politikaları tercih edilmiştir. Örneğin Çeçenistan meselesi artık Suudi Arabistan-Rusya ilişkilerinde problem olmaktan çıkarılmıştır (Mikail ve Aytekin, 2016: 456).

Öte yandan iki ülke arasında ortak güvenlik politikaları bağlamında kurumsal adımlar atılmıştır. Bu anlamda Suudi Arabistan Rusya'ya askeri eğitim almaları için bir grup bursiyer göndermiştir. 5 yıllık eğitimlerinin ardından Temmuz 2021'de bu bursiyer askerlerin bir kısmı mezun olmuştur (Al-Akhbar, 2021). Dolayısıyla iki ülke arasında ortak güvenlik politikaları ve güvenlik iş birlikleri zamanla derinleşmektedir.

4.4. Ekonomik İlişkiler

4.4.1. Ticari İlişkiler ve Enerji

Rusya'nın Ortadoğu ve Körfez ölçeğinde geliştirdiği ilişkilerin ekonomik boyutu en azından iki temele dayanmaktadır. Bunlardan ilki Rusya bölgeyi gerek yatırım gerekse silah, tarım, nükleer enerji, petrol, gaz ve petrokimya gibi alanlarda merkez ve kaynak olarak görmektedir. İkincisi başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez'deki aktörlerle petrol fiyatlarının belirlenmesi Moskova'yı bölgede aktif olmaya itmektedir (Kozhanov, 2021: 2). Buna rağmen 1990 öncesi iki ülke arasındaki ticaret oldukça sınırlı kalmıştır. 1990'ların ortalarından itibaren diplomatik ilişkilerin tesis edilmesi ile de beraber

ekonomik ilişkiler geliştirilmiştir. Örneğin 1996'da 160 milyon dolar olan ticaret hacmi 2006'da 714 milyona çıkmıştır (Oskarsson ve Yetiv, 2013: 388). 2018'de bu rakam 1 milyar doları geçebilmiştir (Surkov, 2021: 99).

Tablo 17: Suudi Arabistan-Rusya Ticaret Hacmi 2000-2020 (milyon dolar cinsinden)

Yıl	Suudi Arabistan'ın Rusya'ya İhracatı	Rusya'nın Suudi Arabistan'a İhracatı	Toplam
2000	2	55	57
2001	1	66	67
2002	2	137	139
2003	2	210	212
2004	6	138	144
2005	5	230	235
2006	6	273	279
2007	10	426	436
2008	22	466	488
2009	28	333	361
2010	69	298	367
2011	209	643	852
2012	270	1.089	1.359
2013	289	789	1.078
2014	267	898	1.165
2015	183	1.236	1.419
2016	142	718	860
2017	145	999	1.144
2018	292	1.221	1.513
2019	264	1.443	1.707
2020	48	1.459	1.507

Kaynak: Aslan ve Aslan: 2021:28.

Rusya'nın Körfez bölgesiyle yaptığı ticarete bakıldığında Suudi Arabistan ve BAE'nin öne çıktığı görülmektedir. Örneğin Rusya 2018'de taş, mineral ve tahıl başta olmak üzere 2.2 milyar dolarlık askeri olmayan ihracatı BAE'ye yapmıştır. Bu rakam Suudi Arabistan nezdinde 1.2 milyar dolar olarak kaydedilmiştir (Alan, 2021: 136).

2000'li yıllarla birlikte siyasi ve diplomatik ilişkilerin gelişmesi ekonomik ilişkilere de olumlu yansımıştır. Bu anlamda 2002 yılında Rusya-Suudi İş Konseyi'nin kurulması ve düzenli olarak iş adamlarının bir araya getirilip ticaretin teşvik edilmesi iki ülke arası ticaret hacmini artırmıştır. 2006 yılında ikili ilişkilerin gelişmeye başladığını ortaya koyar nitelikte karşılıklı uçuşlar başlatılmıştır (Nocetti, 2010: 16). Putin'in 2007'de Suudi Arabistan'a yönelik gerçekleştirdiği tarihi ziyaret iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri canlandırmıştır. Rus firması olan Lukoil'e Rub el-Khali doğal gaz sahasında çalışma ve araştırma yapma izni verilmesi ile de enerji merkezli ekonomik iş birlikleri artmıştır (Katz, 2009: 115). Bu anlamda 17 Mart 2004'te Saudi Aramco ile Lukoil 40 yıllık bir

anlaşma imzalamış ve Luksar adında bir şirket kurulmuştur. Bu şirketin %80'i Lukoil'in %20'si de Aramco'nun olmuştur (Vasiliev, 2018: 375). Ayrıca 2015'te Lukoil firması Suudi Arabistan'ın Empty Quarter olarak bilinen çölünde arama izni verilmiştir (Charap, 2015: 160).

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri etkileyen önemli bir husus da inşaat ve alt yapı çalışmalarıdır. 1990'da kurulan petrol ve gaz endüstrisi alanında faaliyet gösteren Rus mühendislik inşaat şirketi olan Stroytransgaz Saudi Oger firması ile Suudi Arabistan'da ortak inşaat projeleri geliştirme noktasında anlaşmıştır. 2009'da Rus inşaat firması 900 km'lik Shaybah-Abqaiq isimli su boru hattı projesini başarı ile tamamlamıştır (Oskarsson ve Yetiv, 2013: 396). Benzer şekilde aynı şirket Şubat 2007'de Saudi Aramco'nun 217 km'lik petrol boru hattını inşa etme noktasında anlaşma imzalamıştır (Katz, 2009: 115). Rus demir yolları da 520 km uzunluğunda olması planlanan, 800 milyon dolar değerindeki tren yolu ihalesini Ocak 2008'de almıştır. Fakat Suudi Arabistan tarafı 4 ay sonra projeyi iptal etmiştir (Katz, 2009: 115). Ekim 2009'da Rusya Suudi Arabistan'da "Rusya ve Suudi Arabistan Krallığı: Ticari ve Ekonomik İş Birliği için Yeni Beklentiler" başlıklı iş dünyası forumu ve sergisi gerçekleştirmiştir. Aralık 2009'da da Suudi Arabistan'ın da dahil olduğu Novaar Capital Managemen şirketi, Rusya'nın doğal kaynaklar açısından zengin Ural bölgesinde 750 milyon dolarlık bir yatırımı kolaylaştırmak için Rusya'nın devlet kurumlarına ait bir şirket olan Ural Polar ile bir ortak girişim kurmuştur. Benzer şekilde Suudi Arabistan da Rusya'da Nisan 2010'da "Arabistan-EXPO" etkinliğini Moskova'da icra etmiştir. 2002'de kurulan Rusya-Suudi Arabistan İş Konseyi Mart 2011'de "Suudi Arabistan'da Rus İş Adamları Haftası" başlıklı üçüncü fuarı gerçekleştirmiştir. Bu fuara Rusya'nın önde gelen şirketlerinden 70 temsilci katılmıştır (Oskarsson ve Yetiv, 2013: 388).

Ekim 2019'da Putin'in Suudi Arabistan'a yaptığı ziyaret sonrası iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini sağlayan adımlar atılmıştır. Örneğin Rusya Doğrudan Yatırım Fonu, Suudi Demir Yolu Şirketi ve Rusya Demir Yolu Şirketi bir dizi anlaşma imzalayarak Suudi Arabistan demir yolu ağının genişletilmesi noktasında 2030 Vizyonu ile entegre ortak projeler başlatmıştır (Allan, 2021: 150).

Öte yandan Putin'in Ekim 2019'daki Suudi Arabistan ziyareti, krallıkta yayın yapan yerel gazeteler tarafından ciddi anlamda övülmüştür. Örneğin kraliyete yakınlığı ile bilinen Okaz gazetesinden Hamud Ebu Talib, Muhammed Said gibi isimler Putin'in ziyareti

sonrası kaleme aldıkları yazılarda ziyaretle birlikte Suudi Arabistan-Rusya ilişkilerinin yeni bir döneme girdiğini ifade etmişlerdir. Örneğin Ebu Talib, Riyad'ın dış politikasının pragmatik olduğunu ve tek bir ittifaka bağımlı olmadığını dile getirmiştir. Birçok Suudi gazeteci ve akademisyene göre Riyad-Washington hattındaki iş birliği Katolik evlilik olarak görülmemektedir. Buna göre Suudi Arabistan dış politika Rusya ile yakınlaşmayı önemsemekte ve aktör çeşitlendirme bağlamında Moskova'ya özgün bir değer biçmektedir (Talib, 2019).

Rusya-Suudi Arabistan arasındaki ekonomik ilişkileri etkileyen bir diğer husus da Moskova'nın tahıl ve gıda noktasında küresel piyasalardaki önemidir. Bilindiği üzere Rusya küresel tahıl ve gıda piyasasında önemli bir aktör olarak yerini almıştır. Körfez ülkeleri ve özellikle de Suudi Arabistan her ne kadar tahıl ve gıda üretimini millileştirme noktasında girişimde bulunmuş olsa da gerek coğrafyanın elverişsizliği gerekse teknolojik alt yapının yeterli olmaması Riyad'ı bu noktada Moskova'ya itmiştir. Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın, dünyanın ve Ortadoğu'nun birçok ülkesinin gıda ve tahıl ithalatı noktasında Rusya'ya bağımlılığı bulunmaktadır. Suudi Arabistan Rusya'da üretilen tahılın Ortadoğu'daki en büyük 6 alıcısından birisidir. Aynı zamanda Suudi Arabistan Rus arpasının temel müşterisidir. 2017-2018 yılları arasında Rusya 2.7 milyon arpa Suudi Arabistan'a ihraç etmiştir (Surkov, 2021: 92). Benzer şekilde Suudi Arabistan 2019 yılında Rusya'dan en çok arpa ithal eden ülke olmuştur (Allan, 2021: 139). Söz konusu durum ikili ticari ilişkileri doğrudan etkilemektedir.

Rusya- Suudi Arabistan ile ticari ve enerji iş birliği Soğuk Savaş sonrası gelişmiştir (Oskarsson ve Yetiv, 2013: 381). Bu dönüşümün temel tetikleyicisi küresel ve bölgesel çaptaki değişen ve dönüşen dengelerdir (Aslan ve Aslan, 2021: 1). Örneğin Ekim 2002'de Rusya-Suudi Arabistan Ticari, Ekonomik ve Bilimsel İş Birliği Komitesi ilk toplantısını gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda Rusya enerji bakanı Igor Yusufov Suudi Arabistan'ın Rusya'nın Ortadoğu'daki en önemli ortağı olduğunu ifade etmiştir. Ekim 2002'den bu yana bakanlık düzeyinde iki ülke arasında enerji iş birliğine dair görüşmeler gerçekleşmiştir. Bu anlamda iki ülke 5 yıllık petrol ve doğal gazda iş birliğini ön gören anlaşma imzalamıştır (Oskarsson ve Yetiv, 2013: 388). 2004'te Rus şirketi Lukoil şirketine al-Rub al-Khali'deki Zone A'nın arama izni verilmesi, %80'i Lukoil %20'si Saudi Aramco'ya ait olan Luksar şirketinin kurulması, Eylül 2010'da Rus şirketi Stroytransfaz'on 900 km'lik su boru hattı ihalesini kazanması, Ekim 2010'da nükleer ve

elektrik enerjisi noktasında varılan uzlaşlar iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerde enerjinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca 2018’de Rus Novatek PJSC firması ile Saudi Aramco şirketi arasında mutabakat zaptı imzalanmıştır. Buna göre Novatek’in 20 milyar dolarlık Arctic LNG-2 projesinde ortak hareket edilmesi kararlaştırılmıştır (Frolovskiy, 2018: 89). Bu anlamda Suudi Arabistan LNG-2 projesine 5 milyar dolar yatırım yapmış ve Novatek’in %30’unu satın almıştır.

İki ülke arasındaki enerji teknolojileri alanında iş birliği artmıştır. Bu anlamda bir Rus şirketi olan Lukoil 2004 yılında Saudi Aramco ile iş birliği yaparak gaz keşfinde %80’lik pay elde etmiştir. 2002’de imzalanan 5 yıllık gaz ve petrol çıkarma noktasında Rus teknolojisinin Suudilere satılması gibi gelişmeler yaşanmıştır. Dahası Putin’in iktidarı ile birlikte özellikle 2010 sonrası Rusya-Suudi Arabistan arasındaki enerji iş birliği daha da kurumsal boyuta taşınmıştır. Örneğin Gazprom Neft ile Saudi Aramco 2017’nin Ekim ayında mutabakat zaptı imzalayarak sondaj ve kuyu işleme teknolojileri, pompa sistemlerinde iyileştirmeler ve büyük çaplı metal olmayan boruların geliştirilmesi dahil birçok alanda iş birliği yapmaya başlamıştır. Öte yandan Rusya’nın en büyük doğal gaz şirketi olan Gazprom da Suudi Arabistan ile iş birliğini yoğunlaştırmıştır. Örneğin Gazprom ile Saudi Aramco Nisan 2018’de ortak koordinasyon komitesi kurmuştur. Bu komite sayesinde yüksek teknoloji noktasında destek sağlayabilecek küçük firmalar da enerji alanında iki ülke arasındaki iş birliğine katkı sağlamaya başlamıştır (Krutikhin, 2021: 152-174).

Bununla birlikte her ne kadar Soğuk Savaş sonrasında ticari ilişkiler çok boyutlu olarak gelişse de Suudi Arabistan’ın Rusya ile ekonomik ilişkileri Çin ile ilişkilerine kıyasla düşük tempoda ilerlemektedir. Bu durumun temelinde iki sebebi bulunmaktadır (Alan, 2021: 137). Bunlardan ilki yapısal sinerji ortamının olmamasıdır. Rusya ve Suudi Arabistan ekonomileri birbirinin tamamlayıcısı değildir. İkinci olarak Rusya’nın imalat sektörü küresel piyasalarda (Çin ile kıyasla) güçlü değildir. Endüstriyel açıdan güçlü olan Rusya, 2014 ve 2022’deki Ukrayna krizleri nedeniyle sürekli Batı yaptırımlarına maruz kalmıştır. Söz konusu durum da Rusya-Suudi Arabistan ticari ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.

4.4.2. Yabancı Yatırımlar

Yabancı yatırımlar iki ülke arasındaki ilişkileri önemli düzeyde etkilemektedir. Nitekim 1990’lar sonrası diplomatik ilişkilerin tesis edilmesiyle birlikte yatırım alanı

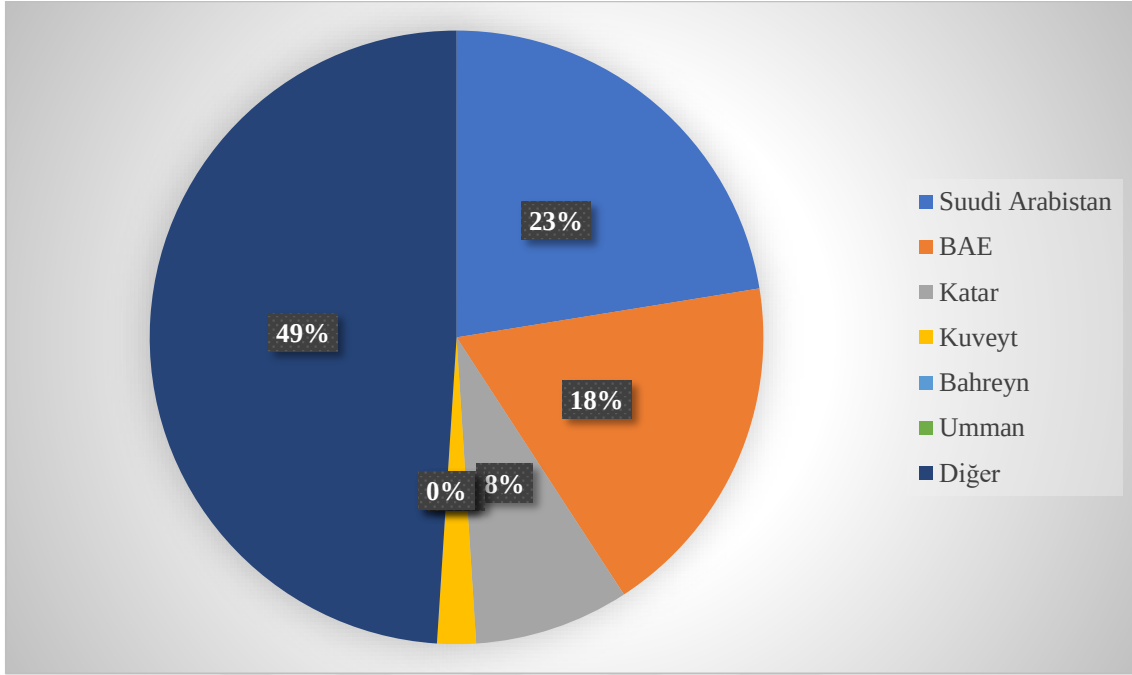
hareketlenmiştir. Bu anlamda Rusya petrol sektöründe Suudi yatırımını çekme noktasında girişimlerde bulunmuştur. Fakat Rusya'nın Suudi yatırımını girişimleri uzun süre beklenen seviyenin altında kalmıştır. Bunun temelde iki gerekçesi bulunmaktadır. İlki Suudilerin yaşadığı finansal meydan okumaların yatırımları engellemesidir. İkincisi Suudilerin Rusya yerine Batı'yı tercih etmeleridir (Katz, 2001: 611). Fakat zamanla Suudiler bu siyaseti terk ederek yatırımları çeşitlendirmeye başlamıştır. Rusya ekonomisi 2008-2009'da yaşanan küresel finans krizinden oldukça kötü etkilenmiştir. Bu olumsuz süreçten en az zararla çıkmak adına birçok adım atılmıştır. Özellikle Putin'in Körfez ile yakınlaşması bu adımlardan birisidir. 2011'de kurulan Rusya Doğrudan Yatırım Fonu Körfez-Rusya yakınlaşmasını hızlandırmıştır. Abu Dabi Mübadele, Bahreyn Mümtelakat, Kuveyt Yatırım Otoritesi, Katar Holding ve Suudi Arabistan Kamu Yatırım Fonu başta olmak üzere birçok firmanın Rusya'ya yatırım yapmasını sağlamıştır. Örneğin 2015'te veliaht prens bin Selman'ın Moskova ziyareti sırasında imzalanan anlaşmalarla Suudi Arabistan RDYF'na 10 milyar dolar yatırım yapacağını duyurmuştur. Bu yatırımların altyapı, perakende satış, lojistik ve tarım gibi alanlarda 5 yıl içerisinde gerçekleşmesi planlanmıştır. (Nakhle, 2018: 33). Suudi Arabistan'ın bu yatırımları Rusya'ya yapılan en geniş kapsamlı dış yatırım olarak kaydedilmiştir (Freer, 2018).

2017 yılında Kral Selman'ın yaptığı tarihi ziyaret kapsamında ise Suudi Arabistan'ın 25 farklı projeye yatırım yapacağı belirtilmiştir (Frolovskiy, 2018: 88). Benzer şekilde RDYF Suudi Arabistan Kamu Yatırım Fonu ile 2017'de imzaladığı anlaşmalar kapsamında 1 milyar doları yüksek teknolojiye ayrılmak üzere 6 milyar dolarlık ortak yatırım fonu oluşturmuştur (Allan, 2021: 143). Ayrıca petro kimya alanında da ortak yatırımlar artırılmıştır. Örneğin 2017'de Rusya'nın en büyük petro kimya üreticisi Sibur ile Suudi Arabistan'ın kimya şirketleri Sabic isimli bir konsorsiyum kurmuşlardır. Aynı yılın Ekim ayında Sibur, RDYF, Saudi Aramco ve Sabic mutabakat zaptı imzalayarak iş birliğini bir üst düzeye taşımıştır (Allan, 2021: 150).

Rusya Suudi Arabistan'ın bu yakınlaşma adımlarını olumlu karşılamıştır. Mayıs 2018'de Putin'in başkanlığı tekrar kazanması ile birlikte yatırım çekme dahil birçok girişimi içerisinde bulunduran projelerin hayata geçirilmesi Suudi yatırımını Rusya'ya yönlendirmiştir. Öte yandan Ekim 2018'de işlenen Kaşıkçı cinayeti sonrası birçok aktörün Riyad ile ilişkilerini gözden geçirdiği bir dönemde Putin Arjantin'deki G-20 zirvesinde veliaht bin Selman'ın yanında oturarak önemli mesajlar vermiştir. Ayrıca

cinayetin işlendiği Ekim ayında veliaht bin Selman'ın düzenlediği Riyad'daki yatırım konferansına geniş bir heyet gönderen Ruslar, Suudilerin ABD kaygısını gidermek adına istekli olduklarını ortaya koymuşlardır. Benzer şekilde Rusya Müslüman Kardeşler'i ülke içinde yasaklı örgüt olarak tanımlayarak ABD'nin aksine Suudi Arabistan'ın güvenlik kaygılarını anladığını açıkça ortaya koymuştur (Dannreuther, 2021: 128). Bu çerçevede ortak siyasi zeminde bulunan iki aktörün karşılıklı yatırımları 2018'de 2.3 milyar dolara ulaşmıştır. Nitekim Rusya Doğrudan Yatırım Fonu Suudi Arabistan Kamu Yatırım Fonu başta olmak üzere Körfez'deki yatırım fonları ile resmi iş birliği anlaşmaları imzalamış ve bu iş birliklerinin derinleştirmiştir (Allan, 2021: 143). 2017'de kurulan 6 milyar dolarlık ortak yatırım fonu ilk büyük icraatını 2019'da gerçekleştirmiştir. Buna göre %20.5'i Saudi Aramco'nun olmak üzere Suudi-Rus ortak fonu Novomet isimli Rus petrol şirketinin %30.76'sını satın almıştır. Bu şirket ikili ilişkilerin kurumsallaştığını göstermektedir. Nitekim şirket Rus devletine ait nanoteknoloji şirketi olan Rosnano'dan satın alınmıştır (Allan, 2021: 144). Putin 2019'da krallığa yaptığı ziyaretle Rusya-Suudi Arabistan yakınlaşmasının kurumsallaştığını ortaya koymuştur. İki ülkenin yatırım fonları ortaklaşa Rusya'nın Tushino teknoloji parkına ortak yatırımlarda bulunmuştur. Ayrıca ziyaret kapsamında uzun dönemli çok alanda birçok anlaşma imzalanmış ve RDYF ilk yurt dışı ofisini Suudi Arabistan'da açmıştır (Allan, 2021: 144).

Tablo 18: Rusya Doğrudan Yatırım Fonu'ndaki Körfez Payı (2018)

Kaynak: Issaev ve Kozhanov, 2021: 894'tan hareketle tablolaştırılmıştır.

Tabloda görüldüğü üzere Rusya'da en çok yatırım yapan Körfez ülkesi Suudi Arabistan'dır. Umman ve Bahreyn'in Rusya'da yatırım bağlamında bir varlığı bulunmamaktadır. Kuveyt de düşük profilli bir yatırım performansı sergilemektedir. 2012'de Kuveyt Yatırım Otoritesi RDYF ile anlaşma imzalamasına rağmen somut proje çıktıları henüz hayata geçirilememiştir. Katar ise Rosneft şirketi, VTB bankası, Pulkovo ve St. Petersburg gibi ulaşım noktalarına yatırım yapmaktadır. BAE ise daha çok bilişim teknolojileri ve sağlık alanına yönelmiştir. Körfez'in Rusya'da en çok yatırım yapan ülkesi olan Suudi Arabistan ise enerjiden medyaya birçok alanda aktiftir. Suudi Arabistan'ın Rusya'daki yatırımları Körfez ülkelerinin yatırımları da göz önünde bulundurduğunda ekonomiyi çeşitlendirmek, rekabeti artırmak ve lobi faaliyetlerinde elini güçlendirmek amacına matuf olduğu ifade edilebilir (Issaev ve Kozhanov, 2021: 895). Benzer şekilde Rusya'da en çok yatırım yapan Körfez ülkesi de (Katar'dan sonra) Suudi Arabistan olmuştur. Bu anlamda Kuveyt ve BAE 1 milyar doların altında kalırken Suudi Arabistan 2.5 milyar dolarlık yatırım yapmıştır (Kozhanov, 2021: 189).

4.4.3. OPEC+ Ortaklığı

Suudi Arabistan ve Rusya petrol üretimi noktasında dünyanın en önemli iki ülkesidir. Fakat uzun süre boyunca iki ülke petrol, doğalgaz alanındaki iş birliklerini sınırlı tutmuştur. Hatta OPEC örgütü üyesi Suudi Arabistan'ın petrol fiyatı politikası Rusya ile

mücadele içinde olmuş ve iki ülke karşı karşıya gelmiştir. Örneğin 2001'in sonbaharından itibaren Suudi Arabistan ve OPEC üyesi ülkeler Rusya'yı petrol üretimini düşürmeye ikna etmeye çalışsa da Moskova bu girişimlere karşı çıkmıştır (Vasiliev, 2018: 334). Fakat zamanla siyasi ve ekonomik ilişkilerin yakınlaşması ile enerji alanında da bir yakınlaşma gerçekleşmiştir. Dolayısıyla iki ülkeyi yakınlaştıran bir diğer nokta ABD'nin kaya gazından petrol üretmesi sonrası küresel petrol ticaretindeki değişen dengelerdir. 2014'te Riyad yönetimi petrol üretimini artırarak petrol fiyatlarını düşürmeyi böylelikle İran'ı güçsüzleştirmeyi amaçlamıştır. Fakat bu durum Rusya'yı rahatsız etmiştir. Nitekim petrol fiyatlarındaki bu düşüş Rusya'nın gayri safi yurtiçi hasılasında %3.7'lik bir düşüşe sebep olmuştur (Parmeter, 2021: 29). Zamanla petrol üretim kotası meselesi iki aktör arasında iş birliğine dönüşmüştür. Bu anlamda OPEC+ isimli oluşumun teşekkül süreci büyük oranda 2014'te yaşanan petrol fiyatlarındaki düşüştür (Alan, 2021: 150).

Suudi Arabistan ve Rusya'nın petrol piyasasındaki rolünü etkileyen bu gelişmeye karşı iki aktörün yakınlaştığı görülmüştür (Özev, 2022: 98-195; Rumer, 2019: 27). İki ülke 2016'daki petrol fiyatlarındaki düşüş sonrası Eylül 2016'da G-20 zirvesinde petrol piyasasını sabit tutma noktasında iş birliği yapacaklarını ifade etmişlerdir (Khatib, 2017: 110). Dolayısıyla petrol 2016 sonrası Suudi Arabistan-Rusya ilişkilerini etkileyen en önemli unsur olmuştur (Bakeer, 2020). OPEC örgütünün işlevsizleşmesi ile birlikte Rusya gibi OPEC üyesi olmayan aktörlerle birlikte yeni bir oluşum kurulmuştur. OPEC+ adı verilen bu oluşum Rusya-Suudi Arabistan arasındaki enerji iş birliğinin somutlaştığı ve kurumsal düzleme taşındığını kanıtlamaktadır. Bu anlamda 2016'da Rusya, Azerbaycan gibi OPEC üyesi olmayan petrol üreticilerinin de katılımı ile OPEC+ örgütü kurulmuştur. Bu oluşumla petrol fiyatlarında istikrarın sağlanması amaçlanmış ve bu amacı gerçekleştirmek amacıyla üretim azaltılmıştır (Kozhanov, 2021: 194). OPEC+ oluşumu Suudi Arabistan-Rusya enerji iş birliği açısından kritik öneme haizdir. Nitekim OPEC+, OPEC üyesi en çok petrol ihraç eden ülke olan Suudi Arabistan ile OPEC üyesi olmayan en çok petrol ihraç eden Rusya'yı iş birliği zemininde buluşturmuştur. Bu zeminde iki ülke petrol fiyatlarını belirleme noktasında ortak hareket etmektedir. Fakat bu iş birliği tam anlamıyla ABD'ye rağmen gerçekleşmemektedir. Aynı zamanda bu iş birliği de aralıklarla sorunlarla karşılaşmıştır. Örneğin Nisan 2020'de Suudi tarafı Rusları karşısına alarak üretimi azaltma kararı almıştır. Mayıs ve Haziran 2020 tarihlerinde günlük petrol üretimi 9.7 milyar varile indirilmiştir. Fakat Suudi Arabistan açısından

OPEC+ ve Rusya ile iş birliği kaya gazından petrol üretip Suudi Arabistan'a rakip olan ABD'yi dengeleme adına önemli bir unsur olarak görülmektedir (Özev, 2022: 95-97). Öte yandan Suudi Arabistan OPEC+ anlaşmasını işlevsel kılarak ve Rusya ile iş birliği yaparak bir tür ad hoc diplomasisi yürütmekte ve petrol piyasasındaki türbülanslara karşı korunma stratejisi izlemektedir (Blas ve Farchy, 2019).

Rusya açısından ise OPEC+ ortaklığı üç açıdan önemlidir. Bunlardan ilki petrol fiyatlarındaki oynaklığın aşılması, kamu maliyesi üzerindeki baskıyı hafifletmiştir. Ulusal projelere odaklanıp gayri safi yurt içi hasıla artırılmıştır. İkinci olarak jeopolitik, OPEC+ iş birliği ile Rusya, OPEC'in lideri konumundaki Suudi Arabistan ile iş birliğini artıracak bir mekanizma elde etmiştir. Söz konusu durum Moskova'nın bölge stratejisi ile uyumludur. Nitekim Rusya Ortadoğu'daki çatışmalarda taraf olmaktan kaçınarak olabildiği kadar fazla aktörle geniş kapsamlı iş birlikleri geliştirmek istemektedir. Üçüncü olarak Moskova Ortadoğu'daki bölgesel aktörleri Batı merkezli uluslararası ilişkilerden koparmak istemektedir. Bu noktada da OPEC+ oldukça işlevseldir. Dolayısıyla OPEC+ ile Rusya Ortadoğu'daki aktivizmini artırmaktadır. Bu oluşum Temmuz 2019'da yarı kurumsal boyuta evrilmiştir. Bu kapsamda 14 OPEC üyesi ve 10 OPEC üyesi olmayan aktörün katılım ile Ortak Bakanlar İzleme Komitesi kurulmuş ve OPEC+ İş Birliği Sözleşmesi imzalanmıştır (Allan, 2021: 152-153).

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Mevcut uluslararası sistemin yapısal bir dönüşüm geçirdiği koşullarda Ortadoğu’da yer alan aktörlerin varlık gösterdikleri ittifak yapılanmaları, biçimleri ve dış politika oryantasyonları mezkûr dönüşümden etkilenmekte; birçok aktör harici siyaset belirlerken geleneksel kodlar dışında hareket etmektedir. Özellikle büyük güç mücadelesinin yoğunlaştığı güvenlik iklimlerinde orta ölçekli veya küçük devletlerin dış politika adımları incelendiğinde, çok taraflılık ilkesinin hayata geçirilmeye çalışıldığı görülmüştür. Bu çalışmada orta ölçekli bir güç olan Suudi Arabistan’ın Soğuk Savaş sonrası dış politikasında ABD, Çin ve Rusya’nın angajman siyasetlerine bağlı olarak korunma stratejisi uyguladığı sonucuna ulaşmıştır. Bahsedilen korunma stratejisinin temel motivasyonu yapısal belirsizliklerdir. Soğuk Savaş sonrası icra edilen ABD’nin pasif, Çin ve Rusya’nın aktif angajman siyasetlerinin uluslararası sistem ve Ortadoğu bölgesi açısından ne tür dönüşümlerle sonuçlanacağı gibi belirsizlikler Suudi Arabistan’ı korunma stratejisine itmiştir.

Bu çalışmada Suudi Arabistan’ın dış politikada ve güvenlik politikaları başta olmak üzere birçok alanda ABD’ye olan bağımlılığını azaltma yönünde politikalar takip ettiği, yükselen güçlerle (Rusya ve Çin) yakınlaştığı ortaya koyulmuştur. Bu anlamda Suudi Arabistan gerek ABD’nin ittifakı terk etme riski gerekse Çin ve Rusya’nın yükselişlerinin belirsizliğine karşı ABD ile ittifakın içerisinde kalma şartıyla Çin ve Rusya ile askeri, ekonomik ve siyasi olarak yakınlaşarak korunma stratejisi izlemektedir. Bu politika dış politikada aktör çeşitlendirme olarak da tanımlanmıştır. Suudi Arabistan, rejimi hayatta tutmak (Guzansky, 2015b: 112-122), bir aktöre (ABD) bağımlı kalmamak ve stratejik otonomi alanlarını geliştirmek adına birden çok aktörle stratejik ortaklıklar geliştirmektedir.

Uluslararası siyasetteki güç dengelerinin değişimi farklı bölgeler üzerinde yeni güvenlik iklimleri oluşturmaktadır. Bu yeni güvenlik iklimleri bölge devletlerinin dış politika ve güvenlik yaklaşımlarının gözden geçirilmesine neden olmaktadır. Bu anlamda gerek ABD’nin Ortadoğu politikasının değişmesi gerekse Rusya ve Çin’in bölgesel aktivizmlerinin artması Körfez güvenlik iklimini ve mimarisini değiştirmiştir. Körfez’deki en etkin aktörlerden biri olan Suudi Arabistan ise bu değişen güvenlik ikliminin olumsuz etkilerinden kaçınmak, uluslararası ilişkilerdeki bağımsız

egemenliğini ve otonomisini maksimize etmek için korunma stratejisini tercih etmektedir. Bu anlamda Suudi Arabistan, ABD'ye olan bağımlılığını azaltmak için dış politikada aktör çeşitlendirmektedir. Nitekim korunma stratejisini uygulamak, bir devletin başka bir devlete olan bağımlılığını ve başka bir devlet tarafından kontrol edilme durumunu azaltır. Bu anlamda alternatif ortaklarla, projelerle ve ağlarla ilişki geliştiren aktörler bağımlılık ilişkisi içerisinde oldukları aktörlerle olan ilişkilerini yeniden formüle eder.

Riyad yönetiminin korunma stratejisi, bir devletle veya bir devletler blokuna olan bağımlılığı azaltma ve başka yükselen aktörlerle ilişkileri geliştirme temelinde şekillenmektedir. Bu durum Suudi Arabistan'ın çok yönlü-çok taraflı- her yerde korunma stratejisi uyguladığına işarettir. Söz konusu durum korunma stratejisi literatürünün çoğunluğunun aksine Suudi Arabistan'ı ABD ile Çin-Rusya arasında bir seçim yapmaya zorlamamaktadır. Diğer bir deyişle Suudi Arabistan ABD ile ilişkilerini sürdürürken geleneksel anlamda yakın ilişki sürdürmediği Çin ve Rusya ile yakınlaşabilir. Dolayısıyla Suudi Arabistan, çok yönlü korunma stratejisi izleyerek bir ülkeye (ABD) aşırı bağımlı olmaktan kaçınmak için dış politikada aktör çeşitlendirmektedir. Suudi Arabistan'ın bu siyaseti geleneksel ittifak zincirlerinin kopması anlamına gelmemektedir. Diğer bir deyişle korunma stratejisi ve dış politikada aktör çeşitlendirme siyaseti uzun dönem devam eden ABD ile ittifakının terki şeklinde yorumlanmamaktadır. Bunun yerine Suudi Arabistan, mezkûr aktörlerle bölgesel ve küresel siyasetteki belirsizliklerin artması karşısında güvenlik, diplomasi, ekonomi ve muhtelif alanlarda rasyonel davranarak çeşitlendirme stratejisine gitmektedir. Diğer bir ifade ile çalışmanın elde ettiği en önemli bulgu, Suudi Arabistan'ın Soğuk Savaş sonrası şekillenen uluslararası siyasetteki belirsizliklere karşı korunma stratejisi izlediğidir. Bu siyasetin temel boyutu sistemsel değişimlerdir. Dolayısıyla uluslararası sistemin dönüşüm süreci, yapısal belirsizlikler ve bunların Ortadoğu özelinde getirdiği meydan okumalar, Suudi Arabistan'ın korunma stratejisi izlemesine neden olmuştur (Korolev, 2019: 430).

Tablo 19: Suudi Arabistan’ın Korunma Stratejisinin Boyutları ve Göstergeleri

Boyut	Gösterge
Ekonomik	Birincil: Çin’den ve Rusya’dan ekonomik kazanımlar elde etmek İkincil: ABD ile olan ekonomik çıkarları korumak, sürdürmek
Askeri	Birincil: ABD ile askeri bağları güçlendirmek İkincil: Çin ve Rusya ile güvenlik iş birliğini yükseltmek
Siyasi-Diplomatik	Birincil: Çin ve Rusya’nın içişlerine karışmama ilkesinden faydalanmak İkincil: ABD ile siyasi ittifakı sürdürmek

Kaynak: Liou ve Hsu, “The Effectiveness of Minor Powers Hedging Strategy:

Comparing Singapore and the Philippines”, s.12. makalesinden esinlenerek hazırlanmıştır.

Suudi Arabistan- ABD ile ilişkileri Soğuk Savaş sonrası birçok krizle karşılaşmıştır. Özellikle 2000’li yıllar sonrası, ilişkilerde yaşanan bunalımlar kronik hale gelmiştir. Washington yönetimleri demokrat/cumhuriyetçi fark gözetmeksizin Suudi Arabistan’ın güvenlik kaygılarını anlamamış, Riyad’daki rejimin belirlediği tehditlerle mücadele noktasında oldukça isteksiz davranmıştır. Bu durum Suudi Arabistan’ın Çin ve Rusya ile yakınlaşarak ABD’ye karşı korunma stratejisi izlemesine neden olmuştur. Nitekim ittifak ilişkisinde zayıf müttefik güçlü müttefikten savunma noktasında yetersiz, isteksiz olduğuna dair işaretler tespit etmeye başlarsa korunma stratejisi uygular (Castillo ve Downes, 2020: 14). Bu noktada Suudi Arabistan ABD’nin angajman siyasetinden kaynaklı risk ve belirsizliklere ve Çin ve Rusya’nın aktif angajman siyasetinden kaynaklı risk ve belirsizliklere karşı korunma stratejisi izlemektedir. Nitekim bir aktör gerek yükselen bir aktörün hegemonyasına karşı gerekse bir müttefikinin ittifakı terk etmesine karşı korunma stratejisi izleyebilir (Samuels, 2007; Mastanduno, 2011: 75-90; Wallance, 2013: 479-517).

Suudi Arabistan’ın korunma stratejisinin ilk ayağı ABD’dir. Bir ülkenin müttefikinin sağladığı güvenlik taahhütlerine bağımlı olduğu durumlarda tedirginlik hissetmesi doğaldır (Denmark, 2018). Bu durum özellikle ABD ve müttefikleri arasındaki ilişkilerin seyrini etkilemiştir. Tarihte örnekler müttefiklerin ABD’nin güvenlik garantisine dair daha az kesinlik kazandığında başka aktörlere yöneldiğini ortaya koymaktadır. Suudi Arabistan, Soğuk Savaş sonrası birçok krizde ABD’nin güvenlik taahhütlerini yerine getirmediğini tecrübe etmiştir. Bundan ötürü Riyad yönetimleri, ABD’nin ittifakı terk

etme ihtimali, ABD'ye aşırı bağımlı olma ihtimali ve ABD'nin gerilim yaşadığı ülkelerle yaşanan krizlerde tuzağa düşme/arada kalma (entrapment) ihtimallerine karşı dış politikada aktör çeşitlendirmeye başlamıştır.

Suudi Arabistan ABD'nin tahmin edilemez, belirsiz riskler içeren politikalarına karşı korunma siyaseti izlemektedir. Bu anlamda 11 Eylül, Irak işgali, İran'a yönelik politika, Arap devrimlerindeki ABD politikası, demokrasi ve insan hakları söylemleri gibi birçok noktada Suudi Arabistan ABD'nin politikalarından rahatsız olmuştur. Dolayısıyla Soğuk Savaş sonrası ABD'nin pasif angajman siyaseti ve belirsiz stratejiler Suudi Arabistan'ı korunma stratejisine itmiştir. Nitekim Suudi Arabistan ABD ile olan asimetrik ittifakının biçimini ve ilişkilerin sorunlu doğasını (Özbey, 2019) değiştirmek istemektedir. Bu anlamda başta Kral Abdullah, Kral Selman ve Muhammed bin Selman olmak üzere Suudi karar verici elit, Çin ve Rusya ile ilişkileri ABD- Suudi Arabistan arasındaki gerginlikten doğan risklerden korunmak (hedging) için önemli görmüştür. Çin ve Rusya ile güçlü ilişkiler kurmak ve bu ilişkileri sürdürmek, Batı ile sorunlu ilişkiler yaşandığı dönemlerde Suudi Arabistan için cazip bir seçenek olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda Veliaht bin Selman'ın Kaşıkçı cinayeti sonrası Asya'ya yönelik yaptığı ziyaret önemli bir örnek olay olarak görülebilir. Dolayısıyla Suudi Arabistan, Amerika sonrası Körfez senaryosuna hazırlık anlamında ABD ile ittifakı terk etmeden Çin ve Rusya ile yakınlaşarak çok boyutlu korunma stratejisi izlemektedir. Bu anlamda Suudi Arabistan ABD'ye bağımlı olma (dominasyon), ittifakta yalnız bırakılma (abandonment) risklerine karşı asimetrik korunma stratejisi takip etmektedir.

Çalışmada Suudi Arabistan'ın ABD'ye yönelik uyguladığı strateji asimetrik olarak belirlenmiştir. Asimetrik korunmanın temelde iki boyutu bulunmaktadır. İlki risklere karşı tedbir alma sürecidir. Burada iki nokta öne çıkar. İlki dolaylı dengelemedir. İkincisi hakimiyet reddidir. Dolaylı dengeleme; askeri harcamalar, silah transferleri, başka devletlerle askeri iş birliği (askeri modernizasyon, silah ithalatındaki artış, savunma diplomasisindeki artış, ortak tatbikat ve personel değişimi programları) gibi durumları içerir. Suudi Arabistan özelinde bu durum incelendiğinde, Riyad'ın gerek Çin gerekse Rusya ile askeri iş birliğini artırması, ABD'yi dolaylı olarak dengelediğini göstermektedir. Hakimiyet reddi ise Rusya ve Çin gibi aktörlerle diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve bölgedeki diğer güçlerle yakınlık kurarak ABD'nin hakimiyetine göreceli karşı çıkmaktır. Asimetrik korunmanın bu boyutu, askeri olmaktan

ziyade siyasidir. Bu anlamda ABD'nin tüm baskılarına rağmen Ukrayna krizinde Suudi Arabistan'ın Rusya'ya karşı petrol fiyatlarını düşürmemesi, Riyad'ın Washington'ın hakimiyetini reddettiğini gösteren en somut ve güncel örnektir. Asimetrik korunmanın ikinci boyutu çıkarları maksimize etme sürecidir. Bu noktada ekonomik pragmatizm, bağlayıcı angajman ve sınırlı peşine takılma öne çıkar. Buna göre Suudi Arabistan'ın Çin ve Rusya ile artan ticari ilişkileri ve yatırımları, Riyad'ın ekonomik pragmatizmi tercih ettiğini göstermektedir. Bağlayıcı angajman anlamında ise diplomatik ilişkilerin doğası, ikili ve çok taraflı etkileşimler öne çıkar. Suudi Arabistan'ın Rusya ve Çin ile artan diplomatik temasları da bağlayıcı angajman için birer örnek teşkil etmektedir. Sınırlı peşine takılma ise birkaç meselede görüş ayrılıklarının olduğunu ifade eder. Bu durum Suudi Arabistan-Rusya arasındaki Suriye noktasında cereyan etmektedir.

Suudi Arabistan'ın korunma stratejisinin ikinci ayağı Rusya'dır. Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası bölgesel aktivizmi artmış ve birçok anlamda Rusya-Suudi Arabistan ilişkileri geliştirilmiştir. Soğuk Savaş boyunca ideolojik engellemelerden ötürü problemli ilişkiler tecrübe eden Suudi Arabistan-SSCB, 1990'lar itibari ile yakınlaşmıştır. 1991'de iki ülke diplomatik ilişkileri tesis etmiştir. Küresel sistemdeki değişim doğrudan ilişkilere yansımıştır. 2000'ler ve 2010'larda yaşanan küresel ve bölgesel bağlamda yaşanan jeopolitik dönüşümler de iki ülkeyi yakınlaştırmıştır. Suudi Arabistan özellikle 2015'teki Suriye müdahalesi sonrası bölgesel bir gerçeklik haline gelen Rusya ile yakınlaşarak Moskova'nın bölgesel aktivizmine karşı korunma uygulamaktadır. Bu politika enerjiden ticarete birçok alanda kurumsal iş birliğine evrilmiştir. Güvenlik anlamında da kurumsal iş birliği pratikleri hayata geçirilmiştir. Suudi Arabistan başta konvansiyonel silah tedariki olmak üzere birçok noktada Rusya ile güvenlik iş birliğini önemsemektedir. Bu anlamda Suudi Arabistan'ı Rusya ile yakınlaştıran bir gelişme 2019 yılının Eylül ayında yaşanmıştır. 14 Eylül 2019 tarihinde Suudi Arabistan'ın Doğu vilayetindeki ARAMCO tesislerine insansız hava araçlarıyla saldırılar düzenlenmiştir. Husi milis güçlerinin üstlendiği saldırı sonrası ABD'nin Suudi Arabistan'ın beklediği bağlamda hareket etmemesi Riyad'daki ABD'ye bağımlı siyaset tarzının değiştirilmesi fikrini daha da güçlendirmiştir. Diğer bir deyişle ARAMCO saldırıları ve öncesinde yaşanan gelişmeler Körfez güvenlik mimarisinde değişimlere neden olmuştur. Bu saldırılar sonrası ABD'nin Suudi Arabistan güvenliği bağlamında tatminkâr olmayan tepkisiz duruşu, Riyad'ın Washington'a bağımlı dış politika ve güvenlik anlayışının değişmesi gereğini bir kez

daha ortaya koymuştur (Al-Jaber, 2021). Öte yandan Putin'in Suudi Arabistan istediği takdirde S-400 tedarikini tekrar gündeme getirmesi de Riyad açısından Moskova'yı değerli kılmaktadır. Birçok uzman Suudi Arabistan'ın Patriot sistemi yerine S-400 veya S-300 kullanması gerektiğini dile getirmektedir.

Öte yandan Rusya'nın Arap devrimleri sürecindeki öngörülebilir ve tutarlı politikaları da Moskova'nın Ortadoğu özelindeki prestijini artırmıştır. Bu anlamda Moskova yönetimi Batılı aktörlerin aksine devrimlerin başından sonuna kadar tek düze bir siyaset izlemiştir. Bu siyaset, Batılı aktörlerin uyguladığı önce halk ayaklanmalarını destekleyip daha sonra Müslüman Kardeşler gibi aktörlerin iktidara gelmesine karşı duruş gibi ikircikli bir hal almamıştır. Ruslar 2010'dan bu yana Ortadoğu'daki geleneksel müttefiklerinin yanında saf tutmuştur. Örneğin Rusya, Suudi rejimin hayatta kalması noktasında adımlar atmaktadır. Özellikle Kaşıkçı cinayeti sonrası ABD'den Suudi Arabistan'a yönelik yükselen eleştirel seslere rağmen Çin ve Rusya Muhammed bin Selman'a yönelik eleştiri getirmemiştir (Hall, 2019). Aksine Rusya Kaşıkçı cinayetinde Suud ailesinin parmağı olmadığını iddia etmiş (Aldersley, 2018) ve cinayet sonrası bir süredir yükselişte olan Rusya-Suudi Arabistan ilişkileri daha da yakınlaşmıştır.

Suudi Arabistan'ın korunma stratejisinin üçüncü ayağı Çin'dir. Bu anlamda Çin'in Körfez ve Ortadoğu ölçeğinde Soğuk Savaş sonrasında aktif olduğu görölmüştür. Örneğin ilk kez 2013 yılında Çin, Körfez ölkelerinin en fazla ticaret yaptığı ölkelerden birine gelerek AB'yi geçmiştir. Körfez ölkeleri Batılı ölkelerle yakın ilişkiler sürdürmenin yanında küresel sistemin değişikliklerine ayak uydurmak ve risklerden korunmak için Asya ölkeleriyle yakınlaşmaktadır. Hatta öyle ki Asya kıtasında yer alan KİK üyesi ölkelerin şangay İş Birliği Örgütü'ne alınmaları bile gündeme getirilmiştir (Ahmed, 2019: 533-544). Bu alışmada, Suudi Arabistan'ın Çin ile yakınlaştığı ve çok boyutlu biçimde kurumsal bir iş birliği sürecine girdiği sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim Suudi Arabistan'ın Asya'yı ve Çin'i öneleme politikasının bir ayağı veya bir unsuru pragmatik yakınlaşmadır. Suudi Arabistan yükselen güçlerle yakınlaşmakta, aktör çeşitlendirmekte ve dolayısıyla pragmatik angajman/yakınlaşma siyaseti izlemektedir. Bu anlamda dış politikada "Doğululaşma (Easternization)" olarak da tanımlanan bu siyasette aktörler temelde ekonomik fırsatlara odaklanmıştır.

Suudi Arabistan'ın korunma stratejisine benzer bir durum, 1960'lı yıllarda Türk dış politikasında tecrübe edilmiştir. Dönemin ABD Başkanı Johnson'un 1964 yılında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderdiği mektup ile ABD- Türkiye ilişkileri gergin bir hal almıştır. Söz konusu durum Türkiye'nin ABD'ye olan bağımlılığını azaltmaya çalışmasına neden olmuş ve Ankara dış politikada aktör çeşitlendirme stratejisine başvurmuştur (Balcı, 2013: 107). Johnson mektubu sonrası Batı ekseninde çok yönlü dış politika takip eden Türkiye'ye benzer şekilde Suudi Arabistan da Soğuk Savaş sonrası ABD ile ilişkileri koparmadan çok yönlü bir dış politika izlemeye başlamıştır. Bu siyaset göreceli özerklik, stratejik otonomi olarak tanımlanabilir.

Korunma stratejisi, aktörleri içerisinde bulundukları ittifak ağlarından koparmaktan ziyade, yeni angajmanlarla aktör çeşitlendirilmesini sağlamaktadır. Riyad yönetimi ABD'ye karşı korunma stratejisi uygulayarak siyasi otonomi alanı elde etmek istemektedir. Suudi Arabistan ekonomik, diplomatik ve güvenlik alanlarında Çin ve Rusya gibi yükselen güçlerle yakınlaşarak geleneksel müttefiki ABD'ye karşı korunma stratejisi izlemektedir. Dolayısıyla çalışmada, Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya ile kurduğu ilişki ağlarının korunma stratejisine uygun olduğu sonucu elde edilmiştir. Yine Türkiye örneği üzerinden gidilecek olursa 1960lı yıllarda Adalet Partisi ABD'ye olan “mutlak angajman” siyasetini sürdürmek istememiştir (Balcı, 2013: 109). 11 Eylül saldırıları ile başlayan 2000li yıllar sonrası süreçte de Suudi Arabistan'ın ABD'ye “mutlak angaje” bir siyaset izlemek istememiştir. Bu çalışma, Suudi Arabistan'ın korunma stratejisinin, Çin ve Rusya ile yakınlaşarak ABD ile sürdürülen geleneksel “tek taraflı bağımlılık” yerine “dengeli bağımlılık” siyasetini hedeflendiğini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak bu çalışmada ABD, Çin ve Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik angajman siyasetleri bağlamında değişen güç dengelerine yönelik Suudi Arabistan'ın nasıl tepki verdiği anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Bu minvalde Soğuk Savaş sonrası Riyad'ın harici siyaset bağlamındaki attığı adımlar, Suudi Arabistan'ın dış politikada asimetrik, sınırlı ve çok boyutlu bir korunma stratejisi hayata geçirdiğini ortaya koymuştur. Bu siyasetin temel hedefi Batı yönlü siyaset yerine çok taraflı iş birliğine dayalı ilişkiler geliştirmek olarak kodlanabilir. Dolayısıyla Suudi Arabistan küresel, bölgesel ve yerel düzlemde meydana gelen gelişmeler ışığında rejim güvenliğini sağlamak ve hayatta kalmak adına sadece ABD'ye dayanma stratejisinden vazgeçmiştir. Suudi Arabistan Çin ve Rusya gibi

aktörlerle birçok alanda yakınlaşarak rejim güvenliğinin sadece ABD'ye bağımlılıktan kurtulmaktadır. Arap devrimlerinin başladığı 2010'dan itibaren küresel siyaset ve Ortadoğu'da beklenmeyenler gelişmelerin yaşanması birçok aktörün uluslararası ve bölgesel pozisyonlarını ve dış politika önceliklerini değiştirmiştir. Suudi Arabistan da değişen jeopolitik düzene yönelik yeni bir siyaset izleyerek ABD'ye olan bağımlılığını azaltmak, yükselen güçlerle angajmanını artırma yönünde politika benimsemiştir. Suudi dış politika yapıcısı elit kadro için Çin ve Rusya ile yakınlaşmak geleneksel Batı ve ABD'ye olan bağımlılığı azaltma noktasında Suudi Arabistan dış politikasına hayati derecede hizmet etmektedir. Dolayısıyla Suudi Arabistan küresel ve bölgesel dönüşümlere tepki olarak, ortaya çıkan belirsizliklere karşı çok yönlü asimetrik korunma stratejisi takip etmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Allan, Duncan. (2021). Trade, Investment and Politics: Prospects for Russian Economic Cooperation with the Gulf. Nikolay Kozhanov (Ed.), *Russia's Relations with the GCC and Iran içinde*, Singapore: Palgrave Macmillan.
- Al-Sudairi, Mohammed Turki. (2014) Saudi Arabia and the US Alliance: No Place for an Asian Alternative?. Tim Niblock ve Yang Guang (Eds.), *Security Dynamics of East Asia in the Gulf Region içinde*, Berlin ve London: Garlech Press.
- Al-Tamimi, Naser. (2015) China's policy towards Saudi Arabia: Searching for a reliable partner. Anoushiravan Ehteshami ve Yukiko Miyagi (Eds.), *The Emerging Middle East-East Asia Nexus içinde*, New York and London: Routledge.
- Alterman, Jon ve Garver, John W. (2008). *The Vital Triangle: China, the United States, and the Middle East*. Washington: Center for Strategic and International Studies.
- Arun, Swati. (2018). China. P.R. Kumaraswamy ve Meena Singh Roy (Eds.), *Persian Gulf 2016-17: India's Relations with the Region içinde*, New Delhi: Pentagon Press.
- Ataman, Muhittin. (2021). Statükodan Değişime Suudi Arabistan Dış Politikası. İsmail Numan Telci (Ed.) *Körfez Dış Politikası: Bağımlılık, Müdahalecilik, Tarafsızlık içinde*. Ankara: Ortadoğu Yayınları.
- Ataman, Muhittin. (2017). Türkiye Dış Politikasının AK Parti Döneminde Yeniden Yapılandırılması. Kemal İnat, Ali Aslan, Burhanettin Duran (Eds.). *AK Parti'nin 15 Yılı: Dış Politika içinde*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Ataman, Muhittin. (2008). Suudi Arabistan 2006. Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Eds.), *Ortadoğu Yıllığı 2006 içinde* (225-226). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Balcı, Ali. (2013). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Behbehani, Hashim. (1981). *China's Foreign Policy in the Arab World, 1955-1975: Three Case Studies*, London: KPI.
- Borshchevskaya, Anna. (2016). *Russia in the Middle East: Motives, Consequences, Prospects*, Washington: Washington Institute for Near East Policy.
- Bronson, Rachel. (2006). *Thicker than Oil: America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia*, Oxford: Oxford University Press.
- Calabrese, John. (1991). *China's Changing Relations with the Middle East*, London: Pinter Publishers, 1991.
- Chollet, Derek. (2016). *The Long Game: How Obama Defied Washington and Redefined America's Role in the World*, New York: Public Affairs.

- Ciorciari, J.D. (2010). *The Limits of Alignment: Southeast Asia and the Great Powers since 1975*, Washington, DC: George Washington University Press.
- Dannreuther, Roland. (2021). Russia and the Gulf States: Between West and East. Nikolay Kozhanov (Ed.), *Russia's Relations with the GCC and Iran içinde*, Singapore: Palgrave Macmillan.
- Davidson, Christopher. (2010). *The Persian Gulf and Pacific Asia: From Indifference from Interdependence*, London: Hurst and Company.
- El-A'zi, Velid Hamdi. (1992). *1925-1991 Arası Yayınlanmamış Belgelerde Suudi Arabistan-ABD İlişkileri ve Körfez Güvenliği*, London: Dar al-Hikma. (Arapça)
- Ertem, Helin Sarı ve Gülseçgin, Ahmet. (2021). Güney Asya'da ABD-Çin Rekabeti ve Hindistan'ın Riski Dengeleme (Hedging) Stratejisi. İsmail Ermağan, Mehmet Özay ve Özlem Zerrin Keyvan (Eds.). *Dünya Siyasetinde Asya Pasifik 4 içinde* (238-262). Ankara: Nobel.
- Fawcett, Louise. (2016). International Relations of the Middle East. Giacomo Luciani (Ed.) *Oil and Political Economy içinde*. Oxford University Press: Oxford, Fourth Edition.
- Fulton, Jonathan. (2019b). *China's Relations with the Gulf Monarchies*, London ve Newyork: Routledge.
- Garver, John. (2016). *China's Quest: The History of the Foreign Relations of the People's Republic of China*, Oxford ve New York: Oxford University Press.
- Gause, F. Gregory. (2014). The Foreign Policy of Saudi Arabia. Raymond Hinnebusch ve Anoushiravan Ehteshami (Eds.). *The Foreign Policies of Middle East States içinde*. Second Edition, London: Lynne Rienner Publisher.
- Goh, Evelyn. (2005). Singapore's Reaction to a Rising China: Deep Engagement and Strategic Adjustment. Ho Khai Leong ve Samuel C.Y. Ku (Eds.). *China and Southeast Asia: Global Changes and Regional Challenges içinde*. Singapore: Institute of Southeast Asia Studies.
- Guzansky, Yoel. (2015a). Strategic Hedging by Non-Great Powers in the Persian Gulf. Aharon Klieman (Ed.), *Great Powers and Geopolitics International Affairs in a Rebalancing World içinde*. Switzerland: Springer.
- Hokayem, Emile. (2011). Looking East: A Gulf Vision or a Reality?, Bryce Wakefield ve Susan L. Levenstein (Eds.). *China and the Persian Gulf: Implications for the United States içinde*. Washington: Woodrow Wilson International Center for Scholars.
- Imai, Kohei. (2017). *The Possibility and Limit of Liberal Middle Power Policies: Turkish Foreign Policy toward the Middle East during the AKP Period (2005–2011)*, London: Lexington Books.

- Janardhan, N. (2011). China, India, and the Persian Gulf, M. Kamrava (Eds.). *International Politics of the Persian Gulf içinde*. Syracuse: Syracuse University Press.
- Jones, Clive ve Guzansky, Yoel. (2019). *Fraternal Enemies: Israel and the Gulf Monarchies*. Oxford: Oxford Uni Press.
- Jones, Toby Craig. (2010). *Desert Kingdom How Oil and Water Forged Modern Saudi Arabia*. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.
- Kamrava, Mehran. (2014). The Foreign Policy of Qatar. Raymond Hinnebusch ve Anoushiravan (Eds.). *The Foreign Policies of Middle East States içinde*. Second Edition, London: Lynne Rienner Publishers.
- Kanat, Kılıç Buğra. (2013). Klasik Dönem Yaklaşımlarla AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasını Çalışmak Neden Zordur? Türk Dış Politikası Çalışmalarında Yeni Paradigmalara Duyulan İhtiyaç. Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ufuk Ulutaş (Eds.). *Türk Dış Politikası Yıllığı 2012 içinde*. İstanbul: SETA.
- Katz, Mark. (2018). *Better Than Before: Comparing Moscow's Cold War and Putin Era Policies toward Arabia and the Gulf*. Durham: Durham University.
- Katz, Mark N. (2016). Saudi Arabia and Russia. Neil Patrick (Ed.), *Saudi Arabian Foreign Policy: Conflict and Cooperation içinde*, New York ve London: I.B. Tauris.
- Kemp, Geoffrey. (2010). *The East Moves West: India, China, and Asia's Growing Presence in the Middle East*. Washington: Brookings University Press.
- Kozhanov, Nikolay. (2021). Introduction. Nikolay Kozhanov (Ed.). *Russia's Relations with the GCC and Iran*. Singapore: Palgrave Macmillan.
- Kreutz, Andrej. (2007). *Russia in the Middle East: Friend or Foe?*. Westport, CT: Greenwood Publishing Group, Inc.
- Krutikhin, Mikhail. (2021). Going Beyond Politics: Russian Energy Interests in the Gulf Region. Nikolay Kozhanov (Ed.). *Russia's Relations with the GCC and Iran*. Singapore: Palgrave Macmillan.
- Kuik, Cheng-Chwee. (2015). Variations on a (Hedging) Theme: Comparing ASEAN Core States' Alignment Behavior. Gilbert Rozman (Ed.). *Facing Reality in East Asia: Tough Decisions on Competition and Cooperation*. Joint U.S.- Korea Academic Studies, Vol.26.
- Lanteigne, Marc. (2013). *Chinese Foreign Policy: An Introduction*. London and New York: Routledge.
- Levkowitz, Alon. (2017). China, Asia, and the GCC. Joshua Teitelbaum (Ed.). *Saudi Arabia, the Gulf, and the New Regional Landscape*. Mideast Security and Policy Studies No.133.

- Mardasov, Anton ve Korotayev, Andrey. (2021). Russia-GCC Relations and the Future of Syria: Political Process and Prospects for the Economic Reconstruction. Nikolay Kozhanov (Ed.). *Russia's Relations with the GCC and Iran*. Singapore: Palgrave Macmillan.
- Mason, Robert. (2015). *Foreign Policy in Iran and Saudi Arabia, Economics and Diplomacy in the Middle East*. London ve New York: I.B. Tauris.
- Mastanduno, Michael. (2011). Global Costs and Benefits of the U.S.-Japan Alliance: An American View. Takashi Inoguchi ve John Ikenberry (Eds.). *The U.S.-Japan Security Alliance: Regional Multilateralism içinde*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mearsheimer, John. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton and Company.
- Morgan, Patrick M. (2011). The practice of deterrence. Emanuel Adler ve Vincent Pouliot (Eds.). *International Practices içinde*. Cambridge Uni. Press: New York.
- Niblock, Tim. (2006). *Saudi Arabia: Power, Legitimacy and Survival*. London: Routledge.
- Nocetti, J. (2010). *From Moscow to Mecca: Russia's Saudi Arabian Diplomacy*. Paris: IFRI.
- Olimat, Muhamad S. (2013). *China and the Middle East: From Silk Road to Arab Spring*. London: Routledge.
- Olimat, Muhamad. (2014) *China and the Middle East: Since World War II: A Bilateral Approach*. London: Lexington Books.
- Olimat, Muhamad. (2016). *China and the Gulf Cooperation Council Countries: Strategic Partnership in a Changing World*. London: Lexington Books.
- Özev, M. Hilmi. (2022). Enerji ve Güvenlik Sorunsalı Temelinde Rusya'nın Körfez İş Birliği Konseyi (KİK) Ülkelerine Yönelik Politikaları. Özden Zeynep Oktav ve Necmettin Acar (Eds.). *Basra Körfezi Güvenliğinin Yeni Dinamikleri: Küresel ve Bölgesel Güçlerin Değişen Rolü*. İstanbul: Orion.
- Quandt, B. (1981). *Saudi Arabia in the 1980s: Foreign Policy, Security, and Oil*. Washington: Brooking Institutions Press.
- Parmeter, Ian. (2021). New-Old Key Player: What to Expect from Russia's Growing Role in the Middle East. Nikolay Kozhanov (Ed.). *Russia's Relations with the GCC and Iran*. Singapore: Palgrave Macmillan.
- Patrick, Neil. (2016). Saudi Arabia and the USA. Neil Patrick (Ed.). *Saudi Arabian Foreign Policy: Conflict and Cooperation içinde*. I.B. Tauris.

- Pennings, J. M.E. (2003). What Drives Actual Hedging Behaviour? Developing Risk Management Instruments. Nigel Scott (Ed.). *Agribusiness and Commodity Risk: Strategies and Management*. London: Risk Books.
- Safran, Nadav. (1988). *Saudi Arabia: The Ceaseless Quest for Security*. New York: Cornell University Press.
- Samuels, Richard. (2007). *Securing Japan: Tokyo's Grand Strategy and the Future of East Asia*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Schweller, Randall L. (1998). *Deadly imbalances: Tripolarity and Hitler's strategy of world conquest*. New York: Columbia University Press.
- Shichor, Yitzak. (1989). *East Wind over Arabia: Origins and Implications of the Sino-Saudi Missile Deal*. Berkley: Berkley Center for Chinese Studies.
- Surkov, Nikolay. (2021). Russian Foreign Policy in the Gulf: A Quest for Regional Partnerships and Opportunities, Nikolay Kozhanov (Ed.). *Russia's Relations with the GCC and Iran*. Singapore: Palgrave Macmillan.
- Vasiliev, Alexey. (2018). *Russia's Middle East Policy: From Lenin to Putin*. London ve New York: Routledge.
- Walt, Stephen. (1987). *The Origins of Alliances*, Ithaca: Cornell University Press, 1987.
- Walt, Stephen. (2002). Structural realism after the cold war. J. G. Ikenberry (Ed.). *America Unrivaled: The Future of The Balance of Power içinde* (29-67). Ithaca: Cornell University Press.
- Walt, Stephen. (2003). Alliances: Balancing and Bandwagoning. Robert J. Art ve Robert Jervis (Eds.), *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues içinde*. (6.Baskı). New York: Longman.
- Waltz, Kenneth. (1972). *Theory of International Politics*. New York: Random House.
- Weitsman, Patricia A. (2004). *Dangerous Alliances: Proponents of Peace, Weapons of War*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Wolfers, Arnord. (1962). *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*. Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Wright, Quincy. (1942). *A Study of War*. Chicago: The University of Chicago Press (İkinci Baskı).
- Yalçın, Hasan Basri. (2017). *Ulusal Güvenlik Stratejisi: ABD- İngiltere- Fransa Rusya- Çin*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Yetive, Steve A. ve Osskarsson, Katerina. (2018). *Challenged Hegemony: the United States, China and Russia in the Persian Gulf*. California: Standford.

Zanardi, Claudia. (2019). The Changing Security Dimension of China's Relations with Xinjiang. Daniel Johanson, Jie Li ve Tsunghan Wu (Eds.). *New Perspectives on China's Relations with the World National, Transnational and International içinde*. Bristol: E-International Relations Publishing.

Süreli Yayınlar

Abdul Ghaffar, Mahmood Muhammad. (2018). Strategic Development of Sino-GCC Relations: Visions of Arabian Gulf Economic Development and the Belt and Road Initiative. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 12 (4).

Abozaid, Ahmed M. (2020). The Rise of Small States in the Arabian Gulf: The Case of UAE and Qatar: A Historical Sociology Perspective. *Journal of Rising Powers and Global Governance*, 1 (2).

Acharya, Amitav. (2003/2004). Will Asia's Past Be Its Future?. *International Security*, 28 (3).

Ahmed, Gafar Karar. (2019). GCC Countries Membership in the SCO: Challenges and Prospects. *Journal Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 12 (4).

Alsudairi, Mohammed Turki ve Wang, Tingyi. (2020). A Near-Normalisation? SinoSaudi Diplomatic Flirtations between 1955 and 1957. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 14 (4).

Alsudairi, Mohammed Turki A. (2017). China as the New Frontier for Islamic Da'wah: The Emergence of a Saudi China-Oriented Missionary Impulse. *Journal of Arabian Studies*, 7 (2), 225-246.

Akbal, Özdemir. (2019). The U.S. and Saudi Arabia Relations from the 1970s to 1990s: A Theoretical Debate. *Ortadoğu Etütleri*, 11 (1).

Alım, Eray. (2022). Strategic hedging in the Black Sea: The case of Turkey versus Russia, *Comparative Strategy*, 41 (5).

Ataman, Muhittin. (2002). Özal Leadership and Restructuring of Turkish Ethnic Policy in the 1980s. *Middle Eastern Studies*, 38 (4).

Ataman, Muhittin. (2012). Turkish-Saudi Arabian Relations During the Arab Uprisings: Towards a Strategic Partnership. *Insight Turkey*, 14 (4).

Ataman, Muhittin. (2009). Suudi Arabistan Politikasında Yeniden Yapılanma Çabası: Kral Abdullah Dönemi. *Ortadoğu Analiz*, 1 (7-8).

Badie, Dina. (2013). Upping the Ante: Chinese Encroachment, US Entrenchment, and Gulf Security. *Strategic Studies Quarterly*, 7 (2).

Bahgat, Gawdat. (2004). Saudi Arabia and the War on Terrorism. *Arab Studies Quarterly*, 26 (1).

- Barno, David W., Bensahel, Nora ve Sharp, Travis. (2012). Pivot but Hedge: A Strategy for Pivoting to Asia While Hedging in the Middle East. *Orbis*, 56 (2).
- Bayraktar, Bora. (2020). Bölgesel Liderlik Arayışı ve Suudi Arabistan: Farklılaşan Tehditler ve Yeni Dış Politika Yılı. *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 12 (1), 16-47.
- Berthelot, Pierre. (2017). Russia in the Middle East: A New Dominant Actor?. *Rising Powers Quarterly*, 2 (1).
- Bianco, Cinzia. (2020). The GCC Monarchies: Perceptions of the Iranian Threat amid Shifting Geopolitics. *Journal The International Spectator*, 55 (2), 92-107.
- Boon, Hoo Tiang. (2016). The hedging prong in India's evolving China strategy. *Journal of Contemporary China*, 25 (101).
- Borchert, Heiko. (2018). The Arab Gulf defense pivot: Defense industrial policy in a changing geostrategic context. *Comparative Strategy*, 37 (4).
- Burton, Guy. (2021). Middle power behavior under multipolarity: Indonesia and Malaysia in the Middle East since the Arab uprisings. *Asian Politics & Policy*, 13, 228- 247.
- Calabrese, John. (1992-1993). Peaceful or Dangerous Collaborators? China's Relations with the Gulf Countries. *Pacific Affairs*, 65 (4).
- Castillo, Jasen J. ve Downes, Alexander B. (2020). Loyalty, hedging, or exit: How weaker alliance partners respond to the rise of new threats. *Journal of Strategic Studies*.
- Cengiz, Sinem. (2020). Saudi Foreign Policy Towards China in the Post-Arab Uprisings Era: A Neo-classical Realist Approach. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*. 14 (1), 51-67.
- Chan, Lai-Ha. (2020). Strategic Hedging: A "Third Way" for Australian Foreign Policy in the Indo-Pacific. *Asia Policy*, 15 (3).
- Charap, Samuel. (2015). Is Russia an Outside Power in the Gulf?. *Survival*, 57 (1).
- Chen, Yang. (2017). China's Position on the Palestine-Israel Issue: A Historical Perspective. *Middle Eastern Studies*, 5 (1).
- Choi, Youngmi. (2018). A middle power's trade policy under U.S.-China FTA competition: South Korea's double hedging FTA diplomacy. *Contemporary Politics*, 24 (2).
- Ciorciari, John D. ve Haacke, Jürgen. (2019). Hedging in international relations: an introduction. *International Relations of the Asia-Pacific*, 19.
- Ciorciari, J. D. (2009). The balance of great-power influence in contemporary Southeast Asia. *International Relations of the Asia-Pacific*, 9 (1), 157-196.

- Chaziza, Mordechai. (2018). Israel–China Relations Enter a New Stage: Limited Strategic Hedging. *Contemporary Review of the Middle East*, 5 (1), 39-42.
- Chaziza, Mordechai. (2015) Strategic Hedging Partnership: A New Framework for Analyzing Sino–Saudi Relations. *Israel Journal of Foreign Affairs*, 9 (3).
- Cheng, Joseph Y.S. (2016). China’s Relations with the Gulf Cooperation Council States: Multilevel Diplomacy in a Divided Arab World. *China Review* , 16 (1), 35-64.
- Chung, Jae Ho. (2009). East Asia Responds to the Rise of China: Patterns and Variations. *Pacific Affairs*, 82 (4).
- Cochran, Judith A. (2019). The Rise in Power of Crown Prince Mohammed bin Salman. *DOMES*, 28 (2).
- Dannreuther, Roland. (2012). Russia and the Middle East: A Cold War Paradigm?. *Europe-Asia Studies*, 64 (3), 543-560.
- David, Steven R. (1991). Explaining Third World Alignment. *World Politics*, 43 (2), 233-256.
- David, Steven R. (1992/1993). Why the Third World Still Matters. *International Security*, 17 (3), 127-159.
- Dennis, Roy. (2005). Southeast Asia and China: Balancing or Bandwagoning. *Contemporary Southeast Asia*, 27 (2).
- Didier, Brice. (2021). Reacting to the Decline of the West? The European Union’s Embrace of Strategic Hedging. *European Review of International Studies*, 8.
- Didier, Brice. (2021). The European Union and the Liberal International Order in the Age of ‘America First’: Attempted Hedging and the Willingness-Capacity Gap. *Journal of Contemporary European Research*, 17 (1).
- Ding, Jun ve Qian Zhao. (2018). The Diplomatic Strategy of GCC States: A Case Study of Saudi Arabia’s Recent Changing Diplomacy. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 12 (4).
- Dittmer, Lowell. (2012). Sino-Australian relations: a triangular perspective. *Australian Journal of Political Science*, 47 (4), 661–675.
- Edelstein, David M. (2002). Managing uncertainty: Beliefs about intentions and the rise of great powers. *Security Studies*, 12 (1).
- Ekinci, F. Didem. (2019). Türkmenistan Dış Politikasında İç Faktörler: Neoklasik Realizm Çerçevesinde Bir İnceleme. *Alternatif Politika*, 11 (1).
- Elman, Miriam Fendius. (1995). The foreign policies of small states: Challenging neo-realism in its own backyard. *British Journal of Political Science*, 25 (2), 171-217.

- Farhang, Mansour. (1993). The United States and the Question of Democracy in the Middle East. *Current History*, 92 (570).
- Fiori, Antonio ve Passeri, Andrea. (2015). Hedging in search of a new age of non-alignment: Myanmar between China and the USA. *The Pacific Review*, 28 (5).
- Fulton, Jonathan. (2018). The Gulf between the Indo-Pacific and the Belt and Road Initiative. *Rising Powers Quarterly*, 3 (2).
- Fulton, Jonathan. (2020b). China-Saudi Arabia Relations Through the '1+2+3' Cooperation Pattern. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 14 (4).
- Foley, Sean. (2017). When oil is not enough: Sino-Saudi relations and vision 2030. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 11 (1).
- Foley, Sean. (2016). Seek the Knowledge Even If It Takes You to China (Via Washington): Saudi Arabian and China in the Twenty-First Century. *Sociology of Islam*, 4.
- Foot, Rosemary. (2006). Chinese Strategies in a US-Hegemonic Global Order: Accommodating and Hedging. *International Affairs*, 82 (1), 77-94.
- Garlick, Jeremy ve Havlová, Radka. (2020). China's 'Belt and Road' Economic Diplomacy in the Persian Gulf: Strategic Hedging Amidst Saudi-Iranian Regional Rivalry. *Journal of Current Chinese Affairs*, 49 (1), 1-24.
- Garver, John. (2011). Is China Playing a Dual Game in Iran?. *The Washington Quarterly*, 34 (1), 75-88.
- Geeraerts, Gustaaf ve Salman, Mohammad. (2016). Measuring Strategic Hedging Capability of Second-Tier States Under Unipolarity. *Chinese Political Science Review*, 1, 60-80.
- Ghafouri, Mahmoud. (2009). China's Policy in the Persian Gulf. *Middle East Policy*, 16 (2).
- Goh, Evelyn. (2007). Great powers and hierarchical order in Southeast Asia: Analyzing regional security strategies. *International Security*, 32 (3), 113-157.
- Goh, Evelyn. (2005). Meeting the China Challenge: The U.S. in Southeast Asian Regional Security Strategies. *Policy Studies*, 16.
- Gresh, Geoffrey F. (2016). The Gulf looks east, Sino-Arab relations in an age of instability. *Sociology of Islam*, 4.
- Gurung, Ananta Swarup Bijendra De. (2018). China, Vietnam, and the South China Sea. *Indian Journal of Asian Affairs*, 31 (1/2).

- Guzansky, Yoel. (2015b). The Foreign-Policy Tools of Small Powers: Strategic Hedging In The Persian Gulf. *Middle East Policy*, 22 (1), 112-122.
- Guzansky, Yoel. (2015c). The Saudi Nuclear Genie is Out. *The Washington Quarterly*, 38 (1), 93-106.
- Haacke, Jürgen. (2019). The concept of hedging and its application to Southeast Asia: a critique and a proposal for a modified conceptual and methodological framework. *International Relations of the Asia-Pacific*, 19.
- Hachigian, Nina ve Shorr, David. (2013). The Responsibility Doctrine. *The Washington Quarterly*, 36 (1).
- Harunoğlu, Nur Çetinoğlu. (2020). “Realist” İdealizm? 1977-1978 Senelerinde ABD-Suudi Arabistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 8 (1).
- Han, Sukhee. (2008). From engagement to hedging: South Korea’s new China policy. *Korean Journal of Defense Analysis*, 20 (4).
- Hegghammer, Thomas. (2006). Global Jihadism After the Iraq War. *Middle East Journal*, 60 (1).
- Heydemann, Steven. (2013). The United States and the Arab Spring: The Dynamics of Political Engineering. *Mediterranean Politics*, 19 (3), 299-317.
- Hiep, L. H. (2013). Vietnam’s Hedging Strategy against China Since Normalization. *Contemporary Southeast Asia*, 35 (3), 333-368.
- Holslag, Jonathan. (2016). Hedging the hard way: Russia’s response to world disorder. *Global Affairs*, 1 (2).
- Hornung, Jeffrey. (2014). Japan’s Growing Hard Hedge Against China. *Asian Security*, 10 (2), 97-122.
- Howard, Michael. (1982-1983). Deterrence and Reassurance. *Foreign Affairs*.
- Issaev, Leonid ve Kozhanov, Nikolay. (2021). Diversifying relationships: Russian policy toward GCC. *International Politics*, 58, 884-902.
- Jackson, Van. (2014). Power, trust, and network complexity: three logics of hedging in Asian security. *International Relations of the Asia-Pacific*, 14 (3), 331-356.
- Jones, David Martin ve Jenne, Nicole. (2021). Hedging and grand strategy in Southeast Asian foreign policy. *International Relations of the Asia-Pacific*, 22 (2).
- Juan,Chen, Meng, Shu ve Shaobiao,Wen. (2018). Aligning China’s Belt and Road Initiative with Saudi Arabia’s 2030 Vision. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 4 (3).

- Kai, He. (2012). Undermining Adversaries: Unipolarity, Threat Perception, and Negative Balancing Strategies after the Cold War. *Security Studies*, 21 (2).
- Karayel, Zehra. (2021). Sparta mı Truva Atı mı? Birleşik Arap Emirlikleri'nin Bölgesel Güç Serüveni. *Ortadoğu ve Göç*, 11 (2).
- Karim, Umar. (2017). The Evolution of Saudi Foreign Policy and the Role of Decision-making Processes and Actors. *The International Spectator*, 52 (2).
- Kaufman, Robert G. (1992). To Balance or to Bandwagon? Alignment Decisions in 1930s Europe. *Security Studies*, 1 (3), 417-447.
- Kausch, Kristina. (2015). Competitive multipolarity in the Middle East. *The International Spectator*, 50 (3), 1-15.
- Katz, Mark. (2001). Saudi-Russian Relations in the Putin Era. *Middle East Journal*, 55 (4).
- Katz, Mark N. (2009). Saudi-Russian Relations since the Abdullah-Putin Summit. *Middle East Policy*, 16 (1).
- Kaya Onur ve Alagöz Emine Akçadağ. (2021). Hedging Stratejisi Çerçevesinde Hindistan'ın Kuşak veYol Girişimi'ne Yaklaşımı. *TESAM Akademi Dergisi*, 9, (1).
- Keating, Vincent Charles ve Ruzicka, Jan. (2014). Trusting relationships in international politics: No need to hedge. *Review of International Studies*, 40 (4).
- Khatib, Dania Koleilat. (2017). US-Arab Gulf Relations amidst Regional and Global Changes. *The International Spectator*, 52 (2).
- Koga, Kei. (2017). The Concept of "Hedging" Revisited: The Case of Japan's Foreign Policy Strategy in East Asia's Power Shift. *International Studies Review*, 20 (4).
- Koç, Engin. (2020). Rusya'nın Ortadoğu'da taktiksel hamleleri: Rusya ve Suudi Arabistan ilişkileri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (3).
- Korolev, Alexander. (2019). Shrinking Room for Hedging: System-unit Dynamics and Behavior of Smaller Powers. *International Relations of the Asia-Pacific*, 19 (3).
- Krieg, Andres. (2016). Externalizing the Burden of War: The Obama Doctrine and US Foreign Policy in the Middle East. *International Affairs*, 92 (1), 97-113.
- Kuik, Cheng- Chwee. (2016). How do weaker states hedge? Unpacking ASEAN states' alignment behaviour towards China. *Journal of Contemporary China*, 25 (100).
- Kuik, Cheng Chwee. (2008). The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to a Rising China. *Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs*, 30 (2).

- Kuik, Cheng-Chwee. (2021). Getting hedging right: a small-state perspective. *China International Strategy Review*, 3.
- Labelle, Maurice Jr. (2011). The Only Thorn: Early Saudi-American Relations and the Question of Palestine. *Diplomatic History*, 35 (2).
- Lee, Ji Yun. (2017). Hedging Strategies of the Middle Powers in East Asian Security: the Cases of South Korea and Malaysia. *East Asia*, 32 (1), 23-37.
- Lee, Henry ve Shalmon. Dan. (2007). Searching for Oil: China's Initiatives in the Middle East. *Environment*, 49 (5), 10-21.
- Lee, John. (2015). Tokyo Ascending: Abe's New Defense Strategy. *World Affairs*, 178 (2).
- Leber, Andrew. (2020). Seek Fact From Texts: Saudi Media on China Amid the COVID-19 Pandemic. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 14 (4).
- Levy Jack S. ve Barnett, Michael N. (1991). Domestic Sources of Alliances and Alignments: The Case of Egypt, 1962-1973. *International Organization*, 45 (3), 369- 395.
- Li, Shijun. (2020). Scenarios for the Development of China Studies in Saudi Arabia in Correspondence With Contemporary Saudi Values. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 14 (4), 581-593.
- Lieber, Keir A. ve Alexander, Gerard. (2005). Waiting for Balancing: Why the World Is Not Pushing Back. *International Security*, 30 (1), 109-139.
- Lieber, Robert J. (2016). Saudi Arabia, US Middle East Policy, and the Consequences of Retrenchment. *Israel Journal of Foreign Affairs*, 10 (2).
- Lim, D. J. ve Cooper Z. (2015). Reassessing Hedging: The Logic of Alignment in East Asia. *Security Studies*, 24 (4), 696-727.
- Lim,Tai Wei. (2013). Hedging, Pragmatism and Conflict Avoidance: Japan, China and East Asia within a crucible of Small States. *Area Studies*, 7 (1).
- Liu, Zhongmin. (2016). Historical evolution of relationship between China and the Gulf region. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 10 (1).
- MacGillivray, Iain. (2019). Maturing Sino-Saudi strategic relations and changing dynamics in the Gulf. *Global Change, Peace&Security*, 31 (1), 61-80.
- Matsuda, Yasuhiro. (2012). Engagement and hedging: Japan's strategy toward China. *SAIS Review of International Affairs*, 32 (2), 109-119.
- McCriskin, Trevor. (2013). Obama's Drone War. *Survival*, 55 (2), 97-122.

- Medeiros, Evan. (2005) Strategic hedging and the future of Asia-Pacific stability. *The Washington Quarterly*, 29 (1).
- Mikail, Elnur Hasan ve Aytekin, Cavit Emre. (2016). Russia-Saudi Arabia Relations: Geopolitical Rivalry and the Conditions of Pragmatic Rapprochement. *China-USA Business Review*, 15 (9).
- Mohammadzadeh, Babak. (2017) Status and Foreign Policy Change in Small States: Qatar's Emergence in Perspective. *The International Spectator*, 52 (2).
- Mochizuki, Mike. (2007). Japan's Shifting Strategy toward the Rise of China. *The Journal of Strategic Studies*, 30 (4-5), 739-776.
- Nehme, Michael G. (1994). Saudi Arabia 1950-1980: Between Nationalism and Religion. *Middle Eastern Studies*, 30 (4), 930-943.
- Nuruzzaman, Mohammed. (2015). President Obama's Middle East Policy, 2009-2013. *Insight Turkey*, 17 (1).
- Oba, Mie. (2019) Further development of Asian regionalism: institutional hedging in an uncertain era. *Journal of Contemporary East Asia Studies*, 8 (2).
- Oskarsson, Katerina ve Yetiv, Steve A. (2013). Russia and the Persian Gulf: Trade, Energy, and Interdependence. *Middle East Journal*, 67 (3).
- Özev, M. Hilmi. (2020). Suudi Arabistan ve Rusya İlişkilerinin Geleceği. *Ortadoğu Analiz*, 11 (92).
- Özlük, Erdem. (2017). Dengeleme mi Peşine Takılmak mı? Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek. *Akademik Bakış*, 10 (20), 221-263.
- Pape, Robert A. (2005). Soft Balancing against the United States. *International Security*, 30 (1).
- Pant, Harsh. (2006). Saudi Arabia Woos China and India. *Middle East Quarterly*, 4, 45-52.
- Pant, Harsh V. ve Joshi, Yogesh. (2015). Indian Foreign Policy Responds to the U.S. Pivot. *Asia Policy*, 19.
- Plagemann, Johannes. (2021). Small states and competing connectivity strategies: what explains Bangladesh's success in relations with Asia's major powers?. *The Pacific Review*, 35 (4), 736-765.
- Przystup, R. Manning, J. (1999). Asia's Transition Diplomacy: Hedging Against Futureshock. *Survival: Global Politics and Strategy*, 41 (3), 43-68.
- Quamar, Md. Muddassir. (2022). Saudi Arabia's Strategic Partnership with the United States: Fraying at the Margins?. *Strategic Analysis*, 46 (3).

- Quero, Jordi ve Dessi, Andrea. (2021). Unpredictability in US foreign policy and the regional order in the Middle East: Reacting vis-à-vis a volatile external security provider. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 48 (2), 311-330.
- Quintos, Mary Fides A. (2018). The Philippines: Hedging in a Post- Arbitration South China Sea?. *Asian Politics &Policy*, 10 (2).
- Raimundo, António ve Ferreira-Pereira, Laura C. (2021). Hedging its bets? Portugal's diplomatic strategies for a post-Brexit Europe. *European Politics and Society*, 23 (3).
- Ramani, Samuel. (2020). Russia and the UAE: An Ideational Partnership. *The Middle East Policy*, 27 (1).
- Rangsimaporn, Paradorn. (2021). Southeast Asia in Kazakhstan's Omnidirectional Hedging Strategy. *Problems of Post-Communism*.
- Richter, Thomas. (2020). New Petro-aggression in the Middle East: Saudi Arabia in the Spotlight. *Global Policy*, 11 (1).
- Roy, Dennis. (2005). Southeast Asia and China: balancing or bandwagoning?. *Contemporary Southeast Asia*, 27 (2).
- Roy-Chaudhury, Rahul. (2014). India: Gulf Security Partner in Waiting?. *Adelphi Papers*, 54 (447-448), 239-240.
- Samaan, Jean-Loup. (2018). The Politics of Gulf-Asian Security Cooperation. *Whitehall Papers*, 92 (1).
- Schweller, Randall L. (1994). Bandwagoning for profit: Bringing the revisionist state back in. *International Security*, 19 (1).
- Shumilin Alexander ve Shumilina, Inna. (2017). Russia as a Gravity Pole of the GCC's New Foreign Policy Pragmatism. *The International Spectator*, 52 (2).
- Salman, Mohammad. (2017). Strategic Hedging and Unipolarity's Demise: The Case of China's Strategic Hedging. *Asian Politics&Policy*, 9 (3).
- Salman, Mohammad, Pieper, Moritz, Geeraerts, Gustaff. (2015). Hedging in the Middle East and China-U.S. Competition. *Asian Politics&Policy*, 7 (4).
- Salman, Mohammad ve Geeraerts, Gustaaf. (2015). Strategic Hedging and China's Economic Policy in the Middle East. *China Report*, 52 (2).
- Sandhya, Jain. (2015). Saudi Arabia: King Salman Faces the 21st Century. *Strategic Analysis*, 39 (3).
- Selim, Gamal M. (2013). The United States and the Arab Spring: The Dynamics of Political Engineering. *Arab Studies Quarterly*, 35 (3), 255-272.

- Sweeney, Kevin ve Fritz, Paul. (2004). Jumping on the Bandwagon: An Interest-Based Explanation for Great Power Alliances. *The Journal of Politics*, 66 (2).
- Smith, Nicholas Ross. (2020). When Hedging Goes Wrong: Lessons from Ukraine's Failed Hedge of the EU and Russia. *Global Policy*, 11 (5).
- Smith, Nicholas Ross. (2022). New Zealand's grand strategic options as the room for hedging continues to shrink. *Comparative Strategy*, 41 (3).
- Smith, Mark. (2007). Russia and the Persian Gulf: The Deepening of Moscow's Middle East Policy. *Middle East Series*, 7 (25).
- Steff, Reuben ve Dodd-Parr, Francesca. (2019). Examining the Immanent Dilemma of Small States in the Asia-Pacific: the Strategic Triangle between New Zealand, the US and China. *The Pacific Review*, 32 (1), 90-112.
- Stork, Joe. (1980). Saudi Arabia and the US on the Brink. *Middle East Research and Information Project*, 91, 24-30.
- Subhan, Taufiq. (2003). US-Saudi Arabia Relations: Coming of Age. *Economic and Political Weekly*, 38 (37).
- Suchkov, Maxim. (2016). Contemporary Russia-Saudi Relations: Building a Bridge of Cooperation over the Abyss of Discrepancies. *Iran & the Caucasus*, 20 (2).
- Suorsa, Olli ve Thompson, Mark R. (2017). Choosing Sides? Illiberalism and Hedging in the Philippines and Thailand. *Panorama: Insights into Asian and European Affairs*, 2.
- Solar, Carlos. (2020). China's weapons transfer in the Western hemisphere. *Journal of Strategic Studies*, 43 (2).
- Szalai, Mate. (2017). The Alliance Dilemma of the Gulf States after the Obama Presidency. *Cornivus Journal of International Affairs*, 2 (2-3).
- Tagotra, Niharika. (2016). Southeast Asia and China Enmeshment or Deluded Engagement?. *World Affairs: The Journal of International Issues*, 20 (3).
- Telci, Ismail Numan and Rakipoglu, Mehmet. (2021). Hedging as a survival strategy for small states: the case of Kuwait. *All Azimuth*, 10 (2).
- Therése, Pettersson ve Öberg, Magnus. (2020). Organized Violence, 1989–2019. *Journal of Peace Research*, 57 (4), 597-613.
- Tür, Özlem ve Salık, Nuri. (2017). Uluslararası İlişkilerde 'Küçük Devletler': Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları. *Uluslararası İlişkiler*, 14 (53).
- Tessman, Brock. (2012). System Structure and State Strategy: Adding hedging to the Menu. *Security Studies*, 21 (2).

- Tessman, Brock ve Wolfe, Wojtek. (2011). Great Powers and Strategic Hedging: The Case of Chinese Energy Security Strategy. *International Studies Review*, 13 (2), 214-240.
- Trenin, Dmitri. (2012). No Return to the Past for Russia. *The International Spectator*, 47 (3).
- Tunsjø, Øystein. (2011). Geopolitical shifts, great power relations and Norway's foreign policy. *Cooperation and Conflict*, 46 (1).
- Tunsjo, Oystein. (2010). Hedging against Oil Dependency: New Perspectives on China's Energy Security Policy. *International Relations*, 24 (1), 25-45.
- Townsend, Brad. (2020). Strategic Choice and the Orbital Security Dilemma. *Strategic Studies Quarterly*, 14 (1).
- Ulrichsen, Kristian Coates. (2011). Repositioning Saudi Arabia and the Gulf Cooperation Council States in the Changing Global Order. *Journal of Arabian Studies*, 1 (2).
- Wallance, Corey. (2013). Japan's Strategic Pivot South: Diversifying the Dual Hedge. *International Relations of the Asia Pacific*, 13 (3), 479-517.
- Walt, Stephen. (1997). The progressive power of realism. *American Political Science Review*, 91 (4).
- Walt, Stephen. (1988). Testing theories of alliance formation: The case of southwest Asia. *International Organization*, 43 (2).
- Wang, Dong. (2015). Is China Trying to Push the US out of East Asia?. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 1 (1).
- Wang, T. Y. (1993). Competing for Friendship: The Two Chinas and Saudi Arabia. *Arab Studies Quarterly*, 15 (3).
- Weitz, Richard. (2001). Meeting the China challenge: some insights from scenario-based planning. *The Journal of Strategic Studies*, 24 (3), 19-48.
- Wilkins, Thomas S. (2015). From Strategic Partnership to Strategic Alliance?: Australia-Japan Security Ties and the Asia-Pacific. *Asia Policy*, 20.
- Wu, Charles Chong-Han. (2016). Taiwan's Hedging against China The Strategic Implications of Ma Ying-Jeou's Mainland Policy. *Asian Survey*, 56 (3).
- Wu, Rui ve Zhao, Jun. (2020). The Continuous Weakening of Ideology in the Construction of China-Saudi Arabia Relations: A Historical Review. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 4 (4).
- Xiaojun, Yan ve Alsudairi, Mohammed. (2021). Guarding Against the Threat of a Westernising Education: A Comparative Study of Chinese and Saudi Cultural

Security Discourses and Practices Towards Overseas Study. *Journal of Contemporary China*, 30 (131).

Valiyev, Anar ve Mamishovab, Narmina. (2019). Azerbaijan's foreign policy towards Russia since independence: compromise achieved. *Southeast European and Black Sea Studies*, 19 (2).

Vennet, N. Vander ve Salman, M. (2019). Strategic Hedging and Changes in Geopolitical Capabilities for Second-Tier States. *Chinese Political Science Review*, 4 (1), 86-134.

Vidal, Lopez i, L. ve Pelegrin, Angels. (2018). Hedging against China: Japanese strategy towards a rising power. *Asian Security*, 14 (2), 193-211.

Yalçın, Hasan Basri. (2015). Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10 (1).

Yalçın, Hasan Basri. (2015). Obama Stratejisi ve Ortadoğu. *Akademik Ortadoğu*, 9 (2).

Yamada, Makio. (2011). Gulf-Asia Relations as "Post-Rentier" Diversification? The Case of the Petrochemical Industry in Saudi Arabia. *Journal of Arabian Studies*, 1 (1).

Ye, Xiaodi. (2020). Explaining China's Hedging to the United States' Indo-Pacific Strategy. *China Review*, 20 (3).

Yeşiltaş, Murat. (2009). Soft Balancing in Turkish Foreign Policy: In Case of the 2003 Iraq War. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 14 (1-2).

Yetiv, Steve ve Lu, Chunlong. (2007). China, Global Energy, and the Middle East. *Middle East Journal*, 61 (2), 199-218.

Young, Karen E. (2019). The Gulf's Eastward Turn: The Logic of Gulf-China Economic Ties. *Journal of Arabian Studies*, 9 (2).

Zhao, Suisheng. (2012). Shaping the regional context of China's rise: how the Obama administration brought back hedge in its engagement with China. *Journal of Contemporary China*, 21 (75), 369-389.

Zhao, Suisheng ve Qi, Xiong. (2016). Hedging and Geostrategic Balance of East Asian Countries toward China. *Journal of Contemporary China*, 25 (100).

Diğer Yayınlar

- “Saudi Arabia plans to introduce Chinese into the curriculum at all education levels”, *Arab News*, 23 Şubat 2019. <http://www.arabnews.com/node/1456466/saudi-arabia>, (23 Şubat 2019).
- “What Would a Larger Chinese Presence Mean for the Middle East?”, *China File*, 20 Ağustos 2019, <https://www.chinafile.com/conversation/what-would-larger-chinese-presence-mean-middle-east>, (23 Ağustos 2019).
- “ABD Suudi Arabistan’daki İki Patriot Bataryasını Geri Çekiyor”, *Amerika’nın Sesi*, 08 Mayıs 2020, <https://www.voaturkce.com/a/abd-suudi-arabistan-daki-iki-patriot-bataryasini-geri-cekiyor-/5410626.html>, (12 Mayıs 2020).
- “سحب "باتريوت" الأميركية من السعودية: إجراء روتيني أم "تأديبي؟" (ABD’nin Suudi Arabistan’dan Patriotları Çekmesi: Rutin veya Disipline Etme Yöntemi?), *The New Arab*, 09 Mayıs 2020, shorturl.at/biMRU, 22 Mayıs 2020.
- “US troop withdrawal from Saudi imminent as Washington seeks to contain China”, *Middle East Monitor* (a), 21 Haziran 2021, <https://www.middleeastmonitor.com/20210621-us-troop-withdrawal-from-saudi-imminent-as-washington-seeks-to-contain-china/>, (21 Haziran 2021).
- “Saudi-Chinese pact to build drone factory in Kingdom”, *Saudi Gazette*, 06 Mart 2022, <https://saudigazette.com.sa/article/617808>, (07 Mart 2022).
- “Saudi Arabia arrests female scholar for teaching Qur’an at home”, *Middle East Monitor*, 15 Şubat 2021, <https://www.middleeastmonitor.com/20210215-saudi-arabia-arrests-female-scholar-for-teaching-quran-at-home/>, (17 Şubat 2021).
- “China, Saudi Arabia reaffirm friendship and multilateral cooperation”, *The Strait Times*, 16 Temmuz 2021, <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/china-saudi-arabia-reaffirm-friendship-and-multilateral-cooperation>, (18 Temmuz 2021).
- “Indo- Pacific Strategy Report: Preparedness, Partnership, and Promoting a Networked Region”, The Department of Defense, 1 Haziran 2019.
- “Kuwait asks for Russia’s help in Yemen”, *Gulf News*, 17 Nisan 2019, <https://gulfnews.com/world/gulf/yemen/kuwait-asks-for-russias-help-in-yemen-1.63391318>, (29 Nisan 2019).
- “ABD’den Suudi Arabistan açıklaması: Artık bu ülkeye açık çek vermeyeceğiz”, *CNN Türk*, 13 Mart 2021, <https://www.cnnturk.com/dunya/abdden-suudi-arabistan-aciklamasi-artik-bu-ulkeye-acik-cek-vermeyecegiz>, (13 Mart 2021).
- “US ‘deeply concerned’ at alleged Saudi torture of aid worker”, *Middle East Monitor*, 13 Eylül 2021, <https://www.middleeastmonitor.com/20210913-us-deeply-concerned-at-alleged-saudi-torture-of-aid-worker/>, (14 Eylül 2021).

- “Mike Pence calls on Saudi Arabia to release critic of Islam”, *Middle East Monitor*, 18 Temmuz 2019, <https://www.reuters.com/article/usa-religion-pence-idINKCN1UD2GP>, (22 Ocak 2020).
- “Ocasio-Cortez seeks to suspend US arms sales to Israel and Saudi Arabia”, *Middle East Monitor* (b), 20 Eylül 2021, <https://www.middleeastmonitor.com/20210920-ocasio-cortez-seeks-to-suspend-us-arms-sales-to-israel-and-saudi-arabia/>, (28 Ekim 2021).
- “US troop withdrawal from Saudi imminent as Washington seeks to contain China”, *Middle East Monitor* (a), 21 Haziran 2021, <https://www.middleeastmonitor.com/20210621-us-troop-withdrawal-from-saudi-imminent-as-washington-seeks-to-contain-china/>, (28 Haziran 2021).
- “Afghan withdrawal raises questions about United States, Gulf Arab official says”, *Reuters*, 13 Eylül 2021, <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/afghan-withdrawal-raises-questions-about-united-states-gulf-arab-official-says-2021-09-13/>, (24 Eylül 2021).
- “Secretary of State Blinken says US-Saudi relations under review”, *The New Arab*, 2 Şubat 2021 (b), erişim tarihi 3 Şubat 2021.
- “Pentagon: Saudi Arabia a major partner in regional peace”, *Middle East Monitor*, 30 Ocak 2021 (b), <https://www.middleeastmonitor.com/20210130-pentagon-saudi-arabia-a-major-partner-in-regional-peace/>, 3 Şubat 2021).
- “US pulls missile defences in Saudi Arabia amid Yemen attacks”, *Al-Jazeera*, 11 Eylül 2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/11/us-pulls-missile-defences-in-saudi-arabia-amid-yemen-attacks>, 29 Ekim 2021.
- “US pulls missile defences in Saudi Arabia despite attacks from Yemen”, *TRT World*, 11 Eylül 2021, <https://www.trtworld.com/middle-east/us-pulls-missile-defences-in-saudi-arabia-despite-attacks-from-yemen-49882>, (29 Eylül 2021).
- “ABD’li Senatör: Suudi Arabistan’daki askerlerimizi çekelim”, *MEPA News*, 05 Mayıs 2020, <https://www.mepanews.com/abdli-senator-suudi-arabistandaki-askerlerimizi-cekelim-36165h.htm>, (28 Mayıs 2020).
- “U.S. senators move to block \$650 million arms sale to Saudi Arabia”, *The New Arab*, 19 Kasım 2021 (a), <https://www.newarab.com/news/us-senators-move-block-650-mln-arms-sale-saudi-arabia>, 22 Kasım 2021.
- “ABD Senatosu, Suudi Arabistan’a füze ve silah satışını engelleyecek tasarıyı reddetti”, *Sputnik Türkiye*, 8 Aralık 2021, <https://sputniknews.com.tr/20211208/abd-senatosu-suudi-arabistana-fuze-ve-silah-satisini-engelleyecek-tasariyi-reddetti-1051555524.html>, (9 Aralık 2021).
- “US defense secretary postpones visit to Saudi Arabia over scheduling issues”, *The New Arab*, 09 Eylül 2021 (c), <https://www.newarab.com/news/us-defense-secretary-postpones-visit-saudi-arabia>, (09 Eylül 2021).

- “What behind Persian Gulf leaders’ détente”, *Tehran Times*, 19 Eylül 2021, <https://www.tehrantimes.com/news/465244/What-behind-Persian-Gulf-leaders-d%C3%A9tente>, (29 Eylül 2021).
- “مسؤول سعودي لصحيفة عربية: توجه بايدن لإيران سيتركنا وحدنا” (Biden dönemi Suudi bir yetkili İranice yayın yapan bir gazeteye Biden’ın Suudi Arabistan İran ile mücadelesinde Riyad’ı yalnız bırakacağını ifade etmiştir.”), *Arabi21*, 6 Kasım 2020, <https://shorturl.at/gAQV8>, 7 Kasım 2020.
- “Saudis Warn US over Iraq War”, **BBC News**, 17 Şubat 2003, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2773759.stm, 18 Şubat 2021.
- “China holds first anti-terror drills with Saudi Arabia”, *Reuters*, 27 Ekim 2016, <https://www.reuters.com/article/us-china-saudi-security-idUSKCN12R0FD>, (9 Kasım 2021).
- “Saudi-led coalition reportedly shoots down its own drone”, *Defence Blog*, 12 Nisan 2019, <https://defence-blog.com/saudi-led-coalition-reportedly-shoots-down-its-own-drone/>, (2 Haziran 2019).
- “Sudan crackdown: At least 100 dead after attacks on protesters”, *The Middle East Eye*, 5 Haziran 2019, <https://www.middleeasteye.net/news/sixty-dead-two-day-crackdown-sudan-protesters-doctors>, (7 Haziran 2019).
- “Iraqi militia leader says Russia, China can replace US support in Iraq”, *Al Arabiyya English*, 6 Ocak 2020, <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2020/01/06/Iraqi-militia-leader-says-Russia-China-can-replace-US-support-in-Iraq>, (10 Şubat 2020).
- “Mark Esper: ‘Rising threat’ China tops US’s adversaries list”, *Al Jazeera*, 15 Şubat 2020, <https://www.aljazeera.com/news/2020/2/15/mark-esper-rising-threat-china-tops-uss-adversaries-list>, (19 Şubat 2020).
- “Kral Abdülaziz Abdülaziz الحربية يشهد تخريج طلبة القوات البرية السعودية المبتعثين لروسيا” (Askeri Koleji komutanı, Suudi Kara Kuvvetlerinden bursla Rusya’ya gönderilen öğrencilerinin birinin mezuniyetine tanık oluyor”, *Al-Akhbar*, shorturl.at/mnQ09, (28 Temmuz 2021).
- “Tourism Report”, Dubai Tourism, 2017-2021, <https://www.dubaitourism.gov.ae/en/research-and-insights>
- Abdulla, Abdulkhaleq. “Lessons from Afghanistan for the Gulf”, *The National*, 17 Ağustos 2021, <https://www.thenationalnews.com/opinion/comment/2021/08/17/lessons-from-afghanistan-for-the-gulf/>, (29 Ağustos 2021).
- Abu Amer, Adnan. “What is behind the Russia-Hamas rapprochement?”, *Al-Jazeera*, 27 Kasım 2019, <https://www.aljazeera.com/opinions/2019/11/27/what-is-behind-the-russia-hamas-rapprochement>, (11 Aralık 2020).

- Abu Amer, Adnan. "Russia is using religion to strengthen its influence among Palestinians", *Middle East Monitor*, 1 Şubat 2020, <https://www.middleeastmonitor.com/20200201-russia-is-using-religion-to-strengthen-its-influence-among-palestinians/>, (2 Şubat 2020).
- Aldersley, Miranda. "Russia says it believes Saudi royals' claims they were not involved in the murder of Jamal Khashoggi after Putin discussed it with King Salman", *Daily Mail*, 26 Ekim 2018, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-6319865/Russia-says-BELIEVES-Saudi-royals-claims-not-involved-murder-Jamal-Khashoggi.html>, (31 Ocak 2019).
- Aldakhil, Turki. "US sanctions on Riyadh would mean Washington is stabbing itself", *Al Arabiyya English*, 14 Ekim 2018, <https://english.alarabiya.net/views/news/middle-east/2018/10/14/OPINION-US-sanctions-on-Riyadh-means-Washington-is-stabbing-itself>, (14 Ekim 2019).
- Alhussein, Eman ve Al-Sudairi, Mohammed. "Parallels between Feminist Movements in Saudi Arabia and China", **The Arab Gulf Institute in Washington**, 30 Temmuz 2019.
- Alfoneh, Ali. "Tehran's Shia Foreign Legions", **Carnegie Endowment for International Peace**, 30 Ocak 2018 (a).
- Alfoneh, Ali. "Using Syria as a Training Ground: The Case of the Pakistani Zeinabiyoun Brigade", **The Arab Gulf States Institute in Washington**, 17 Temmuz 2018 (b).
- Al-Saud, Mohammed Bin Navaf Bin Abdulaziz. "Saudi Arabia Will Go It Alone", *The New York Times*, 17 Aralık 2013, <https://www.nytimes.com/2013/12/18/opinion/saudi-arabia-will-go-it-alone.html>, (8 Temmuz 2019).
- Al-Jaber, Khalid "Iran-GCC Engagement Deserves a Chance", *Gulf International Forum*, 13 Temmuz 2021, <https://gulfif.org/iran-gcc-engagement-deserves-a-chance/>, (29 Temmuz 2021).
- Alkhazaleh, Shahrazad Ali Abdel Rahman. (2020). *Oman Foreign Policy Towards the Arab Spring in the Framework of Strategic Hedging*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Allahverdi, Safvan. "Trump Suudi Arabistan'a silah satışını engelleyecek tasarıyı 3.kez veto etti", *Anadolu Ajansı*, 25 Temmuz 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trump-suudi-arabistana-silah-satisini-engelleyecek-tasariyi-3-kez-veto-etti/1540729>, (09 Ağustos 2020).
- Ali, Jasim. "GCC looks east for win-win trade deals", *Gulf News*, 01 Şubat 2014, <https://gulfnews.com/business/analysis/gcc-looks-east-for-win-win-trade-deals-1.1284982>, (22 Nisan 2019).
- Al-Mutairi, Sarah J. (2018). *The Arab Gulf Monarchies' Responses To The Rise Of The Chinese Dragon*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, California Üniversitesi.

- Al-Omran, Ahmed. "Saudi welcome for US troops reflects relations with Mohammed bin Salman", *Financial Times*, 22 Temmuz 2019, <https://www.ft.com/content/209804d8-abc9-11e9-8030-530adfa879c2>, (29 Temmuz 2020).
- Al-Saud, Latifa A. "China's Arms Sales Philosophy in the Arab World", *Journal of International Affairs*, 03 Kasım 2018.
- Al-Rasheed, Madawi. "US-Saudi Arabia: How 9/11 destroyed the special relationship", *Middle East Eye*, 7 Eylül 2021, <https://www.middleeasteye.net/opinion/9-11-attacks-us-saudi-relations-special-relationship-destroyed>, (8 Eylül 2021).
- Al-Tamimi, Naser, "China Saudi Arabia Relations : Economic Partnership or Strategic Alliance?", **Discussion Paper**, Durham University, HH Sheikh Nasser Al-Sabah Programme, Durham, 2012.
- Al-Tamimi, Naser. "China and Saudi Arabia: Reinvigorating ties", *Arab News*, 16 Mart 2017, <https://www.arabnews.com/node/1068981/saudi-arabia>, (9 Eylül 2020).
- Al-Tamimi, Naser. "China-Saudi Arabia relations: economic partnership or strategic alliance?" **HH Sheikh Nasser al Mohammad Al Sabah Publication Series**, No.2, Haziran 2012.
- Alyahya, Mohammed. "Iran Has Been at War for 40 Years", *The Wall Street Journal*, 27 Mayıs 2019, <https://www.wsj.com/articles/iran-has-been-at-war-for-40-years-11558989257>, (28 Mayıs 2019).
- Aslan, Murat ve Aslan, Halil Kürşad. "Understanding Economic Relations between Saudi Arabia and Russia," **ORSAM Report**, No.32, Ağustos 2021.
- Ataman, Muhittin. "Turkey and Saudi Arabia: Newly Discovered Partners", **SETA Policy Brief**, No.57, Temmuz 2012, s.11.
- Bakeer, Ali. "Saudi Arabia losing the oil war; might lose its only Western ally too", *Anadolu Agency Analysis*, 13 Nisan 2020, <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-saudi-arabia-losing-the-oil-war-might-lose-its-only-western-ally-too/1802756>, (29 Nisan 2020).
- Bailey, Robert. "China And GCC: Growing Ties", *Gulf Business*, 16 Nisan 2013, <https://gulfbusiness.com/china-and-gcc-growing-ties/>, (25 Temmuz 2019).
- Batashvili, David. "What Happens When China Becomes the Most Powerful Country in the World?", *The National Interest*, 10 Nisan 2019, <https://nationalinterest.org/feature/what-happens-when-china-becomes-most-powerful-country-world-51887>, (11 Nisan 2019).
- Battaloğlu, Nesibe Hicret. "Saudi and Emirati Pivot to Russia and China: Shift of Axis or Extreme Hedging?", *Politics Today*, 5 Temmuz 2022, <https://politicstoday.org/saudi-and-emirati-pivot-to-russia-and-china/>, (7 Kasım 2022).

- Binti İsmail, Norafidah. (2011). *The Political and Economic Relations of the People's Republic of China (PRC) and the Kingdom of Saudi Arabia (KSA): 1949-2010*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Exeter Üniversitesi Arap ve İslam Çalışmaları Enstitüsü.
- Blas, Javier ve Farchy, Jack. "Saudi-Russian Oil Fling Becomes a Marriage to Last an Eternity", *Bloomberg*, 02 Temmuz 2019, <https://www.bnnbloomberg.ca/saudi-russian-oil-pling-becomes-a-marriage-to-last-an-eternity-1.1281643>, (03 Temmuz 2020).
- Blanchard, Christopher M. "Saudi Arabia: Background and U.S. Relations", **Congressional Research Service**, 22 Mayıs 2008, s.24.
- Borisov, Timofey. "Russian arms exports in the Middle East", Nicu Popescu and Stanislav Secrieru (der), **Russia's return to the Middle East: Building sandcastles?**, Chaillot Papers, Temmuz 2018, ss.41-42.
- Brands, Hal. "The Emerging Biden Doctrine", *Foreign Affairs*, 29 Haziran 2021, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2021-06-29/emerging-biden-doctrine>, (30 Eylül 2021).
- Bradley, John R. "Has Trump finally decided to dump Saudi?", *The Spectator*, 8 Mayıs 2020, <https://www.spectator.co.uk/article/has-trump-finally-decided-to-dump-saudi/>, 9 Mayıs 2020.
- Bryen, Stephen. "Biden abandons friend in need in Saudi Arabia", *Asia Times*, 3 Nisan 2021, <https://asiatimes.com/2021/04/biden-abandons-friend-in-need-in-saudi-arabia/>, (9 Nisan 2021).
- Bryen, Stephen. "Why Did Saudi Arabia Want Russia's S-400?", *The National Interest*, 17 Ocak 2020, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/why-did-saudi-arabia-want-russias-s-400-114711>, (9 Eylül 2021).
- Brumberg, Daniel. "Biden's non-doctrine in the Middle East: One year on", *Responsible Statecraft*, 5 Şubat 2022, <https://responsiblestatecraft.org/2022/02/05/bidens-non-doctrine-in-the-middle-east-one-year-on/>, (9 Şubat 2022).
- Cafeiro, Giorgio. "AUKUS puts pressure on Gulf countries trying to balance US and China", *TRT World*, 24 Eylül 2021, <https://www.trtworld.com/opinion/aukus-puts-pressure-on-gulf-countries-trying-to-balance-us-and-china-50176>, (25 Eylül 2021).
- Cafiero, Giorgio. "Will Biden pursue pledge to treat Riyadh as a 'pariah'?", *Amwaj Media*, 21 Nisan 2021, <https://amwaj.media/article/democrats-saudi-arabia-pariah-state>, (29 Nisan 2021).
- Cafiero, Giorgio. "Can the UAE be a safe haven for Russian oligarchs?", *Al-Jazeera*, 14 Mart 2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/14/analysis-can-the-uae-be-a-safe-haven-for-russian-oligarchs>, (15 Mart 2022).

- Cafiero, Giorgio ve Mahmoudian, Arman. "Russia and the UAE's growing synergy in Syria", *The New Arab*, 27 Temmuz 2021, <https://www.newarab.com/analysis/russia-and-uaes-growing-synergy-syria>, (28 Temmuz 2021).
- Calamur, Krishnadev. "Africa Is the New Front in the U.S.-China Influence War", *The Atlantic*, 13 Aralık 2018, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/12/trump-national-security-adviser-unveils-new-africa-strategy/578140/>, (23 Temmuz 2019).
- Canlı, Enes. "BAE'nin parmak izi Libya, Yemen ve bölgedeki tüm çatışmalarda", *Anadolu Ajansı*, 4 Temmuz 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/baenin-parmak-izi-libya-yemen-ve-bolgedeki-tum-catismalarda-/1523261>, (4 Temmuz 2019).
- Chan, Rosalie. "A drone attack at a Saudi Arabia airport killed one person and wounded seven people", *Business Insider*, 25 Haziran 2019, <https://www.businessinsider.in/a-drone-attack-at-a-saudi-arabia-airport-killed-one-person-and-wounded-seven-people/articleshow/69919943.cm>, (25 Haziran 2019).
- Chan, Lai-Ha. "Australia's strategic hedging in the Indo-Pacific: a 'third way' beyond either China or the US", **Australia- China Relations Institute**, 8 Nisan 2019.
- Cheng-Chwee, Kuik. "Hedging in Post-Pandemic Asia: What, How, and Why?", *The Asan Forum*, 6 Haziran 2020, <https://theasanforum.org/hedging-in-post-pandemic-asia-what-how-and-why/>, (9 Haziran 2021).
- Ciorciari, John. (2007). *Hedging: Southeast Asian alignments with the great powers since the fall of Saigon*, D.Phil. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Oxford Üniversitesi.
- Clarke, Colin P. "Counteracting Iran's Gray Zone Strategy in Syria", *Lawfare*, 24 Ocak 2018, <https://www.lawfareblog.com/counteracting-irans-gray-zone-strategy-syria>, (29 Ocak 2019).
- Clinton, Hillary. "Keynote Address at the National Democratic Institute's 2011 Democracy Awards Dinner", **US Department of State**, 7 Kasım 2011, <https://www.ndi.org/sites/default/files/Democracy-Awards-PR-110411.pdf>, (8 Eylül 2020).
- Cohen, Zachary. "US intel and satellite images show Saudi Arabia is now building its own ballistic missiles with help of China", *CNN*, 23 Aralık 2021, <https://edition.cnn.com/2021/12/23/politics/saudi-ballistic-missiles-china/index.html>, (29 Aralık 2021).
- Cordesman, Anthony H. "The American Threat to America in the Gulf", **Center for Strategic& International Studies**, Commentary, 6 Ocak 2020.

- Çelik, Halil. “Suudi Arabistan ‘ulusal yalnızlığı’nı keşfetti”, *Anadolu Ajansı Analiz*, 25 Eylül 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/suudi-arabistan-ulusal-yalnizligini-kesfetti/1593825>, (25 Eylül 2019).
- Davison, Remy. “Australia is hedging its bets on China with the latest Foreign Policy White Paper”, *The Conversation*, 23 Kasım 2017, <https://theconversation.com/australia-is-hedging-its-bets-on-china-with-the-latest-foreign-policy-white-paper-88009>, (29 Eylül 2020).
- Demir, Hilmi. “Çin-Suudi Arabistan ilişkilerinin dinî jeopolitiği”, *Türkiye*, 12 Aralık 2020, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/hilmi-demir/cin-suudi-arabistan-iliskilerinin-dini-jeopolitigi-616626>, (19 Kasım 2021).
- Denmark, Abraham. “Japan Accelerates Its Hedging Strategy”, *Wilson Center*, 6 Kasım 2018, <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/japan-accelerates-its-hedging-strategy>, (9 Kasım 2019).
- DePetrìs, Dan. “Time to rethink the US-Saudi security relationship”, *Responsible Statecraft*, 7 Mayıs 2020, <https://responsiblestatecraft.org/2020/05/07/time-to-rethink-the-u-s-saudi-security-relationship/>, (9 Mayıs 2020).
- Detsch, Jack. “Biden Taps Career Diplomat as Envoy to Yemen”, *Foreign Policy*, 4 Şubat 2021, <https://foreignpolicy.com/2021/02/04/biden-taps-career-diplomat-as-envoy-to-yemen/>, (9 Mart 2021).
- Detsch, Jack. “Pentagon warns Middle East turning to China for drone needs”, *Al-Monitor*, 16 Ocak 2019, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/01/pentagon-mideast-turning-china-drone-needs.html>, (1 Haziran 2019).
- Detsch, Jack. “Pentagon fears China’s growth in Middle East arms market”, *Al-Monitor*, 29 Mayıs 2019, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/05/pentagon-china-weapons-growth-middle-east-arms-market.html>, (1 Haziran 2019).
- Dugit-Gros, Louis. “How to Respond to China’s Growing Influence in the Gulf”, **The Washington Institute for Near East Policy, Policy Analysis**, No.3632, 21 Temmuz 2022.
- Dong, Wang. “Hedging in International Relations: The Cases of Asia Pacific States”, **Presented Paper PKU-U Chicago Summer Institute on IR Theory and Method**, 2015.
- Dorsey, James M. “Gulf Alliances: Regional States Hedge Their Bets”, **RSIS Commentary**, No.074, 31 Mart 2015.
- Dorsey, James M. “Gulf Security: Arab Gulf States Have No Good Options”, *Inside Arabia*, 4 Mayıs 2020, <https://insidearabia.com/gulf-security-arab-gulf-states-have-no-good-options/>, (8 Mayıs 2021).

- Dorsey, James M. “Hedging Saudi bets: Iran looms, Israel beckons, and Taliban cause goosebumps”, *Responsible Statecraft*, 27 Ağustos 2021, <https://responsiblestatecraft.org/2021/08/27/hedging-saudi-bets-iran-looms-israel-beckons-and-taliban-cause-goosebumps/>, (29 Ağustos 2021).
- Dorsey, James M. “Russia foreign minister’s Gulf tour: A bellwether of US-Saudi relations”, *Responsible Statecraft*, 11 Mart 2021, <https://responsiblestatecraft.org/2021/03/11/russia-foreign-ministers-gulf-tour-a-bellwether-of-us-saudi-relations/>, (29 Mart 2021).
- Dunne, Michele D. “Integrating Democracy Promotion into U.S. Middle East Policy”, **Carnegie Papers Middle East Series**, No. 50, Ekim 2004.
- Dunne, Charles W. “China in the Middle East: Capitalizing on Washington’s Distractions”, **Arab Center Washington DC**, 29 Mayıs 2020.
- Ebu Talib, Hamud. “تناقض الموقف الأمريكي في الأزمة اليمنية (Yemen krizinde Amerikan tutumunun çelişkisi)”, *Okaz*, 14 Şubat 2021, shorturl.at/ehK8, (8 Mart 2021).
- Ebu Talib, Hamud. “روسيا النفط وطريق الحرير (Rusya, Petrol ve İpek Yolu)”, *Okaz*, 14 Ekim 2019, shorturl.at/dfwLV, (9 Ocak 2022).
- Episkopos, Mark. “Saudi Arabia Wants These 5 Weapons from Russia”, *The National Interest*, 11 Kasım 2021, <https://nationalinterest.org/blog/reboot/saudi-arabia-wants-these-5-weapons-russia-196043>, (9 Eylül 2022).
- Esfandiary, Dina ve Tabatabai, M. “Will China Undermine Trump’s Iran Strategy? Tehran Is Hedging Against International Isolation”, **Foreign Affairs**, 20 Temmuz 2018.
- El-Hamid, Tarık. “واشنطن والحوثيون... ورطة أم استراتيجية؟ (Washington ve Husiler: Çıkmaz mı strateji mi?)”, *Şarkul Avsat*, 14 Şubat 2021, shorturl.at/jpFOW, (9 Mart 2022).
- El-Ouadi, Ismail. “How the UAE-Haftar Partnership is Threatening Libyan Sovereignty”, *Inside Arabia*, 23 Kasım 2018, <https://insidearabia.com/uae-haftar-partnership-libyan-sovereignty/>, (2 Haziran 2019).
- Fattah, Zainab ve Arkhipov, Ilya. “Russia Rejected Iran S-400 Missile Request Amid Gulf Tension”, *Bloomberg*, 30 Mayıs 2019, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-05-30/russia-rejected-iran-s-400-missiles-request-amid-gulf-tension>, (1 Haziran 2019).
- Fetouri, Mustafa. “After Afghanistan, US allies must feel a sense of abandonment”, *Middle East Monitor*, 2 Eylül 2021, <https://www.middleeastmonitor.com/20210902-after-afghanistan-us-allies-must-feel-a-sense-of-abandonment/>, (9 Eylül 2022).
- Fraihat, Ibrahim. “Is a resolution of the GCC crisis imminent?”, *Al-Jazeera*, 18 Kasım 2019, <https://www.aljazeera.com/opinions/2019/11/18/is-a-resolution-of-the-gcc-crisis-imminent>, (25 Kasım 2019).

- Freer, Courtney. "GCC and Russia beyond Syria", *Gulf International Forum*, 21 Şubat 2018, <https://gulfif.org/gcc-and-russia-beyond-syria/>, (9 Kasım 2022).
- Fontenrose, Kirsten. "What the Arab Gulf is thinking after the Afghanistan withdrawal", *Atlantic Council*, 23 Eylül 2021, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/what-the-arab-gulf-is-thinking-after-the-afghanistan-withdrawal/>, (9 Ekim 2022).
- Frolovskiy, Dmitriy. "Understanding Russia-GCC Relations", Nicu Popescu and Stanislav Secrieru (der.), **Russia's return to the Middle East: Building sandcastles?**, Chaillot Papers, Temmuz 2018.
- Fulton (a), Jonathan. "China's Gulf Investments Reveal Regional Strategy", **The Arab Gulf States Institute in Washington**, 29 Temmuz 2019.
- Fulton, Jonathan. "Strangers to Strategic Partners: Thirty Years of Sino-Saudi Relations", **Atlantic Council Report**, Ağustos 2020 (a).
- Gardner, Timothy, Holland, Steve, Zhdannikov, Dmitry ve El Gamal, Rania. "Special Report: Trump told Saudi: Cut oil supply or lose U.S. military support – sources", *Reuters*, 30 Nisan 2020, <https://www.reuters.com/article/us-global-oil-trump-saudi-specialreport-idUSKBN22C1V4>, (9 Haziran 2021).
- Gerecht, Reuel Marc ve Dubowitz, Mark. "Trump Delivers a Victory to Iran", *The Atlantic*, 24 Aralık 2018, <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2018/12/us-withdrawal-syria-hands-victory-iran/578962/>, (9 Nisan 2020).
- Ghaffar, Ayesha ve Hamid, Triska. "Russia's comeback to the Middle East", *Wamda*, 28 Temmuz 2019, <https://www.wamda.com/2019/07/russias-comeback-middle-east>, (30 Temmuz 2019).
- Gibbons-Neff, Thomas ve Schmitt, Eric. "Despite Vow to End 'Endless Wars,' Here's Where About 200,000 Troops Remain", *The New York Times*, 21 Ekim 2019, <https://www.nytimes.com/2019/10/21/world/middleeast/us-troops-deployments.html>, (9 Kasım 2022).
- Gilsinan, Kathy. "The U.S. Is Worried About China's Investments—This Time in Israel", *The Atlantic*, 11 Temmuz 2019, <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2019/07/us-concerned-about-chinese-investments-israel/593794/>, (23 Temmuz 2019).
- Girard, Bonnie. "China and Gulf Security: Conspicuous By Its Absence", *The Diplomat*, 07 Mayıs 2020, <https://thediplomat.com/2020/05/china-and-gulf-security-conspicuous-by-its-absence/>, (09 Mayıs 2021).
- Goh, Evelyn. "Understanding Hedging in Asia-Pacific Security", *Pacific Forum CSIS PacNet*, No. 43, 31 Ağustos 2006.
- Goh, Evelyn. "Meeting the China Challenge: The US in Southeast Asian Regional Security Strategies", **Policy Studies**, No. 16, 2006, Washington: East-West Center.

- Goldberg, Jeffrey. "The Obama Doctrine: The US president talks through his hardest decisions about America's role in the world," *The Atlantic*, Nisan 2016, www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/, (29 Nisan 2016)
- Hannah, John. "U.S. Deterrence in the Middle East Is Collapsing", *Foreign Policy*, 30 Ekim 2019, <https://foreignpolicy.com/2019/10/30/u-s-deterrence-in-the-middle-east-is-collapsing-syria-iran-saudi-arabia-trump/>, (1 Temmuz 2020).
- Haedelt, Gabriella. "China's Maritime Challenge to the United States in the Gulf", **Arab Center Washington DC**, 30 Mart 2021.
- Hall, Richard. "Russia refuses to criticise Saudi Arabia in wake of journalist's murder", *Independent*, 23 Ekim 2018, <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/jamal-khashoggi-russia-putin-saudi-arabia-murder-latest-turkey-consulate-istanbul-a8597646.html>, (25 Ocak 2019).
- Hennigan, W. J. "Saudi Crown Prince Says U.S. Troops Should Stay in Syria", *The Time*, 30 Mart 2018, <https://time.com/5222746/saudi-crown-prince-donald-trump-syria/>, (9 Nisan 2020).
- Hubbard, Ben Kershner, Isabel ve Barnard, Anne. "Iran, Deeply Embedded in Syria, Expands Axis of Resistance", *The New York Times*, 19 Şubat 2018, <https://www.nytimes.com/2018/02/19/world/middleeast/iran-syria-israel.html>, (8 Haziran 2020).
- Hüdaverdi, Ahmet Safa. (2020). *Revolutionary Change Versus Counter Revolutionary Status Quo: Tracing the Reactions of Qatar and the United Arab Emirates to the Arab Spring*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İbni Haldun Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü.
- Homsî, Nada. "Afghan Teenagers Recruited in Iran to Fight in Syria, Group Says", *The New York Times*, 1 Ekim 2017, <https://www.nytimes.com/2017/10/01/world/middleeast/iran-afghan-child-soldiers-syria-war.html>, 6 Mart 2021).
- House, Karen Ellioult. "Saudi Arabia Turns Toward China", *Wall Street Journal*, 9 Ekim 2021, <https://www.wsj.com/articles/saudi-arabia-china-crown-prince-mohammed-bin-salman-energy-prices-climate-xi-biden-iran-11636493333>, 1 Eylül 2022.
- Houlden, Gordon ve Zaamout, Nouredin M. "A New Great Power Engages with the Middle East: China's Middle East Balancing Approach", **China Institute and University of Alberta**, Ocak 2019.
- Iddon, Paul. "How Putin's Russia helped crush the Arab Spring", *The New Arab*, 18 Aralık 2020, <https://www.newarab.com/analysis/how-putins-russia-helped-crush-arab-spring>, (19 Aralık 2020).

- Ian, Chong Ja. “Revisiting Responses to Power Preponderance: Going Beyond The Balancing-Bandwagoning Dichotomy”, The Institute of Defence and Strategic Studies of Nanyang Technological Üniversitesi, **Working Paper**, No.54, 2003.
- Ibish, Hussein. “Why is the US ‘removing’ military assets from the Gulf?”, *Al-Jazeera*, 2 Nisan 2021, <https://www.aljazeera.com/program/inside-story/2020/5/9/why-is-the-us-removing-military-assets-from-saudi-arabia>, (18 Eylül 2021).
- Ibish, Hussein. “Gulf states inherit the mantle of leadership and influence”, *Arabian Business*, 19 Mayıs 2019, <https://www.arabianbusiness.com/politics-economics/419053-opinion-gulf-states-inherit-the-mantle-of-leadership-influence>, (31 Temmuz 2019).
- Ignatius, David. “Russia has earned its success in the Middle East — partly thanks to Trump”, *Washington Post*, 25 Ekim 2019, https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/russia-has-earned-its-success-in-the-middle-east--partly-thanks-to-trump/2019/10/24/5652104a-f69d-11e9-8cf0-4cc99f74d127_story.html, (10 Şubat 2020).
- İleri, Kasım. “ABD, USS Nimitz uçak gemisini Orta Doğu’dan çekti”, *Anadolu Ajansı*, 03 Şubat 2021, e <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-uss-nimitz-ucak-gemisini-orta-dogudan-cekti/2131959>, (03 Şubat 2021).
- Jabarkhyl, Nawied. “Oman counts on Chinese billions to build desert boomtown”, *Reuters*, 5 Eylül 2017, <https://www.reuters.com/article/us-oman-china-investment-idUSKCN1BG1WJ>, (23 Ağustos 2019).
- Jian, Ni. “Why China’s relationship with the UAE is brotherly”, *The National*, 30 Mayıs 2019, <https://www.thenationalnews.com/opinion/comment/why-china-s-relationship-with-the-uae-is-brotherly-1.868032>, (1 Haziran 2019).
- Kaiser-Cross, Sarah Elizabeth. *The GCC Pivot to Asia: The Security of US Interest in the Arabian Gulf*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Austin Texas Üniversitesi, 2015.
- Katz, Mark N. “What Do They See in Him? How the Middle East Views Putin and Russia”, **Russian Analytical Digest**, No.219, 3 Mayıs 2018.
- Katz, Mark N. (2019). When the Friend of My Friends Is Not My Friend. *Atlantic Council*, Issue Brief, Mayıs 2019, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/when-the-friend-of-my-friends-is-not-my-friend/>, (9 Eylül 2022).
- Katz, Mark N. “Russia is friendly with the Houthis in Yemen. But it’s complicated”, *Atlantic Council*, 9 Nisan 2021, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/russia-is-friendly-with-the-houthis-in-yemen-but-its-complicated/>, (19 Mart 2022).
- Katz, Mark N. “Saudi Arabia is trying to make America jealous with its budding Russia ties”, *Atlantic Council*, 27 Ağustos 2021,

- <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/saudi-arabia-is-trying-to-make-america-jealous-with-its-budding-russia-ties/>, (27 Mart 2022).
- Kane, Frank. “How Saudi Arabia has built new alliances”, *Arab News*, 21 Haziran 2020, <https://www.arabnews.com/node/1692666/saudi-arabia>, (16 Mart 2021).
- Kane, Frank. “‘Titanic struggle’ between US and China could hit Gulf economies, warn experts”, *Zawya*, 6 Haziran 2019, <https://www.zawya.com/en/economy/titanic-struggle-between-us-and-china-could-hit-gulf-economies-warn-experts-np58q1ei>, (9 Haziran 2019).
- Karasik, Theodore. “Trump’s Syria Policy Pushes Iraq Closer to Russia”, *Inside Arabia*, 7 Şubat 2019, <https://insidearabia.com/trump-syria-policy-iraq-russia/>, (30 Temmuz 2019).
- Katzman, Kenneth. “Under US Sanctions, Iran Regional Influence Grows”, *Atlantic Council*, 26 Temmuz 2019, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/under-us-sanctions-iran-regional-influence-grows/>, (29 Temmuz 2019).
- Kéchichian, Joseph A. “Saudi Arabia and China: The Security Dimension”, **Middle East Institute**, 9 Şubat 2016.
- Keck, Zachary. “Saudi Arabia Wants to Buy Advanced Russian Missiles: Should America Worry?”, *The National Interest*, 12 Ağustos 2015, <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/saudi-arabia-wants-buy-advanced-russian-missiles-should-13564>, (19 Ağustos 2022).
- Korolev, Alexander. “The Two Levels of Russia’s South China Sea Policies”, **Asia Pacific Bulletin**, No.376, 28 Mart 2017.
- Koduvayur, Varsha. “Riyadh Seeks Biden’s Forgiveness”, *Foreign Policy*, 17 Şubat 2021, <https://foreignpolicy.com/2021/02/17/saudi-arabia-mohammed-bin-salman-biden-reset-relations/>, (9 Nisan 2022).
- Korybko, Andrew. “Is Saudi Arabia’s Grand Strategy Shifting?”, *Oriental Review*, 06 Ekim 2017, <https://orientalreview.org/2017/10/06/saudi-arabias-grand-strategy-shifting/>, (19 Mart 2020).
- Kuik, Cheng-Chwee ve Rozman, Gilbert. “Introduction”, **Joint U.S.-Korea Academic Studies**, Vol.2, 2015.
- Kuik, Rozman, “Light or heavy hedging: Positioning between China and The United States”, Gilbert Rozman (der), **Rethinking Asia in Transition: Security Intentions, Value Gaps, and Evolving Economic Relations**, Vol. 27, 2016.
- Kümeç, İbrahim. (2021). *Küçük Devlet Yaklaşımı Çerçevesinde Basra Körfezi Emirliklerinin Dış Politika ve Güvenlik Davranışları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü.

- Lee, Jeongseok. "Hedging against Uncertain Future: The Response of East Asian Secondary Powers to Rising China", **The International Political Science Association XXII World Congress of Political Science**, Spain, 8-12 Temmuz 2012.
- Lieber, Robert J., "Saudi Arabia and US Middle East Policy: The Consequences of Retrenchment", Joshua Teitelbaum (der), **Saudi Arabia, the Gulf, and the New Regional Landscape**, Mideast Security and Policy Studies No. 133, 2017.
- Liou, Ryan Yu-Lin ve Hsu, Philip Szue-Chin, "The Effectiveness of Minor Powers' Hedging Strategy: Comparing Singapore and the Philippines", National Taiwan Üniversitesi, 2017.
- Leon, Melissa ve Griffin, Jennifer. "Pentagon 'very carefully' watching China, it's No. 1 priority. Defense Secretary Mark Esper tells Fox News", *Fox News*, 22 Ağustos 2019, <https://www.foxnews.com/politics/pentagon-china-defense-secretary-mark-esper>, (23 Ağustos 2019).
- Lubold, Gordon, Youssef, Nancy A. ve Gordon, Michael R. "U.S. Military to Withdraw Hundreds of Troops, Aircraft, Antimissile Batteries From Middle East", *Wall Street Journal*, 18 Haziran 2021, <https://www.wsj.com/articles/u-s-military-to-withdraw-hundreds-of-troops-aircraft-antimissile-batteries-from-middle-east-11624045575>, (12 Mart 2022).
- Mashal, Mujib ve Faizi, Fatima. "Iran Sent Them to Syria. Now Afghan Fighters Are a Worry at Home", *The New York Times*, 11 Kasım 2017, <https://www.nytimes.com/2017/11/11/world/asia/afghanistan-iran-syria-revolutionary-guards.html>, (4 Temmuz 2019).
- Mason, Robert. "Saudi-Russian Military Cooperation: Signaling or Strategy?", **The Arab Gulf States Institute in Washington**, 3 Eylül 2021.
- Marzouk, Horriya. "Obama's memoir and the Arab Spring: America's missed opportunity to help democracy take hold", *The New Arab*, 16 Aralık 2020, <https://www.newarab.com/features/obamas-memoir-and-arab-spring>, (17 Eylül 2021).
- Mazetti, Mark. "Year Before Killing, Saudi Prince Told Aide He Would Use 'a Bullet' on Jamal Khashoggi", *The New York Times*, 7 Şubat 2019, <https://www.nytimes.com/2019/02/07/us/politics/khashoggi-mohammed-bin-salman.html>, (10 Şubat 2019).
- Melkumyan, Elena. "A Political History of Relations between Russia and the Gulf States", **Arab Center for Research & Policy Studies**, Aralık 2015.
- Menendez, Robert. "Trump betrayed U.S. moral leadership. So Congress had to act", *The Washington Post*, 29 Eylül 2019, <https://www.washingtonpost.com/opinions/2019/09/30/trump-betrayed-us-moral-leadership-with-saudi-arabia-so-congress-had-act/>, (1 Ağustos 2021).

- Mogielnicki, Robert. "Growing China-Gulf Economic Relations Have Limits", **The Arab Gulf States Institute in Washington**, 16 Şubat 2022 (a).
- Mogielnicki, Robert. "Evolving Chinese Demand for Gulf Oil and Gas", **The Arab Gulf States Institute in Washington**, 20 Temmuz 2022 (b).
- Molavi, Afshin. "China's Global Investments Are Declining Everywhere Except for One Region", *Foreign Policy*, 16 Mayıs 2019, <https://foreignpolicy.com/2019/05/16/chinas-global-investments-are-declining-everywhere-except-for-one-region/>, (19 Mayıs 2020).
- Montague, Archer Allen. (2007). *A More Muscular Foreign Policy: Saudi Arabia and the Militarization of US Middle East Policy: 1979-1980*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, North Carolina State Üniversitesi.
- Naji, Mustafa. "Yemen's Role in Moscow's Mideast Comeback", **Sana'a Center Analysis**, 28 Haziran 2019.
- Nakhle, Carole. "Russia's energy diplomacy in the Middle East", Nicu Popescu and Stanislav Secrieru (der.), **Russia's return to the Middle East: Building sandcastles?**, Chaillot Papers, Temmuz 2018.
- Ng, Abigail. "Saudi prince says the U.S. should not withdraw Patriot missiles from Saudi Arabia", *CNBC*, 9 Eylül 2021, <https://www.cnbc.com/2021/09/09/saudi-prince-us-should-not-pull-patriot-missiles-from-saudi-arabia.html>, (17 Ekim 2022).
- Obama, Barack. "Renewing American Leadership", *Foreign Affairs*, (Temmuz-Ağustos 2007), <https://www.foreignaffairs.com/united-states/renewing-american-leadership>, (5 Eylül 2022).
- Obaid, Nawaf. "Amid the Arab Spring, a US-Saudi Split", *Washington Post*, 15 Mayıs 2011, https://www.washingtonpost.com/opinions/amid-the-arab-spring-a-us-saudi-split/2011/05/13/AFMy8Q4G_story.html, (19 Eylül 2022).
- O'connor, Tom. "China Begins Military Drills with Saudi Arabia And U.S. Thinks It Will Soon Sell Weapons to Iran Too", *Newsweek*, 20 Kasım 2019, <https://www.newsweek.com/china-drills-saudi-sell-weapons-iran-1473080>, (7 Şubat 2022).
- O'connor, Tom. "Russia not alone in Syria's west, China and Iran are also moving in near sea", *The Newsweek*, 23 Nisan 2019, <https://www.newsweek.com/russia-west-syria-war-china-iran-140405>, (29 Nisan 2019).
- Ottaway, David. "Is the U.S.-Saudi Security Alliance in Trouble?", **Wilson Center View points**, No.120, Ekim 2017.
- Özbey, Fethi. "Suudi Arabistan-ABD ilişkilerinin sorunlu doğası", *Anadolu Ajansı Analiz*, 4 Temmuz 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/suudi-arabistan-abd-iliskilerinin-sorunlu-dogasi/1523016>, (9 Temmuz 2019).

- Pascall, Laura. (2013). *Are US Allies Japan and South Korea Hedging China?*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Massey Üniversitesi.
- Petti, Matthew. “Biden finally moves to end forever war in Afghanistan”, *Responsible Statecraft*, <https://responsiblestatecraft.org/2021/04/13/biden-to-issue-new-deadline-for-afghan-withdrawal-sept-11/>, (13 Nisan 2021).
- Prados, Alfred B. ve Blanchard, Christopher M., “Saudi Arabia: Terrorist Financing Issues”, **CRS Report**, RL32499, 2007.
- Preiherman, Yauheni. “Belarus’s Asymmetric Relations With Russia: The Case of Strategic Hedging?”, **UPTAKE Working Paper**, No. 4, 2017.
- Qarjouli, Asmahan. “US to build military base in Qatar to support Afghan military amid troop pull out”, *Doha News*, 4 Temmuz 2021, <https://dohanews.co/us-to-build-military-base-in-qatar-to-support-afghan-military-amid-troop-pull-out/>, (17 Ağustos 2022).
- Ramani, Samuel. “Moscow looks to expand role in Mideast peace process”, *Al-Monitor*, 24 Mayıs 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/05/moscow-looks-expand-role-mideast-peace-process>, (27 Mayıs 2021).
- Ramani, Samuel. “China and Saudi Arabia’s Burgeoning Defense Ties”, **The Diplomat**, 16 Kasım 2016.
- Ramani, Samuel. “Russia’s Strategic Balancing Act in Yemen”, **The Arab Gulf States Institute Washington**, 1 Mayıs 2019 (a).
- Ramani, Samuel. “Russia, Kuwait discuss common ground in regional conflicts”, *Al-Monitor*, 7 Mayıs 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/05/russia-kuwait-gulf-syria.html>, (26 Eylül 2022).
- Ramani, Samuel. “Is Russia warming up to the Houthis?”, *Al-Monitor*, 16 Ocak 2019 (b), <https://www.al-monitor.com/originals/2019/01/russia-yemen-houthis-mediation.html>, (18 Eylül 2019).
- Ramani, Samuel. “How Turkey’s Syria incursion could have big impact in the Gulf”, *Al-Monitor*, 22 Ekim 2019, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/10/turkey-incursion-syria-gulf-impact-uae-saudi-arabia-qatar.html>, (27 Kasım 2020).
- Ramani, Samuel. “Russia’s Mediating Role in Southern Yemen”, **Carnegie Endowment for International Peace**, 12 Ekim 2018.
- Rasmussen, Sune Engel ve Nader, Zahra. “Iran covertly recruits Afghan Shias to fight in Syria”, *The Guardian*, 30 Haziran 2016, shorturl.at/fjoGL, (29 Ekim 2022).
- Rasmussen, Sune Engel ve Gordon, Michael R. “A Small U.S. Base Gets in Iran’s Way—but Maybe Not for Long”, *The Wall Street Journal*, 27 Aralık 2018, .

- Rıdha, Şule. (2018). *Güvenlikleştirme Perspektifinden ABD-Suudi Arabistan İlişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü.
- Riedel, Bruce. "US troops return to Saudi Arabia after 16 years", *Al-Monitor*, 22 Temmuz 2019.
- Rumer, Eugene. "Russia in the Middle East: Jack of All Trades, Master of None", **Carnegie Endowment for International Peace**, Ekim 2019, s.27.
- Robertson, Nic ve Krever, Mick. "Saudi Arabia wants US troops to stay in Iraq, top official says", *CNN Edition*, 27 Ocak 2020.
- Rogers, Katie, Murphy, Heather ve Savage, Charlie. "U.S. Signals It Will Release Some Still-Secret Files on Saudi Arabia and 9/11", *The New York Times*, 9 Ağustos 2021.
- Salacanian, Stasa. "Will reset with Biden end Saudi-Chinese missile cooperation?", *Amwaj Media*, 13 Temmuz 2022, <https://amwaj.media/article/saudi-arabia-china-missile-program-mohammad-bin-salman-xi-jingping>
- Salami, Mohammad. "Saudi-Chinese Cooperation in the Production of Ballistic Missiles", **Al-Sharq Strategic Research**, 3 Nisan 2022.
- Sanger, David E., Weiland, Noah ve Schmitt, Eric. "Bolton Puts Conditions on Syria Withdrawal, Suggesting a Delay of Months or Years", *The New York Times*, 6 Ocak 2019.
- Sanger, David E. ve Broad, William J. "Saudis Want a U.S. Nuclear Deal. Can They Be Trusted Not to Build a Bomb?", *New York Times*, 22 Ekim 2018, <https://www.nytimes.com/2018/11/22/world/middleeast/saudi-arabia-nuclear.html>
- Salman, Mohammad ve Geeraerts, Gustaaf. "Measuring Strategic Hedging", The American Political Science Association Annual Meeting Washington DC, Brussels Institute of Contemporary China Studies (BICCS) Vrije Universiteit Brussel (VUB), Belgium, 28-31 Ağustos 2014.
- Sari, Genta Permata (2018). *Hedging: Understanding Indonesia's Foreign Policy Towards China's Belt and Road Initiative*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Allborg Üniversitesi.
- Schiavi, Francesco Salesio ve Serra, Mattia. "The Gulf and China: A Broadening Partnership?", **ISPI MENA Centre**, 14 Ocak 2022. <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/gulf-and-china-broadening-partnership-32872>
- Sherwood, Leah. "Small States' Strategic Hedging for Security and Influence", *Trend Institutions*, 14 Eylül 2016, <https://trendsresearch.org/insight/small-states-strategic-hedging-for-security-and-influence/>, (27 Ekim 2021).

- Sheline, Annelle. "Is Biden signaling more than just a 'routine' force reduction in Saudi Arabia?", *Responsible Statecraft*, 2 Nisan 2021 (a), <https://responsiblestatecraft.org/2021/04/02/is-biden-signaling-more-than-just-a-routine-force-reduction-in-saudi-arabia/>, (7 Nisan 2021). Sheline, Annelle. "Saudi bodyguards have been training in the U.S. since Obama. Why?", *Responsible Statecraft*, 24 Haziran 2021 (b), <https://responsiblestatecraft.org/2021/06/24/saudi-bodyguards-have-been-training-in-the-u-s-since-obama-why/>, (24 Haziran 2021).
- Sheline, Annelle. "Why is the US removing its Patriot missile systems from Saudi Arabia?", *Responsible Statecraft*, 7 Mayıs 2020, <https://responsiblestatecraft.org/2020/05/07/why-is-the-us-removing-its-patriot-missile-systems-from-saudi-arabia/>, (8 Mayıs 2021).
- Siddiqui, Sabena. "Is Saudi Arabia developing ballistic missiles with China's help?", *The New Arab*, 11 Ocak 2022, <https://www.newarab.com/analysis/riyadh-developing-ballistic-missiles-chinas-help>, (12 Ocak 2022).
- Sim, Li-Chen. "Moscow's New Strategy in the Gulf", *About Energy*, 27 Ağustos 2019, https://www.aboutenergy.com/en_IT/topics/topic-li-chen-eng.shtml, (5 Temmuz 2020).
- Simon, Steven ve Benjamin, Daniel. "Reckless in Riyadh: On the future of the United States-Saudi relationship", *The New York Review*, 27 Haziran 2019, <https://www.nybooks.com/articles/2019/06/27/mohammad-bin-salman-reckless-riyadh/>, (9 Eylül 2022).
- Sly, Liz. "In the Middle East, Russia is back", *The Washington Post*, 5 Aralık 2018, https://www.washingtonpost.com/world/in-the-middle-east-russia-is-back/2018/12/04/e899df30-aaf1-11e8-9a7d-cd30504ff902_story.html, (9 Nisan 2022).
- Simon, Steven. "China and the Persian Gulf in the Aftermath of a U.S. Withdrawal", **Quincy Brief**, No. 17, 21 Eylül 2021.
- Smith, Nicholas Ross. "Strategic hedging by smaller powers: what can neoclassical realism add?" In: *Re-Appraising Neoclassical Realism*, **London School of Economics**, 29 Kasım 2018.
- Shanahan, Rodger. "Looking for leadership in the Arab Middle East", **Lowy Institute for International Policy**, Analysis, Ekim 2015.
- Soubrier, Emma. "A New U.S. Weapons Exports Policy: Transformed or Simply Revamped?", **The Arab Gulf State Institute in Washington**, 27 Eylül 2021.
- Sukhankin, Sergey. "If Washington Abandons Riyadh, Moscow is Waiting", *Gulf International Forum*, 2 Nisan 2021, <https://gulfif.org/if-washington-abandons-riyadh-moscow-is-waiting/>, (19 Nisan 2022).

- Suorsa, Olli. “Maintaining A Small State’s Strategic Space: Omnidirectional Hedging”, **International Studies Association Hong Kong**, 10 Haziran 2017.
- Süleyman, Halid. “!ماذا لو قصفت مطارات أوروبا وأمريكا؟” (Avrupa ve ABD’nin havalimanları bombalansaydı ne olurdu?)”, *Okaz*, 13 Şubat 2021, <https://www.okaz.com.sa/articles/authors/2058001>, (18 Mart 2022)
- Stone, Rupert. “As Saudi-US relations hit rock bottom, could Saudi turn to Russia or China?”, *TRT World*, 15 Ekim 2018, <https://www.trtworld.com/opinion/as-saudi-us-relations-hit-rock-bottom-could-saudi-turn-to-russia-or-china-20887>, (19 Ekim 2022).
- Tamara Qiblawi, “Muslim nations are defending China as it cracks down on Muslims, shattering any myths of Islamic solidarity”, *CNN*, 17 Haziran 2019, <https://edition.cnn.com/2019/07/17/asia/uyghurs-muslim-countries-china-intl/index.html>, (9 Mart 2021).
- Tharoor, Ishaan. “The Khashoggi case is a crisis for U.S.-Saudi ties”, *The Washington Post*, 7 Ekim 2018, <https://www.washingtonpost.com/world/2018/10/08/khashoggi-case-is-crisis-us-saudi-ties/>, (1 Eylül 2022).
- Theros, Patrick. “U.S. Foreign Policy in the Gulf: Unpredictability is not Policy”, *Gulf International Forum*, 4 Kasım 2021, <https://gulfif.org/u-s-foreign-policy-in-the-gulf-unpredictability-is-not-policy/>, (9 Kasım 2021).
- Theros, Patrick. “The Gulf & Its Foreign Security Guarantors: Lessons from Past Withdrawals for America’s Impending Absence”, *Gulf International Forum*, 9 Mart 2020, <https://gulfif.org/the-gulf-its-foreign-security-guarantors-lessons-from-past-withdrawals-for-americas-impending-absence/>, (18 Nisan 2021).
- Topçu, Gülşen. “Suudi Arabistan, ABD’nin ‘toprak bütünlüğünü desteklemeye devam etme’ kararından memnun”, *Anadolu Ajansı*, 05 Şubat 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suudi-arabistan-abdnin-toprak-butunlugunu-desteklemeye-devam-etme-kararindan-memnun/2134543>, (7 Eylül 2022).
- Townsend, Sarah. “\$3.4bn UAE-China deal deepens trade and diplomatic ties, say analysts”, *The National*, 28 Nisan 2019, <https://www.thenationalnews.com/business/economy/3-4bn-uae-china-deal-deepens-trade-and-diplomatic-ties-say-analysts-1.854267>, (29 Nisan 2019).
- Turan, İshak. (2020). *Soğuk Savaş Sonrası Çin’in Enerji Güvenliği Bağlamında Avrasya Politikası*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Ulrichsen, Kristian Coates. “An Overstretched UAE Looks to Mend Ties With Turkey”, *World Politics Review*, 30 Eylül 2021 (a), <https://www.worldpoliticsreview.com/what-s-behind-the-recent-thaw-in-uae-turkey-relations/>, (29 Ekim 2021).

- Ulrichsen, Kristian Coates. “The US-Saudi ‘special’ relationship 20 years after 9/11”, *Al-Jazeera*, 9 Eylül 2021 (b), ip-20-years-after-9, (11 Eylül 2021).
- Yeung, Man Kwong. (2016). *Balancing Versus Bandwagoning: The Strategic Dilemma of Australia’s China Policy*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Lingnan Üniversitesi.
- Yoshida, Reiji. “Modi and Abe agree to boost ties as Tokyo pledges huge new yen loans for India”, *Japan Times*, 29 Ekim 2018, <https://www.japantimes.co.jp/news/2018/10/29/national/politics-diplomacy/modi-abe-agree-boost-ties-tokyo-pledges-huge-new-yen-loans-india/>, (14 Şubat 2021).
- Wagner, Daniel ve Cafiero, Giorgio. “Is the U.S. Losing Saudi Arabia to China?”, *Huffington Post*, 30 Ekim 2013, <https://www.huffpost.com/entry/is-the-us-losing-saudi-ar b 4176729>, (9 Ocak 2022).
- Werner, Jake. “Does America Really Support Democracy—or Just Other Rich Democracies?”, *Foreign Affairs*, 9 Temmuz 2021, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2021-07-09/does-america-really-support-democracy-or-just-other-rich>, (1 Mart 2022).
- Worth, Robert F. “Mohammed bin Zayed’s Dark Vision of the Middle East’s Future”, *The New York Times*, 01 Eylül 2020, <https://www.nytimes.com/2020/01/09/magazine/united-arab-emirates-mohammed-bin-zayed.html>, (9 Ocak 2021).
- Zumbrägel, Tobias. (2020). *Sustaining Power after Oil: Environmental Politics and Legitimacy in Qatar, Saudi Arabia and Kuwait*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Friedrich-Alexander Üniversitesi.

ÖZGEÇMİŞ

Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde (2016) yılında lisans eğitimini, Anadolu Üniversitesinde İlahiyat ön lisans eğitimini (2021) tamamladı. 2015-2016 akademik yılında Polonya'nın Szczecin şehrinde Erasmus programı kapsamında eğitim gördü. 2017'de YÖK 100/2000 bursu kapsamında öncelikli alan 'Ortadoğu Çalışmaları'nda başladığı doktora programını 2023 yılında 'Dış Politikada Hedging (Korunma) Stratejisi: Soğuk Savaş Sonrası Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya ile İlişkileri' başlıklı teziyle bitirdi. Temmuz 2020- Eylül 2021 arasında Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) Körfez Çalışmaları Koordinatörlüğü'nde kurum dışı araştırmacı, Ekim 2019- Ocak 2021 tarihleri arasında Batman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünde ve Ocak 2021- Mart 2023 arasında Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olarak göreve yaptı. 2017 yılında Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından desteklenen bir projede araştırmacı olarak görev aldı. Saha çalışmaları ve dil eğitimi faaliyetleri kapsamında Ürdün ve Sudan'da bulunan Rakipoğlu, yerli ve yabancı medya ve düşünce kuruluşlarına birçok görüş, analiz, rapor yazdı. Insight Turkey, All Azimuth, Religions gibi Web of Sciences indeksli dergilerde makaleler yayımladı. Ketebe Yayınları'ndan basılmış olan, Abdülgani Bozkurt ile derlediği 'Küresel İhvan: Müslüman Kardeşlerin Rejimlerle İlişkisi ve Diasporik Niteliği' başlıklı edisyon bir kitabı bulunmaktadır. Rakipoğlu iyi derecede İngilizce, orta seviyede Arapça biliyor. Çalışma alanları arasında Türkiye-Körfez ülkeleri ilişkileri, Körfez ülkelerinin dış politikaları, siyasal İslami hareketler bulunuyor. Dimension for Strategic Studies isimli düşünce kuruluşunda kurum dışı araştırmacı olarak çalışmalarına devam ediyor.